STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 07644

GEZAMELTE SHRIFTEN

Chaim Zhitlowsky

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

דר. חיים זשיטלאָווסקי

געזאַמעלטע שריפטען

צווייטער באַנד

יובילעאום אויסגאַבע
ניו יאָרק

Copyright 1912

by

DR. CH. ZHITLOWSKY

All rights reserved

אינהאַלט:

צוויי פאָרלעזונגען וועגען דעם נאַטור־פילאָסאָפישען מאַטעריאַליזם.

ערשטע פאָרלעזונג: די מאַטעריאַליסטישע נאַטור־פילאָסאָפיע און ערקענטניס־טעאָריע.

צווייטע פאָרלעזונג: די קריטיק פון דעם נאַטור־פילאָסאָפישען מאַטעריאַליזם.

צוויי פאָרלעזונגען וועגען איד און מענש.

צוויי פאָרלעזונגען וועגען דער צוקונפט פון די פעלקער אין אַמעריקאַ.

ערשטע פאָרלעזונג: דער „מעלטינג פאָט“.

צווייטע פאָרלעזונג: די פעראייניגטע פעלקער פון די פעראייניגטע שטאַאַטען.

צוויי פֿאַרלעזונגען וועגן דעם נאַטור־פֿילאָסאָפֿישען מאַטעריאַליזם

צוויי פארלעזונגען וועגען דעם נאטור־פילאסאפישען מאטעריאליזם

ערשטע פארלעזונג:

די מאטעריאליסטישע נאטור־פילאסאפיע און ערקענטנים־טעאריע.

חברים און פריינד!

מיר אלע, איך מיין די געבילדעטע און די פראגרעסיווע פון אונזער דור, זענען גייסטיג אויפגעצויגען געווארען אויף דעם גרויסען געדאנק פון דער וועלט־ענטוויקעלונג און דעם וועלט־פראגרעס. ער האט אונז געלערנט, אז אלץ, וואס עקזיסטירט אויף דער וועלט, איז ארויסגעוואקסען על פי נויטווענדיגקייט פון געוויסע אומשטענדען און האלט זיך אויף אין זיין נאר אזוי לאנג, ווי דאס דערלויבען די בעדינגונגען, וואס רינגלען עס ארום. די בעדינגונגען אבער בייטען זיך, טרעטען אב זייער פלאץ צו אנדערע בעדינגונגען און ממילא מוז אויך אלץ, וואס איז ארויסגערופען געווארען פון זיי, פערשווינדען פון דער וועלט און אבלעדיגען דעם פלאץ פאר ערשיינונגען, וואס שטימען בעסער צונויף מיט דעם נייעם סדר פון דעם זיין.

דאס רוב פון אונז גלויבט, אז עס איז ניטא קיין זאך אין דער וועלט, וואס מען זאל ניט קאנען מיט אותות ומופתים בעווייזען וועגען איהר, אז עס איז געווען א צייט, ווען זי איז נאך ניט געווען, אדער ווען זי איז געווען א סך אנדערש, איידער זי איז איצטער, און אז עס מוז קומען א צייט, ווען זי וועט דורכאוים איבערבייטען איהר געשטאלט, אדער אפשר אין גאנצען פערשווינדען פון דער וועלט. אייביג איז נאר די וועלט אליין און דער געזעץ, אז אלץ

מוז זיך פערענדערן אין איהר, און קיין זאַך אין דער וועלט קאָן ניט אַראָבטרייסלען פון זיך די שליטה פון דעם דאָזיגען געזעץ.

איינינגע פון אייך וועלען געווים מיינען, אז אַט דער גלויבען אין דעם שטענדיגען איבערבייט איז דאָ אַ ביסעל צו שטאַרק אָנגעצויגען, אַ ביסעל צו שאַרף פאָרמולירט. עס מוז עפּעס אין דער וועלט זיין אַזוינס, וואָס פערליערט ניט זיין תוך אין דעם לויף פון די צייטען. אין דעם רייסענדען וועלט־שטראָם פון אַלע נייע געשטאַלטונגען בלייבט אייביג אונפערענדערט די וועלט־סובסטאַנץ, יענער „עפּעס", וואָס בייט אַלע ווייל זיין אויסזעהן, וואָס ליידט דורך די אַלע פּאַסירונגען, וועלכע קומען מיט איהם פאָר, וואָס ברענגט זיי אפשר אַלעמען ארוים פון זיך, אָבער וואָס איז פאַרט דער זעלביגער אין אַלעמען אין זיי; עס בלייבען אונפערענדערט יענע גרונד־געזעצען, לויט וועלכע די איבערבייטען געהען איינע נאָך די אַנדערע אין דעם סדר פון דער צייט, זיי זיינען, ווי די ברעגען און דאָס בעט פון דעם שטראָם, וואָס בעשטימען זיין לויף און זיין ריכטונג.

ליידער זענען מיר געצוואונגען אָוועקצונעהמען אויך דעם טרייסט פון דעם גייסט, וואָס זוכט ערגעץ וואו אַ רוה־פּונקט אין דער נאַטור. שוין מאַרקס און ענגעלס, אמת, ניט גאָר אין איינ־קלאַנג מיט זייער מאַטעריאַליזם, האָבען קלאָר אויסגעשפּראָכען דעם געדאַנק, אז אויך די וועלט־מאַטעריע, דער איינציגער „בעל־דבר" פון דעם וועלטליכען געשעהען, ענטוויקעלט זיך אין דער צייט, פערליערט געוויסע אייגענשאַפטען און בעקומט אַנדערע אַנ־שטאָט זיי, ד. ה. ער בייט איבער זיין תוך. דער געדאַנק ווערט איצ־טער אַלץ מעהר און מעהר פּאָפּולער אין דער נאַטור־פילאָסאָפיע אַ דאַנק לע־באָן'ס פערטיעפען־זיך אין דעם פּראָבלעם פון דער מאַטעריע און אַ דאַנק יענע נייע אייגענשאַפטען, וואָס מען האָט ענטדעקט אין איהר, זינט מען איז בעקאַנט געוואָרען מיט די ער־שיינונגען פון דער ראַדיאָ־אַקטיוויטעט.

און אויב די מאַטעריע בכבודה ובעצמה איז ניט געזיכערט פון אַן איבערבייט, אויב אפילו איהרע גרונד־אייגענשאַפטען קאָנען מיט דער צייט ווערען אַנדערע, הייננט ווער קאָן שוין קאַווירען די אייביגקייט פון די אַזוי אָנגערופענע „אייביגע" נאַטור־געזעצען!

זיינען דען די געזעצען עפּעס אַנדערש, איידער מענשליכע פאָרמו־לען פאַר יענע נויטווענדיגע שייכות'ען, וועלכע מיר געפינען אויס צווישען די ערשיינונגען און זייערע אייגענשאַפטען. און אויב די וועלט־מאַטעריע און איהרע אייגענשאַפטען מוז מען אריינוואַרפען אין דעם קאָכעדיגען קעסעל־גרוב פון דעם קאָסמישען פּראָצעס, וועלען זיי שוין מיטשלעפען מיט זיך אויך די אַזוי אָנגערופענע „אייביגע" נאַטור־געזעצען.

די איינציגע האָפענונג אויף „מנוחה ושלוה" אין דער נאַטור וואָלטען אונז געקאָנט געבען דער בכבוד'ער, אייביג רוהיגער, איי־ביג אונפערענדערליכער וועלטען־רוים און די צניעות'דיגע, שטיל און גלייכמעסיג רינענדע צייט, — דער רוים און די צייט, וואָס אין זיי שפּיעלט זיך אָב דער אייביגער איבערבייט פון אַלץ, וואָס געשעהט. זיינען מיר אין דער לעצטער צייט אויך מיט זיי געוואָרען ניט גאַנץ זיכער. זינט קאַנט האָט אין זיין „קריטיק פון דעם ריינעם שכל" אַ ריהר געטהאָן פון אָרט דעם אונבעוועגליכען וועלטען־רוים, האָט ער, דער וועלטען־רוים, נעבעך, קיין מקום מנוחה ניט אין דעם פילאָסאָפישען געדאַנק. אָט וויקעלט מען איהם צונויף און פרעסט איהם צונויף און נעהמט איהם אין גאַנצען אוועק פון דער וועלט, און בלאָזט איהם אריין אין דעם מענשען'ס נשמה; אָט וויקעלט מען איהם ווידער פאַנאַנדער און הענגט איהם אויף אין דער וועלט אין זיין גאַנצער לענג און אין דער ברייט און אין דער טיעף. און בעת די נייע געאָמעטער, וואָס בעשעפטיגען זיך מיט איהם, גיעבען איהם צו, זינט לאָבאַטשעווסקי און ריעמאַן, גאַנץ נייע זייטען און אויסמעסטונגען, פון וועלכע קיין מענשליך שכל'דיג אויג קאָן ניט האָבען קיין ברעקעל השגה, — אַ פערטע דימענזיאָן, אַ פינפטע, אַן אונענדליכע צאָהל פון דימענזיאָנען, — קומט צו געהן אַ קויפמאַן מיט זיין „איממאַנענטער פילאָסאָפיע" און איז ניט נאָר מבטל די אַלע נייע בערייכערונגען פון דעם רוים: ער רייסט איהם נאָך אָב אַ „זייט" פון יענע דריי אָרעמע „זייטלעך", וואָס ער האָט געהאַט ביז אהער. קויפמאַן לייקענט, אַז אין דעם רוים זאָל זיך קאָנען ווירקליך געפינען יענע אויסמעסטונג זיינע, וועלכע מיר רופען די „דריטע", די הויך אָדער די טיעף. דער וועלטען־רוים האָט, לויט קויפמאַן, נאָר צוויי דימענזיאָנען, — די

לענג און די ברייט. ער איז אַזוי פּלאַטשיג, ווי די גלאָז פון אַ שפּיעגעל, און די דריטע אויסמעסטונג, די טיפע, איז ניט מעהר ווי אַ דמיון, ווי יענע טיפע, וועלכע מיר זעהען אין דעם שפּיעגעל.

און איז די מערכה פון דער צייט אַ גליקליכערע? די געלאַ־סענע בריאה, וואָס האָט פרום געקייט אַלץ, וואָס די וועלט האָט איהר געשטופּט אין די צייהן, זיך ניט אריינגעמישט אין דעם פּראָצעס פון בעשאַפען, זיך בענוגענט מיט דער ראָלע פון דעם שטומען קבר, אין וועלכען אַלץ זינקט אַראָב, — די דאָזיגע שטיל און צניעות'דיג ריינענדע צייט איז אין בערגסאָן'ס פילאָסאָפיע פערוואַנדעלט געוואָרען אין אַ צולאָזענע, אייביג שוואַנגערע זונה, פול אָנגעפּראָפּט מיט זאָמען פון ז י י ן, פון עקזיסטענץ, פון בעשאַפונג, פון אַלץ נייע און נייע געשטאַלטען, פון אַן אייביגען אָנגעצויגענעם שטרעבען צו ווירקליכקייט, צו אַ פאַנאַנדערוויקלען פון אַלץ, וואָס אין איהר קוואַלט שעפּפעריש אַן אין יעדעם הרף־עין.

עס קאָן זיין, אַז ביז די פילאָסאָפען האָבען זיך אריינגעמישט אין דעם ענין, זיינען זיך רוים און צייט געווען אין דער וועלט דאָס, וואָס זיי זיינען געווען. אָבער זינט די נעאָ־געאָמעטערס האָבען זיך גענומען פאַר די זייטען פון דעם רוים און זינט בערגסאָן האָט זיך אָנגעזעצט אויף די יאָהרען און טעג פון דער צייט, קאָן מען גאַנץ זיכער ווערען, אַז זיי וועלען שוין ניט אַרויסגעהן גאַר גאַנצע פון זייערע הענט...

שפּאַס אַן אַ זייט! כל זמן אונזער שכל האָט זיך ניט געקאָנט משער זיין אַן אַנדער אַרט רוים אָדער צייט, איידער די, וואָס מיר האָבען אין אונזער טאָג־טעגליכער ווירקליכקייט, האָט אויך ניט געקאָנט אַרויסגעהן אויפ'ן זין, אַז זיי זאָלען ווען עס איז אָדער ערגעץ־וואו פערענדערען זייער טבע. אָבער איצטער, ווען די פילאָ־סאָפישע פאָרשונג פון אונזער צייט האָט, גראָד אין די פונדאַמענ־טאַלסטע ענינים, ווי רוים, צייט, אורזאַך און ווירקונג, אַזוי ווייט פאַנאַנדערגערוקט דעם האָריזאָנט פון וועלטליכע מעגליכקייטען, — איצטער, זאָג איך, איז זעהר שווער זיך צו פער'עקשנ'ען אויף דעם געדאַנק, אַז רוים און צייט מוזען בלייבען אייביג אין דער פאָרם, אין וועלכער זיי בעווייזען זיך פאַר אונז.

און דערביי איז גאָר אַ קליינע נפקא מיניה, ווי איהר ווילט קוקען אויף דעם מקור, אָדער אַזוי צו זאָגען, אויף דעם מעטאַפיזי־שען אָרט, וואו רוים און צייט געפינען זיך אין דער ווירקליכקייט.

נעהמט איהר אָן, אין איינעם מיט קאַנט'ן, אַז דער רוים עקזיסטירט ניט דרויסען אין דער ווירקליכער וועלט, נאָר איז ניט מעהר ווי אַ געוויסער פורעם, וואָס ווערט אַלע ווײַלע געבאָרען פון דעם מענשליכען געמיטה און אַז אין דעם פורעם גיעסען מיר אַריין אַלע איינדרוקען פון דער דרויסענדיגער וועלט און אויף אַזאַ'ן אופן בעקומען זיי אַלע דעם פנים פון רוימליכקייט, — אויב איהר וועט אָננעהמען דעם געדאַנק, איז יעמאָלט אודאי ניט שווער זיך פאָרצושטעלען אַ צייט, ווען דעם מענשען'ס געמיטה וועט זיך אַזוי פערענדערן, אַז דער רוים, וועלכען ער וועט אַלע ווײַלע אַרויס־ברענגען פון זיך, וועט האָבען גאַנץ אַנדערע אייגענשאַפטען, איידער דער איצטיגער; אַז אין איהם וועלען מקוים ווערען פאַר אונזער אויג און אונזער שכל יענע מעגליכקייטען זיינע, וואָס אונזער שכל'דיג אויג מוז איצטער לגמרי אָבלייקענען, וואָס ווערען אָבער אַרויסגעבראַכט פון דער נייער „פאָן־געאָמעטריע". עס קאָן זיין, אַז מיר וועלען ווען עס איז ניט נאָר אויסרעכענען אויף'ן פאַפיער, נאָר איינזעהן בחוש, אַז צוויי פאַראַלעלע ליניען קאָנען זיך בעגע־גענען אין איין פונקט; אַז דער קירצעסטער וועג צווישען צוויי פונקטען איז ניט די אויסגעשטרעקטע ליניע און אַז די סומע פון ווינקלען אין אַ דריי־עק קאָן זיין גרעסער אָדער קלענער, איידער צוויי רעכטע.

מיר נעהמען דאָך שוין איצטער אָן ווי זעהר אַ וואַהרשיינליכע זאַך, אַז די פליגען, צ. ב., קאָנען, לויט דער אַנאַטאָמישער סטרוק־טור פון זייערע אויגען, ניט משיג זיין די דריטע דימענזיאָן, די אויסשפּרייטונג פון דעם רוים אין דער טיעף און אין דער הויך. זיי, די פליעגען, זיינען געבאָרענע תלמידים פון קויפמאַן'ס אימאַנענטער פילאָסאָפיע. פאַר וואָס זאָל אונזער אויג ניט קאָנען, אין דעם לויף פון דער ווייטערער ענטוויקלונג, זיך פערענדערען אַזוי, אַז מיר זאָלען זיך קאָנען פ אָ ר ש ט ע ל ע ן, ניט נאָר מ ש ע ר זיין, אַ פערטע אויסמעסטונג אָדער אויך אַ פינפטע?

ווילען מיר אָבער בלייבען ביי דער אַלטער סברה, אַז רוים איז

ניט נאָר אַ פורעם אין אונזער געמיטה, נאָר אַן אמת'ע, רעאַלע ווירקליכקייט אין דער דרויסענדיגער וועלט, איז יעמאָלט אויך ניט להיפך דעם שכל צו זאָגען, אַז ווי אַלץ אין דער וועלט קאָן אויך דער רוים מיטגעשלעפּט ווערען אין אַ פּראָצעס פון פערענדערונג און אַז די דריי־דימענזיאָנאַלע אויסשפּרייטונג, וואָס מיר זעהען אין אונזער וועלט מיט יענע אייגענשאַפטען איהרע, וואָס מיר שטודירען אין דער פּשוט'ער געאָמעטריע, איז ניט מעהר, ווי אַ פאַזע אין איהר וועלטליכער ענטוויקעלונג, און אַז לעבען איהר און דרויסען פון איהר קאָנען זיך געפינען אַנדערע ענטוויקלונגס־פאַזען, סאַי ניעדעריגערע, סאַי העכערע.

פון דעם שטאַנדפּונקט געזעהן, קאָן אפשר די איצטיגע פּאַן־געאָמעטריע, וואָס לאָזט צו אַ סך רוימליכע אויסמעסטונגען, זיין ווי אַ מין נבואה, אַן אָנזאָג אויף אַ נייער ענטוויקעלונגס־פאַזע פון דעם רוים, וואָס האָט זיך פריהער בעוויזען פאַר'ן שכל, איידער זי האָט זיך געקאָנט בעווייזען פאַר דעם חוש.

און וואָס עס איז אמת פאַר דעם רוים קאָן, אויף אַביסעל אַן אַנדער אופן, זיין מעגליך פאַר דער צייט. זי איז איצטער אָרעם, די צייט. מעהר אַז איין דימענזיאָן האָט זי ניט: דאָס וואָס מיר רופען אָן, זעהר ניט ריכטיג, איהר ל ע נ ג. ווער ווייס, וואָס איהר איצטיגע אָרעמקייט בעטייט? איז דאָס דער אָנהויב פון אַן ענטוויקעלונג, וואָס קאָן זיך נאָך פאַנאַנדערוואַקסען צו אַ סך נייע אויסמעסטונגען, וועגען וועלכע מיר קאָנען אפילו ניט פאַנטאַזירען? אָדער איז איהר איצטיגע אָרעמקייט — דער לעצטער שטאַדיום פון אַ שווינדזוכט, וואָס איז בעפאַלען די צייט?

אויב איהר וועט ניט שטאַרק פאַראיבעל האָבען אויף מיר, וועל איך מיר ערלויבען אַ פאַנטאַזיר צו טהאָן וועגען דעם ענין, אַ שטיינער, אַזוי:

אין אָנהויב האָט די צייט געהאַט פיער אויסמעסטונגען און דער רוים ניט מעהר ווי איינעם, אָבער, הפּנים, אַז זייער זיין געהט להיפך איינער צו דעם אַנדערען: וואָס רייכער עס איז געוואָרען דער רוים, אַלץ אָרעמער די צייט. איצטער האַלטען מיר ביי דעם מאָמענט, ווען עס ווערט געבאָרען די פערטע דימענזיאָן פון רוים, און ווי נאָר זי וועט געבאָרען ווערען, וועט פערשווינדען

די צייט לגמרי. יעמאָלט וועלן די מענשען ניט איינטיילען די צייט אין פערגאַנגענהייט, געגענוואַרט און צוקונפט. דער גאַנצער וועלט־געשעהן אין זיין אינוועניגסטען צונויפבונד, וואו עבר, הוה און עתיד זיינען איין־און־דיזעלביגע זאך, וועט שטעהן קלאָר פאַר דעם מענשליכען אויג...

געוויס, דאָס איז ניט מעהר ווי אַ פאַנטאַזיע, אָבער פון איהר קאָן מען לערנען, אַז דער שכל קאָן אָבשאַפען יעדע גרענעץ, פאַר וועלכען דער גרויסער געזעץ פון ענטוויקעלונג זאָל זיך מוזען אָבשטעלען.

און פון דעסטוועגען גלויב איך אויך, אַז דער געזעץ פון דעם גרענעצלאָזען איבערבייט אין דער וועלט איז דאָ אַביסעל צו שטאַרק אָנגעצויגען. ווי האָט יענער קלוגער דייטש געזאָגט? „ביי דעם ליעבען הערר גאָט איזט אַלעס מעגליך; מעגליך זאָגאַר, דאַסס ער עקסיסטיערע". האָט מען אין זינען די אונבעגרעניצטע מעגליכ־קייטען פון דעם וועלט־געשעהן: פאַר וואָס זאָלען מיר לייקענען די מעגליכקייט, אַז עס איז דאָ אַ וועלכער עס איז אייביגער און־פערענדערליכער זיין, דער מקור, פון וועלכען עס שלאָגט דאָס „ווערען", דער קוואַל פון שטענדיגער פערענדערונג?

קיין מענש קאָן דאָס ניט אָבלייקענען אַבסאָלוט. און וויל דאָס איז אַזוי, וועט דעם מענשענ'ס שכל קיין מאָל ניט אויפהערען צו טראַכטען וועגען יענעם אייביג אונפערענדערליכען ז י י ן, וואָס בלייבט אַליין אַלע מאָל אונפערענדערט און פון וועלכען עס שטאַ־מען אַלע איבערבייטען אין דער וועלט.

געוויס איז עס אַ גרויסע שאלה, צי דער מענשליכער שכל וועט ווען עס איז קאָנען ארויסברענגען דעם אַבסאָלוטען אמת וועגען דער וועלט־סובסטאַנץ. אָבער — פאַר מיר, ווענינגסטענס — איז דאָס גאָר קיין שאלה ניט, אַז דער פ י ל אָ ס אָ פ י ש ע ר געדאַנק וועט קיינמאָל ניט אַרויסלאָזען אין גאַנצען פון אויג די סובסטאַנץ־פראַגע. על כל פנים איז דאָס אַ פאַקט, וואָס קיינער וועט ניט אָב־פרעגען, אַז זי האָט ביז אַהער געשפּיעלט די גרעסטע ראָלע אין דער געשיכטע פון דער פילאָסאָפיע.

די ענטפערס, וואָס זיינען ביז אַהער געגעבען געוואָרען אויף דער דאָזיגער שאלה, דרעהען זיך דאָס רוב אַרום צוויי עקסטרעמע

פּונקטען: דעם מאַטעריאַליסטישען, גשמיות׳דיגען און דעם אי־דעאַליסטישען, רוחניות׳דיגען. כמעט אַלע פילאָסאָפישע טהעאָריען וואָס האָבען צו טהאָן מיט דער וועלט־סובסטאַנץ, זיינען אָדער מאַ־טעריאַליסטיש אָדער נעהמען אָן אן אידעאַליזם פון א וועלכער עס איז אַרט. זעהר זעלטען זענען אין דער פילאָסאָפיע ד ו א ל י ס־ט י ש ע סיסטעמען, וואָס ווילען האָבען, אז אין דער נאַטור זיינען פאַרהאַנען צוויי אָדער מעהר סובסטאַנצען: סיי גשמיות׳דיגע, סיי רוחניות׳דיגע. א ביסעל עפּטער קומען פאָר, — דער עיקר, פון ספּי־נאָזא׳ן אָן, — „מאָניסטישע״ וועלט־אנשויאונגען, וואָס נעהמען אָן, אז די איין־איינציגע וועלט־סובסטאַנץ איז אין דערזעלביגער צייט אי גשמיות׳דיג אי רוחניות׳דיג, אי „מאַטעריע״, אי „גייסט״, און אקוראט ווי עס קאָן ניט געמאָלט זיין א וועלכע עס איז גייסטי־גע ערשיינונג, וואָס זאָל ניט זיין צונויפגעבונדען מיט דער „מאַטע־ריע״, אזוי קאָן ניט זיין קיין איין פּיצעלע מאַטעריע אין דער וועלט, וואָס זאָל ניט האָבען אין זיך, לאָז זיין נאָר א שמץ פון „גייסט״. זעהר זעלטען ווארפט זיך דורך אין דער געשיכטע פון דער פילאָ־סאָפיע ביז צו אונזער צייט דאָס בעשטרעבען — אויסצוגעפינען א נייעם שטאַנדפּונקט, וואָס זאָל אויפהויבען דעם פילאָסאָפישען גע־דאַנק איבער גייסט און מאַטעריע און אוועקטראָגען איהם פון דעם אויביגען סכסוך צווישען מאַטעריאַליזם און אידעאַליזם. אָבער גראָד אין דער לעצטער צייט בעווייזען זיך אַלץ מעהר און מעהר גייסטיגע פּרובען אין אזא ריכטונג.

עס פערשטעהט זיך, אז די אַלע פילאָסאָפישע ענטפערס וועגען דעם מהות פון דער אויביגער אונפערענדערליכער וועלט־סובסטאַנץ, ווערען געגעבען נאָר פון יענע דענקער, וואָס גלויבען, אז די פילאָ־סאָפיע קאָן און זאָל זיך בעשעפטיגען מיט דער סובסטאַנץ־פראַגע. מען דאַרף אָבער ניט פערגעסען, אז א חוץ זיי זענען דאָ נאָך א סך אַנדערע דענקער, וואָס ווילען בכלל אָבווענדען דעם מענשליכען גע־דאַנק פון יענער פערוויקעלטער און פער׳עקשן׳טער שאלה.

די ס ק ע פּ ט י ק ע ר, וואָס שטעלען אוועק אין ספק אַלע רעזולטאַטען פון דעם מענשליכען דענקען; די א ג נ א ס ט י־ק ע ר, וואָס נעהמען אָן, אז וועגען ג ע ו ו י ס ע פילאָסאָפישע פראַגען וועט דער מענש אויביג מוזען בלייבען ביי זיין אונוויסענ־

הייט; די פּאָזיטיוויסטען, וועלכע רעכענען, אַז דער מענש דאַרף זיך איבערהויפּט ניט אינטערעסירען מיט פראַגען, וואָס טרעטען אַריבער די גרעניצען פון דעם וויסענשאַפטליכען פאָרשען, און פילאָסאָפירען נאָר אויף אַזוי פיעל, אויף וויפיעל דאָס איז נויטיג פאַר דער וויסענשאַפט; די ריינע עמפּיריקער, וואָס ווילען אפילו פון דער וויסענשאַפט ארויסוואַרפען אַלץ, וואָס קומט ניט דירעקט פון דער ערפאַהרונג; די אָנהענגער פון דעם קריטיציזם, וועלכע זעהען אין אַלע פילאָסאָפישע גרונד־געדאַנקען פון דער מענשהייט ניט מעהר ווי נויטווענדיגע פּראָדוקטען פון דעם מענשליכען שכל, — אָדער זיין דערקענטניס־קראַפט בכלל, — וועלכע קאָנען דעריבער זיין אמת נאָר פאַר דעם מענשען און ממילא בשום אופן ניט אָנגעווענדט ווערן אויף דער וועלט, מחוץ פון דער מענשליכער דערקענטניס, — אַט די אַלע גייסטיגע ריכטונגען, וואָס זיינען ביי זייער שאַרפער פערשיידענקייט, פאָרט אַזוי אויסגעבונדען איינע מיט דער אַנדערער, — מוזען זיך בכלל אָבזאָגען פון דער אויפגאַבע אויסצוגעפינען דעם מהות פון דער וועלט־סובסטאַנץ. און אייניגע פון זיי קאָנען אפילו ניט אָננעהמען, אַז אַזאַ וועלט־סובסטאַנץ איז דאָ בפועל.

עס קאָן ניט ליעגען אין מיין אויפגאַבע אריינצולאָזען זיך אין די טיעפעניסען פון דער סובסטאַנץ־פראַגע בכלל. דאָס טהעמאַ און די גרעניצען פון מיינע פאָרלעזונגען פערוועהרען מיר דאָס. מיר וועלען זיך אינטערעסירען דער עיקר מיט דעם מאַטעריאַליסטישען ענטפער אויף איהר. דעם אידעאַליזם, ווי אפשר אויך אַנדערע פילאָסאָפישע ריכטונגען וועלען מיר אריינציהען אין אונזער בעטראַכטונג נאָר אויף אַזוי פיעל, אויף וויפיעל דאָס איז נויטיג צו בעלייכטען דעם מאַטעריאַליזם, זיין מהות און זיין ווערט פאַר דעם פילאָסאָפישען געדאַנק.

כדי צו פערשטעהן דעם מאַטעריאַליזם, ווי אויך זיין הויפּט־געגנער, דעם אידעאַליזם, מוז מען פריהער פאַר אַלץ האָבען קלאָר פאַר דעם שכל'דיגען אויג די פאָרשטעלונג פון דעם רוים, אָנשטעלען אונזער גייסטיגען בליק אויף יענער אונענדליכער אויסגעשפּרייטקייט, וואָס מיר. ד. ה. פשוט'ע בשר ודם'ס, זיינען זיכער,

אַז זי איז דער אָרט, וואו עס שפּיעלט זיך אָב דער גאַנצער וועלט־פּראָצעס.

ביידע געגנער, סײַ דער מאַטעריאַליסט, סײַ דער אידעאַליסט, האָבען אין עצם איין־און־דיזעלביגע פאָרשטעלונג וועגען דעם. וואָס אַזוינס איז אַ „מאַטעריע" און וואָס איז אַזוינס אַ „גייסט", — אויב עס איז דאָ מאַטעריע און עס איז דאָ גייסט. ביידע בענוצען זיך דערביי מיט דער פאָרשטעלונג פון דעם ר ו י ם. מאַטעריע איז עפּעס אַזוינס, וואָס פילט אָן דעם רוים, וואָס פערנעהמט אַ וועלכען עס איז אָרט אין דער אונענדליכער אויסגעשפּרייטקייט. „גייסט" איז עפּעס אַזוינס, וואָס עקזיסטירט, ניט פערנעהמענדיג קיין ברעקעל פּלאַץ אין דעם וועלטען־רוים.

דער גאַנצער סכסוך צווישען מאַטעריאַליזם און אידעאַליזם בעשטעהט אין דעם: דער מאַטעריאַליסט פערזיכערט מיט אַן אבסאָלוטער געוויסקייט, אַז דער רוים עקזיסטירט אין דער דרויסענדיגער וועלט פון זיך אַליין, און אַז עס קאָן קיין זאַך ניט עקזיסטירען אין דער וועלט, וואָס זאָל ניט פערנעהמען אַ וועלכען עס איז אָרט אין דעם רוים; מיט אַנדערע ווערטער: אַלץ אין דער וועלט איז מאַטעריע.

דער אידעאַליסט איז אַקוראַט אַזוי אבסאָליוט פעסט אין זיין גלויבען, אַז דער רוים קאָן ניט עקזיסטירען פאַר זיך אַליין, אַז ער איז ניט מעהר ווי אַ דמיון פון אַ וועלכען עס איז „גייסט", אַקוראַט ווי די טיעף, וואָס מיר זעהען אין שפּיגעל איז ניט מעהר ווי אַ דמיון פון אונזער אויג. און וויבאַלד דער רוים איז ניט מעהר ווי אַ דמיון, הייסט עס ערשטענס, אַז דער „גייסט", וואָס ברענגט אין דמיון אַרוים דעם רוים, פערנעהמט אַליין קיין ברעקעל פּלאַץ ניט אין איהם און צווייטענס, אַז אַלץ, וואָס עס עקזיסטירט כלומרשט אין דעם רוים עקזיסטירט בעצם אויף אַ ריין גייסטיגען אופן. קיין מאַטעריע איז לגמרי ניטאָ.

מען קאָן זאָגען, אַז דער קאַמפּף צווישען דעם אידעאַליזם און דעם מאַטעריאַליזם איז קודם כל אַ קאַמפּף וועגען דעם וועלטען־רוים. אָט פאַר וואָס עס איז אַזוי נויטיג קודם כל האָבען אַ קלאָרע פאָרשטעלונג וועגען דעם מהות פון דעם וועלטליכען רוים.

מיר וועלען דאָ בעהאַנדלען דעם רוים, ניט ווי מיר האָבען עס

געטהאָן פריהער, נאָר ווי ער גיט זיך אַליין אונזער שכל'דיגען אויג, אָהן אַ וועלכען עס איז פילאָסאָפישען הינטער־געדאַנק.

די ערשטע אייגענשאַפט זיינע, וועלכע מען מוז געדענקען, איז דאָס, וואָס ער איז אַבסאָלוט לעדיג.

אמת, אין דער ווירקליכקייט זעהען מיר קיינמאָל ניט קיין גאַר־לעדיגען רוים, אָבער מיר זעהען אָפט מיט אונזערע אָפענע אויגען קליינע שטיקלעך און שטיקער פון לעדיגען רוים, פון דעם חלל אין אַ בויגעל ביז צו דער גרויסער אויסגעשפּרייטקייט פון אַ גלייכען פלעין, וואָס ווערט בעגרעניצט פון דער ערד אונטען און דעם הימעל פון אויבען און ביי די זייטען. די וואָלקענס טראָגען זיך אום אין דעם לעדיגען רוים. די לבנה שווימט אין דעם לעדיגען רוים.

געוויס וויים יעדער מעהר אָדער ווייניגער געבילדעטער מענש, אַז קיין גאָר לעדיגער רוים איז ניטאָ. דער חלל פון דעם בויגעל און די אויסגעשפּרייטקייט פון דעם וויטען פלעין איז אָנגע־פילט מיט לופט, וואָס רינגעלט אַרום די גאַנצע ערד און דרינגט אַריין אומעטום אין איהר, וואו עס איז נאָר דאָ אַ לעדיגער אָרט. די וואָלקענס שווימען ניט אין אַ לעדיגען רוים, נאָר אין דער לופט. און אפילו דאָרטען, וואו די לופט ענדיגט זיך, ביי די גרענעצען פון אונזער פלאַנעט אין דעם הימעל־רוים, איז אויך ניטאָ קיין לעדיגע אויסגעשפּרייטקייט. מען נעהמט איצטער אָן, אַז די גאַנצע וועלט, אין איהר גאַנצער אונענדליכער גרויס, איז אומעטום אָנגעפילט מיט אַזאַ שיטערער ממשות, וועלכע די פיזיקער רופען וועלט־עפּיר. דער דאָזיגער עפּיר איז אַ מין זעהר־זעהר דינער גאַז, — אויב מען קאָן איהם נאָך אָנרופען „גאַז", — וואָס דרינגט אַריין אומעטום.

אָבער אויב מיר גלויבען איצטער כמעט אַלע, אַז קיין לעדיגער רוים איז אין דער ווירקליכקייט ניטאָ, קאָנען מיר גאַנץ גוט מיט דעם כח הדמיון זיך פאָרשטעלען די עקזיסטענץ פון אַ לעדיגען חלל. די לופט פון אַ גלעזערנעם גלאָק קאָנען מיר אין דער ווירקליכקייט אויספּומפּען מיט אַ פּומפּ־מאַשין. אויף דעם זעלביגען שטייגער קאָנען מיר זיך לייכט פאָרשטעלען, אַז אַ וועלכע עס איז פּומפּ־מאַשין זאָל ביז צום לעצטען טראָפּען אויסזויגען פון דעם גלאָז אויך דעם וועלט־עפּיר, וואָס איז אין איהם. בלייבען וועט אין איהם

יעמאָלט אַן אבסאָלוט לעדיגער חלל, וואָס קאָן אויסגעמאָסטען ווערען אין דער לענג און אין דער ברייט און אין דער טיעף.

אז אזא אבסאָלוט לעדיגער חלל קאָן געמאָלט זיין; אז די טהיילען פון דעם עפיר זיינען ניט צונעקלעפּט, ניט צו־געוואקסען צו דעם אָרט, וועלכען זיי פערנעהמען אין דעם גלעזערנעם גלאָק, קאָן מען איינזעהן פון דעם פאקט, וואָס דער גלעזערנער גלאָק לאָזט דורך שטראהלען פון ליכט און איהר קאָנט אין איהם אויך מאכען שפּיעלען שטראהלען פון עלעקטריציטעט. ליכט שטראהלען און עלעקטרי־שטראהלען זיינען אָבער, ווי מען נעהמט אָן, ניט קיין אנדער זאך, ווי ב ע ו ו ע ג ו נ ג ע ן פון דעם עפיר, א זיך־טרייסלען זיך און שאָקלען זיך פון זיינע טהיילכעלעך, א וואלען־גאנג, ווי די וואלען פון א וואסער. אָבער אויב די טהיילען טרייס־לען זיך, הייסט עס, אז זיי בייטען אלע ווייל'ע זייער אָרט, און אקוראט, ווי זיי קאָנען פערלאָזען זייער אָרט אין דעם גלאָק, קאָן מען זיי — וועניגסטענס אין געדאנק — אין גאנצען משלח־זיין פון דאָרטען.

און דאָס וואָס מיר קאָנען טהאָן אין געדאנק מיט א בעגרע־נעצטען טהייל פון דעם רוים, קאָנען מיר זיך אויך גאנץ גוט פאָר־שטעלען וועגען דעם חלל, אין וועלכען עס געפינט זיך די גאנצע וועלט. אָנשטאָט אויסצופּומפּען פון איהם דעם וועלט־עפיר וועלען מיר אָננעהמען, אז ער האָט זיך צונויפגעצויגען, צונויפגעפּרעסט, ווי מען פּרעסט איצטער צונויף דעם וואסער־שטאָף־גאז, אָדער דעם זויערשטאָף־גאז אזוי, אז ער וועט פערנעהמען אפשר א הונדערטעל חלק רוים פון דעם, וואָס ער האָט פערנומען פריהער. דער פערנעהם פון די איבעריגע נייען־און־נייענציג חלקים רוים וועט בלייבען אַן אבסאָלוט לעדיגער.

און נאָך א זאך מוז מען דורכאויס ניט ארויסלאָזען פון אויג, ווען מען טראכט וועגען דעם רוים: אז די פאָרשטעלונג פון אויס־געשפּרייטקייט איז אַן אבסאָלוט נויטווענדיגע.

טראכט איך וועגען דער וועלט דרויסען פון מיר, קאָן איך אין מיין פאָרשטעלונג מאכען פערשווינדען אלץ, וואָס פילט אָן דעם רוים, איך קאָן אָבער ניט מאכען פערשווינדען דעם רוים גופא. איך קאָן מיר בילדען דעם געדאנק, אז ס'איז גאָר ניטאָ קיין רוים אין

דער וועלט, אַז ער איז ניט מעהר ווי אַ חלום אין אַ וועמעס עס אי־
נשמה. אָבער קוים טראַכט איך וועגען אַ „אינוועניג“ און אַ „דרוי־
סען“, קוים וויל איך אין מיין דמיון זעהן מיט דעם שכל'דיגען
אויג דעם „דרויסען“ אָדער דעם „אינוועניג“, אַזוי בין איך גע־
צוואונגען דעם רוים „אָנ־צו־שויען“, ווי קאַנט רופט דאָס אָן. און
ווי איך זאָל איהם ניט פערטרייבען אין געדאַנק, ווי נאָר איך וויל
„זעהן“, — אין דער פאַנטאַזיע אָדער אין דער ווירקליכקייט, —
אַזוי מוז איך זעהן רוים. קאַנט, האָט, ווי איהר ווייסט אפשר,
אַרויסגעבראַכט דערפון דעם געדאַנק, אַז דער רוים אין אונזער זעהן
קאָן ניט שטאַמען פון דער ערפאַהרונג. ווייל אַלץ, וואָס שטאַמט
פון דער ערפאַהרונג קאָן אַוועקגעטראַכט ווערען פון דעם כח הדמיון
און פערביטען ווערען אויף אַן אַנדער זאַך. דער רוים אָבער איז אַן
אַבסאָלוט נויטווענדיגע פאָרשטעלונג, — אַזאַ, וואָס קאָן בשום
אופן ניט פערטיליגט ווערען פון אונזער שכל'דיגען זעהן. און ווי־
באַלד ער שטאַמט ניט פון דער ערפאַהרונג איז ער ממילא אַ פראָ־
דוקט, וואָס ווערט אַרויסגעוואַקסען על פי נויטווענדיגקייט פון
אונזער אייגענעם געמיטה.

עס איז איצטער ניט אונזער אויפגאַבע צו בעשעפטיגען זיך
מיט קאַנט'ס ערקענטניס־טהעאָריע, איבערהויפט מיט דער פראַגע:
פון וואַנען האָבען מיר די פער'עקשנ'טע פאָרשטעלונג פונ'ם וועל־
טען־רוים, וואָס מיר קאָנען זיך לגמרי ניט בעפרייען פון איהר. פאַר
אונז איז איצטער וויכטיג צו האָבען אין זינען דעם פאַקט, אַז דער
רוים איז אַזאַ האַרטנעקיגע, פער'עקשנ'טע, אַבסאָלוט ניט אויס־
צומיידענדע פאָרשטעלונג, וואָס קאָן בשום אופן ניט פערטיליגט
ווערען, און אַזוי ווי מיר רעדען דאָ וועגען דעם לעדיגען וועלטען־
רוים, מוזען מיר אַריבערטראָגען אויף דעם רוים גופא יענעם כאַ־
ראַקטער פון אַבסאָלוטער נויטווענדיגקייט, וואָס געפינט זיך אין
אונזער פאָרשטעלונג וועגען איהם. אַלץ קאָן פערשווינדען פון דעם
רוים, נאָר ער קאָן ניט פערטיליגט ווערען, ניט גאַנץ און ניט
טהיילווייז.

דערפון איז ממילא געדרונגען, אַז ער קאָן ערגעץ ניט ד ו ר כ־
ג ע ל ע כ ע ר ט ווערען, ווייל אַ חלל אין דעם רוים, וואָלט געהיי־
סען, אַז דאָרטען, אין דעם חלל, ווערט ער פערטיליגט. דערפון איז
אָבער אויך געדרונגען, אַז ער איז אַבסאָלוט אונבעוועגליך, ווייל די

קלענסטע בעוועגונג פון דעם רוים, וואָלט איבערגעלאָזען אַ חלל אין איהם, אַ פערטיליגונג. און אויך דאָס ווערט ממילא קלאָר, אַז איין טהייל רוים קאָן ניט אריינדרינגען אין אַן אנדער טהייל, שוין דערפאר אליין, ווייל ער קאָן זיך ניט בעוועגען. זיינע טהיילען מוזען ליעגען איינער הארט לעבען דעם אַנדערען אָהן אַ שום שטח צווי־שען זיי, ווי קליין דער שטח זאָל ניט זיין. ד. ה., דער רוים איז אונאיבעררייסבאַר.

מיר האָבען נאָר־וואָס געזאָגט, אַז דער רוים איז אוּנ־דוּרכדרינגליך, אַז איין פיצעל לאָזט ניט אריין אין זיך אַן אנדער פיצעל. אין דעם פונקט איז רוים אַ תקיף ביי זיך, אָבער נאָר בנוגע זיינם גלייכען. צו אַלע אַנדערע ערשיינונגען אין דער וועלט איז ער אַ סך פריינדליכער: ער איז דורך־און־דורך פּאַסיוו, אַבסאָלוט גלייכגילטיג צו דעם, וואָס עס זאָל ניט אריינדרינגען אין איהם, וואָס עס זאָל ניט פערנעהמען אַ פּלאַץ אין איהם, — אַבי ניט רוים. די פריינדליכקייט שטאַמט ניט פון דעם גוטען ווילען זיינעם, נאָר פשוט פון זיין אַבסאָלוטער לעדיגקייט, וואָס קאָן ניט האָבען אין זיך קיין איין ברעקעל קראַפט, קיין איין ברעקעל ווידערשטאַנד.

פון דערזעלביגער לעדיגקייט שטאַמט, וואָס דער רוים מוז אין אַלע זיינע טהיילען זיין גלייך צו זיך אַליין; וואו מען זאָל איהם ניט אָנטרעפען, מוז ער האָבען דיזעלבע אייגענשאַפטען. צוויי גלייך־אויסגעשפרייטע טהיילען קאָנען זיך אונטערשיידען איינער פון דעם אַנדערען, נאָר דורך דער לאַגע, אין וועלכער זיי געפינען זיך אין גאַנצען. קיין אַנדער אונטערשייד קאָן צווישען זיי ניט זיין. אין איין טהייל קאָן ניט זיין אַן אַנדער אַרט רוים, איידער אין אַן אַנדערען, ווייל די אַבסאָלוטע לעדיגקייט קאָן ניט האָבען קיין פערשיידענע אַרטען. ענג פערבונדען מיט דעם איז אויך יענע אייגענשאַפט פון דעם רוים, וואָס בעשטעהט אין זיין אוּנפּער־ענדערליכקייט. קיין טהייל פון איהם קאָן ניט ווערען אַנדערש, איידער ער איז. ווייל אַקוראַט, ווי עס קאָנען ניט זיין קיין פערשיידענע אַרטען לעדיגקייט איינע לעבען דער אַנדערער, אַזוי

קאָנען אויך ניט זיין קיין פערשיידענע ארטען לעדיגקייט איינע *נאָך* דער אַנדערער.

פון אַלע אַט די מאָמענטען קומט ארויס, אַז דער רוים איז אַ מין גלייכאַרטיגע, גלייכמעסיגע, פאַסיווע אויסגעצויגענקייט, אָהן אַ ברעקעל איבעררייס, אָהן אַ ברעקעל שנוי, און אַז ער איז אבסאָלוט ניט טהיילבאַר, ווייל זיינע טהיילען קאָנען בשום אופן ניט פאַנאַנדערגערוקט ווערען, איינער פון דעם אַנדערען.

אמת, מיר „טהיילען" דעם רוים, אָבער נאָר אין *געדאנק*. מיר ציהען איבער דעם רוים ריין אויסגעטראַכטע ליניען, וואָס מאַרקירען אַ גרענעץ צווישען איין טהייל רוים און דעם אַנדערען. אויף אַזאַ'ן אופן קאָנען מיר אין געדאַנקען בעהאַנדלען דעם רוים, ווי אַ מין ממשות'דיגע זאַך: אויסשערען אַ שטיק אויסגעשפּרייטקייט, ווי אַ לייווענט, פאַנאַנדערשערען דעם לייווענט אויף העלפּט, די העלפּט וויעדער אויף העלפּט און אַזוי ווייטער כסדר.

ביז וואַנען קאָנען מיר אַזוי טהיילען דעם רוים אויף אַלץ קלענערע און קלענערע חלקים? קאָן דער טהיילונגס־פּראָצעס אַזוי אָנגעהן ביז אין די אונענדליכקייט? און פון דער אַנדער זייט: ווי ווייט געהט די לענג און די ברייט און די טיעף פון דעם וועלטען־רוים? האָבען זיי ערגעץ־וואו אַ גרענעץ, אָדער זיי זיינען אונענדליך? מיר וועלען דאָ אין די פראַגען זיך ניט אַראָבלאָזען צו יענער פילאָסאָפישער טיעף, אין וועלכער קאַנט האָט זי בעהאַנדעלט, ווייל קאַנט האָט געהאַט צו טהאָן מיט דעם מענשליכען שכל, וואָס *טראַכט* וועגען דעם רוים. מיר אָבער האָבען דאָ צו טהאָן מיט דעם רוים, אַקוראַט ווי ער וואָלט באמת געווען דרויסען פון דעם מענשליכען שכל. בעטראַכט מען איהם פון דעם שטאַנדפּונקט, זעהט מען אויפ'ן שטעל איין, אַז מען קאָן די צוויי אונענדליכקייטען זיינע, — די אונענדליכע אויסגעשפּרייטקייט און די אונענדליכע טיילבאַרקייט, — ניט בעהאַנדלען אויף איין און דעם זעלביגען שטייגער. די אונענדליכע אויסגעשפּרייטקייט איז אַ פאַקט פון דעם רוים'ס זיין אויף דער וועלט, ווייל ווי נאָר איך גיב צו, אַז עס איז דאָ ערגעץ וואו אַ גרענעץ פאַר איהם, מוז איך יעמאָלט צוגעבען, אַז פון יענער זייט גרענעץ איז ער ניטאָ, אַז דאָרטען איז ער אַ פערטיליגטער; דער רוים איז אָבער אונפערטיליגבאַר. צוריק איז זיין *טיילבארקייט* גאָר ניט קיין פאַקט פון

זיין זיין. אדרבה, בעצם איז ער לגמרי ניט טײלבאַר. ער איז נאָר כ מ ו־טײלבאַר, אין אַ קינסטליכען פּראָצעס פון דער פאַנ־טאַזיע, ניט אין דעם נאַטירליכען פּראָצעס פון „אָנ־שױאונג“. אין דעם קינסטליכען פּראָצעס קאָנען מיר אָבער אויף אַ קינסטליכען אופן אפשר אויסקלייבען אַ וועג, וואָס זאָל אונז פיהרען צו דעם ענד סוף פון דער טײלבאַרקײט, צו דעם רוים׳ם קלענסטען טייל.

און אין דער אמתן! ביז אהער פלעגט מען „נעהמען“ אַ ליניע רוים, זי אין דער מיטען צו שפּאַלטען אויף העלפט, די העלפ־טען — ווידער אויף העלפט און אזוי כסדר. אויף אזא אופן איז װירקליך ניטאָ קיין צװאַנג פאַר דעם דענקענדען מוח, ער זאָל זיך ערגעץ וואו אָבשטעלען, סיידען ער מאַטערט זיך איין. ווי קליין אַ רוים־חלק זאָל ניט זיין, קאָן מען אַלע מאָל על פּי אַריפמעטיק צוטײלען איהם אויף צוויי און צו דעם „נול“ קאָן מען בשום אופן ניט קומען.

ווי איז אָבער, אז מיר וועלען אָנווענדען אַנאַנדער טײלונגס־מיטעל? שטעלט אייך פאַר, אז אויף דער ליניע „אַ־בע“ בעוועגען זיך איינער אַנטקעגען דעם אַנדערען צוויי שאַרפע דינע שאָטענס, איינער פון „אַ“ צו „בע“, דער אַנדערער פון „בע“ צו „אַ“. וואָס נעהנטער די שאָטענס קומען זיך צונויף, אַלץ קלענער ווערט דער מהלך צווישען זיי. מוז אָבער זייער בעוועגונג מאַכען דעם מהלך אַלץ קלענער און קלענער ביז אין דער אונענדליכקייט? לאָמיר זעהן. אין זייער בעוועגונג מוזען זיך געפינען מאָמענטען, וואו דער מהלך ווערט ניט נאָר קלענער, נאָר אדרבה גרעסער. דאָס הויבט אָן צו געשעהן פון דעם מאָמענט אָן, ווען די שאָטענס בע־גענענען זיך, דרינגען דורך איינער דעם אַנדערן (זיי זענען דאָך ניט רוים און ניט ממשות׳ען, דעריבער קאָנען זיי עס טהאָן) און געהען זיך ווידער פאַנאַנדער. בשעת זיי האָבען זיך בעגעגענט, איז דער מהלך צווישען זיי געװוען גלייך נול, אָבער אין דעם צוויי־טען הירף־עין איז שוין ווידער געוואָרען אַ „משהו“ רוים צווישען זיי. עס איז קלאָר, אז אַ מהלך, וואָס ווערט אַלץ קלענער, און הויבט פון אַ געוויסען מאָמענט אָן צו ווערען גרעסער, קאָן ניט פערקלענערט ווערען אונענדליך, ווייל אויב יע, וואָלט ער

ניט קומען צו דעם נול און וואָלט איהם ניט געקאָנט אריבער־שפּרינגען. ממילא מוז ערגעץ וואו אין איהם ליגען די קלענסטע מאָס פון דעם רוים. על כל פּנים, איז דאָ א גרענעץ צו זיין טייל־באַרקייט. דער גרענעץ איז יענער פונקט, וואו די שאָטענס האָבען זיך בעגעגענט און וואו דער מהלך צווישען זיי איז גלייך גע־וואָרען נול.

און דאָס, וואָס מען קאָן מאַכען מיט דער ליניע פון דער לענג, קאָן מען מאַכען מיט דער ליניע פון דער ברייט און פון דער טיעף. פון אַלע זעקס זייטען קאָנען מיר דורך שאָטענס צונויפדריקען דעם „מהלך" אזוי, אז ער זאָל זיך אין גאַנצען פערליערען. אָט יענעם גרעניץ־פּונקט, וועלכען מיר קאָנען זיך איצטער גאַנץ גוט פאָר־שטעלען, רופט מען, ווי איהר ווייסט דעם מ א ט ע מ א ט י ש ע ן פ ו נ ק ט. דער לעצטער פונקט, וואו דער „משהו" מהלך פער־ליערט זיך, כדי ווידער אָנהויבען צו וואַקסען.

איך וויים גאַנץ גוט, אז די המצאה, וואָס איך שלאָג דאָ פאָר, ווי ארויסצודרעהען זיך פון דער אונענדליכער טיילבאַרקייט, איז ניט מעהר ווי א ש פּ י צ ע ל, ווייל זי טראָגט אריבער דעם פראָ־בלעם פון אונענדליכקייט פון איין אָרט אויף אַן אַנדער אָרט. כדי צו געפינען די שאָטענס, וואָס האָבען קיין ברעקעל דימענזיאָן ניט, האָבען מיר דאך שוין פריהער געדאַרפט עפּעס־וואָס צושפּאַלטען אונענדליך אין שאָטענס. וואָס האָבען מיר דאָרטען געטהאָן? און דערצו: די לענג פון דעם קלענסטען טייל רוים, וואָס ליגט פאַר און נאָך דעם מאַטעמאַטישען פונקט הענגט אָב פון דער לענג פון דער צייט. וואָס גרעסער די בעוועגונגס־צייט פון די שאָטענס פאַר דעם בעגעגענען זיך, אַלץ קלענער דער מהלך צווישען זיי. אויב די צייט קאָן האָבען א בעשטימטע קלענסטע דויער, קאָן יע־מאָלט דער מהלך האָבען א בעשטימטע קלענסטע לענג. וואָס טהוט זיך אָבער מיט דעם פונקט אין דער צייט? קאָן מען דאָרטען אויך מאַכען דעם קונץ מיט די שאָטענס? ליידער מוזען מיר די פראַגע לאָזען א זייט, ווייל דאָס פּראָבלעם פון דער צייט שפּיעלט ניט אזא גרויסע ראָליע אין דעם אויפבוי פון דער מאַטעריאַליסטישער פילאָסאָפיע, פאַר וועמען דער רוים איז די הויפּט־זאַך. דאָס איינ־ציגע, וואָס מיר קאָנען נאָך נעהמען פון דער צייט פאַר דער ריכ־

טיגער פאָרשטעלונג פון דעם רוים, איז זיין — א י י ב י ג ק י י ט. דער רוים איז אייביג מחמת דעם זעלביגען טעם פאר וואס ער איז אונענדליך. ביידע, די אונענדליכקייט און די אייביגקייט, שטאַמען פון דעם, וואס דער רוים איז נויטווענדיג און אונפערטיליגבאַר. אויף וואס פאר א פונקט אין דער צייט איך זאָל ניט אַנשטעלען מיין אויג, מוז איך אַלע מאָל זעהן אין איהם רוים, און ממילא איז ער אייביג; מיט אַנדערע ווערטער, ער איז פון קיינעם ניט געשאפען געוואָרען.

מיר האָבען דאָ געוויס ניט אויסגעשעפּט אַלץ, וואס מען קאָן זאָגען וועגען דעם רוים, ווי א ווירקליכער וועלט־עקזיסטענץ דרויסען פון א וועלכען עס איז גייסט. פערגעסען מיר ניט, אז אין דעם דאָזיגען לעדיגען רוים האָט די מאטעמאטישע וויסענשאפט אויסגעפונען אזוי פיעל שכל'דיגע געזעצען, וואס פילען אונז אָן מיט בעוואונדערונג יעדעס מאָל, ווען מיר דענקען זיך אין זיי אריין. אָבער שוין דאָס, וואס מיר האָבען דאָ געזאָגט וועגען דעם רוים איז דורכאויס גענוג, מיר זאָלען געווינען א קלאָרען בעגריף וועגען איהם.

בקיצור קאָן מען זאָגען: דער רוים איז א נויטווענדיגע פאָרשטעלונג וועגען א לעדיגער דריי דימענזיאָנעלער אויסגעשפרייטקייט. ער איז אונגעשאפען, אונפערטיליגבאר, אונענדליך און אייביג. ער איז אונדורכרייסבאר און אונדורכדרינגליך; פאסיוו, גלייך־אַרטיג און אונפערענדערליך. א דאַנק דער אונדורכרייסבארקייט איז ער איין איינציגער, ניט ג ע ט י י ל ט ע ר רוים אין דער גאַנצער וועלט. זיין טיילבארקייט איז ניט מעהר ווי א קינסטליכער צוטראַכט צו איהם, וואס קאָן זיך ענדיגען מיט דער פאָרשטעלונג פון א וועלכען עס איז אונטיילבארען לעצט־קליינעם רוימליכען טייל.

מיר קומען איצטער צו דער מאטעריע. לאָמיר זעהן, אין וועלכע פונקטען שטימט די מאטעריע צונויף מיט דעם רוים און אין וועלכע גערהט זי זיך מיט איהם פאנאנדער.

די ערשטע פראגע, וואס מיר שטעלען אוועק, איז: וואס טהוט זיך מיט דער נ ו י ט ו ו ע נ ד י ג ק י י ט פון דער מאטעריע? איז די פאָרשטעלונג פון דער מאטעריע אקוראט אזוי אונפערטי־

ליגבאַר און איינגע׳עקשן׳ט אין אונזער בעוואוסטזיין, ווי די פאַר־שטעלונג פון דעם רוים? אויף דערויף מוזען מיר ענטפערן, אַז דער געדאַנק פון אַ מאַטעריע איז ניט אויף אַזאַ׳ן אָרט נויטווענדיג, ווי דער געדאַנק פון אַ רוים, אָבער פאָרט נויטווענדיג, ווען אפילו אַ ביסעל אויף אַן אַנדער אופן. מיר האָבען געזעהן, אַז דער רוים וויל ניט פערשווינדען, אפילו ווען מיר פערמאַכען די אויגען און בעטראַכטען די וועלט נאָר דורך דעם „גייסטיגען זעהן". אַזוי איינגע׳עקשן׳ט איז די מאַטעריע ניט. ווילט איהר בעטראַכטען די ווירקליכע וועלט פערמאַכטערהייד די אויגען, לאָזט זיך די מאַטעריע אין גאַנצען פערשווינדען. איהר קאָנט זי לחלוטין אוועקטראַכטען. קוים עפענט איהר אָבער ווידער אויף די אויגען, אַזוי בעגעגענט איהר אין דער ווירקליכער וועלט אַ גרויסע צאָהל פון קערפּער, וואָס בעוועגען זיך און ווירקען איינע אויף די אַנדערע און דרינגען איינער אין דעם אַנדערן אריין. איהר מוזט זיך פרעגען: וואָס איז אַזוינס אַ קערפּער און פון וואַנען נעהמט זיך אין איהם די בעוועגונג? אַזוי ווי דער רוים איז אַבסאָלוט לעדיג, פּאַסיוו און אונבעוועגליך, קאָן דער קערפּער ניט זיין קיין לעדיגער רוים. אָבער ער איז דאָך אויסגעשפּרייט אין אַלע דריי דימענזיאָנען. ממילא מוז איך אָננעהמען אַז עס איז דאָ אין דער רוים עפּעס אַן אָנגעפילטקייט, עפּעס אַ ממשות, וואָס פערנעהמט אַ פּלאַץ אין איהם און וואָס קאָן אַלע ווייליע בייטען זיין אָרט, ד. ה. זיך בעוועגען.

וואָס אַזוינס די אָנגעפילטקייט איז, האָט קיין זין ניט צו פרעגען. מאַטעריע איז אָנגעפילטקייט, ווי רוים איז אויסגע־שפּרייטקייט. אויב מיר ווילען וויסען, וואָס זי איז אַזוינס, דאַר־פען מיר שטודירען איהר טבע אין די נאַטור־וויסענשאַפטען, ווי דער מאַטעמאַטיקער שטודירט די אייגענשאַפטען פון דער אויס־געשפּרייטקייט אין דער מאַטעמאַטיק. אָבער אויב אַזאַ אָנגע־פילטקייט איז דאָ, — און דאָס זעהען מיר בחוש, — קאָן שוין יעמאָלט אויך פערענטפערט ווערען די פראַגע וועגען איהר נויט־ווענדיגקייט. קאָן די מאַטעריע באמת פערשווינדען, אַקוראַט ווי מיר קאָנען זי אַוועקפאַנטאַזירען מיט פערמאַכטע אויגען? ניין! ענטפערט אונז דער שכל. מיר האָבען, זאָגט ער, אַ כלל, אין

וועלכען מיר קאָנען אבסאָלוט ניט זיין אין ספק, אז יעדע זאַך מוז האָבען אן אורזאַך, אז פון גאָרנישט קאָן גאָר נישט ארויסקומען. דער לעדיגער רוים קאָן פון זיך אליין ניט ארויסברענגען קיין מאַטעריע, ווייל ער איז דורך־און־דורך פּאסיוו. ממילא שטעהען מיר פאַר דער איין־איינציגער ברירה: אָדער עס קאָן גאָר ניט זיין קיין מאַטעריע, אָדער זי מוז זיין אין דעם רוים פון אייביג אָן. מיר זעהען זי אָבער איצטער בחוש. ממילא מוזען מיר אָננעהמען, אז זי איז פון אייביג אָן על פּי נויטוועגדיגקייט אין דעם רוים. מיט אנדערע ווערטער, אז די מאַטעריע איז, ווי דער רוים אליין, אומ־געשאפען. אָבער דער זעלביגער כלל פון „עקס ניהילאָ ניהיל“, — „פון גאָר נישט קאָן גאָר נישט ארויסקומען“ און „אלץ מוז האָבען זיין אורזאַך“ פיהרט אונז צו דעם צווייטען טייל פון דעם אייביג־קייטס־געדאנק, דער ניט־צושטערבאַרקייט פון דער מאַטעריע: אין דעם אונענדליכען, לעדיגען רוים איז ניטאָ קיין איין איינציגע אור־זאַך, וואָס זאָל זי מאַכען פערשווינדען, און אקוראט, ווי זי איז אייביג בעשטאַנען ביז אהער, אזוי וועט זי על פּי נויטוועגדיגקייט אייביג בעשטעהן עד סוף כל הדורות.

מיר האָבען געזעהן, אז דער רוים איז א ו נ ד ו ר כ ד ר י נ ג־ ל י ך. דאָס אייגענע איז אויך מיט דער מאַטעריע. איין פּיצעל מאַטעריע קאָן ניט אריינדרינגען אין אַן אנדער פּיצעל, ווי איין טייל רוים קאָן ניט אריינלאָזען אין זיך אַן אנדער טייל. די אונ־דורכדרינגליכקייט איז דער בולט'סטער סמן, דער נויטוועגדיגסטער אטריבוט פון דער מאַטעריע. א שמץ גשמיות, וואָס זאָל זיין דורכדרינגליך צו אַן אנדער שמץ, איז שוין אוים גשמיות. א ניט־אונדורכדרינגליכע מאַטעריע איז א ווידערשפּרוך אין זיך גופא.

און אין דער אמת'ען! מאַטעריע איז עפּעס אזוינס, וואָס פילט אָן דורך־און־דורך, אָהן א שום רעסט, יענעם שטיק לעדיגען חלל, וועלכען זי פערנעהמט. לאָזט איהר אריינדרינגען אין איהר אַן אנדער ברעקעל מאַטעריע, איז אָדער דאָס ערשטע ברעקעל בלייבט אויף זיין אָרט, אָדער עס געהט פון איהם אוועק און פער־נעהמט אַן אנדער אָרט. געהט עס אוועק פון דעם פריהערדיגען אָרט, ווי צ. ב. די טיילען פון דער הילצערנער וואנד, ווען מיר שלאָגען אריין אין איהר אַן אייזערנעם טשוואק, איז יעמאָלט די

נייע מאַטעריע אַריינגעדרונגען ניט אין איהם, נאָר אין דעם לעדיגען חלל, וואָס לעבען איהם. בלייבט אָבער די ערשטע מאַטעריע אויף איהר פריהערדיגען פּלאַץ, יעמאָלט האָט די נייע מאַטעריע קיין אָרט ניט, וואוהין אַריינצודרינגען, ווייל די ערשטע קאָן בשום אופן ניט פערשווינדען.

פון דער אונדורכדרינגליכקייט פיהרט אַ גלייכער וועג צו יענעם געדאַנק, אַז די מאַטעריע איז בעצם נ י ט ־ ט י י ל ב אַ ר, אַקוראַט אַזוי ווי דער רוים. ווייל כּדי צו פאַנאַנדערטיילען מאַ־טעריע, דאַרף מען קאָנען אַריינדרינגען אין איהר, און דאָס איז אוממעגליך. מען קאָן אויך ניט קלענער מאַכער איהר פערנעהם דורך צונויפּפּרעסונג, מען קאָן זי ניט מאַכען סאָלידער און פעס־טער ווי זי איז. דערפון איז ממילא געדרונגען, אַז זי מוז האָבען אַ וועלכע עס איז בעשטימטע מאָס אין דער לענג, אין דער ברייט און אין דער טיעף, ווי קליין די מאָס זאָל ניט זיין.

די ניט־טיילבאַרקייט פון דער מאַטעריע, פון וועלכער מיר רעדען דאָ, געהט אויפ׳ן ערשטען בליק להיפּך אי צו דער ערפאַה־רונג, אי צו דעם דענקען, קורץ, צו יענעם אַלטען איינגעפונדעווע־טען זאַטץ אין דער פיזיק, וואָס לערנט גראַד בפירוש ומפורש, אַז איינע פון די וויכטיגסטע אייגענשאַפטען פון דער מאַטעריע בעשטעהט אין דעם, וואָס זי איז ט י י ל ב אַ ר. אָבער דאָס איז נאָר אויף דעם ערשטען בליק. די טיילבאַרקייט, וואָס מיר זעהען אין דער ערפאַהרונג, איז ניט מעהר ווי אַ דמיון, אַקוראַט ווי דאָס אַריינדרינגען פון דעם אייזערנעם טשוואָק אין די הילצערנע וואַנד. אַז מיר צוברעכען אויף צווייען אַ שטיקעל צוקער, צוברעכען מיר דאָ ניט די מאַטעריע פון דעם צוקער אויף דער העלפט. מיר מאַ־כען מעהר נישט ווי גרעסער דעם חלל, וואָס איז געוועזען צווישען זיינע איינצעלנע ברעקלעך מאַטעריע. און אַז מיר זאָלען צונויפּ־פּרעסען דעם וואַסער־שטאָף־גאַז, ביז ער וועט פערנעהמען דעם קלענסטען טייל רוים, וואָס ער קאָן פערנעהמען, — דריקען מיר דאָ ניט צונויף די מאַטעריע וואָס איז אין דעם וואַסער־שטאָף־גאַז, — מיר טרייבען נאָר אַרוים דעם לעדיגען חלל, וואָס איז גע־ווען צווישען איהרע אונטיילבאַרע חלקים. יעדער אַזאַ אַבסאָלוט אונטיילבאַרער חלק פון דער וועלט־מאַטעריע ווערט — ווי איהר

וויסט — אָנגערופען אין דער וויסענשאַפט און אין דער פילאָ־סאָפיע „דאָס אונטיילבארע“, דער אַטאָם.

דאָס, וואָס פילט אָן דעם רוים, קאָן ניט געטיילט ווערען אויף העלפט. און יענע טיילבארקייט, וואָס מיר פיהרען דורך אין געדאַנק, בעת מיר זאָגען, צ. ב., אַז די מאַטעריע קאָן געטיילט ווערען אונענדליך, דאַרף מען אויך פערשטעהן ניט גאָר אין דעם פשוט׳ען זין פון דעם וואָרט. מיר מיינען דערמיט אייגענטליך ניט, אַז די מאַטעריע גופא לאָזט זיך טיילען ביז אונענדליך, נאָר אַז דער פערנעהם איהרער, דער מהלך רוים, וואָס צווישען איין ברעג מאַטעריע און דעם אַנדערן, קאָן געמאַכט ווערען אַלץ קלענער און קלענער. די „אונענדליכע“ טיילונג קומט פאָר, ווי ביי דעם רוים, אין דער געקינסטעלטער פאַנטאַזיע און ניט אין דעם נאַ־טירליכען, ווען אפילו גייסטיגען זעהן. ביי דעם רוים האָבען מיר מיט אַ „שפיצעל“ געצוואונגען די פאַנטאַזיע, זי זאָל צוגעבען אַ גרענעץ צו זיין טיילבארקייט. דאָ, ביי דער מאַטעריע, דאַרפען מיר ניט אָנקומען צו קיין שום „שפיצלעך“. דאָ איז יענע מע־טאָדע אַן עהרליכער, כשר׳ער בעוויז. איך וויל אייך דערמאָהנען אָן יענע עקספערימענטען, וועלכע מענדעלעיעוו האָט אָנגעווענדעט, כדי מאַטעמאַטיש אויסצורעכענען דעם פ ע ר נ ע ה ם פון אַן אַטאָם. דער תוך פון די עקספערימענטען איז בעשטאַנען אין דעם, וואָס ער האָט דעם קלענסטען טייל מאַטעריע, וואָס מען קאָן מיט אונזערע מענשליכע מיטלען אַרויסברענגען אין דער ווירקליכקייט, צונויפגעקוועטשט צווישען צוויי אויסגעקיילעכטע גלעזלעך. ווי איהר זעהט, איז דאָ אָנגעווענדעט געוואָרען דער זעלביגער פרינציפּ, וועלכען מיר האָבען אויסגענוצט מיט די שאָטענס, וואָס בעוועגען זיך איינער אַנטקעגען דעם אַנדערן אויף אַ מאַטעמאַטישער ליניע. די אויסגעקיילעכטע גלעזלעך וואָס וואָלטען זיך געקאָנט צונויפ־קומען אין איין איינציגען פונקט, קאָנען זיך דאָ ניט בעריהרען, ווייל צווישען זיי ליעגט אַן אַטאָם, אַן אונדורכדרינגליכער „משהו“ מאַטעריע, וואָס דערלאָזט ניט זייגע וויטערדיגע בע־וועגונג.

די פראַגע וועגען דער טיילבארקייט אָדער ניט טיילבארקייט פון דער מאַטעריע איז איינע פון די וויכטיגסטע פראַגען אין דער

פילאָסאָפיע פון דעם מאַטעריאַליזם. זי ווערט גראַד איצטער נאָך אַ מאָל מיט התמדה דורכגעלופּטערט אין דער וויסענשאַפט, אַ דאַנק דער טעאָריע, וואָס נעהמט אָן, אַז דער לעצטער עלעמענט פון יענע אַטאָמען, וועלכע מיר שטודירען אין דער כעמיע, איז אַן ע ל ע ק ט־ ר אָ ן, ד. ה. דער קלענסטער טייל פון יענער ע ר ש י י נ ו נ ג, וועלכע מיר רופען עלעקטריציטעט. די קאָפּ־ברעכעניש ווערט נאָך פערשטאַרקט דורך די ענטדעקונג פון דער ראַדיאָ־אַקטיוויטעט, פון דער פעהיגקייט, וועלכע געוויסע קערפּער בעזיצען, אַרויסצושיקען פון זיך אָהן אַן אויפהער געוויסע אַרטען פון שטראַהלען. די דאָזיגע נייע ערשיינונגען זענען נאָך דערוויילע ניט גרינדליך אויס־געשטודירט און די טעאָריען זענען אַ היבש ביסעל צונויפגעוויקעלט און פערפּלאָנטערט. אָבער זייער בעדייטונג פאַר דער מ אַ ט ע ר י־ אַ ל י ס ט י ש ע ר אויסטייטשונג פון דער קערפּער־וועלט איז ניט אַזוי פערפּלאָנטערט, ווי עס קאָן זיך דוכטען אויף דעם ערשטען בליק. עס איז אַ פּשוט'ער ממה נפשך : איז די עלעקטריציטעט אַ ריינע ק ר אַ פ ט, אַ מין אַרט פון בעוועגונג, וואָס האָט אין זיך קיין ברעקעל מאַטעריעלע ממשות ניט, יעמאָלט איז אויך דער עלעקטראָן ניט קיין מאַטעריעלע ממשות און יעמאָלט איז איבער־הויפּט „אַ סוף — אַן עק" צו דער מאַטעריע. איז אָבער דער עלעקטראָן אַ וועלכע עס איז גשמיות, אַ זאַך, וואָס פילט אָן דעם רוים, יעמאָלט איז ע ר דער אַטאָם, וואָס מוז האָבען אין זיך אַלע אייגענשאַפטען פון דער מאַטעריע. און זאָל זיך אַרויסשטעלען, אַז כדי צו פערשטעהן די ערשיינונגען פון דער קערפּערליכער וועלט, מוז דער עלעקטראָן גופא אין געדאַנקען פאַנאַנדערגענומען ווערען אין אַ מחנה פון נייע לעצטע איינהייטען, וועט יעמאָלט פאַר יענע איינהייטען אויסוואַקסען דערזעלביגער ממה־נפשך.

און דאָס אייגענע איז אויך מיט דער ראַדיאָ־אַקטיוויטעט. אויב עס זאָל זיך אַרויסווייזען, ווי אייניגע רעכענען, אַז מיט די ראַדיאַלע שטראַהלען פערשווינדט אַ טייל פון דעם שטראַהלענדען קערפּער, יעמאָלט מוז דער ממה נפשך אָנגעווענדט ווערען אויף דעם שטראַהל. איז ער ניט מעהר, ווי ריינע ענערגיע, איז יעמאָלט אויס מיט דער מאַטעריאַליסטישער סברה. האָט ער אָבער אין זיך אַ מאַטעריעלע ממשות, איז יעמאָלט בעשטעהט ער פון אונ־

דורכדרינגליכע אטאָמען, וואָס פילען אָן יעדער איינער זיין פּיצעל רוים און קאָנען בשום אופן ניט געטיילט ווערען.

אגב, האָבען מיר היינט צו טהאָן ניט מיט דעם מאַטעריאַליסטישען אטאָם, וואָס גוסס׳ט אין דער מאָדערנער וויסענשאַפט, נאָר מיט יענעם יונגענד־פרישען אטאָם פון דער ריינער מאַטעריאַליסטישער פילאָסאָפיע, בעת ער איז נאָך געווען פול מיט עקזיסטענץ, האָט מיט זיין גאַנצען עצם אָנגעפילט דעם רוים און האָט זיך ניט געלאָזט אין גאַנצען אוועק׳חשבונ׳ען פון דער וועלט. יענער יוגענד־פרישער אטאָם האָט געהאַט אויסצושטעהן אַן אַנדער „קאַמפף אום׳ס דאַזיין“ אין דער מאַטעריאַליסטישער פילאָסאָפיע גופא. די פראַגע איז געווען: איז די מאַטעריע, וואָס פילט אָן דעם רוים, אַזאַ איינהייטליכע, אין זיך אָבגעשלאָסענע גאַנצקייט, ווי דער רוים גופא, אַן איין־איינציגע זאַך, וואָס ציהט זיך אָהן אָן איבעררייס פון איין ענד וועלט צו דעם אַנדערן, וואו מען קאָן איבערגעהן פון איין טייל צו דעם אַנדערן אָהן אַ ברעקעל שפרונג איבער דעם לעדיגען רוים? אַזאַ פאַרשטעלונג האָט געהאַט דעקאַרט, פאַר וועמען מאַטעריע און אויסגעשפרייטקייט זענען געווען דיזעלביגע זאַך. ער האָט זיך פאָרגעשטעלט, אַז די מאַטעריע פילט אויס דעם רוים אין אַלע זיינע פונקטען, אַז ערגעץ איז ניטאָ קיין איין משהו לעדיגער רוים. די בעוועגונג אין דער וועלט קומט פאָר לויט דעם זעלביגען פרינציפּ, ווי דאָס דרעהען זיך פון אַ קיילעכדיגער ברעט אין דער לופטען אַרום איהר אייגענעם צענטער. ווי שנעל איהר בעוועגונג זאָל ניט זיין, און וואָס פאַר אַ ריכטונג זי זאָל זיך ניט דרעהען, — רעכטס אָדער לינקס, — זי פילט תמיד אויס דעם גאַנצען אָרט אין דעם רוים, וועלכען זי פערנעהמט. איין איינציגע וועלט־מאַטעריע בעוועגט זיך ווי אַ שטראָם אין טויזענדער ווענדונגען, אָבער סוף כל סוף אין אַ קרייז, ווי דאָס דרעהען זיך פון וואַסער אין אַ ווירבלענדען קעסעל־גרוב. יעדעס פּיצעל מאַטעריע בייט איהר אָרט נאָר דערפאַר, ווייל די גאַנצע וועלט־מאַטעריע בעוועגט זיך און ווירבעלט זיך אין אַ מעכטיגען שטראָם. עס זענען נאָך עד היום דאָ גרויסע געלערנטע, וואָס מיינען, אַז נאָר דורך דער פאַרשטעלונג פון דער איין־איינציגער וועלט־מאַטעריע קאָן מען אויף דעם קלאָרסטען אופן אויסטייטשען

די מאַטעריעלע פּראָצעסען פון דער וועלט. אויב דאָס זאָל זיין דער אמת פאר דער מאַטעריע, איז יעמאָלט, פערשטעהט זיך, ניטאָ וואָס צו רעדען וועגען א ט אָ מ ע ן, וועגען איינצעלנע, ניט טיילבארע, איינער פון דעם אנדערן אָבגעריסענע טיילען פון דער וועלט־ממשות. אָבער עס זענען דאָ גענוג מאָטיווען, וואָס צווינגען אונז צו פערלאָזען יענע פאָרשטעלונג פון דעקארט און צוריקצוקעהרען זיך צו דער טיעפער סברה פון דעם אלטען דעמאָקריט, וואָס איז דער אמת'ער פאָטער פון דער אטאָמען־לעהרע און דעם מאַטעריאַליזם בכלל. שוין די ערשיינונג פון שיטערער ווערען און געדיכטער ווערען פיהרט אונז צו דער אטאָמען־טעאָריע.

מיט דער אטאָמען־טעאָריע קאָנען מיר אויך בעסער דורכפיהרען נאָך א פונקט, וואָס איז אזוי וויכטיג פאר דעם מאַטעריאַליסטישען געדאנק. דער לעדיגער רוים איז אַן איין־איינציגקייט: ס'איז דאָ נאָר איין וועלטען־רוים. די מאַטעריע איז א פיעלהייט, ווייל זי בעשטעהט פון א סך איינצעלנע, אָבגעריסענע אטאָמען. און פון דעסטוועגען איז די מאַטעריע א ן א י י נ ה י י ט, אויב ניט קיין איין־איינציגקייט. איהר איינהייט בעשטעהט אין דעם, וואָס זי איז אומעטום גלייך־ארטיג, ווי דער רוים. זי האָט אומעטום, וואו מיר זאָלען זי נישט אנטרעפען, אלע די זעלביגע אייגענשאַפטען. געוויס, די אטאָמען וואָס מיר שטודירען אין דער כ ע מ י ע זענען פערשיידען איינע פון די אנדערע. דער אטאָם פון בליי איז שווערער, איידער דער אטאָם פון גאָלד. בליי האָט אויך גאַנץ אנדערע אייגענשאַפטען, איידער גאָלד. אָבער דער אטאָם פון דעם כעמישען עלעמענט איז ניט דער ריינער וועלט־אטאָם. דער כעמישער אטאָם איז שוין צונויפגעזעצט פון א געוויסער גרופּע מאַטעריעלע אטאָמען. דאָס גיט אונז די מעגליכקייט מאַטעריאַליסטיש צו דערקלעהרען, פאר וואָס די כעמישע עלעמענטען האָבען פערשיידענע אייגענשאַפטען. דאָס שטאַמט דערפון, וואָס אין יעדעם עלעמענט איז צונויפגעבונדען אַן אנדער צ אָ ה ל אומעטום גלייכע פיזישע אטאָמען. די פערשיידענע אייגענשאַפטען קומען ארויס ניט פון זייער אינוועניגסטער טבע, נאָר פון זייער צאָהל און אפשר אויך פון א בעשטימטער ארט

בעוועגונג, וועלכע די בעשטימטע קאָמבינאַציע פון אַטאָמען פיהרט אויס אין דעם לעדיגען רוים.

אין דער נאַטור זענען ניטאָ קיין פערשיידענע קוואַלי־טעטען. אַלע קוואַליטעטען זענען אין תוך אַריין ניט מעהר, ווי פערשיידענע קוואַנטיטעטען.

מיר קומען איצטער צו דער וויכטיגסטער אייגענשאַפט פון דעם מאַטעריעלען אַטאָם, זיין פעהיגקייט צו ווירקען, זיין אַקטיוויטעט. די אַקטיוויטעט פון דער מאַטעריע שטאַמט פשוט דערפון, וואָס זי איז ניט פּאַסיוו און אבסאָלוט רוהענד, ווי דער רוים, נאָר איז אייביג בעוועגליך. די בעוועגונג איז דער בולט׳סטער און וויכטיגסטער סמן, וואָס שיידט אָב די מאַטעריע פון דעם לעדיגען רוים.

אויף די בעוועגונג קוקט דער ריינער מאַטעריאַליסט ניט ווי אויף אַ בעזונדער עצם, אויף אַ בעזונדער פאַקטאָר פון דעם וועלט׳ס געשעהן. ס׳איז ניט אַ קראַפט, וואָס קאָן אַרויסגעהן פון דעם אַטאָם אָדער אַריינגעגאָסען ווערען אין איהם. בעוועגונג איז די זיין׳ס־אַרט פון דעם אַטאָם גופא. אַ מאַטעריעלער אַטאָם איז ניט נאָר דאָס, וואָס פילט אָן דעם רוים, נאָר, דער עיקר, דאָס, וואָס בעוועגט זיך אין איהם. יעדער אַטאָם געפינט זיך אין אַ וועלכער עס איז אַרט בעוועגונג, ד. ה. ער טראָגט זיך אום איבער דעם רוים מיט אַ געוויסער גיכקייט און אין אַ געוויסער ריכטונג. קיין רוה איז אין דער נאַטור ניטאָ. רוהען רוהט נאָר דער רוים. אין זייערע פערשיידענע בעוועגונגען שטויסען זיך די אַטאָמען צונויף און די צונויפשטויסונגען ברענגען אַרויס דאָס גאַנצע שפּיעל פון דעם וועלט־געשעהן. די אַזוי אָנגערופענע נאַטור־קרעפטען, ווי מעכאַנישער דרוק און שטויס, די צוציהונגס־קראַפט און די אָב־שטויסונגס־קראַפט, וואַרעמקייט, מאַגנעטיזם, עלעקטריע און ליכט־שיין זענען ניט קיין אַנדער זאַך, ווי אַ געוויסע בעוועגונגס־אַרט, וואָס קומט פאָר צווישען פערשיידענע שטאָפען. די לעבענס־ערשיינונגען זיינען ניט מעהר, ווי געוויסע זעהר פערפלאָנטערטע בעוועגונגס־אַרטען, וועלכע די אַטאָמען פיהרען אויס אין יענעם שטאָף, וואָס רופט זיך איי־ווייסעל. און די עמפּפינדונג אָדער דאָס בעוואוסטזיין, יענער גאַנצער סכום פון פּראָצעסען, וואָס מיר

רופען אָן „נשמה“ אָדער פסיכישע ערשיינונגען, זענען אין זייער לעצטען תוך אויך ניט מעהר ווי געוויסע בעוועגונגס־אַרטען, וואָס שפּיעלען זיך אָב אין אַ בעשטימטער אַרט איי־ווייסעל, וואָס איז לויט זיין שטאָף זעהר נאָהענט צו דעם שטאָף פון די נערוועז און דעם מאַרך. פאַלט פאַנאַנדער דער „עמפּפינדונג־שטאָף“, — אַזוי לאָמיר אָנרופען יענע בעשטימטע אַרט איי־ווייסעל, וואָס גיט עמ־פפינדונגען, — הערען אויף אַלע גייסטיגע פּראָצעסען; פאַלט פאַנאַנדער דער איי־ווייסעל, פערשווינדט אין גאַנצען דאָס לעבען.

אגב אורחא, זעהען מיר דערפון, ווי ניט ריכטיג עס איז, ווען ביוכנער האָט די לעצטע מאַטעריאַליסטישע פּרינציפּען אַ נאָמען געגעבען „קראַפט און שטאָף“. „קראַפט“, — ווי עלעקטריע און וואַרעמקייט, — איז שוין אַ געוויסע בעשטימטע אַרט פון בעווע־גונג, אַקוראַט ווי „שטאָף“, — גאָלד, זילבער, איי־ווייסעל, נערווען־סובסטאַנץ, — איז שוין אַ געוויסע קאָמפּליצירטע אַרט פון מאַטעריע.

„מאַטעריע און בעוועגונג!“ דאָס איז דער פריידיגער אויס־געשריי פון דעם מאַטעריאַליזם, וואָס גלויבט, אַז ער האָט געפונען דעם שליסעל צו אַלע וועלטליכע סודות. און בעוועגונג איז ניט עפּעס, וואָס קאָן אָבגעטיילט ווערען פון דער מאַטעריע. זיי זענען איין און די זעלביגע זאַך. זיי זענען ביידע אייביג אומבעשאַפען און אונפערטיליגבאַר. מחמת דעם קאָן דער סכום פון דער מאַ־טעריע ניט גרעסער ווערען און ניט קלענער ווערען אין דער וועלט און מחמת דעמזעלביגען טעם קאָן אויך ניט גרעסער ווערען און ניט קלענער ווערען דער סכום פון בעוועגונג. דער לאָגישער פועל יוצא דערפון פאַר דער פיזיק איז דאָס געזעץ פון די „קרעפטען־דערהאַלטונג“, וואָס איז איינגעפונדעוועט געוואָרען אין דער צווייטער העלפט פון דעם פאָריגען יאָהרהונדערט (און וואָס ווערט, אגב, ווידער שטאַרק פאַנאַנדערגעשאָקעלט אין דער איצטיגער וויסענ־שאַפט). אויך די טעאָריע פון די „קרעפטען־איינהייט“, וואָס לערנט אונז, אַז מעכאַנישע רייבונג, וואַרעמקייט, עלעקטריע, מאַג־נעטיזם א. אַז. וו. זענען אין תוך אריין איין־און־דיזעלביגע זאַך און קאָנען איבערגעהן איינע אין די אַנדערע, איז אויך ניט מעהר ווי אַ לאָגישער קאָררעלאַט צו דער איינהייט פון דער מאַטעריע.

אַלע אָרטען פון בעוועגונגען קאָנען צוריקגעפיהרט ווערען צו דער איינפאַכסטער אָרט, דעם מעכאַנישען דרוק און שטויס, ווי אַלע אָרטען פון דעם וועלט־שטאָף קאָנען צוריקגעפיהרט ווערען צו דער איינציגער אָרט, דער איינפאַכער אָנגעפילטקייט.

ווייל מען דעריבער דערקלעהרען א וועלט־ערשיינונג ביז צו איהר לעצטען גרונד, דאַרף מען אַזוי ווייט פאַרשען און אַריינדריגנען אין איהר, ביז מיר זאָלען זעהן קלאָר פאַר אונזער גייסטיג אויג, אויב ניט דורכ'ן מיקראָסקאָפּ, ווי אַזוי די פערשיידענע אַטאָמען פון דער מאַטעריע פיהרען אויס זייערע פערשיידענע מעכאַנישע בעוועגונגען אין דעם לעדיגען רוים. דער גרויסער פיזיקער פון דעם 19טען יאָהרהונדערט, וויליאַם טהאָמסאָן, איז דעריבער געווען זעהר קאָנסעקווענט, ווען ער האָט געפאָדערט, אַז מען זאָל זיך ביי דעם שטודיום פון א פיזיקאַלישער ערשיינונג ניט בעפריעדיגען ביז צו דעם מאָמענט, ווען מען איז ביכולת אויפצובויען א מעכאַנישען מאָדעל, וואָס שטעלט זי ריכטיג פאָר.

איך וויל נאָך דאָ א ביסעל קלאָרער מאַכען איין איינציגען פונקט פון דער מאַטעריאַליסטישער פילאָסאָפיע, וואָס איז אין עצם ניט אַזוי וויכטיג פאַר אונז, אָבער וואָס וועט אונז נאָך פולער אויסמאָלען איהר בילד. מיר האָבען געזעהן, אַז דער לעדיגער וועלטען־רוים איז אונענדליך. איז אויך אונענדליך די מאַטעריע? די מאַטעריאַליסטישע פילאָסאָפען זענען צווישען זיך ניט איינס אין דעם דאָזיגען ענין. פאַרהאַן אַזוינע, וואָס שטעהען, ווי צ. ב. ד י ו ה ר י נ ג, פאַר דער ענדליכקייט, בעת דאָס רוב לייקענט זי אָב. מיר דוכט, אַז די ענדליכקייט פון דער מאַטעריע אין דעם רוים איז א געדאַנק, וואָס פאַסט בעסער צו דעם סיסטעם פון דעם מאַטעריאַליזם. זי שטימט האַרמאָנישער צונויף מיט זיין גרונד־געדאַנק, אַז דער סכום פון דער מאַטעריע אין דער וועלט איז איין מאָל פאַר אַלע מאָל „געגעבען", א פאַרטיגער, און „אָבגעצעהלטער". אויך די טעאָריע פון די „קרעפטען־דערהאַלטונג" לאָזט זיך מאַטעמאַטיש בעסער דורכפיהרען, ווען מיר נעהמען אָן, אַז די צאָהל פון די אַטאָמען איז אַן „אָבגעצעהלטע", ווען אפילו א מאיום'דיג גרויסע, וואָס שטייגט אַריבער יעדע מענשליכע צעהל־קונסט. און איניגע געלערנטע ווילען האָבען, אַז דער געדאַנק פון דער „קרעפ־

טען־דערהאַלטונג" קאָן דורכגעפיהרט ווערען נאָר יעמאָלט, ווען מען גיט צו, אז דער סכום פון דער מאַטעריע אין דעם וועלט־אַל, איז א בעגרעניצטער, און אז דער גאַנצער סיסטעם פון בעוועגונגען, וואָס ווערען אויסגעפיהרט פון איהר, איז אַן ארומגעצירקעלטער און אַן אָבגעשלאָסענער אויף אייביג.

איך לאָז דאָ אין גאַנצען ארויס דעם פּראָבלעם פון דער וועלט־ענטוויקעלונג און איהר שייכות צו דעם מאַטעריאַליזם. איך טהו דאָס דערפאַר, ווייל די ענטוויקעלונגס־טעאָריע איז ניט ארויסגע־וואקסען פון דעם מאַטעריאַליזם און איז ניט ענג לאָגיש פערבונדען מיט איהם. פאַר דעם מאַטעריאַליזם זענען די ערשיינונגען פון דער ענטוויקעלונג — א ספּעציעלער פאַל אין דעם שפּיעל פון די וועלט־אַטאָמען. זיי טראָגען ניט אריין קיין איינציגע נייע זאַך אין דעם מהות פון דער מאַטעריע און איהר בעוועגונג. אדרבא! דורך דעם פּשוט'ען שפּיעל פון דער מאַטעריע און פון דער בעווע־גונג וויל דער מאַטעריאַליסט (אָדער דער האַלבער מאַטעריאַליסט, ווי ספּענסער), דערקלעהרען די ערשיינונגען פון דער ענטוויקעלונג. אויך איז די קולטור און די מענשליכע געשיכטע און די פּאָעזיע און די קונסט, ניט עפּעס אַזוינס, וואָס זאָל ניט קאָנען הויזען מיט די איינפאַכע מעכאַנישע געזעצען פון דער מאַטעריע. זיי אַלע זענען אין תוך אריין ספּעציאַל־פעלען פון דעם מאַטעריעלען אַטאָ־מען־שפּיעל. — על כל פּנים, גלויבט אַזוי דער מאַטעריאַליסט.

וואָלט א גרויסער מאַטעמאַטישער קאָפּ מיט אַן איבערמענש־ליכער פאָלקאָמענער רעכענונגס־קראַפט אין די צייטען פון משה רבינו געקאָנט זעהן דעם גאַנצען סכום מאַטעריע און אַלע ארטען בעוועגונג, וואָס קומט אין איהר פאַר, וואָלט ער יעמאָלט גאַנץ לייכט געקאָנט אויסרעכענען, צ. ב., ווען עס דאַרף אויסברעכען די רעוואָלוציאָן אין פראַנקרייך, אָדער ווען און ווי אַזוי ראַפּאַעל וועט מאָלען זיין סיקסטינישע מאַדאָננע.

דער איצטיגער צושטאַנד פון דער וועלט איז א נויטווענדיגער פּועל־יוצא פון זיין פריהערדיגען און אין איהם ליעגט שוין איינגע־וויקעלט די גאַנצע צוקונפט.

אַט דאָס זענען אין די וויכטיגסטע שטריכען די גרונד־פּרינ־ציפּען פון דעם נאַטור־פילאָסאָפישען מאַטעריאַליזם.

דר. ח. זשיטלאָווסקי

ווּאָס איז זיין ווערט פאַר דער מענשליכער ערקענטניס?

דער מאַטעריאַליזם פערזיכערט אונז, אַז ער איז דער אבסאָלוטער אמת און די פּשוטע קלאָרע קאָפּיע פון דעם, וואָס מיר געפינען אין דער ערפאַהרונג. איז דאָס ווירקליך אַזוי?

כדי צו געבען אַ קלאָרען ענטפער אויף דער שאלה, מוזען מיר אַ ביסעל מעהר בעקאַנט ווערען מיט דער מאַטעריאַליסטישער טעאָריע פון אונזער ערקענטניס, וואָס וועט אונז בכלל העלפען פאַנאַנדערקלייבען זיך אין דעם פילאָסאָפישען ווערט פון דעם גאַנצען סיסטעם.

ווי אַזוי ערקענען מיר די דרויסענדיגע וועלט?

איך שטעה אין מיין צימער און זעה דורך די גלאָז פון מיין פענסטער אַ קאַרשען־בוים מיט רויטע קאַרשען, וואָס וואַקסט אויף אַ הויכען גרינעם באַרג. לאָמיר אָננעהמען, אַז אַלץ, וואָס איך זעה, איז אבסאָלוט ריכטיג. עס איז אַ קלאָפּטער פּופּציג פון מיין אויג באמת דאָ אַזאַ הויכער גרינער באַרג מיט אַ קאַרשען־בוים, אויף וועלכען עס זיינען רויטע קאַרשען. ווי אַזוי זעה איך דאָס?

„מיט מיינע אויגען!“ — ענטפערט דערויף דער פּשוט'ער שכל, וועלכער וויל זיך ניט אריינטראַכטען אין דעם גרויסען וואונדער, וואָס ליעגט אין דעם פּראָבלעם פון זעהן. אָבער מיינע אויגען זיינען דאָך אַ שטיקעל מ אַ ט ע ר י ע, אַקוראַט אַזאַ חומר ווי די הויט פון מיין שטערען איבער זיי. אויב עס איז אַזוי פּשוט, וואָס מאַטעריע קאָן זעהן, פאַר וואָס זעהט ניט די שטערען־הויט דעם זעלביגען בוים? אמת, אַז מיר קוקען אויף אַ לעבעדיג אויג, דוכט זיך אונז, אַז דאָס איז גאָר אַן אַנדער מין מאַטעריע, איידער די שטערען־הויט, אַ מאַטעריע, וואָס איז פול מיט „רוחניות“. דאָס זעהט, און דאָס טראַכט, און דאָס פרעהט זיך, און דאָס צאָרנט. אָבער אין אמת'ען דוכט זיך עס נאָר אַזוי. די מאַטעריע פון דעם אויג איז אַקוראַט אַזאַ פּשוט'ער, גשמיות'דיגער חומר, אָהן אַ ברעקעל „רוחניות“, ווי דאָס האָלץ פונ'ם טיש, ווי די הויט פון מיין שטערען, ווי די זאַמד אויפ'ן גאַס. מיר קאָנען מיט פּשוט'ע „ערדען“, וואָס מען רופט „מאָל־פאַרבען“, אויסמאָלען אויף אַ פּשוט'ען לייוועגד אַקוראַט אַזאַ פּאָר מענשליכע אויגען און אונז

וועט זיך אויך דוכטען, אז זיי זעהען אָדער טראַכטען, אָדער שיסען צאָרענדיגע פיילען. נאָך אַ מאָל! דאָס אויג איז ניט מעהר מיוחס, איידער די שטערען־הויט. ווי אַזוי קאָן עס דען זעהן דעם בוים און דעם באַרג, וואָס איז אַ קלאַפטער פופציג ווייט פון איהם? ווי אַזוי קאָנען דער בוים און דער באַרג אַריינשפּאַצירען אין אונזער אויג, ניט פערלאָזענדיג זייער אָרט.

דעם ענטפער אויף דערויף גיט אונז די מאָדערנע פיזיק און די פיזיאָלאָגישע פסיכאָלאָגיע, וואָס זענען אויפגעבויט געוואָרען אונטער דעם איינפלוס פון דעם מאַטעריאַליזם און מיט וועלכע דער מאַטעריאַליזם שטימט אין גאַנצען איין. דער בוים און דער באַרג, לערנען אונז די אָפּטיק און די נערווען־פיזיאָלאָגיע, בלייבען דרויסען וואו זיי שטעהען. אָבער ס'איז דאָ אַזאַ מאַטעריעלע ממשות צווישען אונזער אויג און דעם בוים וואָס רופט זיך וועלט־עפיר, און וואָס בעוועגט זיך שטענדיג, ווי די וואַלען פון ים. ווען די שטראַהלען פון דער זון, וואָס זענען אויך ניט קיין אַנדער זאַך ווי וואַלען־בעוועגונגען פון דעם עפיר־ים, פאַלען אַרויף אויף דעם באַרג און דעם בוים, ווערט אַ טייל פון די בעוועגונגען איינגע־שלונגען פון זיי. אַ טייל אָבער בלייבט זיך טרייסלען אַרום דעם באַרג און דעם בוים. דערפון שטאַמט זייער פאַרב. אָט די טרייס־לונגען פון דעם עפיר, — ניט דער בוים, און ניט דער באַרג און ניט זייערע פאַרבען, — דערגרייכען צו אונזער אויג. זיי שלאָגען זיך אָן דאָס אויג, ווי די וואַלען פון אַ ים אָן אַ פעלזענעם ברעג, יעדער וואַל אויף אַ בעזונדער שטייגער, וואָס שטימט איבעראיין מיט יעדען פיצעלע „בעפאַרבטען" רוים, וועלכען דער באַרג און דער בוים נעהמען איין. פון די רויטע קאַרשען געהט דער וואַל אין איין מין בעוועגונג, פון די גרויע צווייגען אין אַן אַנדערער, פון די גרינע גראָז און די בלעטער ווידער אין אַנדערע. טאָמער זענען איבען אויפ'ן שפּיץ פונ'ם בוים עטליכע בלעטלעך געוואָרען ברוין, שיקען זיי אַנדערע עפיר־וואַלען, און זיי בעריהרען אונזער אויג אין איינעם מיט די אַנדערע אין דעם זעלביגען סדר, אין וועלכען די ברוין־בלעטלעך זענען צושפּרייט איבער דעם שפּיץ פון דעם בוים.

לאָמיר זיך דאָ אַ ווײַלע אָבשטעלען, כדי קלאָר צו מאַכען

אייניגע פונקטען, וואָס זענען זעהר וויכטיג פאַר דער גאַנצער טעאָריע. קודם כל, מוז מען פערשטעהן און געדענקען, אַז דער באַרג און דער בוים בלייבען אויפ'ן אָרט און שווימען ניט מיט דעם שטראָם פון די עפיר־וואַלען. זיי וואָלטען סיי ווי סיי ניט געקאָנט דורכקריכען דורך דעם האַרטען גלאָז און דעם ענגען רוים פון דעם פענסטער. הייסט דאָס, אַז אונזער אויג שפּירט דירעקט ניט זיי, נאָר דעם שטראָם פון די עפיר־וואַלען. ווייטער! די פאַרבען: גרין, ברוין און רויט שווימען אויך ניט מיט דעם שטראָם פון די וואַלען. אויב זיי זענען דאָ אויף דעם באַרג, בלייבען זיי וואו זיי זענען געווען. און אַפילו ווען זיי וואָלטען געשוואומען, וואָלט מען אויך זיי ניט געקאָנט שפּירען דערפאַר, ווייל ניט דער גאַנצער שטראָם שלאָגט זיך אָן דעם אויג, נאָר דער ע נ ד פון דעם שטראָם. דער שטראָם פון רויט קלאַפּט אָן מיט זיין ענד אָן דעם אויג, לאָמיר זאָגען, אַזוי פיעל מיליאָנען מאָל אין א רגע, דער שטראָם פון גרין אָן אַנדער צאָהל מיליאָנען אָדער ביליאָנען און פון ברוין שוין ווידער א דריטע. די צאָהל טרייסלונגען אין דער סעקונדע, מיט וועלכע דער ענד פון דעם שטראָם ווירקט אויף דאָס אויג, איז ווי א מין טעלעגראַפישער צייכען פאַר יעדער בעשטימ־טער פאַרב. און נאָך א זאַך מוז מען גוט און פעסט אריינגעהמען אין זין: דער עפיר־שטראָם, וואָס טראָגט די דעפּעש, דרינגט ניט דורך דאָס אויג; ער בלייבט דרויסען און טהוט נאָר איין זאַך: ער קלאַפּט אוים אָהן אָן אויפהער זיין דעפּעש אָן דאָס הייטעל פון דעם אויג. אָט די דעפּעש ווערט ערגעץ־וואו גע־לייענט און אויסגעטייטשט: „אַזוי פיעל מיליאָנען עפיר־טרייס־לונגען אין אַזא סדר? אהא! א ברוינע בלאַט אויבען, רעבטס!“

ווער לייענט דאָס און טייטשט דאָס אוים אַזוי קונציג און ריכטיג? ניט דאָס אויג. דאָס אויג איז ניט מעהר ווי א פער־מיטלונגס־סטאַנציע. דאָרטען ווערט די דעפּעש איבערגעזעצט אין א גאַנץ אַנדער שפּראַך און אוועקגעשיקט ווייטער. די טרייס־לונגען פון די עפיר־וואַלען ווירקען אויף א כ ע מ י ש ע סובסטאַנץ (אָדער עטליכע כעמישע סובסטאַנצען) וואָס געפינען זיך אין דעם אויג־אַפּאַראַט. אין דער סובסטאַנץ קומען פאַר כ ע מ י ש ע ע נ ד ע ר ו נ ג ע ן, וואָס מוזען מאַטעריאַליסטיש אויסגעטייטשט

ווערען, ווי געוויסע בעוועגונגען, וואָס קומען פאַר צווישען אטאָמען. וואָס פאַר אַן אַרט בעוועגונג דאָס איז, ווייסען מיר נאָך עד היום ניט. אָבער דאָס מאַכט ניט אויס. וויכטיג איז נאָר דאָ צו גע־דענקען, אַז די כעמישע בעוועגונגען, וואָס ווערען ארויסגערופען פון די ליכט־וואַלען, זענען שוין גאַנץ אַנדערע, איידער די עפיר־וואַלען, וואָס קלאַפּען זיך פון יענער זייט אויג. די בעוועגונגען אין דער זעה־סובסטאַנץ זענען די נייע שפּראַך, אין וועלכער די עפיר־וואַלען ווערען, בוכשטאַב פאַר בוכשטאַב, איבערגעזעצט און ווייטער געשיקט צו אַ געוויסער שטעל אין מאַרך. דאָס געשעהט אויף אַזאַ'ן אופן. צווישען די כעמישע זעה־סובסטאַנצען און דעם דאָזיגען פּלאַץ אין מאַרך ציהען זיך ווי פעדימער די זעה־נערוועןן. די זעה־נערוועןן נעהמען אויף מיט איין ענד זייערען די כעמישע בעוועגונגען פון דעם זעה־סובסטאַנץ און מיט דעם אַנדערען ענד גיבען זיי דאָס איבער דעם מאַרך. וואָס דערביי שפּיעלט זיך אָב אין דעם זעה־נערוו, איז דערווייל נאָך ווידער אַ גרויסער סוד. אַ מאָל האָט מען געגלויבט, אַז די בעוועגונג אין דער נערוו־סובסטאַנץ איז אַ מין עלעקטרישער שטראָם. שפּעטער האָט דאָס רוב גע־לערנטע אויסגעפונען, אַז זי האָט גאָר נישט צו טהאָן מיט עלעק־טריע, און אַז עס איז ריכטיגער צו בעטראַכטען זי, ווי אַ כעמישען פּראָצעס. על כל פנים איז דאָס ניט ד י כעמישע בעוועגונג, מיט וועלכער מיר האָבען געהאַט צו טהאָן אין דער זעה־סובסטאַנץ, ווייל דער כעמישער שטאָף איז דאָ אין די נערוועןן אַ גאַנץ אַנ־דערער. צוליעב קורצקייט לאָמיר זיי אַ נאָמען געבען די נעירישע — שוין אַ גאַנץ נייע „שפּראַך", אין וועלכער מיר האָבען גאָר קיין שפּור ניט פון די כעמישע בעוועגונגען, וואָס זענען פאָרגע־קומען אין דער זעה־סובסטאַנץ. גאַנץ נייע צייכענס פיהרט זי מיט זיך און ברענגט צו דער לעצטער סטאַנציע, צו אַ צענטראַל־פונקט אין מאַרך, וואו די דעפּעש ווערט פאַנאַנדערגעשיפרירט, איבערגעלייענט און אויסגעטייטשט. אלס אַ רעזולטאַט פון דעם פּראָצעס ווערט אין מאַרך אויפגעפלאַמט אַ ב ע ו ו א ו ס ט ז י י ן, וואָס זעהט פאַר זיך קלאָר דעם גרינעם באַרג מיט דעם גרינעם בוים, מיט די רויטע קאַרשען, מיט די ברוין־געוואָרענע בלעטלעך אויפ'ן שפּיץ. מיר וועלען אָט די אַרט העלקייט, וואָס פלאַמט

אויף אין מארך, א נאָמען געבען דער זינליכער בעוואוסטזיין, דער בעוואוסטזיין פון די חושים. אויסטייטשען איהם נעהנטער קאָן מען ניט, ווייל מיט זיין מהות זענען מיר בעקאַנט גאָר פון דער אינוועניגסטער ערפאהרונג.

זעהן דעם בארג און דעם בוים און די פארבען הייסט דעריבער: „עס פלאמט אויף אין מארך א בעוואוסטזיין, א „געוואָהרווערונג“ פון א בארג, א בוים אין געוויסע פארבען“. אין די אלע זאכען, וואָס מיר „זעהען“, איז ניטאָ קיין איין ברעקעל „גשמיות“ פון יענער מאַטעריע, וואָס פון איהר בעשטעהען די זאכען אין דער דרויסענדיגער וועלט. דאָס „געזעהענע“ איז, לויט זייער אינוועניגסטען תוך, ניט מעהר ווי בעוואוסטזיין, דורך און דורך בעוואוסטזיין.

דאָס ווערט אונז נאָך קלאָרער, ווען מיר טראַכטען זיך ווייטער אריין אין דעם מאַטעריאליסטישען ערקענטנים-פּראָצעס.

וואָס קומט פאָר אין מארך, בעת עס פלאמט אויף דער זינליכער בעוואוסטזיין? דאָס איז דערווייליע א סוד, אין וועלכען קיין מענשליך אויג איז ניט אריינגעדרונגען. אָבער מיר האָבען דאָך דעם מאַטעריאליסטישען שליסעל אין די הענד. מיר ווייסען שוין איצטער אין פּרינציפּ, וואָס די פאָרשונג מוז ווען עס איז ארויסברענגען על פּי דער מאַטעריאליסטישער פילאָסאָפיע: אין דעם מארך מוז דערביי פאָרקומען א געוויסע ארט בעוועגונג פון אטאָמען. אויב מען וואָלט געקאָנט אָנשטעלען א שפּאַקטיווע אויפ׳ן מארך, בעת אין איהם פלאמט אויף דאָס זינליכע בעוואוסטזיין פון דעם בארג, — א שפּאַקטיווע, וואָס זאָל פערגרעסערען דעם פּראָצעס ביז צו דער נויטווענדיגער מדרגה פון קלאָרקייט, — וואָלטען מיר יעמאָלט אפשר דערזעהן, ווי די גאַנצע קיילעכדינע וועלט-אטאָמען בעוועגען און דרעהען זיך איינער ארום דעם אנדערן און ארום דעם אייגענעם צענטער. מיר קאָנען לכתחילה זיין זיכער, אז דאָרטען קאָן ניט פאָרקומען קיין איין בעוועגונגס-ארט, וועלכע מיר זאָלען ניט קאָנען צוריקפיהרען צו די אונז בעקאַנטע מעכאַנישע בעוועגונגען. א שוואכען בילד פון זיי קאָן אונז געבען דאָס שפּיעל פון די שטויבעלעך אין א זונען-שטראַהל, אָדער פון די קליינע זומער-פליגעלעך אין דער לופט. ווייל מען נאָך קלאָרער

אויסמאָלען דאָס בילד פאַר די אויגען, קאָן מען דאָס אין דעם דמיון פערגרעסערן אזוי, אז יעדער אטאָם זאָל אויסזעהן, ווי א ביליאַרד־קוגעל. אין דעם תוך פון דעם פּראָצעס וועט דאָס א ברעקעל ניט ענדערן, נאָר די אַרט בעוועגונג, וואָס די אטאָמען קאָנען דערביי אויספיהרען, וואָלט ארויסגעטראָטען שאַרפער, און נאָך בולט'ער וואָלט זיך געזעהן דער לעדיגער חלל פון דעם וועלטען־רוים צווישען די אטאָמען. — על כל פנים איז דאָס א גאַנץ אנדער בעוועגונג, איידער די, וואָס איז געווען אין די נערווען־פעדימער. דאָס איז ווידער א נייע שפּראַך, און לאָמיר זי א נאָמען געבען: די מאַרך־בעוועגונג.

דאָס העל ווערען פון דעם בארג אין דעם זינליכען בעוואוסט־זיין איז דער לעצטער עטאַפּ אין דעם פּראָצעס פון זעהן, וואָס אינטערעסירט אונז. אויף דעם זעלביגען אופן קאָנען מיר אויך דורכנעהמען דעם פּראָצעס פון הערען, טאַפּען, פיהלען א טעם און שמעקען, — קורץ, פון אַלע חושים, וואָס ברענגען דעם מאַטעריאַל פון דער דרויסען־וועלט פאַר דעם זינליכען בעוואוסטזיין.

דאָס הערען א קלאַנג אָדער א גערויש איז אויפגעבויט אויף א מעכאַנישער בעוועגונג אין דער דרויסען־וועלט. דאָס מאָל זענען דאָס ניט עפּיר־וואַלען, וואָס קלאַפּען אויס די דעפּעש אין אונזער אויער, נאָר די וואַלען פון דער אטמאָספערישער לופט. די איבער דרייסיג טויזענד נערווען־פעדימער פון די געהער־נערווען כאַפּען אויף דאָס קלאַפּען פון די לופט־וואַלען, אין וועלכע עס איז ניטאָ קיין ברעקעל קלאַנג אָדער גערויש, זעצען עס איבער אין די נעירישע בעוועגונג, ברענגען עס צו דעם געהער־בערגעלע פונ'ם מאַרך, דאָרטען ווערט עס פערוואַנדעלט אין א מאַרך־בעוועגונג און בעת זי קומט פאָר, ווערט אויפגעפלאַמט א בעוואוסטע עמפּפינ־דונג, א הערען.

מיט דעם טאַפּען איז די אייגענע זאַך. אז איך ריהר אָן א גלאַטען, האַרטען, קאַלטען געגענשטאַנד, ווערען אין מיינע טאַפּ־נערווען ארויסגערופען נעירישע בעוועגונגען, וואָס זענען אין זיך ניט האַרט און ניט ווייך, ניט גלאַט און ניט רויה, ניט קאַלט און ניט ניט וואַרעם. אין די טאַפּ־צענטרען פון מאַרך דערוועקען זיך מאַרך־בעוועגונגען, פאַר „האַרט" אין איין פאָרם, פאַר „קאַלט" אין א

צווייטער, פאַר גלאַט אין אַ דריטער און באותו רגע צינדען זיך אָן אין דעם זינליכען בעוואוסטזיין די טאָפּ־עמפּפינדונגען.

נעהם איך אַ שטיקעל צוקער אויפ׳ן שפּיץ צונג, ווערט דער זיסער טעם אויף דעם זעלביגען אופן טראַנספּאָרטירט צו דעם זינליכען בעוואוסטזיין. דאָס „זיס״ פערשווינדט לגמרי אין די נעירישע בעוועגונגען פון די געשמאַק־נערווען, עס ווערט איבער־געזעצט אין אַן אַנדער שפּראַך. די מאַרך־בעוועגונג פערוואַנדעלט די ווירקונגען פון די נערווען־פּעדימער אין איהר לשון און עס פלאַמט אויף די בעוואוסטע עמפּפינדונג: איך פיהל דעם טעם פון זיס. — גאַנץ אויף דעם אייגענעם שטייגער שפּיעלט זיך אָב דער פּראָצעס פון שמעקען אַ וועלכען עס איז ריח.

אַט די אַלע עמפּפינדונגען זענען, לויט זייער תוך, פון דער־זעלביגער אַרט. שפּירען אָדער עמפּפינדען עפּעס איז דעריבער ניט קיין אַנדער זאַך, ווי „עס פלאַמט אויף אין בעוואוסטזיין אַ געוואָהר־ווערונג פון אַ בעשטימטער אייגענשאַפט״ און די אייגענ־שאַפט גופא איז דורך־און־דורך בעוואוסטזיין. דער פּראָצעס פון שפּירען און דער רעזולטאַט פון שפּירען — די בעשטימטע עמפּפינ־דונג פון „גרין״, „זיס״, „קאַלט״ און אַזוי ווייטער — ווערען בע־שאַפען און שפּיעלען זיך אָב ניט אין דער דרויסענדיגער וועלט, נאָר ביי מיר אין קאָפּ, ביי מיר אין מאַרך.

צו דעם בילד פון דעם ערקענטניס־פּראָצעס, וואָס מיר האָבען איצטער פאַר אונז, מוזען מיר נאָך צוגעבען אַ פּאָר שטריכען, און די גאַנצע סכעמע וועט זיין פאַרטיג. בעת אין מאַרך פלאַמט אויף דאָס זינליכע בעוואוסטזיין, ווערט דאָרטען דאָס רוב און אפשר אַלע מאָל געבאָרען אויך דאָס בעוואוסטזיין פון אַן „איך״. „איך״ זעה דעם בארג, הער דעם קלאַנג, פיהל דעם טעם, שמעק דעם ריח. און איך שפּיר די דאָזיגע עמפּפינדונגען, אַקוראַט ווי זיי וואָלטען זיין ניט אין דעם מאַרך, ניט אין מיין קאָפּ, נאָר דרויסען, דאָרטען, וואו עס ליעגט, אָדער וואו דער מאַרך רעכענט, אַז עס ליעגט, די מאַטעריעלע אורזאַך, וואָס האָט זיי אַרויסגערופען.

דעם בארג זעה איך פופציג קלאַפטער ווייט פון מיין קאָפּ. אַ שטערען אין הימעל, וואָס איז ווייט פון אונז אַזוי, אַז זיינע ליכט־שטראַהלען קאָנען צו אונז דערגרייכען אין אַ צוויי מיליאָן

יאָהר, — די אַסטראָנאָמיע פערזיכערט אונז, אַז עס זענען דאָ אַזעלכע שטערען, — ווערט פון אונז געזעהן דאָרטען אויבען אין הימעל, פון וואַנען ער האָט אונז געשיקט זיינע שטראַהלען, ווען אפילו ער איז שוין אפשר לאַנג אויסגעלאָשען געוואָרען, אָדער ער האָט פערלאָזען זיין פּלאַץ אין דעם וועלטען־רוים. אויב ער איז צופּלאַצט און פאַנאַנדערגעפאַלען געוואָרען, וועלען מיר דאָס ערשט זעהן אין צוויי מיליאָן יאָהר ארום, אָבער זעהן וועלען מיר עס דרויסען פון אונזער קאָפּ, אין דעם ווייטען וועלטען־רוים, גראָד אויפ'ן אָרט, וואו דאָס האָט פּאַסירט — מיט צוויי מיליאָן יאָהר צוריק.

דאָס אייגענע איז אויך מיט אַלע אַנדערע עמפּפינדונגען.

אָט די לעצטע אייגענשאַפט רופט מען אָן די לאָקאַלי־זאַציע פון דער עמפּפינדונג, איהר אַריינזעצען אין דעם וועלטען רוים. און ניט ביי אַלע עמפּפינדונגען קומט די לאָקאַליזאַציע ארויס גענוי און פּינקטליך. דאָס איז איבערהויפּט זעהר אַ שווערער און פערוויקעלטער ענין אין דער פיזיאָלאָגישער פּסיכאָלאָגיע; פערשיידענע טעאָריען דערקלעהרען זי אויף אַ פערשיידענעם אופן. אָבער דער פאַקט אַליין קאָן פון דער מאַטעריאַליסטישער פּסיכאָלאָגיע ניט אָבגעלייקענט ווערען. וואָלט ניט געווען אָט דער פּראָצעס פון לאָקאַליזאַציע, פון אַרויסוואַרפען „אונזערע" אינווענינסטע עמפּפינדונגען אין דרויסען, וואָלטען מיר איבערהויפּט ניט געהאַט קיין השגה פון אַ דרויסענדיגער וועלט, ווייל אַלע עמפּפינדונגען וואָלטען מיר יעמאָלט געשפּירט נאָר אין אונזער אייגענעם קאָפּ.

איצטער האָבען מיר אונז אָבגעגעבען אַ קלאָרען דין וחשבון וועגען די רעזולטאַטען, וואָס מיר האָבען געפונען אויף דעם וועג.

אין קורצען זאָגט אונז אונזער ערקענטניס־טעאָרעטישע סכעמע אַזוי: איידער עס קאָן ווערען בעוואוסטע ערקענטניס, מוז די דרויסענדיגע וועלט מיט אַלע איהרע ליכטער און שאָטענס, מיט אַלע איהרע פאַרבען, קלאַנגען, וואַרעמקייטען און גערוכען זיך אַריינוואַרפען און דערטרינקען אין אַ ים פון פערשיידענאַרטיגע בעוועגונגען: עפּיר־און לופט־בעוועגונגען דרויסען פון דעם ערקענענדען קערפּער, כעמישע, נערווישע און מאַרך־בעוועגונגען אינוועניג, אין דעם מענשענ'ס קאָפּ. אין דעם דאָזיגען ים צוגעהט

זי, די וועלט, און פערשווינדט אין גאַנצען, אָהן א זכר. ערשט צו דעם סוף פּראָצעס, בעת די אַטאָמען אין מארך טאַנצען אויס דעם לעצטען טאַנץ, שווימט זי ווידער ארויף אין בעוואוסט־זיין, אין איהר גאַנצער פרישקייט, מיט אַלע איהרע פארבען און קלאַנגען און גערוכען.

בכן קאָנען מיר נאָך פּינקטליכער פאָרמולירען דעם גרונד־זאַץ פון דער אונז אינטערעסירענדער ערקענטניס־טעאָריע. „זאַכען פון דער וועלט ווערען דערקענט" איז דער טייטש: „עס ווערען אין בעוואוסטזיין בעשאַפען „בילדער" פון זאַכען און די דאָזיגע בילדער ווערען אריינגעזעצט אין דעם רוים דאָרטען, וואו די דערקענטניס רעכענט, אז די זאַכען דארפען זיך געפינען".

אויף אזא'ן אופן איז די איין־איינציגע וועלט דאָ פאַנאַנדער־געשפּאָלטען געוואָרען אין צוויי „וועלטען", צווישען וועלכע עס ליעגט דער ים פון די בעוועגונגען. די ערשטע פון „יענער" זייט ים, די אנדערע פון „דער" זייט. אויב מיר ווילען די ערשטע אָנרופען די ווירקליכע וועלט, קאָן מען די צווייטע אָנרופען — די „אָבגעשפּיגעלטע" אין מארך. זענען די צוויי וועלטען אין אַלע פּונקטען גלייך? אין וואָס געהען זיי זיך צונויף און אין וואָס געהען זיי זיך אפשר פאַנאַנדער?

איז די „אָבגעשפּיגעלטע" וועלט, ד. ה. די געזעהענע, גע־הערטע, געפיהלטע, — די „בילדער"־וועלט, — אין אַלע איהרע טיילען גלייך צו דער אמת'ער וועלט, דער „ווירקליכער", צו דער, וואָס איז „פון יענער זייט ים"? פילאָסאָפיש אויסגעדריקט: איז דער „אָביעקט", — די „זאַך" אין דער ווירקליכער וועלט, — גלייך צו דעם „בילד" פון איהר, וואָס ווערט בעשאַפען אין דעם דערקע־נענדען „סוביעקט"?

קודם כל מוז מען ארויסטרייבען דעם לעצטען ספק, אז די מאַטעריאַליסטישע ערקענטניס־טעאָריע גיט אונז צוויי וועל־טען, און ניט איינע.

פון א געוויסען פּראַקטישען שטאַנדפּונקט קאָן מען גאַנץ גוט זאָגען, אז דער בארג, וואָס דרויסען, און דער בארג, וואָס אין קאָפּ, איז איין־און־דערזעלביגער בארג; ווי מען קאָן אויך זאָגען, אז דער שטוהל, וועלכען איך זעה פאַר מיינע אויגען אין שפּיגעל, און

דער ווירקליכער שטוהל אין צימער, וואָס שטעהט הינטער מיר, איז איין און דערזעלביגער שטוהל. דאָס וויל בעטייטען, אַז נאָר דער שטוהל, וואָס איז אין צימער, איז אַ ווירקליכער שטוהל, דער אָבגעשפּיגעלטער אָבער איז ניט מעהר ווי אַ דמיון און איז בעצם גאָר ניטאָ. מיט אַ געוויסען רעכט קאָן איך אויך זאָגען, אַז מיין פריינד און דאָס פאָטאָגראַפישע בילד פון מיין פריינד זענען „איין־און־דיזעלביגע זאַך". ווען איך האַלט דאָס פאָטאָגראַפישע בילד אין די הענד, וועט גאָר ניט זיין קיין אונזין פון מיר, אויב איך וועל זאָגען, אַז „דאָס" איז מיין פריינד, ווייל איך מיין מיט דעם וואָרט: „דאָס" — „עפּעס, וואָס איז זעהר עהנליך צו יענער זאַך, וועלכע איך האָב אין זין", און יענע זאַך איז איין־איינציגע: מיין ווירקליכער פריינד, און ניט דער שטיקעל קאַרטאָן.

אָבער אין דעם פּראָצעס פון דער ערקענטניס טאָרען מיר אזא פעהלער ניט מאַכען. דאָ מוזען מיר מיט אַלע כחות האַלטען אין געדאַנק, אַז דער קאַרטאָנענער פּאָרטרעט איז ניט דער ווירקליכער פריינד, דער אָבגעשפּיגעלטער שטוהל ניט דער שטוהל, וואָס אין צימער, און דער באַרג אין „בעוואוסטזיין" ניט דער באַרג, וואָס דרויסען, ווייל צווישען די צוויי בערג ליעגט אַ מהלך פון פופציג קלאַפטער און אַ גאַנצער ים פון בעוועגונגען. נאָך קלאָרער ווערט דאָס, ווען מיר דערמאָהנען זיך אָן דעם וויי־טען־ווייטען שטערען, וועמעס ליכט מיר זעהען נאָך, בעת ער איז אין דער ווירקליכקייט אפשר שוין לאַנג פערשוואונדען. דער ווירקליכער שטערען, וואָס אין דער וועלט, און דער „אָבגעשפּיגעלטער" וואָס אין אונזער מאַרך, זענען אָבגעשיידט איינע פון די אַנדערע ניט נאָר מיט אַ מהלך פון בילי־ביליאָסען מיילען, נאָר אויך מיט אַ צווישענשייד פון אַ פּאָר מיליאָן יאָהרען. בעת ער האָט צום ערשטען מאָל אַרויסגעשיקט זיינע ליכט־שטראַהלען, האָט ער אין מיין בעוואוסט־זיין בשום אופן ניט געקאָנט עקזיסטירען. דאָ איז ער גע־באָרען געוואָרען ערשט מיט אַ פּאָר מיליאָנען יאָהרען שפּעטער. און ווען איך זאָג, אַז איך זעה איצטער יענעם שטערען פון אַ מאָל־אַ מאָל, בעטייט דאָס אייגענטליך, אַז איך שטעה איצטער אונטער דער ווירקונג פון יענע עפּיר־בעוועגונגען, וועלכע דער שטערן האָט אַרויסגעשיקט, — ווירקונגען, וואָס רופען אַרויס אין מיין מאַרך

זיין „אַבשפּיגלונג“, אָדער זיין בילד. און זיין בילד איז ניט ער.

אָבער ניט נאָר מיט דעם איז דער ווירקליכער באַרג פערשיידען פון דעם אָבגעשפּיגעלטען, וואָס צווישען די צוויי ליעגט אַ מהלך אין דעם רוים און אין דער צייט. ס'איז דאָ נאָך אַ וויכטיגערע נפקא מיניה צווישען זיי. דער ווירקליכער באַרג פערנעהמט, לאָמיר זאָגען, אַ האַלבען מייל, אויך דער אָבגעשפּיגעלטער האָט אַ פערנעהם פון אַ האַלבען מייל. אָבער בעת דער ווירקליכער באַרג פערנעהמט אַ פּלאַץ פון אַ האַלבען מייל אין דעם לעדיגען וועלט־רוים, פערנעהמט דער אָבגעשפּיגעלטער רוים אַ פּלאַץ פון אַ האַלבען מייל אין דעם בעוואוסטזיין. אזוי אָבער ווי מיין בעוואוסטזיין געפינט זיך אין דעם קאָפּ, און דער קאָפּ פערנעהמט העכסטענס עטליכע קובישע דעצימעטער, מוז לכל הפחות דער איבעריגער חלק פון דעם געזעהענעם האַלבען מייל זיין אַ צוגעטראַכטער, אַ דמיון פון מיילען, ווי די טיעף, וואָס מיר זעהען אין שפּיגעל. מיט אַנדערע ווערטער: דער פערנעהם פון דעם „אָבגעשפּיגעלטען“ באַרג, פון זיין בילד אין בעוואוסטזיין, ווי גרויס ער זאָל ניט זיין, פערנעהמט ניט קיין איין ברעקעל פּלאַץ אין דעם ווירקליכען וועלטען־רוים. ער איז ריין פּסיכיש, „רוחניות'דיג“, ווי יענער רוים, וועלכען מיר זעהען אין חלום. און וואָס עס איז אמת מיט זיין פערנעהם, איז אמת אויך מיט זיין גרינער פאַרב און מיט אַלע אייגענשאַפטען, וואָס מיר געפינען אין איהם. זיי אַלע זענען אין בעוואוסטזיין פּסיכיש. און וואָס עס איז אמת וועגען דעם באַרג, איז אמת וועגען דער גאַנצער וועלט. די גאַנצע וועלט, מיט איהר רוים און מיט איהרע פאַרבען און מיט איהרע קלאַנגען איז געבליעבען פון יענער זייט ים. די וועלט און דער רוים און די פאַרבען, וואָס מיר זעהען, בעזיצען קיין ברעקעל פּלאַץ ניט אין דעם ווירקליכען וועלטען־רוים, ווען מען זאָל דערווייל ניט רעכענען יענעם שטיקעלע וועלטען־רוים, וואָס ווערט פערנומען פון אונזער קאָפּ, וואו די מאַרך־אַטאָמען טאַנצען זייער פרעהליכען ערקענטניס־טאַנץ. ממילא איז די גרויסע, אונענדליך אויסגעשפּרייטע וועלט, וואָס מיר זעהען בחוש, אַקוראַט אזוי פּסיכיש, „רוחניות'דיג“, ווי די וועלט אין אַ חלום; עס איז נאָר דאָ איין אונטערשייד צווישען חלום און וואָהר.

דער „וואָהר" איז אַ גייסטיגער בילד פון אמת'ע, ווירקליכע אָבער „טראַנס־אָקעאַנישע" פּראָצעסען, בעת דער חלום כאַפּט אויף ביל־דער פון בילדלעך און פערבינדט זיי אויף אַ פאַנטאַסטישען אופן.

דער רעזולטאַט, צו וועלכען מיר זענען נאָר וואָס געקומען, קלינגט — און איז — זעהר אידעאַליסטיש: די גאַנצע געזעהענע וועלט איז ניט מעהר ווי „אידעען", בילדער, פאָרשטעלונגען אין אונז. אָבער מיינט ניט, אַז דער מאַטעריאַליזם שטימט מיט דעם ניט איין, אָדער אַז ער ווערט פון דעם נתפּעל. אַ ברעקעל ניט!

אַז די גאַנצע וועלט, וואָס מיר זעהען בחוש, איז ניט מעהר ווי אַ פּסיכישע וועלט, דאָס לייקענט בשום אופן ניט דער מאַ־טעריאַליזם. אדרבה! ער פאָדערט, מען זאָל דאָס האָבען שטענ־דיג אין אויג, ווייל גראָד דאָ אויף דעם באָדען פון דער צווייטער, אָבגעשפּיגעלטער פּ ס י כ י ש ע ר וועלט, וויל ער בעווייזען זיין גבורה. ערשטענס בינדט ער צונויף אָט די גאַנצע גרויסע, גע־זעהענע און געפיהלטע וועלט מיט אַ קליין פּיצעלע מאַרך־סובּ־סטאַנץ, און זאָגט, אַז דאָס ביסעלע מאַרך־סובסטאַנץ איז דער אמת'ער תמצית פון יענער געזעהענער, ד. ה. אָבגעשפּיגעלטער וועלט, און צווייטענס ברענגט ער דערפון אַרויס די ראיה, אַז זי, די וועלט, וואָס מיר זעהען בחוש, קאָן ניט זיין די ווירקליכע וועלט, אַז אויב מיר ווילען וויסען דעם אבסאָלוטען אמת וועגען איהר, מוזען מיר מיט'ן שכל אַרויסדעסטילירען פון דער בילדער־וועלט איהר ריכטיגען תוך.

וועגען דער ערשטער גבורה זיינער וועלען מיר נאָך רעדען שפּעטער. דאָ האָבען מיר צו טהאָן דערווייל מיט דער קאָררעק־טור, וואָס דער מאַטעריאַליזם טראָגט אריין אין אונזער ערקענטניס פון דער וועלט. מיר קענען זי שוין, די קאָררעקטור. די גאַנצע צייט, וואָס מיר האָבען דאָ פערבראַכט אויף דאָס שטודיום פון דעם ערקענטניס־פּראָצעס, האָבען מיר אַלץ אָנגענומען, אַז עס איז דאָ אַ ליכטיגע וועלט פון פאַרבען און קלאַנגען, אַז זי איז געבליבען פון יענער זייט אויג און אויער און אַז אין דעם זיניליכען בעוואוסט־זיין איז אויפגעשטאַנען אַ ריכטיגער בילד פון איהר. אָט די ריכ־טגקייט פון דעם בילד בעשטרייט דער מאַטעריאַליזם. אין דער וועלט „מעבר לים" זענען גיטאָ קיין פאַרבען, ניט קיין טענער.

זי בעשטעהט נאָר פון לעדיגען רוים און זיך בעוועגענדע אטאָמען. קאָן עס זיין ליכטיג אין יענער וועלט? ניין, ליכט איז נאָר א פסיכישע געגען־ווירקונג פון דעם זעה־צענטער אויף די עפיר־וועלען, וואָס האָבען קיין ברעקעל ליכט ניט אין זיך. איז יענע וועלט קאַלט אָדער ווארעם? הארט אָדער ווייך? ניין, ניין און ניין! זי האָט אין זיך קיין ברעקעל קוואליטעט ניט פון דעם, וואָס ווערט געבוירען אין אונזערע נערוועז און אין אונזער מארך.

פערגעסען מיר ניט דעם גרונד־געדאנק פון דעם נאַטור־פילאָ־סאָפישען מאַטעריאַליזם: אין דער ווירקליכער וועלט זענען ניטאָ קיין קוואליטעטען (איכות'ען). עס זענען דאָ נאָר קוואנטיטעטען (כמות'ען): א בעשטימטע צאָהל פון מאטעריעלע אטאָמען, וואָס פיהרען אויס בעשטימטע ארטען פון בעוועגונגען אין דעם אבסאָ־לוט־לעדיגען רוים. פארבען, טענער, גערוכען, געשמאַקען און אלע אנדער קוואליטאַטיווע אייגענשאַפטען, וואָס מיר מיינען, אז מיר זעהען זיי, אָדער שפירען זיי אין דער מאַטעריע, זענען בעצם אין איהר ניטאָ: זיי ווערען געבוירען און עקזיסטירען נאָר אין דעם זינליכען בעוואוסטזיין.

אָט די קאַררעקטור ציהט מיט זיך נאָך איינע. אויב דער בארג, וואָס געפינט זיך אין דער ווירקליכקייט, איז נאָר ניט קיין גרינער בארג, נאָר א הויפען פון זיך בעוועגענדע אטאָמען, וואָס שטעהען אין א דירעקטען צונויפבונד מיט די אטאָמען פון די עפיר־בעוועגונגען, האָט יעמאָלט קיין זין ניט צו רעדען וועגען א וועלט „מעבר לים" און א ים פון בעוועגונגען, וואָס זאָלען ליעגען צווישען דעם ווירקליכען בארג און זיין אָבשפּיעגלונג. ער און אלע מא־טעריעלע בעוועגונגען, אויך די פון אונזער מארך און אונזערע נערוועז, זענען איין איינציגער ים, — איין גרויסע, פינסטערע, שטומע מאַטעריעלע מאַסע, וואָס בעוועגט זיך אין אלע איהרע טיילען, לויט אייביגע נויטווענדיגע מעכאַנישע געזעצען. אָט די שטומע פינסטערע מאַסע איז די אמת'ע וועלט, ווי דער שכל דעסטילירט זי ארויס פון דעם ליכטיגען בעוואוסטזיין. נאָר וואו ניט וואו, אין דער פינסטערער מאַסע, דאָרטען, וואו די אטאָמען גרופּירען זיך צונויף אין נערוועז־ און מארך־שטאָף, — ריכטיגער נאָר אין דעם מארך־שטאָף, — קומט פאָר עפּעס אזוינס,

וואָס רופט זיך אָן בעוואוסטזיין, וואָס שטעלט זיך פאָר ליכטיגע וועלטען, וועלכע האָבען אָבער באמת קיין ברעקעל ממשות ניט. ווירקליך איז די פינסטערע, שטומע, זיך שטענדיג טרייסלענדע, זיך שטענדיג בעוועגענדע מאַטעריעלע מאַסע. דאָס איז דער אַבסאָלוטער אמת פון דער וועלט.

לאָמיר איצטער אַ פרעג טהאָן: איז דער מאַטעריאַליסטישער אבסאָלוטער אמת *וועגען* דער וועלט און די וועלט גופא, — איז די *פאָרשטעלונג* וועגען דער פינסטערער שטומער מאַסע און די דאָזיגע פינסטערע שטומע מאַטעריעלע מאַסע גופא איין־און־דיזעלביגע זאַך? עס פערשטעהט זיך, אַז יעדער דענקענדער מאַטעריאַליסט וועט אייך ענטפערען, אַז ניין. דער אַבסאָלוטער אמת איז אַ געדאַנק. אַ געדאַנק איז אָבער אַ *טייל* *פון* *דעם* *בעוואוסטזיין*, אַ טייל פון דעם פסיכישען געשעהען אין דעם *מארך*. און אַז מיר וועלען ווייטער פרעגען: איז דער מארך, ווי ער איז אין קאָפּ, און די פאָרשטעלונג וועגען דעם מארך, ווי זי איז אין דעם מארך גופא, איין־און־דיזעלביגע זאַך? וועט אייך ווידער דער עהרליכער און קלאָר דענקענדער מאַטעריאַליסט ענטפערן, אַז ניין. דער ווירקליכער מארך איז אַ טייל פון דער פינסטערער, שטומער וועלט־מאַסע. דער מארך וואָס מיר זעהען און שטודירען אין דער אַנאַטאָמיע, דער, וועגען וועלכען מיר דענקען, איז אַ טייל פון דעם ליכטיגען פסיכישען בעוואוסטזיין.

הייסט עס, וועט איהר ווייטער פרעגען, אַז דער מאַטעריאַליסטישער אמת איז אויך ניט מעהר ווי אַ געדאַנקען־וועלט? און די וועלט־מאַטעריע איז ניט מעהר, ווי אַ פסיכישער אקט, וואָס פערנעהמט ניט קיין איין ברעקעל פלאַץ אין דעם וועלטען־רוים? און דער לעדיגער וועלטען־רוים אליין איז אויך ניט מעהר, ווי אַ פסיכישער אקט פון דעם בעוואוסטזיין? היינט וואו איז די נפקא מיניה צווישען דעם מאַטעריאַליזם און זיין געגנער, דעם אידעאַליזם? גיט דאָ דער מאַטעריאַליזם ניט אַלץ אוועק דעם געגנער מיט די אייגענע הענד? וואָס לאָזט ער זיך?

די נפקא מיניה צווישען אידעאַליזם און מאַטעריאַליזם העננט פסיכאָלאָגיש אויף איין האָר, אָבער ערקענטניס־טעאָרעטיש און פילאָסאָפיש איז די האָר — אַ *גאַנצער* *תהום*, און דער

מאַטעריאַליזם לאָזט די האָר ניט אַרויס פון דער האַנד. געוויס מוז דער מאַטעריאַליזם צוגעבען, אַז דער אַבסאָלוטער מאַטעריאַליסטישער אמת, די וועלט־מאַטעריע און דער וועלטען־רוים, זענען אין בעוואוסטזיין ניט מעהר, ווי געדאַנקען, ווי פּסיכישע אַקטען. אָבער ער איז איבערצייגט, ווייל דאָס פּאָדערט דער שכל, אַז אַ חוץ דעם איז דרויסען פון „מיין" בעוואוסטזיין דאָ אַ וועלט, אַז זי איז אַן אויסגעשפּרייטע און אַ מאַטעריעלע, — אַ פינסטערע און שטומע מאַסע פון אַטאָמען, וואָס בעוועגען זיך און רופען אין מיין מאַרך אַרויס אַ פּסיכישע פאָרשטעלונג פון דעם וועלט־געשעהען. דאָס עמפּפינדען די וועלט און די געדאַנקען וועגען איהר, — אפילו די אַבסאָלוט־ריכטיגע, — זענען ריין־פּסיכיש, אָבער די אורזאַכען, וואָס רופען אַרויס אָט די עמפּפינדונגען און געדאַנקען זענען מאַטעריעל.

די גאַנצע וועלט, וואָס איך זעה, געפינט זיך אין מיין קאָפּ און פון דעסטוועגען געפינט זיך מיין קאָפּ אין דער וועלט. ער איז אַ טייל פון דעם גרויסען וועלטליכען אַטאָמען־פּראָצעס, אָבער אין דעם טייל שפּיעלט זיך אָב דער פּסיכישער פּראָצעס פון זעהן און דענקען אַ וועלט.

אין אונזער בעוואוסטזיין איז דאָס „זעהן אַ וועלט" איין איינציגער אַקט. אין דער אמת'ען אָבער בעשטעהט ער פון אַ מאַסע פּראָצעסען.

דער איין־איינציגער בוים, וואָס איך זעה אין איין מאָל, ווידערהאָלט זיך אין דער ערקענטניס לכל הפחות זעקס מאָל.

ער איז, ערשטענס, אַ גרופּע פון ווירקליכע אַטאָמען אין דער ווירקליכער וועלט, אַ פּופציג קלאַפטער ווייט פון מיין אויג.

ער איז, צווייטענס, אַ גרופּע פון עפיר־ווע‌לען, וואָס בעוועגען זיך און שטויסען זיך אָן אין מיין אויג.

ער איז, דריטענס, אַ גרופּע פון אַנדערע אַטאָמען, וואָס פיהרען אויס דעם נעירישען פּראָצעס.

ער איז, פערטענס, די גרופּע אַטאָמען אין דעם מאַרך־פּראָצעס.

ער איז, פינפטענס, דער „אָבגעשפּיגעלטער" געזעהענער בוים אין מיין קאָפּ.

און ער איז, **זעקסטענס**, די ריכטיגע **פאָרשטע־לונג**, אַז ער איז ניט מעהר ווי אַ גרופּע פון אַטאָמען, פּופּציג קלאָפטער ווייט פון מיין אויג. אַט דאָס בעטייט די האָר, וועלכע דער מאַטעריאַליסט לאָזט ניט אַרויס פון האַנד.

אין דער צווייטער פאָרלעזונג וועלען מיר זעהן, אויף וואָס „די האָר“ האַלט זיך און ווי שטאַרק איז איהר קראַפט.

צוויי פאַרלעזונגען וועגען דעם נאַטור־פילאָסאָפישען מאַטעריאַליזם

צווייטע פאַרלעזונג

די קריטיק פון דעם נאַטור־פילאָסאָפישען מאַטעריאַליזם.

חברים און פריינד!

מיין ערשטע פאַרלעזונג האָט זיך בעשעפטיגט מיט דעם נאַטור־פילאָסאָפישען און ערקענטניס־טעאָרעטישען מאַטעריאַליזם.

איך ווייס גאַנץ גוט, אז דער מאַטעריאַליזם בעגרעניצט זיך ניט מיט יענע צוויי פעלדער פון דעם מענשליכען פאָרשען. מיר האָבען נאָך דערצו א פסיכאָלאָגישען מאַטעריאַליזם, וואָס לערנט, אז די אזוי אָנגערופענע נשמה איז ניט מעהר, ווי א פונקציע פון דעם גוף, — אַן עטישען און א געשיכטס־פילאָסאָפישען, און פיעלע גלויבען, אז די אַלע ארטען מאַטעריאַליסטישע פילאָסאָפיע זענען אזוי ענג צונויפגעבונדען אין איינעם אין איין סיסטעם, אז קוים שלעפט איהר ארויס פון דעם סיסטעם איין טהייל זיינעם, אזוי מוז דער גאַנצער בנין לאָגיש פאַנאַנדערפאַלען.

דערהויפט האַלטען זיך פאַר דעם דאָזיגען געדאַנק די פילאָסאָפישע מאַרקסיסטען, וועלכע זענען זעהר אונצופריעדען, ווען זיי בעגעגענען זיך מיט דענקער, וואָס האַלטען פון דעם געשיכטס־פילאָסאָפישען, אָדער דעם אזוי אָנגערופענעם „עקאָנאָמישען" מאַטעריאַליזם, און ווילען גאָר נישט ניט וויסען פון דעם נאַטור־פילאָסאָפישען, ערקענטניס־טעאָרעטישען אָדער דעם עטישען מאַטעריאַליזם. פון דעם לעצטערען, לאָזט מיך, אגב אורחא, אייך זאָגען, האָט אויך קאַרל מאַרקס גאָר נישט ניט געהאַלטען.

ווי אַ געגנער פון דעם מאַטעריאַליזם בכלל, אין אַלע זיינע צווייגען, וואָלט פאַר מיר זעהר געפּאַסט, אַז דער דאָזיגער געדאַנק פון די פילאָסאָפישע מאַרקסיסטען וועגען דער ענגער אויסגעבונדענקייט פון אַלע זיינע טהיילען וואָלט געווען דער ריינסטער אמת. ווי לייכט וואָלט מען יעמאָלט געקאָנט פאַרטיג ווערען מיט דעם גאַנצען סיסטעם, — אויף מיט דער גאַנצער מאַרקסיסטישער געשיכטס־פילאָסאָפיע! מען דאַרף נאָר צושטערען דעם נאַטור־פילאָסאָפישען פונדאַמענט — און דער שטאָלצער טעמפּעל צופאַלט אין שטויב.

דער אמת מוז אָבער אַרויסגעזאָגט ווערען, אַז אַזאַ גאַנצקייט, אַזאַ אָרגאַנישע צונויפגעוואַקסענקייט פון זיינע טיילען איז אין דעם מאַטעריאַליסטישען סיסטעם ניטאָ. די כלומרשט'דיגע צונויפגעגאָסענקייט פון אַלע מאַטעריאַליסטישע געדאַנקען אין איין איינציגע וועלט־און־לעבענס־אַנשויאונג, איז, אגב, — ווי יעדער פילאָסאָפישער סיסטעם, — ניט מעהר ווי אַ היסטאָרישע אידעען־פערבינדונג אין די איינצעלנע קעפּ פון די איינצעלנע דענקער. מען קאָן גאַנץ גוט לאָגיש פאַנאַנדערנעהמען די איינצעלנע טיילען פון דעם מאַטעריאַליסטישען געביי, און יעדער טייל לאָזט זיך פון זיין זייט גאַנץ גוט לאָגיש צונויפבינדען מיט אַנדערע, ניט מאַטעריאַליסטישע טיילען צו איין־איינציגען וועלטען־בילד.

דער בעריהמטער מאַטעריאַליסט ביוכנער, צ. ב., האָט אויף דעם גרונד פון אַ נאַטור־פילאָסאָפישען, ערקענטניס־טעאָרעטישען און פּסיכאָלאָגישען מאַטעריאַליזם אויפגעבויט אַן עטישען און געשיכטס־פילאָסאָפישען אידעאַליזם. און אויב איהר וועט ניט וועלען זיך לאָזען ברענגען אַ ראיה פון ביוכנער'ן, ווייל איהר האַלט איהם אפשר פאַר אַ צו שוואַכען פילאָסאָף, — אַ פּונקט, אין וועלכען איך שטים מיט אייך אין גאַנצען איין, — וועל איך דערמאָהנען אָן אַן אַנדער דענקער, וועמעס קראַפט עס איז נאָך קיין מאָל ניט אונטערגעשטעלט געוואָרען אין אַ פראַגע: איך מיין דאָ שאָפּענהויער'ן.

שאָפּענהויער האָט אויף דעם פונדאַמענט פון אַן אידעאַליסטישער נאַטור־פילאָסאָפיע און ערקענטניס־טעאָריע אויפגעבויט אַ מאַטעריאַליסטישע פּסיכאָלאָגיע, וואָס שטעהט שטאָל און אייזען

פאַר דעם געדאַנק, אַז אַלע אונזערע בעוואוסטע פּסיכישע פּראָ־צעסען, דער גאַנצער אינטעלעקט, איז ניט מעהר, ווי אַ פונקציע פון דעם מאַרך. דער מאַרך איז אַ פּראָדוקט פון דעם אומבע־וואוסטען וועלט־ווילען, אָבער דער מענשליכער פערשטאַנד, מיט אַלע זיינע טעאָריען, איז ניט מעהר, ווי אַן אויסשיידונג פון דעם מענשליכען מאַרך. שאָפּענהויער האָט דאָס דער ערשטער אַרויס־געזאָגט יענעם „שרעקליך" מאַטעריאַליסטישען זאַץ, וואָס האָט שפּעטער אין דעם מויל פון די ביוכנער'ס און די קאַרל פאָגט'ס אָנגעוואָרפען אַזאַ אימה אויף דעם פרומען עולם: אַז אַקוראַט ווי די ניערען שיידען אָב אורין און די געניטאַליען — זרע, אַזוי ווערט „געדאַנק" אַרויסגעשיידט פון דעם מאַרך.

אַ קריטיק פון דעם נאַטור־פילאָסאָפישען מאַטעריאַליזם — און מיט דער קריטיק דאַרפען מיר זיך בעשעפטיגען היינט — איז דעריבער נאָך בשום אופן ניט קיין קריטיק פון דעם פּסיכאָלאָ־גישען, עטישען אָדער דעם געשיכטס־פילאָסאָפישען. דאָס איז באמת אַן עגמת נפש, אָבער איך קאָן מיר ניט העלפען: עס איז אַזוי. עס בלייבט מיר ניט מעהר, ווי איין טרייסט, אַז דער שכל, איינמאָל זיך בעפרייט פון דעם מאַטעריאַליסטישען כשוף אין דער נאַטור־פילאָסאָפיע, וועט זיך לייכטער קאָנען איינהערען אין יענע ספּעציעלע אַרגומענטען, וואָס ווילען מאַכען אַ תל פון דער מאַ־טעריאַליסטישער פילאָסאָפיע אויך אין די איבעריגע פעלדער פון דעם מענשליכען דענקען און פאָרשען.

אָבער דערווייל האָבען מיר צו טהאָן נאָר מיט דעם נאַטור־פילאָסאָפישען מאַטעריאַליזם אין זיין ענגען צוזאַמענבונד מיט יע־נער ערקענטניס־טעאָריע, וואָס איז אויסגעוואַקסען דירעקט פון מאַטעריאַליסטישע דענקער און פאָרשער אָדער אונטער דער שטאַרקער שליטה פון דעם מאַטעריאַליסטישען גרונד־פּרינציפּ. אָט דער נאַטור־פילאָסאָפישער מאַטעריאַליזם זיצט נאָך פעסט אין די מוחות פון אַ סך ראַדיקאַל דענקענדע מענשען, ווי דער איינ־ציגער לאָגישער און וויסענשאַפטליכער פונדאַמענט פון אַן אַב־סאָלוט ריכטיגער וועלט־אַנשויאונג, — אַלץ איינס, וואָס פאַר איבער־שטיבלעך עס זאָלען ניט אויפגעבויט ווערען אויף יענעם פונדאַמענט. אַז אין דער נאַטור איז קיין זאַך ניטאָ און קאָן ניט

זיין א חוץ מאַטעריעלע אַטאָמען און בעוועגונג, איז פאַר דאָס רוב פון אונזערע ראַדיקאַלען דער לעצטער אמת, צו וועלכען דער פרייער מענשליכער שכל איז געקומען, און דעם אמת קאָן ער שוין קיינמאָל ניט איבערשפּרייזען.

אויף דער גרויסער שאלה, מיט וועלכער מיר האָבען אָנגע־הויבען אונזער פאָריגע פאָרלעזונג, דער שאלה פון „זיין" און „ווערען", פון „אייביגקייט" און „פערענדערליכקייט", פון ענט־שטעהן" און „פערגעהן" אין דער וועלט, — דעם גרויסען פּראָ־בלעם, וואָס איז אריינגעבראַכט געוואָרען אין דער פילאָסאָפיע פון די עלעאַטען און פון העראַקליט און וואָס הערט ניט אויף צו בעשעפטיגען דעם מענשליכען שכל עד היום, גיט דער מאַטעריאַליסט אזא'ן ענטפער: אייביג אין דער וועלט פון דעם „זיין" זיינען די אַטאָמען און זייער בעוועגונג, אלע פערענדערונגען זענען ניט מעהר ווי פערשיידענע קאָמבינאַציעס פון די אייביגע אַטאָמען. און אַקוראַט ווי די מאַטעריע איז אייביג אין דער וועלט, אזוי איז דער מאַטעריאַליזם אייביג אין דעם מענשליכען געדאַנק. איינמאָל „ענטשטאַנען", קאָן ער שוין ניט „פערגעהן".

איז דאָס אמת?

מיר וועלען היינטיגען אָוונט בעקאַנט ווערען מיט אייניגע פאַקטען און ארגומענטען, וואָס מאַכען, אז דער מאַטעריאַליזם זאָל „פערגעהן" פון דעם פילאָסאָפישען געדאַנק, ווען אפילו אלע מאַטעריאַליסטען גלויבען, אז זייער סיסטעם איז דער לעצטער אייביגער אבסאָלוטער אמת, וואָס קאָן שוין אויף קיין אנדער גע־דאַנק ניט פערביטען ווערען. די גאַנצע בעטראַכטונג וועגען דעם אייביגען פערענדערונגס־געזעץ, וואָס איך האָב אייך פאָרגעבראַכט אין דער ערשטער לעקציע, האָט געהאַט אין זינען דעם ציעל, ניט נאָר צו דערמאָהנען אייך אָן יענעם געזעץ, פון וועלכען עס איז ארויסגעגאַנגען דער מאַטעריאַליזם, נאָר אויך א ביסעל נעהנטער צו ברענגען איהם צו דעם גייסטיגען אויג, ווייל שוין פון איהם אליין קאָן קלאָר ווערען א שטיק אמת ניט נאָר בנוגע צו דעם „מאַטעריאַ־ליזם", נאָר אויך בנוגע צו אלע אנדערע „איזמען" פון דער מענש־ליכער פילאָסאָפיע. עס קאָן קלאָר ווערען, — וואָס פאַר א חוצפּה'־דיגע העזה דאָס איז פון דעם שכל צו גלויבען, אז א וועלכער עס

איז מענשליכער געדאַנקען־סיסטעם קאָן זיין אַ לעצטער, אייביגער, אבסאָלוטער, ניט פערענדערליכער אמת.

אויב אין דער נאַטור, וואָס גיט אונז טעגליך דעם בילד פון אָפטע וויעדערהאָלונגען, פון „אייביגע“ אייגענשאַפטען, אונ־פערענדערליכע פאָרמען, האָט פון דעסטוועגען דער שכל דערקענט די אונגעהויערע שליטה פון דעם „ענטשטעהן“ און „פערגעהן“, היינט אַ פשיטא שוין אין דער וועלט פון דעם מענשליכען דענקען, וואו זיינע געשטאַלטונגען בייטען זיך פון דור צו דור און כמעט ווי פון מענש צו מענש, — דאָ האָט שוין, כלעבען, דער שכל געמאָגט איין מאָל פאַר אַלע מאָל זיך אויסאיינען מיט דעם געדאַנק, אַז קיין אבסאָלוטע לעצטע, אייביגע אמת'ען האָט מען פאַר איהם ניט אָנגעגרייט און אַז עס קאָן ניט ליעגען אין זיין מאַכט — אָבצושטע־לען דעם שטראָם פון דער אייביגער גייסטיגער ענטוויקעלונג. ביי קיין פונקט אין דער ענטוויקעלונג טאָר מען ניט מיינען, אַז עס איז שוין דערגרייכט געוואָרען דער לעצטער ציעל פון דעם גייסט'ס שטרעבען.

אַ חדוש נפלא! גראָד דער ראַדיקאַלער געדאַנק פון אונזערע טעג, וואָס איז אַזא הייסער חסיד פון דעם ענטוויקעלונגס־געדאַנק סאַי אין דער נאַטור־פילאָסאָפיע, סאַי אין די מאָראַלישע פּראָב־לעמען, סאַי בנוגע צו די פאָרמען פון דעם געזעלשאַפטליכען לעבען, — גראָד ער איז נאָך עד היום איינגעגלויבט אין יענעם קינדערשען דמיון פון אַן אבסאָלוטען אמת, וועלכען ער געפינט אין דעם מאַטעריאַליזם!

דערקלעהרען — דערקלעהרט זיך דאָס פּסיכאָלאָגיש גאַנץ פשוט. דער ראַדיקאַליזם האָט זיך היסטאָריש פערבונדען מיט דעם מאַטעריאַליזם אין אַ קאַמפּף אַנטקעגען אַ בשותפות'שען פייגד: אַנטקעגען דער הערשענדער קירך און דעם מיטעלאַלטער־ליכען גלויבען. דער אַלטער פיהרער פון לעבען, מיט די אַלטע אַנשוי־אונגען, וואָס זיינען אויסגעוואַקסען פון איהם און אַרום איהם, איינגעזעסען אין די וואַרעמע ערטער, וואָס ער האָט זיך בעשאַפען, האָט זיך ניט געוואָלט ריהרען פון אָרט, האָט, פער'עקשנ'ט, ניט געוואָלט נאָכגעבען די פאָדערונגען פון דעם ראַדיקאַלען געדאַנק. אין דער פּאָלעמיק אַנטקעגען איהם שטיצט זיך די אַלטע וועלט

אויף דעם רעליגיעזען גלויבען, וואָס האָט הייליג געמאַכט אַלע איהרע יסודות, און האָט זיי פעסט צונויפגעוועבט אין געדאַנק מיט דעם שטרעבען פון דעם מענשען׳ס נשמה נאָך אייביגקייט און אונענדליכקייט.

דער ראַדיקאַליזם האָט גאַנץ לייכט זיך געקאָנט אַריינלאָזען אין אַ ויכוח מיט דער אַלטער וועלט וועגען דעם מהות פון אייביג־קייט, הייליגקייט און אונענדליכקייט און בעווייזען איהר, אַז דער „רוח הקודש" האָט זיך שוין לאַנג אָבגעטהאָן פון איהרע הייליגע יסודות; אַז, אפילו ווען מען זאָל אַריינגעהמען אין די טיעפעניסען פון געמיטה דעם גאַנצען תמצית פון אַן איבער־נאַטירליכער רעלי־גיאָן, — דעם גלויבען אין אַ גאָט און אין אַ פרייע, אונשטערבליכע נשמה, — אַז אפילו יעמאָלט קאָן מען נאָך בשום אופן ניט איינ־זעהן די „הייליגקייט" פונ׳ם פריוואַט־אייגענטום, פון דעם שטאַאַט און געזעץ, פון דער אַנגענומענער געזעלשאַפטליכער מאָראַל און פון דעם גאַנצען פיהר פון דעם איצטיגען לעבען. דער ראַדיקאַלער געדאַנק האָט דאָס אָבער ניט געטהאָן. אַנשטאָט אַנצופאַלען אויף די פּאָזיציעס פון דעם געגנער מיט יענע כלי־זיין, וועלכע ער אַליין געברויכט, האָט זיך דעם ראַדיקאַליזם בעסער געלוינט אין גאַנצען מבטל צו זיין די קראַפט פון יענע כלי־זין, און פאַר דעם ציעל איז שווער געווען צו געפינען אַ בעסערען מיטעל, איידער די מאַטע־ריאַליסטישע פילאָסאָפיע. וואָס לייקענט לגמרי אָב דאָס זיין פון אַ וועלכען עס איז גייסטיגען, ניט מאַטעריעלען פּרינציפּ אין דער וועלט.

ניט קיין קליינע ראָלע האָט דערביי געשפּיעלט אויך יענער פאַקט. וואָס דער מאַטעריאַליזם איז נאָר־וואָס אַרויסגעטרעטען אין דעם גאַנצען גלאַנץ פון זיין יוגענד, אין דער גאַנצער מאַכט פון זיין שפּרודעלנדער ענערגיע, וואָס האָט איהם געבראַכט אַ נצחון נאָך אַ נצחון אויף דעם פעלד פון דער וויסענשאַפטליכער פאָרשונג. עס האָט זיך יעמאָלט אַזוי לייכט געגלויבט, אַז די מענשהייט האָט סוף־כל־סוף אויסגעפונען דעם אַזוי לאַנג געזוכטען אמת! אַ דאַנק דעם איז די היסטאָרישע אידעען־פערבינדונג פון מאַטעריאַליזם און ראַדיקאַליזם געוואָרען נאָך טיעפער און פעסטער.

אָבער די גייסטיגע לאַגע האָט זיך אין דער איצטיגער צייט

אין גאַנצען איבערגעביטען. אויך דער מאַטעריאַליזם, ווי אַלע סי־סטעמען, וואָס האָבען געהערשט ביז צו איהם, האָט שוין לאַנג גענומען גוסס'ען און האַלט שוין ביים לעצטען עטהעמען. עס איז דעריבער צייט זיך אַ פרעג צו טהאָן: זאָלען מיר זיך נאָך האַלטען פאַר יענער היסטאָרישער אידעען־פערבינדונג? קאָנען מיר זיך נאָך אַרומשלעפּען אין אונזער וועלט־אַנשויאונג מיט אַ בר־מינן? לוינט זיך נאָך צו פערבינדען אין דער וועלט־אַנשויאונג דעם גורל פון אונזערע אידעאַלען מיט דעם גורל פון אַ פעראַלטעטען וועלט־בילד, וואָס האָט שוין ניט קיין קראַפט אין זיך צו בעהערשען דעם מענשליכען גייסט?

מיר דוכט, איינס איז לכל הדעות זיכער: מיר מוזען בעקאַנט ווערען מיט זיין לאַגע. מיט דער סכנות נפשות, אין וועלכער ער שטעהט. איז זיין צושטאַנד אין דער פילאָסאָפיע אַזאַ, אַז קיין „מאַשכעס" קאָן איהם שוין ניט רעטען? העלפען אייך פערענט־פערען אָט די פראַגע איז די אויפגאַבע פון מיין היינטיגער פאָרלעזונג.

איך וועל אייך אין גאַנצען פערשפּאָרען די געשיכטע פון זיינע מאָדערנע ליידען. ווי אַזוי איין דענקער נאָך דעם אַנדערען האָבען איהם פערלאָזען, — די איינע מיט פרייד, די אַנדערע מיט אמת'ן צער: ווי אַזוי איין נאַטור־פאָרשער נאָך דעם אַנדערען האָבען פריהער געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ אויף זיינע רעזולטאַטען, דערנאָך העפליך דערקלעהרט, אַז מען קאָן גאַנץ גוט אויסקומען אָהן זיין הילף, דערנאָך געגעבען איהם, דעם אַלטען, אויסגעדיענטען זקן, — די „קאַפּולער אָנצוהערענים", אַז מען וויים ניט, וואו אַהינצוטהאָן איהם אין דער וויסענשאַפט, ביז מען האָט איהם אָפען און עהרליך פענסיאָנירט אין דער געשיכטע פון דער פילאָסאָפיע. איך וועל אייך אויך ניט שילדערען, ווי דער אַלטער זקן וויל זיך נאָך אַלץ ניט אונטערגעבען, ווי ער ציהט אַרויס זיינע אַמאָל געזונטע און שאַרפע, איצטער אָבער צופוילטע און אַלטע צייהן און שטעלט אַריין אָנשטאָט זיי פאַלשע, ניט ז י י נ ע, ווי ער טהוט אָן פרעמדע פאַרוקען אויף זיין שוין גאַר גלאַטען קאָפּ, ווי ער פאַרבט זיך און פוצט זיך, כדי אויסצוזעהן ווי זיינע יונגע קאָנקורענטען און ווי עס קאָן איהם קיין זאַך ניט העלפען.... די געשיכטע איז

זעהר אינטערעסאַנט און פיעל קאָנען לערנען פון איהר די, וואָס בעטראַכטען מיט די אויגען פון אַ פילאָסאָף די שיקזאַלען פון דעם מענשליכען דענקען. אַבער זי איז צו לאַנג, צו ענג פערבונדען מיט די פּראָבלעמען פון דער ספּעציעלער וויסענשאַפטליכער פאָרשונג, מען זאָל קאָנען פאַרטיג ווערען מיט איהר אין די גרענעצען פון אַ פאָרלעזונג.

מיר ווילען זיך אויך ניט פערנעהמען מיט דעם פערגלייך צווישען דעם מאַטעריאַליזם און זיינע אינגערע קאָנקורענטען, וואָס האָבען איהם אַרויסגעשטופּט פון זיין פריהערדיגער שטעל, און מיר ווילען ניט פּרואווען מעסטען זיין אָהנמאַכט אָן זייער שטאַרקייט. מיר ווילען האָבען צו טהאָן נאָר מיט איהם אַליין. עס מוזען קלאָר געמאַכט ווערען יענע אינגעוועניגסטע חלאת'ן זיינע, וואָס פיהרען איהם אין קבר אריין. דאָס קאָנען מיר איצטער טהאָן נאָכדעם, ווי מיר האָבען געוואונען אַ קלאָרע, ריכטיגע פאָרשטעלונג פון זיין מהות: פון זיינע גרונד־פּרינציפּען און דער עיקר פון דעם צענטראַלען פּונקט אין זיין סיסטעם: דער מאַטעריאַליסטישער ערקענטניס־לעהרע.

מיר האָבען דאָס פאָריגע מאָל געזעהן, אַז די נפקא מיניה צווישען דעם מאַטעריאַליזם און דעם אידעאַליזם הענגט ערקענטניס־טעאָרעטיש אויף אַ האָר. אויך דער מאַטעריאַליזם גיט צו, אַז אַלץ, וואָס מיר קאָנען געוואָהר־ווערען פון דער וועלט אָדער וויסען פון איהר, איז ניט מעהר ווי אַ פּסיכישער, „אידעעלער" פּראָצעס אין אונז; אַז אפילו דער מארך וואָס מיר זעהען איז ניט מעהר ווי אונזערער אַ „בילד" פון דעם אמת'ען מאַרך. אין דעם פּונקט געהט זיך דער מאַטעריאַליזם לגמרי פאַנאַנדער מיט דעם נאאיווען דענקען פון דעם פשוט'ען בשר ודם, וואָס מיינט, אַז ער זעהט אָדער טאַפּט די מאַטעריע בחוש. אויך די טאַפּ־עמפּפינדונג איז ניט מעהר, ווי אַ פּסיכישער פּראָצעס אין דעם בעוואוסטזיין. מיר שפּירען די טאַפּ־עמפּפינדונג ניט אין דער מאַטעריע, נאָר אין אונז, און אויב אונז דוכט זיך, אַז דער טיש איז „האַרט", אַז די „האַרטקייט" ליעגט אין דעם טיש, איז דאָס אַקוראַט אַזאַ דמיון, ווי ווען אַ מאַן מיט אַן אָבגעשניטענעם פוס שפּירט דעם שמאַרץ אין דעם שפּיץ פון דעם פינגער.

און פון דעסטוועגען איז פאַר דעם מאַטעריאַליסט קיין ברע־קעל ספק ניט, אַז די גאַנצע „בילדער־וועלט" פון אונזער בעוואוסט־זיין, די איינציגע, וועלכע מיר ווערען געוואָהר „בחוש", ווערט אַרויסגעבראַכט פון אַ מאַטעריעלער וועלט, אַ פינסטערער אויסגע־שפּרייטער מאַסע, וואָס קאָן קיין מאָל ניט אַריינדרינגען אין מיין בעוואוסטזיין, און, — וואָס נאָך וויכטיגער, — אַז דער מאַטעריאַ־ליסטישער געדאַנק וועגען איהר איז די ריכטיגע קאָפּיע פון דעם וועלט־געשעהען.

אַט דאָס איז „די האָר", וואָס טיילט אָב דעם מאַטעריאַליזם פון דעם אידעאַליזם.

פאַר וואָס האַלט זיך דער מאַטעריאַליזם פאַר איהר? ניט ווייל איהר אמת איז איהם אנטפּלעקט געוואָרען פון אַ וועלכען עס איז איבערנאַטירליכען גאָט. אויך ניט דערפאַר, ווייל דער שכל איז דוקא מחייב די מאַטעריאַליסטישע סברה.

ער האַלט זיך פאַר איהר, אַ דאַנק דער גלענצענדער ראָלע, וועלכע דער מאַטעריאַליזם האָט בעדאַרפט שפּיעלען אין דער מענשליכער דערקענטניס, און אַז מען טראַכט זיך אריין אין דער ראָליע, וואָס ער האָט געדאַרפט שפּיעלען און באמת אָנגעהויבען שפּיעלען אין דער פילאָסאָפיע און אין דער וויסענשאַפט, איז גאָר קיין חדוש ניט, וואָס ער האָט אַזוי אַלעמען פער'שכור'ט.

דער מאַטעריאַליזם האָט געהאָלפען פערטרייבען פון דעם מענשליכען געדאַנק און פון דער וויסענשאַפט די אַלע שדים און רוחות, מלאכים און לענטעכער, „סימפּאַטישע" און „אַנטיפּאַטישע" כחות, גליקליכע און אומגליקליכע צאָהלען, מזל'דיגע אָדער ניט־מזל'דיגע טעג, צייטען און צייכענס, „עין הרע'ס" און דבוקים און די גאַנצע מחנה ציטערנישען און פחדים, וואָס האָבען געלעבט און לעבען נאָך אין דעם מענשענ'ס נשמה, ווי אַ ירושה פון די אַלטע צייטען. זיי זענען, אמת, נאָך ניט אין גאַנצען פערטריעבען גע־וואָרען פון אונזער „אונבעוואוסטען" שכל. אָבער פון דעם שכל און פון דעם קלאָרען געדאַנק זענען זיי שוין אַרויסגעיאָגט געוואָרען און קיין סיסטעם אין דער וועלט האָט ניט אַזוי גרינדליך אויס־געריינגט זיי פון אונז, ווי דאָס האָט געטהאָן דער מאַטעריאַליזם,

וואָס האָט אין גאַנצען מבטל געווען די זעלבסטשטענדיגע עקזיסטענץ פון אַ וועלכען עס איז „רוחניות'דיגען" פּרינציפּ.

אָבער ניט נאָר נעגאַטיוו, ניט נאָר ווי אַ שאַרפע דעזינפעקציע פאַר דעם מענשליכען געדאַנק, האָט דער מאַטעריאַליזם געווירקט. ער האָט איהם געגעבען די ריינע שטאַרקענדע פרייד פון דעם אַ ב ס אָ ל ו ט ע ן א מ ת. עס האָט זיך געדוכט, אַז דער מאַטעריאַליזם האָט ענדליך געפונען דאָס פערפאַלענע „בוך מיט זיבען זיעגלען", — דאָס בוך פון די לעצטע סודות. מיט אַ זיכערער האַנד האָט ער אַראָבגעריסען די חתימות, אויפגעעפענט די טאָוולען און הויך פאַר דער גאַנצער וועלט איבערגעלייענט זיין שער־בלאַט: „מאַטעריע און בעוועגונג!"

די פרייד פון דעם אבסאָלוטען אמת האָט די דענקענדע מענשהייט איבערגעלעבט ניט איין מאָל, אָבער קיין מאָל איז דאָס דאָזיגע געפיהל ניט געווען אזוי לעבעדיג, ניט אזוי טיעף, ווי ווען דער מאַטעריאַליזם האָט אָבגעעפענט די גאַנצע ווייטע אונענדליכע וועלט פאַר דעם מענשענס שכל. ער האָט זיך ניט געבריהמט, אַז ער האָט אַלע אין דער וועלט שוין דערקלעהרט, אַז עס איז שוין מעהר ניטאַ וואָס צו זוכען און צו פאַרשען. ער האָט נאָר געוויזען, אַז ער האָט אַנטפּלעקט דעם שווערען, אָבער דערפאַר אבסאָלוט זיכערן ו ע ג צו דעם ריכטיגען פערשטעהן פון דער וועלט. דער וועג איז אונענדליך, ווייל דעם מענשען'ס שכל וועט אפשר קיין מאָל ניט ארומנעהמען דעם גאַנצען סכום פון די אַטאָמען און די גאַנצע רייכקייט פון די פּראָצעסען, וואָס זענען ארויסגעוואַקסען און וועלען נאָך ארויסוואַקסען פון זייערע בעוועגונגען. אָבער ער האָט אונז געגעבען די ג ע צ י י ג, מיט וועלכע מיר זאָלען אין יעדער איינצעל־וויסענשאַפט זיך קאָנען דערגראָבען ביז צו דער לעצטער טיעף.

און ווען אפילו אונזערע מענשליכע כחות מוזען זיך אויף אַ ווײַלע אָבשטעלען אויפ'ן האַלבען וועג, איז זיך אויך ניטאָ, וואָס מיאש צו זיין: אין'ם פּרינציפּ האָט מען שוין דעם געזוכטען ענטפער סיי ווי סיי. מיר וועלען אפשר קיין מאָל ניט וויסען, וויפיעל אַטאָמען עס שפּיעלען אַ ראָליע און וועלכע אַרטען בעוועגונגען זיי פיהרען אויס, בעת אין דעם מאָרך ווערט געבוירען אַ געדאַנק.

אָבער, אַז דער געדאַנק איז, לויט זיין בעהאַלטענעם עצם נאָך, ניט מעהר ווי אַ סכום אַטאָמען, וואָס געפינען זיך אין אַ געוויסער אַרט בעוועגונג, — אין דעם האָט שוין גאָר קיין ברעקעל ספק ניט געקאָנט זיין, ווייל קיין אַנדער זאַך, אַ חוץ אַטאָמען און בעוועגונגען, קאָן ניט געמאָלט זיין אין דער וועלט. ביי אַזאַ לאַגע ווערט דעם מענשענס שכל ווי מיט אַ כשוף־מאַכט אַנגעטריעבען — ניט צו דוהען אין דער איינצעלנער פאָרשונג, ביז מען דערגרייכט דעם לעצטען ציעל, וואָס שטעהט אַזוי קלאָר פאַר די אויגען, ביז מען איז ניט אין דער לאַגע, ווי טהאָמסאָן זאָגט, „אויפצובויען אַ מעכאַנישען מאָדעל פון דער ערשיינונג".

אין דער קלאָרקייט פון דעם ציעל, וואָס דער מאַטעריאַליזם שטעלט אַוועק פאַר דער פאָרשונג, אין דער אַבסאָלוטער בעפריע־דיגונג, וואָס דער שכל מוז דורכלעבען, ווען דער ציעל ווערט דערגרייכט, ליעגט דער הויפט־צויבער פון דעם מאַטעריאַליזם. דער מענש יאָגט זיך אין זיין דענקען קודם כל נאָך קלאָרקייט: ער וויל דאָס, וואָס ער זוכט, זעהן ווי אַ לעבעדיגע ווירקליכקייט פאַר זיינע אויגען. גאַנץ קלאָר ווערט איהם אָבער אַן ענין ערשט יעמאָלט, ווען ער זעהט איין זיין איינוועניגסטע נויט־ווענדיגקייט, ווען ער זעהט בחוש, פאַרוואָס די זאַך קאָן בשום אופן ניט זיין אַנדערש, איידער זי איז. און אָט די נויט־ווענדיגקייט קומט אַרויס אַם קלאָרסטען, ווען די זאַך ווערט צוריק־געפיהרט צו די געזעצען, וואָס הערשען אין דער מאַטעמאַטיק; ווען די גאַנצע פערפלאָנטערטקייט פון דעם פּראָצעס וויקעלט זיך פאַנאַנדער, און איך זעה, ווי איין רינגעלע איז אַריינגעטהאָן אין דעם אַנדערן און ווי זיי אַלע לויפען אַרויס פון אַזאַ אַבסאָלוט זיכערען און קלאָרען זאַטץ, אַז צוויי מאָל צוויי איז פיער, אָדער אַז איין און דיזעלביגע ליניע קאָן אין דעם רוים ניט געהן אין דערזעלביגער צייט אין צוויי פערשיידענע ריכטונגען.

די נאָהענטקייט פון דעם מאַטעריאַליזם צו דער מאַטעמאַטיק, — אָט דאָס האָט איהם פערשאַפט אַזוי פיעל פריינד און אָנהענגער צווישען די ערנסטע פאָרשער. איינינע האָבען גע־גלויבט, אַז דער אַטאָם, מיט וועלכען זיי אַרבייטען אין זייער וויסענשאַפט, איז אַ רעאַלער פאַקט, וועמעס עקזיסטענץ איז

אַקוראַט אַזוי זיכער, ווי עס איז אַבסאָלוט אונצווייפעלהאַפט דער געדאַנק, אַז פון גאָר נישט קאָן גאָר נישט אַרויסקומען. אַנדערע ווידער האָבען קלאָר געזעהן, אַז דער מאַטעריאַליזם איז ניט די ריינע ווייסענשאַפט, אָבער ער האָט זיך אויסגעוויזען אין זייערע אויגען עפּעס ווי אַ מין דינע, דורכזיכטיגע פילאָסאָפישע הייטעל, וואָס לעגט זיך אַרום אַרום אַלע ערשיינונגען פון דער וועלט אַזוי נאָהענט און ענג, אַז זי פערשווינדעט אין גאַנצען פון די אויגען. עס בלייבט נאָר דער צונויפבונד פון די פאַקטען גופא, וואָס ווערען צונויפגעהאַלטען אין איין איינציגען סיסטעם, אַ דאַנק יענער דינער, דורכזיכטיגער פילאָסאָפישער הייטעל, וואָס נעהמט זיי אַלעמען אַרום.

פערגעסען מיר אויך ניט יענע פילאָסאָפישע מעלה, וואָס מען האָט געזעהן אין איהם, — יענעם צענטראַלען בריליאַנט פון אַ פילאָסאָפישער קרוין, — דעם מ אָ נ י ז ם. אַלע ערשיינונגען פון דער וועלט, אַלע „קרעפטען", וואָס ווירקען אין זיי, אַלע פּראָצעסען וואָס שפּיעלען זיך אָב אין דער וועלט, ווי פערשיידען זיי זאָלען ניט זיין, ווי עס זאָל זיך ניט אויסדרוכטען, אַז זיי שליסען איינע די אַנדערע אויס, ווי לעבען און טויט, ווי מאַטעריע און גייסט, — זיי אַלע זענען אין תוך אַריין איין איינציגער „מאַנאָן": די בעוועגליכע וועלט-מאַטעריע.

היינט דער ש ט אָ ל ץ, וועלכען דער מענשליכער שכל האָט דערשפּירט, ווען איהם איז קלאָר געוואָרען זיין מאַכט אַראָבצורייסען דעם אייביגען צודעק, וואָס האָט פערשטעלט פון איהם דעם אמת ביז אהער!

דער מאַטעריאַליזם, ווען ער וואָלט געקאָנט אויספיהרען אַלץ, וואָס ער נעהמט זיך אונטער, וואָלט געווען אַן א י ד ע אַ ל פון אַ פילאָסאָפישער וועלט-דערקלעהרונג. און עס איז דעריבער קיין חדוש ניט, וואָס ער איז בעגעגענט געוואָרען מיט אַזאַ התפּעלות אין דעם פּראָגרעסיווען געדאַנק פון דעם נייצעהנטען יאָהרהונדערט.

און נאָך אַ זאַך איז געלעגען אין דעם מאַטעריאַליזם, וואָס האָט איהם געמאַכט אַזוי טהייער פאַר יעדען פרייען דענקער: דער טריאומף פון פּראָגרעס! ער איז געגאַנגען געגען אַלע אַלטע הער-

שענדע מיינונגען, און קיין איין הערשענדע פּאַרטיי האָט איהם ניט געוואָלט אויפשרייבען אויף איהר פאָהן. מען האָט אין איהם געזעהן די גייסטיגע קווינט־עסענץ פון אַלע צושטערענדע מעכטען, און דעריבער האָבען זיינע אָנהענגער געמוזט קוקען אויף איהם, ווי אויף די גייסטיגע קווינט־עסענץ פון דער געזעלשאַפטליכער רעוואָלוציאָן. אַ פרייע וועלט, אַן אָפענע וועלט האָט ער אנט־פּלעקט פאַר דער מענשליכער ערקענטניס, און אַ פרייע וועלט, אַן אָפענע וועלט איז געשטאַנען פאַר דעם מענשליכען שאַ־פען און דער פערווירקליכונג פון זיינע שטרעבונגען. און סיי אין דעם וועלט־געשעהן, סיי אין דעם מענשליכען שאַפען האָט גע־הערשט ניט דער קאַפּריז פון אַ וועלכען עס איז „פרייען ווילען", נאָר דער נויטווענדיגער „מוז", דער אָביעקטיווער, אַבסאָלוטער אמת פון דעם אייביגען וועלט־פּראָצעס.

נאָך קיין פילאָסאָפישער סיסטעם אין דער וועלט האָט ניט פאַנאַנדערגעעפענט אַזוינע ליכטיגע האָריזאָנטען פאַר דעם פאָר־שענדען גייסט און דעם קעמפפענדען רעוואָלוציאָנער, ווי דאָס האָט געטהאָן דער מאַטעריאַליזם, — אַזאַ גייסטיגען גן־עדן פאַר דעם דענקען און שאַפען.

און אָט פון דעם גן־עדן ווערט די דענקענדע מענשהייט איצ־טער פערטריעבען. פאַר וואָסערע „זינד"? פון וועלכען עץ־הדעת האָט זי ווידער פערזוכט, וואָס זי מוז איבער אַ נייעם פערלאָזען איהר רוה און פרייד?

אַ שלל פון אַרגומענטען צווינגען זי דאָס צו טהאָן; אַנדערע שטאַנדפּונקטען, וואָס האָבען אפשר ניט געהאַט אין זיך דעם חן פון מאָניזם, נויטווענדיגקייט און קלאָרקייט, האָבען דאָך געצויגען צו זיך דעם געדאַנק דורך דער שאַרפקייט פון זייער אַנאַליז און דערהויפּט דורך דעם טיעפערען אריינדרינגען אין יענעם פּראָצעס, וואָס מען רופט אָן די מענשליכע ערפאַהרונג. סוף־כל־סוף ליעגט דאָך דער אמת פאַר דעם מענשען אין דער מענשליכער ערפאַהרונג, און אויף וויפיעל די ערפאַהרונג און דאָס דענקען, וואָס וויל איהר בלייבען טריי, האָבען זיך גענומען אַרויסרייסען פון דעם מאַטער־יאַליזם, אויף אַזוי פיעל האָט גענומען פערשווינדען זיין מאַכט און זיין וואָג אין דער פילאָסאָפיע.

מיר ווע׳לען זיך אָבער דאָ ניט אָבגעבען מיט די נייע טעאָריען פון דעם ערפאַהרונגס־פּראָצעס, ווי אויך ניט מיט יענע וועלט־בילדער, וואָס זענען ארויסגעבראַכט געוואָרען פון אַנדערע, ניט־מאַטעריאַליסטישע סיסטעמען. דאָס וואָלט געהייסען קריטיקירען דעם מאַטעריאַליזם פון דרויסען. מיר ווילען אָבער דער־ווייזען זיין אינווענינגסטע שוואַכקייט. דעריבער מוזען מיר האָבען צו טהאָן מיט איהם אַליין, מיט די אויפגאַבען, וועלכע ער האָט זיך געשטעלט, און מיט די פּערזיכערונגען, וועלכע ער מאַכט.

זיין צענטראַלע פערזיכערונג, — די ערקענטניס־טעאָרעטי־שע, — בעשטעהט אין זיין פעסטער געוויסהייט, אַז דער מאַניזם, די נויטווענדיגקייט און די מאַטעמאַטישע איינפאַכקייט און קלאָר־קייט זענען ניט נאָר אידעאַלען פון דעם מענשליכען שכל, — אידעאַלען, וועלכע איהם ווילט זיך אריינטראָגען אין די נאַ־טור, — נאָר אויך אָביעקטיווע, ווירקליכע יסודות פון דעם גאַנצען וועלט־געשעהען.

אָבער — אָבער פון וואַנען ווייס דאָס דער שכל אויף געווים? אויף וואָס בויט ער זיין זיכערקייט?

אָט דאָס איז די הויפּט־פראַגע, וועלכע מיר מוזען איצטער אוועקשטעלען. אַ קלאָרען און בעפריעדיגענדען ענטפער אויף דער שאלה געפינען מיר ערגעץ ניט אין דער מאַטעריאַליסטישער ליטע־ראַטור. דער טיעפסטער מאַטעריאַליסטישער דענקער פון דעם נייַנצעהנטען יאָהרהונדערט איז געוויס געוועזען קאַרל מאַרקס. זיין תלמיד ענגעלס האָט אונז אין דער פּאָלעמיק אַנטקעגען דיוה־רינג׳ען און אין דער ארבייט וועגען פייערבאַך׳ען איבערגעגעבען דעם תמצית פון זייערביידענ׳ס מאַטעריאַליסטישער ארגומענ־טאַציע.

מחמת דריי טעמים בויען זיי אויף דער מאַכט פון דעם מענש־ליכען שכל. לאָמיר זיך צוהערען צו זיי:

די פילאָסאָפיע, דערקלעהרט אונז ענגעלס, איז אַ געשיכט־ליכער פּראָצעס, ניט קיין אייביגער, נאָר אַ צייטווייליגער. דער אַבסאָלוטער פילאָסאָפישער אמת איז די לעצטע ענטוויקלונגס־

פאַזע פון דער פילאָסאָפיע, ווען זי הערט אויף צו זיין אַ בעזונדער צווייג פון דער מענשליכער קולטור און גיסט זיך צונויף מיט דער וויסענשאַפט. אין דער ווירקליכער געשיכטע פון דעם מענשליכען געדאַנק איז די לעצטע פאַזע פון דער פילאָסאָפיע געווען דער מאַטעריאַליזם פון דעם 19טען יאָהרהונדערט און די גאַנצע נאַטור־וויסענשאַפט שטעהט אונטער זיין שליטה. ממילא איז דער מאַ־טעריאַליזם דער אבסאָלוטער פילאָסאָפישער אמת.

דער בעוויז, ווי מען זעהט, איז זעהר טיעף און אָריגינעל. דער אמת ווערט דאָ ניט בעטראַכט ווי עפּעס, וואָס שטימט איבער־איין מיט דער ווירקליכער וועלט. ער איז דאָס, וואָס מיר מענשען מוזען דענקען, ווי אַן אבסאָלוטען אמת, לויט די געזעצען פון דער געדאַנקליכער ענטוויקעלונג. די צרה מיט דעם בעוויז איז אָבער, וואָס ער האָט פערגעסען פריהער צו בעווייזען, אַז די פילאָסאָפיע איז ניט קיין אייביגער צווייג אין דער גייסטיגער קולטור און אַז דער מאַטעריאַליזם מוז זיין די לעצטע פאַזע אין איהר ענטוויקע־לונג. די צייט האָט דוקא בעוויזען דעם היפך פון דעם, וואָס ענגעלס האָט געזעהן אין דער גייסטיגער וועלט פון זיין דור. נאָך אַ קליינעם שטילשטאַנד אין זיין שאַפען, האָט זיך איצטער אומע־דום ווידער אויפגעוועקט דער פילאָסאָפישער גייסט און האָט אריבערגעשפּרייזט דעם מאַטעריאַליזם. פון דער אַנדערער זייט בעפרייט זיך די וויסענשאַפט אַלץ מעהר און מעהר פון איהם. אויב מיר זאָלען זיך האַלטען פאַר דעם היסטאָרישען בעוויז, קאָן מען איצטער גאַנץ זיכער זאָגען, אַז דער מאַטעריאַליזם האָט שוין אויפגעהערט צו זיין דער אבסאָלוטער אמת אין דער פילאָסאָפיע.

אָבער לאָמיר לאָזען די היסטאָרישע אַרגומענטען אָן אַ זייט! לאָמיר בעסער זעהן, וועלכע ל א ג י ש ע אַרגומענטען ענגעלס קאָן אונז געבען פאַר דעם מאַטעריאַליזם אָדער פאַר דער אבסאָ־לוטער מאַכט פון דעם מענשליכען שכל.

דער צווייטער בעוויז איז אזא. היות ווי די גאַנצע וועלט איז מאַטעריע און דער מענשליכער מאַרך איז דאָך אויך מאַטעריע, איז דעריבער קיין חדוש נים, נאָר אדרבה נאַטירליך, וואָס די פּראָדוקטען פון מאַרך שטימען איין מיט די פּראָצעסען פון דער וועלט. אויך דער אַרגומענט האַלט זיך אויף היהנערשע פיסלעך.

מיט דעם זעלביגען רעכט קאָן זיך אויף דער אידעאַליזם בערופען אויף איהם, און אין דער אמת'ען האָט איהם צום ערשטען מאָל אַרויסגעבראַכט ה ע ג ע ל, וואָס האָט איהם אויפגעבויט צוליעב זיין אידעאַליסטישען סיסטעם. היות, אַרגומענטירט הענעל, ווי די גאַנצע וועלט איז שכל און דער מענשליכער שכל איז ניט מעהר ווי א טייל פון דעם וועלט־שכל איז יעמאָלט קיין חדוש ניט, נאָר אדרבה נאַטירליך, ווען אונזער מענשליכער שכל דערקענט דעם שכל אין דער וועלט. די ערקענטניס־טעאָרעטישע שוואַכקייט פון ענגעלס'עס בעוויייז האָב איך שוין א מאָל פּאַנאַנדערגעקליבען אין מיין דייטשער אַרבייט: „די ווידערשפּרוכס־לאָגיק ביי הענעל און מאַרקס". *) אין קורצען קאָן איך דאָ נאָר זאָגען, אז מען קאָן אבסאָלוט ניט איינזעהן, פאַרוואָס איין שטיקעל פינסטערע מאַ־טעריע זאָל איבערהויפּט קאָנען אָבשפּיעגלען אין זיך עפּעס, וואָס ליעגט דרויסען פון איהר, און נאָך ווייניגער לעגט זיך אויפ'ן שכל, אז א שטיקעל פינסטערע מאַטעריע, גערופען מארך, וואָס האַלט אין איין פאַנטאַזירען וועגען פאַרבען און קלאַנגען, אין איין חלום'ען אויפ'ן וואָהר, אז גראַד זי זאָל אין דעם שכל אַרויסברענגען דעם לעצטען קלאָרסטען אמת וועגען דער וועלט. אפשר שפּיגעלט זיך אָב די וועלט אין דעם שכל נאָך א סך „פערהויקערטער", איידער אין דעם זינליכען בעוואוסטזיין?

אויב דער „אמת" איז ניט מעהר ווי א פּראָדוקט פון דעם מענשליכען מארך, יעמאָלט קאָן ניט זיין קיין אבסאָלוטער אמת, ווייל ער מוז זיך ענדערן, לויט דער צונויפשטעלונג פון דעם „דענ־קענדען" שטאָף. א ביסעלע מעהר פאַנאַנדערגערוקט אָדער צו־נויפגערוקט די אטאָמען פון מארך, א ביסעל אַן אַנדער בעוועגונג אין זיי — און דער שכל וועט אונז „מחייב־זיין" זאַכען, וואָס זענען א פּשוט'ער אונזין אין אונזערע איצטיגע אויגען.

זאָגט ניט: עס איז דאָ א נאָרמאַלער מארך און ניט קיין נאָרמאַלער, און דער אבסאָלוטער אמת ווערט אַרויסגעבראַכט פון אזא שטאָף, וועמעס צונויפזעצונג און ווירקונג איז אבסאָלוט נאָר־

---

*) אין רוסיש אין א בעזונדער ביכעל: „מאַטעריאַליזם אי דיאַלעקטישעסקאַיאַ לאָגיקאַ", מאָסקוואַ, 1906.

מאָל: פאַר דער טויטער, שטומער, ניט עמפפינדענדער און ניט טראַכטענדער וועלט איז יעדער שכל ניט „נאָרמאַל“, ווייל דער מאָרך איז איבערהויפּט אַ זעלטענע אויסנאַהם אין דער נאַטור. און פאַר דעם מאָרך אַליין, וואו וועט איהר געפינען אַ מאָס כדי אויס־צומעסטען דעם גראַד פון זיין נאָרמאַלקייט, אויב ניט אין איהם גופא? קאָן ער דען זיין דער שופט איבער זיין אייגענער נאַטור? אויב מען וואָלט געפרעגט ביי אַ גלייכען שפּיגעל און אַ צילינ־דרישען, ווי איז נאָרמאַל אָבצושפּיגלען די וועלט, — אין גלייכע ליניעס אָדער אין קרומע, וואָלט יעדער שפּיגעל געפונען זיין אַרט אָבשפּיגלען פאַר דאָס אַבסאָלוט אמת׳ע און נאָרמאַלע. ווער קאָווירט אונז, אַז דער מאָרך איז ניט אַזאַ מין צילינדרישער שפּיגעל, אין וועלכען אַלץ, וואָס קוקט אריין, מוז ווערען פער־הויקערט?

אַ טייל מאַטעריאַליסטישע דענקער, וואָס ווילען מיט אַלע מיטלען רעטען די מאַטעריאַליסטישע ערקענטניס־טעאָריע און דעם נאַטור־פילאָסאָפישען מאַטעריאַליזם, כאַפּען זיך אָן, — ווי צ. ב. דער רוסישער מאַרקסיסט געאָרג פּליעכאַנאָוו, — פאַר ספּענסער׳ס אגנאָסטישע ערקענטניס־טעאָריע און גיבען אויף אונזער שאלה אַזאַ מין ענטפער:

„לאָז זיין, אַז אונזער מאָרך איז טאַקע ווי אַ קרומער, צי־לינדרישער שפּיעגעל. אָבער אויך אַ צילינדרישער שפּיעגעל „פער־הויקערט“ דאָך די גלייכע ליניען נאָך בעשטימטע געזעצען. פאַר וואָס זאָלען מיר ניט קאָנען אויסשטודירען די געזעצען פון דער פערהויקערונג און אויף אַזאַ׳ן אופן ווידער אויסגלייכען די קרומע ליניעס אין געדאַנק? די רויטע פאַרב, ווי יעדע פאַרב און יעדע קוואַליטאַטיווע אייגענשאַפט איבערהויפּט, איז געוויס אַ פערהוי־קערונג, ניט מעהר ווי אַ פאָרשטעלונג אין אונז. זוכט דאָך טאַקע דער מאַטעריאַליזם אויסצוגלייכען זי אין זיין סיסטעם און פער־וואַנדלען זי אין מעכאַנישע בעוועגונגען.

דער ביישפּיעל, וועלכען פּליעכאַנאָוו נעהמט אַריבער פון ספּענסער׳ן, כדי נאָך בעסער מסביר צו זיין דעם געדאַנק, איז אַזאַ:

„לאָמיר זיך פאָרשטעלען אַ צילינדער און אַ קוב. דער צילינדער איז דער סוביעקט“, — דער וואָס דערקענט, — „דער

קוב איז דער אָביעקט", — דאָס, וואָס דאַרף דערקענט ווערען, — „און דער שאָטען־בילד, וואָס ווערט געוואָרפען פון דעם קוב אויף דעם צילינדער רעפּרעזענטירט די פאָרשטעלונג. דער שאָטען־בילד, געוואָרפען פון דעם קוב, איז אין קיין זאַך ניט גלייך צו דעם קוב: די גלייכע ליניען פון דעם קוב קומען ארויס אין דעם שאָטען־בילד אויסגעקרימט, פלאַטשיגע פלעכען ווערען רעפּרעזענטירט דורך געבויגענע. פון דעסטוועגען וועט יעדע פערענדערונג אין דעם קוב ארויסרופען איהר אייגענע פערענדערונג אין דעם שאָטען. קיין זאַך שטערט אונז ניט אָנצונעהמען, אַז בנוגע צו דעם פּאַר־גאַנג אין דער פאָרשטעלונג קומט אויך פאָר אַן עהנליכעס: די „ווירקונגען", וואָס ווערען אין דעם סוביעקט ארויסגערופען דורך די טהעטיגקייט פון דעם אָביעקט, זענען דורכאויס פערשיידען סיי פון דעם אָביעקט, סיי פון דעם סוביעקט, אָבער פון דעסטוועגען מוז מיט יעדער פערענדערונג אין דעם אָביעקט פערענדערט ווערען זיין ווירקונג אויף דעם סוביעקט", און ממילא קאָן מען פון די דאָזיגע פערענדערטע ווירקונגען אויף אונזער ערקענטניס ארויס־ברענגען דורך ערפאַהרונג און דענקען די טבע פון דעם אָביעקט. *)

איך וויל מיך דאָ ניט אָבשטעלען אויף דעם פאַקט, וואָס מאַרקס און ענגעלס וואָלטען בשום אופן ניט מסכים געווען מיט דעם נייעם ערקענטניס־טעאָרעטישען פאַרוק, וועלכען פּליעכאַנאָוו וויל אָנטהאָן אויף דעם מאַטעריאַליסטישען, גלאַט געוואָרענעם קאָפּ. לאָמיר בעסער זעהן, אויף וויפיעל דער פאַרוק קאָן אײנגער מאַכען די כחות פון דעם מאַטעריאַליזם ארויסצוברענגען דעם אַב־סאָלוטען אמת וועגען דעם תוך פון דער וועלט.

אין פּליעכאַנאָוו־ספּענסער'ס ביישפּיעל שפּיעלט זיך די זאַך אָב זעהר גלאַט, ווייל מיר זענען לכתחילה בעקאַנט מיט דער טבע פונ'ם „אָביעקט". מיר ווייסען: דאָס איז א קוב, מיט גלייכע ליניעס; און אַזוי ווי מיר קענען אויך דעם „סוביעקט", איז שוין יעמאָלט קיין קונץ ניט, אַרויסצוגעפינען זייער שיכות איינער צו דעם אַנדערן. וואו עס איז אין דעם „סוביעקט" א קרומע ליניע,

---

*) זעה זיין ארטיקעל: מאַטעריאַליזם אָדער קאַנטיאַניזם? די נייע צייט, 1908—1909, ז. 629—630.

איז ממילא אין דעם אָביעקט אַ גלייכע. אָבער אין דעם פראָצעס פון דער דערקענטניס זענען די אומשטענדען גאַנץ אַנדערע. „גע־געבען" איז אונז גאָר איין זאַך: די פּסיכישע פאָרשטעלונג. דער מאַטעריאַליזם פערזיכערט אונז בלויז, אַז די פאָרשטעלונגען שטאַמען פון געוויסע אָביעקטען אין דער דרויסענדיגער וועלט. בענעהמען זיי דירעקט קאָנען מיר בשום אופן ניט. מוז מען אָנקומען צו אַ מאַטעמאַטישער אויס־רעכנונג, איז — קוקט זיך צו, ווי די מאַטעמאַטישע אויסרעכנונג קאָן אַן ערך אויסזעהן:

1). די גרינע פאַרב בעציהט זיך צו אַן אונבעקאַנטער זאַך, גלייך ווי די רויטע פאַרב צו אַן אַנדער אומבעקאַנטער זאַך; ממילא

2). בעציהט זיך די גרינע פאַרב צו דער רויטער פאַרב, גלייך ווי איין אומבעקאַנטע זאַך צו אַן אַנדער אומבעקאַנטער זאַך.

און אַפילו, אַז איהר זאָלט אַנשטאַט פאַרבען נעהמען די היפּאָטעטישע עפיר־וואַלען, וועט איהר אויך מאַטעמאַטיש און ער־קענטניס־טעאָרעטיש ניט כאַפּען קיין מציאה, ווייל די עפיר־טרייס־לונגען זענען דאָך אויך פאָרשטעלונגען אין דעם סוביעקט. איהר וועט יעמאָלט האָבען:

1) איין צאָהל עפיר־טרייסלונגען בעציהט זיך צו איין אונ־בעקאַנטער זאַך, גלייך ווי אַן אַנדער צאָהל טרייסלונגען צו אַן אַנדער אומבעקאַנטער זאַך, אָדער

2) איין צאָהל טרייסלונגען בעציהט זיך צו אַן אַנדער צאָהל טרייסלונגען, גלייך ווי איין אומבעקאַנטע זאַך צו אַן אַנדער אומ־בעקאַנטער זאַך.

וויפיעל נייע גלייכונגען איהר זאָלט דאָ ניט אויפשטעלען, וועט איהר אַלץ מוזען אריינגעהמען אין זיי ווידער און ווידער נייע אומבעקאַנטע זאַכען. איהר וועט זיך דעריבער ארומדרעהען נאָר אין די פאָרשטעלונגען (דעם „סוביעקט") און צו די זאַכען (דעם „אָביעקט") וועט איהר קיין מאָל ניט קאָנען קומען.

און פון וואַנען קאָן מען נעהמען די זיכערקייט, אַז די „ביל־דער" בעציהען זיך, איינס צום אַנדערן, „גלייך ווי" די זאַכען. אפשר: „פונקט פערקעהרט ווי". דאָס אויג זעהט, אַז די ערד שטעהט און די זון געהט. דער שכל דענקט, אַז די „מאַטעריע"

איז דאָס ערשטע און דער „גייסט" — א פּראָדוקט פון דער מאַ־טעריע. אפשר איז די מעשה מיטביידע זאַכען „פונקט פערקעהרט ווי" דאָס אויג זעהט און דער שכל דענקט?

צווישען דעם „סוביעקט", דעם וואָס דערקענט, און דעם „אָביעקט", וואָס דאַרף דערקענט ווערען, הענגט, לויט דעם דאָזיגען ביישפּיעל, א דיקער־דיקער שלייער פון אונזערע פאָרשטעלונגען, פון די פּסיכישע פּראָצעסען, וואָס קומען אין אונז פאָר, און מען קאָן על פּי דער מאַטעריאַליסטישער טעאָריע ניט דורכרייסען דעם שלייער אין קיין איינציגען פּונקט.

אין דער מענשליכער דערקענטניס זענען געגעבען געוואָרען נאָר די „שאָטענס פון דעם קוב אויף דעם צילינדער". זיי, די שאָטענס, קאָנען וויסען נאָר זיך אַליין. פון א „קוב", אָדער א „צילינדער", קאָנען זיי גאָר נישט ניט וויסען. על כל פּנים האָבען זיי א רעכט צו מיינען, אז זיי זענען ניט די אָבשפּיעגלונג פון א קוב אין א צילינדער, נאָר פּונקט פערקעהרט: — די אָבשפּיעגע־לונג פון א צילינדער אין א צילינדער, — ווייל די „שאָטענס" בליי־בען דאָך דערביי דיזעלביגע. ספּענסער'ס ערקענטניס־טעאָריע פּאַסט טאַקע צו זיין אַגנאָסטיציזם, צו זיין לעהרע, אז דעם אמת'ען תוך פון דער וועלט קאָנען מיר קיין מאָל ניט דערגעהן, — ווען אפילו ער בלייבט איהם ניט אַלע מאָל טריי. אָבער ווי אזוי מען קאָן זיך איינשמועסען, אז מען קאָן דורך איהר קומען צו דעם מאַטעריאַליזם, צו דעם אַבסאָלוט זיכערען גלויבען, אז די אומ־בעקאַנטע זאַכען זענען מאַטעריע און בעוועגונג, — דאָס איז פאַר מיר דער גרעסטער וואונדער.

פריהער מוז מען פון ערגעץ אַן אַנדער קוואַל וויסען אויף זיכער, אז די וועלט איז נאָר מאַטעריע און בעוועגונג, אז דער שכל איז אויך ניט מעהר ווי מאַטעריע, און אז ער שפּיגעלט אָב ריכטיג די וועלט. און ערשט יעמאָלט קאָן מען מיינען, אז עס איז קיין חדוש ניט, וואָס די מאַטעריע פונ'ם מאַרך שטימט אין איהר ערקענטניס אזוי שעהן צונויף מיט די ווירקליכע פּראָצעסען פון דער וועלט. אָבער מעהר נישט ווי מ י י נ ע ן ! אין דער אמת'ען וואָלט אויך יעמאָלט די זאַך געבליעבען א חדוש נפלא, א ניט צו־דערקלעהרענדער וואונדער. עס איז א סך לאָגישער צו

זאָגען אזוי: היות ווי די גאַנצע וועלט איז אַ טויטע, שטומע, פינסטערע מאַטעריע אָהן אַ ברעקעל פונק פון ערקענטניס, און היות ווי די מאַטעריע פון דעם מאַרך איז אויך בעצם אזא טויטע שטיקשטאָף, איז דעריבער קיין וואונדער ניט, נאָר אדרבה, זעהר נאַטירליך, וואָס די וועלט ווערט פון איהם אזוי אומגעלומפערט פערהויקערט, וואָס ער זעהט רוה דאָרטען, וואו עס איז בעוועגונג, בעוועגונג דאָרטען, וואו עס איז רוה, געזעצען דאָרטען, וואו עס הערשט אייביגע פרייהייט, און אורזאַכען דאָרטען, וואו עס זענען נאָר דאָ ציעלען, און מאַטעריע דאָרטען, וואו עס איז דאָ נאָר אַ פסיכישער פראָצעס. און אזוי ווי דער מאַרך קאָן ניט פעררוקטען זיינע אייגענע גרייזען, נאָר קאָן אויסטראַכטען פערשיידענע מעגליכקייטען, איז דעריבער זיין חוב, אין גאַנצען צו מאַכען אַ שווייגען דעם תוך פון דער וועלט, אין וועלכען ער קאָן ניט אריינדרינגען...

איהר זעהט, וואוהין דער מאַטעריאַליזם פיהרט? צו סקעפּטיציזם און אַגנאָסטיציזם, צו אייביגע ספיקות אָדער אבסאָלוטען ניט־וויסען. לאָזט מיך דאָ, אגב אורחא, בעמערקען, אז די טבע פון דעם מאַטעריאַליזם אויסצולאָזען זיך מיט ספיקות, אָדער מיט זיכערן ניט־וויסען, קאָן מען אויפווייזען אויף יעדען פעלד פון דער מענשליכער גייסטיגער טעטיגקייט, וואו ער ווערט נאָר אָנגעווענדט. נעהמט דעם אזוי אָנגערופענעם „וויסענשאַפטליכען סאָציאַליזם", וואו דער סאָציאַליזם ווערט דערפאַר דערקלעהרט פאַר אונזער ענדציעל, ווייל ער ווערט כמו־מאַטעריאַליסטיש כמו־צוריקגעפיהרט צו אַ כמו־בעוועגונג, — דער „עקאָנאָמישער" בעוועגונג פון דער געזעלשאַפט. כל זמן עס איז בנוגע דעם „נאַטירליכען ענטוויקעלונגס־גאַנג פון דער געזעלשאַפט" ניט געווען קיין ספק, אז ער געהט נאָכ'ן שנירעלע, וועלכען מאַרקס האָט אויסגעפונען, איז דער סאָציאַליזם געווען דער ענד־ציעל פון אונזער טעטיגקייט. קוים אָבער איז דער גאַנג פון דער עקאָנאָמישער בעוועגונג פערטונקעלט געוואָרען, אזוי האָט זיך אויך דער סאָציאַליזם איינגעוויקעלט אין פינסטערע וואָלקענס. אַ מאַסע רעוויזיאָניסטישע מאַרקסיסטען האָבען גענומען צווייפלען ניט נאָר אין דעם, צי דער סאָציאַליזם מוז „על פי נויטווענדיגקייט" מקוים

ווערען אין לעבען. דאָס וואָלט, אדרבה, גאָר ניט געווען קיין וויסענשאַפטליכע עולה. ביי זיי האָבען זיך בעוויעזען ספיקות, צי זאָל דער סאָציאַליזם בלייבען דער אידעאַל, צו וועלכען מיר זאָלען בעוואוסטערהייד שטרעבען. און אַזוי ווי אַן אַנדערן זיכערן ענדציעל קאָן מען פון דער טונקעלער עקאָנאָמישער בע־וועגונג אויך ניט ארויסברענגען, זענען זיי געבליעבען סקעפּטיקער אָדער אַגנאָסטיקער פאַר דעם סאָציאַליסטישען אידעאַל.

נאָך אַ בעוויז ברענגט ענגעלס, וואָס דאַרף, נאָך זיין מיינונג נאָך, פערטרייבען אַלע ספיקות אין דער מאַכט פון דעם מענשליכען שכל. דורך דער פּראַקטיקע, ד. ה. דעם עקספּערימענט און דער אינדוסטריע, זענען מיר ביכולת אויפצובויען אַן ערשיינונג אויף אַ קינסטליכען אופן פון איהרע נאַטירליכע בעדינגונגען. דאָס וואָלט געווען בשום אופן אונמעגליך, ווען מיר וואָלטען אין אונזערע פאָרשטעלונג און בעגריפען ניט געקאָנט בעשאַפען „אַ ריכטיגען שפּיגעל־בילד פון דער ווירקליכקייט". *)

אויף דעם בעוויז האָב איך שוין אַ מאָל פאַנאַנדערגעקליבען אין דער ארבייט, וואָס איך האָב פריהער דערמאָהנט. דאָ לאָזט מיך נאָר ברענגען דעם רעזולטאַט. די פּראַקטיקע קאָן אין בעסטען פאַל בעווייזען, אַז מיר קאָנען דערקענען איינינע נויטווענדיגע שייכות'ען, וואָס הערשען צווישען איינינע אייגענשאַפטען פון דער אַזוי אָנגערופענער קערפּער־וועלט. אַז מיר פלאַנצען איין אַן ארבעס אין דער ערד, ווייסען מיר אויף זיכער, אַז דערפון וועט ארויסוואַקסען אַן ארבעס־פלאַנץ. אויף אַזאַ'ן אופן בויען מיר שוין איצטער „קינסטליך" אויף אַ „לעבעדיג וועזען" פון דער „טויטער" מאַטעריע, וואָס געפינט זיך ארום דעם ארבעס. הייסט דאָס שוין, אַז מיר ווייסען אַלץ, וואָס עס טהוט זיך אין יענער „טויטער" מאַטעריע און ווי אַזוי זי ווערט לעבעדיג אין דעם גע־וויקס? פּרינציפּיעל דאָס איינענע וועט אויך זיין, ווען מיר וועלען אין אַ פּאַר „טויטע" „ווערעלעך" אַריינשיטען אַ פּאַר „טויטע" „פּולווערס" און דערפון וועט אויפזידען אַ לעבען. ווייסען מיר דען, וואָס עס קומט פאָר אין דער מאַטעריע בעת צוויי גאַזען

*) פר. ענגעלס, לודוויג פייערבאך (1888); ז. 17—19.

פעראייניגען זיך צו איין וועסערעל? די כעמישע בעוועגונג איז פאר אונז אקוראט אזא סוד, ווי דאָס לעבען און ביידע — ניט מעהר וואונדער, איידער די מעכאנישע בעוועגונג גופא, צו וועלכער דער מאטעריאליזם פיהרט צו אלץ אין דער וועלט. קינסטליך בעשאפען וואָס עס איז, הייסט אין בעסטען פאל, אויסנוצען אייביגע געזעצען, אָבער דאָס הייסט נאָך ניט — פערשטעהן די נאטור פון די דאָזיגע געזעצען. וואו איז די ראיה, אז זיי זענען א פראָדוקט פון א וועלכער עס איז טויטער, אונבעוואוסטער מאטעריעלער בעוועגונג און ניט דער רעזולטאט פון א וועלכען עס איז בעוואוסטזיניגען פסיכישען געשעהען? אזא בעווייז קאָנען די אינדוסטריע און דער עקספערימענט ניט ברענגען. דאָס שפּרייזט בכלל אריבער די גרענעצען פון דער וויסענשאפט. דער שכל דארף דאָס בעווייזען. און דער שכל קאָן דאָס ניט בעווייזען. דאָס ווערט איהם אבסאָלוט אונמעגליך אויף דעם באָדען פון דער מאטעריאליסטישער פילאָסאָפיע. אויב ער איז ניט מעהר ווי א פראָדוקט פון דער „טויטער“ מאטעריע, מוז ער פערליערען דעם גאנצען צוטרוי צו זיך אליין.

אָנשטאָט צו געבען אונז א שליסעל אין די הענד, וואָס זאָל אונז עפענען אלע טויערען פון דער נאטור און אנטפּלעקען דעם אבסאָלוטען אמת, האָט דער מאטעריאליזם, — לאָזט זיך אויס, — פערברענט אלע בריקען, וואָס קאָנען פיהרען צו א זיכערער ערקענטניס. ווענינער ווי יעדער אנדער פילאָסאָפישער סיסטעם האָט ער א רעכט צו פאָדערן דעם טיטעל : „דער אבסאָלוטער אמת“. ה ע כ ס ט ע נ ס, וואָס ער קאָן פערלאנגען, איז, מען זאָל דערלויבען איהם צו פיהרען דעם נאָמען פון אן ערנסטער פילאָסאָפישער היפּאָטעזע. אָבער אויך ד י דערלויבניס קאָן מען איהם ניט געבען אזוי לייכט.

וואָס זענען זיינע פ י ל אָ ס אָ פ י ש ע מעלות?

מיר האָבען שוין פריהער דערמאָהנט : דער מ אָ נ י ז ם, — די דערקלעהרונג פון דער גאנצער וועלט דורך איין־איינציגען פּרינציפּ, — און די נ ו י ט ו ו ע נ ד י ג ק י י ט, — דאָס קלאָרמאכען פון יעדער זאך אזוי, אז מען זעהט זי דורך ביז צום גרונד

און מען פערשטעהט דורך־און־דורך, פאר וואָס זי קאָן ניט זיין אַנדערש, איידער זי איז.

דער אידעאַל פון אַ פילאָסאָפישען סיסטעם וואָלט אין דעם מאַטעריאַליזם ווירקליך מקוים געוואָרען, ווען איהם וואָלט זיך איינגעגעבען צוריקצופיהרען אַלץ צו דער מ א ט ע ר י ע, צו יענעם פערבאָרגענעם עפּעס, וואָס האָט ניט קיין אַנדערע איינגע־שאַפטען, אַ חוץ אויסגעשפּרייטקייט, אונדורכדרינגליכקייט און בעוועגליכקייט. אין דער אמת'ען אָבער האָט זיך דעם מאַטעריאַ־ליזם ניט איינגעגעבען און איהם ק אָ ן זיך ניט איינגעבען אפילו אין געדאַנקען צו פערוואַנדלען אַלץ אין דער וועלט אין אַטאָמען און בעוועגונג.

שוין די ערשטע הנחה זיינע, אַז ס'איז דאָ אַן אונענדליכער רוים, רייסט דורך דעם מאַטעריאַליסטישען מאָניזם. איז דען דער רוים מאַטעריע און קאָן דער רוים צוריקגעפיהרט ווערען אויף מאַטעריע? לגמרי ניט! אַבסאָלוטע לעדיגקייט איז אַ געדאַנק, וואָס שליעסט אויס פון זיך יעדע מאַטעריעלע ממשות. און פון דעסטוועגען מוז דער מאַטעריאַליזם צוגעבען, אַז עס איז דאָ אין דער וועלט אַזאַ אַבסאָלוטע לעדיגקייט און ער וויים גאַנץ גוט, אַז אָהן איהר וואָלטען לחלוטין געווען אונמעגליך ניט די מאַטעריע און ניט די בעוועגונג.

אַבסאָלוטע לעדיגקייט איז אַ גאָר נישט, און דער זעלבינער מאַטעריאַליזם, וואָס בויט אַלץ אויף דעם כלל, אַז פון „גאָר נישט קאָן גאָר נישט אַרויסקומען", מוז צוגעבען די עקזיסטענץ פון אַן אונענדליכען „גאָרנישט". איך האָב אויף איהם קיין פּאַראיבעל ניט דערפאַר. די עקזיסטענץ פון אַן אונענדליכען, אויסגעשפּריי־טען „גאָרנישט" איז אַ נויטווענדיגע פאָרשטעלונג אין אונז. מיר קאָנען אָבער יע פּאַראיבעל האָבען אויף דעם מאַטעריאַליזם, ווען ער מיינט, אַז דאָס איז קיין ברעקעל סתירה ניט צו זיין סיסטעם. ער קאָן זיך דאָ ניט אויסדרעהען פון זעהר אַ שווערען ממה נפשך: אויב אַן אויסגעשפּרייטער גאָר נישט קאָן עקזיסטירען פון זיך אַליין, איז יעמאָלט האָבען מיר אַ פאַל, וואו עפּעס עקזיסטירט, וואָס קאָן בשום אופן ניט זיין קיין מאַטעריע. אָדער: די אונ־ענדליכע אויסגעשפּרייטקייט קאָן ניט עקזיסטירען פון זיך אַליין,

איז יעמאָלט קיין אַנדער ברירה ניטאָ, סיידען אָנצונעהמען, אַז זי עקזיסטירט ווי אַ פאָרשטעלונג אין אַ וועלכען עס איז פסיכישען געשעהען. אַז דער בוים קאָן עקזיסטירען ווי אַ גייסטיגע פאָר־שטעלונג, דאָס ווייסען מיר, סיי פון דער ערפאַהרונג, סיי פון דער מאַטעריאַליסטישער ערקענטניס־טהעאָריע. דער רוים, וואָס מיר זעהען אין חלום, די אונצעהליגע מיילען אויסגעשפרייטקייט, וואָס מיר האָבען יעמאָלט פאַר אונז, זענען גאַנץ בעשטימט ניט רעאַל, נאָר אידעאַל, גאַנץ בעשטימט ניט דרויסען פון אונזער אויג, נאָר אינוועניג אין איהם. און: און אַלץ איינס, צי איהר וועט אָנ־נעהמען, אַז דער טרוים איז אַ פּראָדוקט פון אַ גייסט, אָדער אַז ער ווערט אַרויסגעבראַכט פון אַ מאַרך־סובסטאַנץ, — איןביידע פעלען איז דער געטרוימטער בוים אַ זאַך, וואָס פערנעהמט ניט קיין ברעקעל פּלאַץ אין דעם אַזוי אָנגערופענעם ווירקליכען אָדער רעאַלען רוים. אויך די טיעפענים, וואָס מיר זעהען אין אַ שפּיגעל, איז אַזאַ פסיכישער אידעאַלער רוים און אונזערע פינגער קאָנען אונז דורך ערפאַהרונג פערזיכערן אין דעם. אָבער אויך יענער רוים, וועלכען מיר זעהען אויפ'ן וואָהר, איז לויט דער מאַטעריאַליסטישער היפּאָטעזע גופא, ניט דער ווירקליכער רעאַלער רוים פון דער וועלט, נאָר אַן א י ד ע ע ל ע ר, אַ פסיכישער, וואָס ווערט בעשאַפען אין דעם זינליכען בעוואוסטזיין. אַן אידעאַלע, פסיכישע פאָרשטעלונג פון לעדיגקייט איז פערשטענדליך און האָט אין זיך קיין ברעקעל ווידערשפּרוך ניט, ווי אויך דער געדאַנק וועגען אַ „גאָרנישט" איז ניט קיין ווידערשפּרוך אין זיך. צוריק איז די רעאַלע עקזיסטענץ פון אַ לעדיגען גאָרנישט אַבסאָלוט ניט פערשטענדליך און איז אַ פשוט'ער ווידערשפּרוך. על כל פנים, לאָזט זיך דער רוים בשום אופן ניט אַריינקוועטשען אין דער מאַ־טעריאַליסטישער סכעמע.

מיר לאָזען דאָ אין גאַנצען אַרוים די פראַגע, אויף וויפיעל די בעוועגונג קאָן צוריקגעפיהרט ווערען צו דער מאַטעריע; און אויף וויפיעל דאָס קאָן געטהאָן ווערען דורך דער פשוט'ער פער־זיכערונג, אַז די בעוועגונג איז דער איינציגער צושטאַנד, אין וועלכען דער אַטאָם קאָן זיך געפינען; אַז זי איז אַזוי צו זאָגען ניט מעהר ווי אַן אַ ט ר י ב ו ט, אַ סמן מובהק פון דעם אַטאָם גופא.

איך וויל זיך אויף דעם פונקט פון דער בעוועגונג ניט אָבשטעלען, ווייל די שוויריגקייטען פון דעם בעוועגונג־פּראָבלעם זענען אַזוי פיעל און אַזוי פערפּלאָנטערט, אַז דאָס וועט ביי אונז אָוועקנעהמען צו פיעל צייט. מיר וואָלטען שוין ג ע מ ו ז ט נעהמען זיך די צייט, ווען פון יענע שוויריגקייטען וואָלט נאָר דער מאַטעריאַליזם אַליין געהאַט אַזוינע צרות. אין דער אמת'ען אָבער איז נאָך קיין פילאָסאָפישער סיסטעם ניט פאַרטיג געוואָרען ווי דער סדר איז מיט דעם פּראָבלעם און עס איז פאַרהאַן מענשען וואָס גלויבען, ווי צ. ב. די אַגנאָסטיקער, אַז מיט דער שאלה, ווי אַזוי וואָס עס איז קאָן זיך בעוועגען, און מיט די פערשיידענע ווידערשפּרוכען וואָס וואַקסען אויס, ווי נאָר מען טראַכט זיך אַריין אין דער מעג־ליכקייט פון בעוועגונג, — אַז מיט דעם וועט די מענשליכע פילאָ־סאָפיע קיין מאָל ניט פאַרטיג ווערען. עס וואָלט געווען אונגע־רעכט אַרויפצושטעלען די אַלע שוויריגקייטען נאָר אויף דעם חשבון פון דעם מאַטעריאַליזם, ווען אפילו מיר וועלען שפּעטער צושטעלען איהם אַ קליינעם „פּראָטעסטירטען וועקסעל" זיינעם אויך אין דעם פונקט.

איצטער איז פאַר אונז וויכטיג צו זעהן, צי איז ער פאַרטיג געוואָרען מיט דער ה ו י פּ ט ־ א ו י פ ג א ב ע זיינער, מיט דער צוריק־פיהרונג פון אַלע פּסיכישע ערשיינונגען צו ריין־מאַטעריעלע פּראָצעסען.

לאָמיר זיך ווידער דערמאַהנען אָן דעם פּראָצעס פון דעם זינליכען בעוואוסטזיין, פון זעהן פאַרבען, הערען קלאַנגען, פיהלען אַ טעם. מיר זעהען מיט די אויגען די האַלבע מייל גרינעם באַרג. מיט וואָס איז די גרינע פאַרב אַ מאַטעריעלער פּראָצעס און וואו איז דער מאַטעריעלער פּראָצעס — גרין? מיר האָבען פריהער פאַר אַלץ די וואַלען־בעוועגונג פון דעם וועלט־עפיר, וואָס שלאָגען זיך אָן אָן דאָס אויג. אַפּולע מיינען, אַז די גרינע פאַרב זענען אָט די וואַלען־בעוועגונג, ווייל מען קאָן בעווייזען מיט אינסטרו־מענטען, אַז אַ געוויסע צאָהל עפיר־טרייסלונגען אין אַ סעקונדע און אַ געוויסע אַרט וואַלען־בעוועגונג זיינע ברענגט אַרויס אַ גרינע פאַרב. אָבער עס איז קלאָר, אַז ניט די מאַטעריעלע עפיר־טרייס־לונגען האָט דער מאַטעריאַליזם אין זין, בעת ער פערזיכערט, אַז

די עמפפינדונג פון דער גרינער פאַרב איז אַ מאַטעריעלע בעוועגונג, ווייל די עפיר־טרייסלונגען זענען בעצם פינסטער און האָבען אין זיך קיין ברעקעל פאַרב ניט, און ווען אפילו זיי וואָלטען דאָס געהאַט, וואָלט די פאַרב געבליעבען דרויסען פון אויג. דאָס אייגענע איז אויך מיט די כעמישע בעוועגונג אין דער זעה־סובסטאַנץ און מיט די נערווישע בעוועגונגען אין די זעה־פעדימער, ווייל אין זיי ווערט נאָך ניט געבאָרען די עמפפינדונג פון גרין. זי וואַקסט אויס פלוצלונג אין מאַרך. און נאָר די מאַרך־בעוועגונגען מיינט דער מאַטעריאַליזם, בעת ער זאָגט, אַז זיי זענען די גרינע פאַרב. אָבער מיט וואָס פאַר אַ רעכט טהוט ער דאָס? לאָז זיין, אַז אַ געוויסע פאַרב ווערט געבוירען נאָר יעמאָלט, ווען אַ סכום פון אַטאָמען אין דעם מאַרך־שטאָף בעוועגען זיך אויף אַ בעשטימטען אופן. בעוויעזען איז דאָס קיין מאָל ניט געוואָרען און עס איז אויך זעהר שווער צו דענקען, אַז דאָס זאָל ווען עס איז בעוויעזען ווערען. אָבער, לאָז זיין, אַז ס'איז אַזוי. מיר פרעגען אָבער: מיט וואָס איז אַ סכום פון טאַנצענדע אַטאָמען — אַ האַלבע מייל גרינע פאַרב? פערגלייכט קלאָר און פּינקטליך די צוויי פאָרשטעלונגען אין אייער געדאַנק. פון איין זייט האָט איהר אַ קאַראַהאָד פון קייקעלעך, וואָס דרעהען זיך ווי אַ ווירבעל־ווינד. פערגרעסערט זיי אין אייער געדאַנק, — ווי דאָס האָט אונז אַן עצה געגעבען לייבניץ, — אַזוי, אַז איהר זאָלט קאָנען אַריינגעהן אינווענינג אין דעם קאַראַהאָד. פאָרשט דורך אַטאָם פאַר אַטאָם; שטודירט גענוי דורך די פערדרעהטע ליניען, וועלכע זיי בעשרייבען אין דעם לעדיגען רוים; ערגעץ איז דאָרטען ניטאָ קיין שמץ פון גרינע פאַרב און ערגעץ איז דאָרטען ניטאָ קיין *פ אָ ר ש ט ע ל ו נ ג פ ו ן ר ו י ם*. די פאָר קובישע דעצימעטער, וואָס דער רוים פון די טאַנצענדע אַטאָמען פערנעהמט איז לגמרי פערשיידען פון יענעם האַלבען מייל גרינעם רוים, וואָס ווערט געבאָרען, בעת די אַטאָמען טאַנצען. און דאָס אייגענע איז, ווען אין דעם זינליכען בעוואוסטזיין ווערט געבוירען אַ טעם פון זיס, אָדער אַ נחת פון ליעבע, אָדער אַ שמערץ פון הונגער. מיט קיין מיקראָסקאָפּ אין דער וועלט קאָנט איהר דאָרטען, אין די טאַנצענדע אַטאָמען ניט בעמערקען ניט איין שמץ פון אַ וועלכער עס איז פסיכישער עמ־

פפינדונג, ניט קיין שמץ פון „זיס“ אָדער „נחת“, אָדער „שמערץ“, אָדער „הונגער“, אָדער „ליעבע“. און פון דעסטוועגן זענען די דאָזיגע עמפפינדונגען — פאַקטען, א סך רעאַלערע פאַקטען, — ווייל מיר האָבען זיי אין אונזער טאָג־טעגליכען בעוואוסטזיין, — איידער די גאַנצע טעאָריע פון די אטאָמען און זייערע טענץ, וועלכע קיין מענש האָט ניט געזעהן. איהר קאָנט די פסיכישע פאַקטען בשום אופן ניט אָבלייקענען; זאָגען אָבער, אַז דער נחת פון ליעבע, אָדער דער זיסער טעם איז, לאָמיר זאָגען, א קרייז־בעוועגונג פון אטאָמען, איז אַקוראַט אזוי ווי גלויבען אַז צוויי מאָל צוויי איז א שטרויענער דאַך. צווישען דעם מאַטעריעלען „שטרויענעם דאַך“ פון איין זייט און דעם געדאַנק: „צוויי־מאָל־צוויי“ פון דער אַנדערער, איז ניטאָ קיין ברעקעל לאָגישע שייכות.

דאס איינציגע, וואס איהר קאָנט אפשר זאָגען, איז, אַז ביי יעדען אַקט פון דעם פסיכישען בעוואוסטזיין שפיעלט זיך אָב א גאַנץ בעזונדער „טאַנץ“ פון די אטאָמען, אַז זיי ביידע זענען אויף א געהיימניספולען אופן אויף אייביג פערבונדען איינע מיט די אַנדערע. אָבער דאָס הייסט דאַך ניט, אַז זיי זענען איין־און־דיזעלביגע זאַך.

אויף פסיכישע עלעמענטען איז ניט שייך צו זאגען קיין זאַך, וואָס מיר קאָנען זאָגען אויף מאַטעריעלע. דער טעם פון זיס פער־נעהמט ניט קיין פּלאַץ אין דעם לעדיגען וועלטען־רוים, ער קאָן ניט האָבען קיין לענג און קיין ברייט און קיין טיעף. און ווען אפילו די גאַנצע וועלט האָט צרות אויפ'ן פוד, קאָן מען פון איהר ניט צונויפזאמלען קיין איין מיליאָנטעל גראַן „וועלט־שמערץ“, ווייל וועלט־שמערץ איז א געפיהל, א פסיכישער געשעהען, און א פסיכישער געשעהען האָט קיין ברעקעל סמן ניט אין זיך, וואָס זאָל איהם אין א וועלכען עס איז פונקט גלייך מאַכען מיט א מאַטעריעלען אטאָם, אדער מיט א רוימליכער בעוועגונג. פון א מאַ־טעריעלען פראָצעס קאָן מען בשום אופן ניט אריבערשפּרינגען אויף א פסיכישען געשעהען, פון אַן אטאָמען־טאַנץ אויף אַן עמפפינדונג. דער דואַליזם פון מאַטעריע און עמפפינדונג בלייבט בעשטעהן און שטאַרצט ארויס אין דער מאַטעריאַליסטישער פילאָסאָפיע נאָך שאַרפער, איידער ערגעץ וואו אַנדערש. שוין לייכטער איז דורכ־

צופיהרען דעם מאָניזם אויף דעם אידעאַליסטישען וועג. מיר זעהען קערפּער און רוימליכע בעוועגונגען, מיר זעהען זיי אין שפּיגעל, אין חלום און אויפ׳ן וואָהר, ד. ה. אין דעם זינליכען בעוואוסטזיין. זיי אַלע זענען בלי ספק ניט רעאַל, נאָר אידעעל, ניט מאַטעריעל, נאָר פּסיכיש. דאָס מוז צוגעבען אויך דער מאַטעריאַליסט. עס בלייבט נאָר ביי איהם דער *גלויבען*, אַז ערגעץ וואו דרויסען פון דעם זינליכען בעוואוסטזיין איז דאָ אַ מאַטעריע, וואָס איז דער אויבער־האַרר איבער אַלע פּסיכישע פּראָצעסען. וואַרפט מען אָבער אַראָב דעם דאָזיגען גלויבען, *בלייבט די וועלט ווי זי איז געווען*, ווי מיר האָבען זי אין אונזער בעוואוסטזיין, — אַ גרויסער, אונענדליכער פּראָצעס. אַז דער פּראָצעס איז אַ פּסיכישער, אָדער אַן אידעעלער, ווי דער אידעאַליזם וויל, — פּערוויקעלט איהם ניט אין קיין ווידערשפּרוך. אדרבה! עס שטימט זעהר גוט מיט די פאַקטען פון דעם בעוואוסטזיין, ווייל אַלץ, וואָס מיר ווייסען פון דער וועלט, יעדער אַקט פון וויסען, איז פון פּסיכאָלאָגישער נאַטור, און דאָס וואָס איז ניט פּסיכיש, קאָן זיך ניט געפינען אין בעוואוסטזיין. דער אידעאַליזם קאָן דעריבער אויסקומען אָהן דער מאַטעריע. ער האָט נאָר איין פּרינציפּ: דאָס פּסיכישע געשעהען. דער מאַטעריאַליסט קאָן אָבער ניט אויסקומען מיט זיין מאַטעריע אַליין, אָהן דעם פּסיכישען געשעהען, אָהן דעם פאַקט פון בעוואוסטזיין, ווייל דאָס איז אַ פאַקט, וואָס יעדער איינער לעבט דורך אין זיך. אַראָבוואַרפען איהם פון חשבון טאָר ער ניט, און אַרויפשטעלען איהם אויף דעם חשבון פון דער מאַטעריע קאָן ער ניט און ממילא מוז ער בלייבען *דואַליסטיש*. זיין מאָניזם געהט באַנקראָט.

ניט פיעל גליקליכער איז דער מאַטעריאַליזם מיט דעם פּרינציפּ פון נויטווענדיגקייט.

שוין ביי דעם ערשטען שריט זיינעם קאָן ער אונז ניט דערקלעהרען, פאַר וואָס די וועלט מוז על פּי נויטווענדיגקייט בעשטעהן פון רוים, מאַטעריע און בעוועגונג און נאָר פון זיי, און פאַר וואָס דאָס קאָן ניט זיין אַנדערש, בעת די אידעאַליסטישע אויסטייטשונג פון דער וועלט ליעגט דאָך אַזוי נאָהענט. די דערקלעהרונג פון דער וועלט׳ס נויטווענדיגקייט בלייבט אַ חוב. און לאָזט מען דעם

מאַטעריאַליזם בעצאָהלען דעם חוב אין איינצעלנע ראַטעס, דורך דער דערקלערונג פון דער נויטווענדיגקייט אין די איינצעלנע זאַכען און פּאַסירונגען פון דער וועלט, קומט מען ערשט ניט אויפ'ן קרן.

פאַר וואָס מוזען איבערהויפּט זיין געזעצען פאַר דער בעווע־גונג? פאַר וואָס זאָל זיין ריכטיג דער זאַץ, אַז פון גאָר נישט קאָן גאָר נישט אַרויסקומען? פאַר וואָס זאָלען אַטאָמען ניט קאָנען ווערען „גאָר נישט"? איז דען דאָס אַ גרעסערער וואונדער איידער די עקזיסטענץ פון אַן אויסגעשפּרייטען „גאָרנישט", דעם אונ־ענדליכען לעדיגען רוים?

פאַר וואָס זאָל זיך דער אַטאָם מוזען בעוועגען אייביג? פאַר וואָס זאָל זיין בעוועגונג ניט קאָנען ווערען אַלץ קלענער און קלענער, ביז זי זאָל אין גאַנצען פערשווינדען און איבערגעהן אין רוה?

פאַר וואָס מוז די בעוועגונג זיך אָבשפּיעלען אין די פאָרמען, אין וועלכע זי שפּיעלט זיך אָב? פאַר וואָס מוז אַרויסקומען פון זיי אַ צוציהונגס־קראַפט צווישען אַטאָמען? מיר קאָנען זיך גאַנץ גוט פאָרשטעלען, אַז אַנשטאָט אַ צוציהונגס־קראַפט זאָל אומעטום הערשען אַן אָבשטויסונגס־קראַפט, און יעמאָלט וואָלט דער סכום וועלט־אַטאָמען זיך פאַנאַנדערגעטראָגען אין דעם אונענדליכען רוים. יעדער אַטאָם וואָלט אַזוי געפלויגען און געפלויגען עד סוף כל הדורות. זונען, שטערען און לבנות וואָלטען יעמאָלט געווען אונ־מעגליך. אין דעם פאַקט פון דער בעוועגונג און דער מאַטעריע קאָנען מיר זייער נויטווענדיגקייט ניט איינזעהן. ממילא פער־דאַנקען זיי זייער עקזיסטענץ אַ פּשוט'ען צ ו פ א ל.

פאַר וואָס „האָט זיך עס געמאַכט", אַז ביי אַ „געוויסער אַרט בעוועגונג" זאָל פּלוצלונג אַרויסשפּרינגען לעבען? פאַר וואָס „האָט זיך עס געמאַכט", אַז ביי אַ געוויסער אַנדער אַרט זאָל אַרויס־שפּרינגען אַזאַ מין משונה'דיגע זאַך ווי עמפּפינדונג, בעוואוסטזיין און געדאַנק, וואָס לאָזט זיך אין קיין אַטאָם ניט אַריינשטופּען? ווי אַזוי קאָן עפּעס (די עמפּפינדונג) אַרויסשפּרינגען ביי אַ גרופּע פון אַטאָמען, בעת קיין איין איינציגער פון זיי פאַר זיך קאָן ניט האָבען קיין עמפּפינדונג אין זיך?

דער מאַטעריאַליזם מוז אויף אַלע די שאלות ענטפערן, ווי

יענער איד, וואָס האָט זיך געלאָזט אויפרופען צו דער תורה, ווי א כהן, ווי א לוי און ווי א ישראל. „ווי אזוי איז דאָס מעגליך?“ האָט מען ביי איהם געפרעגט. „אט זעהט איהר דאָך!“ — האָט ער געענטפערט. אָבער אונזער איד האָט דאָך, במחילה, געליגט און דער מאַטעריאַליזם קאָן זיך ניט בענוגענעם מיט דעם תירוץ, אפילו ווען דאָס וואָלט געווען אמת, וואָס ער דערצעהלט, ווייל ער האָט זיך אונטערגענומען צו ד ע ר ק ל ע ה ר ע ן די וועלט, צו בעווייזען די אבסאָלוטע נויטווענדיגקייט פון אלע פּראָצעסען, וואָס קומען אין איהר פאָר.

אָנשטאָט צו געבען מאַניזם האָט ער נאָך שאַרפער געמאַכט דעם דואַליזם פון „פיזיש“ און „פּסיכיש“; אָנשטאָט „נויטווענדיג“ האָט ער נאָך בולט'ער געמאַכט דעם צ ו פ א ל. ס'איז א צופאַל, וואָס ס'איז דאָ א מאַטעריעלע וועלט, א צופאַל, וואָס עס זענען דאָ געזעצען אין איהר, וואָס עס זענען דאָ זונען און שטערען און לבנות, וואָס עס איז דאָ לעבען אויף דער וועלט, וואָס ערגעץ־וואו אין איהר דענקט זיך, און פיהלט זיך, און בענקט זיך.

וואָלט נאָך דער מאַטעריאַליזם, ווי דער סדר איז, פּאַרטיג געוואָרען מיט דער דערקלעהרונג פון די איינצעל־ערשיינונגען אין דער נאַטור, וואָלט מען איהם געלאָזט רוהען לכל הפחות אין דער וויסענשאַפט. „א שלעכטער פילאָסאָף אָבער אַן אויסגעצייכענטער וויסענשאַפטליכער פאָרשער, דער עיקר אויף דעם געביעט פון דער ניט לעבעדיגער וועלט“, — אזא'ן אָטעסטאַט האָט איהם נאָך פרידריך אַלבערט לאַנגע אַרויסגעטראָגען אין די זעכציגער און זיעבעציגער יאָהרען! מען וואָלט זיך געוועהנט צו דעם געדאַנק, אז אקוראַט ווי מיר מוזען אין דעם טאָג־טעגליכען לעבען ז ע ה ן די זון — די גרויס ווי א טעלער און ז ע ה ן, ווי זי בעוועגט זיך איבער'ן הימעל, בעת אין דער אמת'ען בעוועגט זיך גאָר די ערד, — אקוראַט אזוי וואָלטען מיר מוזען ד ע נ ק ע ן וועגען קערפּער־וועלט, אַז זי בעשטעהט נאָר פון אטאָמען און מעכאַנישע בעוועגונג. ו ו י ס ע ן אָבער וואָלט מיר געוואוסט אין ביידע פעלען, אז דאָס איז ניט מעהר ווי א דמיון, ווען אפילו א נויטווענדיגער דמיון פון די חושים אין דעם טאָג־טעגליכען לעבען, א נויטווענ־דיגער דמיון פון דעם שכל און דער פיזיקאַלישער ערקענטניס.

קאָן מען אָבער דעם מאַטעריאַליזם אויך אין דער וויסענשאַפט ניט לאָזען בלייבען אויף דעם פריהערדיגען פּלאַץ.

הערט זיך צו צו דעם פער'צער'טען זיפץ, וואָס רייסט זיך ארויס פון א וויליאם טהאָמסאָן, דעם זעלביגען טהאָמסאָן, וואָס האָט געהאָפט, אַז פאַר אַלע ערשיינונגען אין דער פיזיק וועט מען ווען עס איז קאָנען אויפבויען א מעכאַנישען מאָדעל.

„איך מוז מיט עגמת נפש צוגעבען", שרייבט ער, „אַז אַלע איינענשאַפטען פון דער מאַטעריע קאָן מען ניט ערקלעהרען בלויז מיט דער טהעאָריע פון ווירבלענדע אַטאָמען — דאָס הייסט נאָר דורך דער בעוועגונג פון א ניט צונויפדריקבארער פליסיגקייט" — ער מיינט דאָ יענעם פינסטערען טויטען „ים", מיט וועמען מיר האָבען געהאַט אזוי פיעל צו טהאָן. „די היפּאָטעזע", זאָגט ער ווייטער, — בעמערקט, אגב, אַז טהאָמסאָן איז אַן עהרליכער פאָרשער, וואָס וויים, אַז די מעכאַנישע בעוועגונג איז ניט ק י י ן א ב ס אָ ל ו ט ע ר א מ ת, נאָר ניט מעהר ווי א וויסענשאַפטליכע היפּאָטעזע, — „די היפּאָטעזע האָט זיך ארויסגעשטעלט נוצלאָז ביי דעם אויספאָרשען פון דער פראַגע, ווי אזוי די קריסטאַלען ווערען געבויט, אָדער אויך ביי די עלעקטרישע פּראָבלעמען, כעמישע קרעפטען און די צוציהונגס־קרעפטען". אין דעם אַטאָם גלויבט נאָך טהאָמסאָן. ער האָפט, עס וועט זיין א צייט, ווען מען וועט בעסער פערשטעהן די טבע פון דעם אַטאָם. אָבער „מיט גרויס בעדויערען", הייסט עס ווייטער, „זאָג איך מיך אָב פון דעם געדאַנק, אַז דערצו איז גענוג נאָר א געוויסע פאָרם פון בעוועגונג".

איך וויל נאָך דאָ דערמאָנען, אַז ביי געוויסע פיזיקאַלישע פּראָצעסען האָט זיך לויט מאַטעמאַטישער אויסרעכענונג ארויסגעשטעלט, אַז די מאַטעריעלע מאַסע ווערט דערביי פערוואַנדעלט אין ריינע בעוועגונג, — א פאַקט, וואָס שטעלט אַוועק אין געפאַהר דעם מאַטעריאַליסטישען פּרינציפּ פון שטאָף־ערהאַלטונג, ווי איהר קאָנט לייענען וועגען דעם גענויער אין דעם אינטערעסאַנטען ארטיקעל פון דר. א. הימאָוויטש: „א שטאַנדפּונקט ווי צו בעטראַכטען די נאַטור־געזעצען"*).

---

*) זעה „דאָס נייע לעבען", דריטער באַנד (1911), ז. 128.

מוז, הייסט עס, דער אַטאָם, דער אייביגער און אונפערטיליג־באַרער זיך אין גאַנצען לאָזען אַוועק׳חשבונ׳ען פון דער וועלט!

היינט, אַז אין די פיזיקאַלישע וויסענשאַפטען קאָנען פּאַסירען אַזעלכע אונגליקען מיט דעם מאַטעריאַליזם, מעגט איהר שוין פאַרשטעהן, ווי למשל ער האַלט אין דער ביאָלאָגיע, אין די וויסענשאַפטען, וואָס בעשעפטיגען זיך מיט דעם פּראָבלעם פון לעבען.

אויף דעם ענין מוזען מיר זיך אַ ביסעל לענגער אָבשטעלען, ווייל דאָס איז איינער פון די וויכטיגסטע פּונקטען אין דער נאַטור־פילאָסאָפיע.

פאַר אַ סך מאַטעריאַליסטישע דענקער און פאָרשער איז געווען נאָך קלאָרער, איידער דער טאָג, אַז אויב דער כעמיע זאָל זיך איינגעבען צו בעשאַפען קינסטליך אין דעם לאַבאָראַטאָריום אַ שטיקעל לעבעדיגע מאַטעריע פון ריין „טויטע" שטאָפען, וועט דאָס זיין אַ בעוויז ניט נאָר פאַר דער מאַכט פון דעם מענשליכען שכל אַריינצודרינגען אין די סודות פון דער נאַטור, נאָר אויך אַ בעוויז פאַר דעם מאַטעריאַליסטישען געדאַנק, אַז די לעבענס־פּראָצעסען זענען אין תוך אַריין ניט קיין אַנדער זאַך, ווי פיזיקאַלישע און כעמישע בעוועגונגען, ד. ה. אין דער לעצטער שורה, ריין מעכאַנישע בעוועגונגען, וואָס שפּיעלען זיך אָב אין די טויטע, אַבסאָלוט בעוואוסטלאָזע אַטאָמען.

איך האָב שוין פריהער בעמערקט, אַז די בעשאַפונג פון לעבעדיגע מאַטעריע אויס ניט לעבעדיגע שטאָפען קומט פאַר טאָג־טעגליך פאַר אונזערע אויגען סיי אין דער נאַטור, סיי אין דער מענשליכער פּראַקטיק, און צוליעב דעם דאַרף מען באמת ניט וואַרטען, ביז פון די פּולווערלעך און די וועסערלעך וועט פּלוצלונג אויפזיעדען אַ לעבען אין דער רעטאָרטע פון דעם כעמיקער. אַז מיר זעיען איין אַ קערענדעל, וואָס וועגט אַ גראַן, און מיר בעקומען פון איהם אַ לעבעדיגען בוים, וואָס וועגט עטליכע הונדערט פונט, האָבען מיר פון דער „טויטער" לופט, דעם „טויטען" וואַסער און דער „טויטער" ערד אויפגעבויט איניגע הונדערט פונט (מינוס איין גראַן) לעבעדיגע מאַטעריע. און וואָלט דער לעבענס־פּראָצעס בעשטאַנען ניט מעהר ווי פון אַ ריין פּאַסיווען אָנוואַקסען פון לעבעדיגע מאַטעריע, וואָלט דאָס אפשר ניט געוועזען קיין גרעסערער

וואונדער, ווי דאָס אַרויסקריסטאַליזירען פון זאַלצען אין אַן איבערגעזעטיגטער פליסיגקייט (אויב דער קריסטאַליזאַציאָנס־פּראָצעס קאָן ווען עס איז צוריקגעפיהרט ווערען צו ריין מעכאַנישע בעוועגונגען).

די „צרה“ פון דעם לעבען פאַר דעם מאַטעריאַליסט בעשטעהט ניט אין דעם, וואָס מען האָט ביז אהער ניט בעשאַפען קינסטליך קיין לעבעדיגע מאַטעריע פון דער טויטער נאַטור. ס'איז דאָ אַ גרעסערע צרה. די לעבענס־פּראָצעסען זיינען ניט פּאַסיוו, נאָר אַקטיוו. אין דער נאַטור קומט פאָר ניט נאָר אַן איבערגאַנג פון טויטע מאַטעריע אין לעבעדיגע, נאָר אויך אַ *קאַמפּף* פאַר אַזאַ איבערגאַנג און פאַר דער דערהאַלטונג פון דעם לעבען. ווי זאָל אָט דער אַקטיווער קאַמפף, — לכל הפחות, אָט די אַקטיווע בעוועגונג, כדי זיך צו דערהאַלטען, — דערקלעהרט ווערען ריין מעכאַניש?

נעהמט די פשוט'סטע פיזיאָלאָגישע ערשיינונג, דעם דערנעהרונגס־פּראָצעס. אַלץ וואָס לעבט, מוז אַריינגעהמען שפּייז אין זיך, כדי ווייטער צו לעבען. וואָס טרייבט דאָס לעבעדיגע וועזען אַריינצונעהמען שפּייז אין זיך? ביי די העכער ענטוויקעלטע חיות, ווי ביי דעם מענשען, איז דאָס דער *הונגער*, אָבער דער הונגער איז אַ *געפיהל*, אַ פּסיכאָלאָגישע, אַ רוחניות'דיגע זאַך, וואָס טויג בשום אופן ניט פאַר אַ מאַטעריאַליסטישע דערקלעהרונג. מיר מוזען זיך אָראָבלאָזען גאָר טיעף, אויף דער לייטער פון לעבעדיגע וועזענס, צו די ערשטע חיה'לעך, אפשר גאָר צו דער מאָנערע, אָדער נאָך ניעדעריגער, צו דעם גאָר ערשטען שטיקעל לעבעדיגע פּראָטאָפּלאַזמאַ, וואָס האָט זיך, מיר ווייסען ניט ווי אַזוי, אַרויסגע־„ביאָלאָגירט“ אין דעם אַבסאָלוט טויטען ים. וואָלט די פּראָטאָפּלאַזמאַ געהאַלטען זיך נאָר אויף איין אָרט, וואָלט איהר אָנוואַקסען דורך שטאָף־וועקסעל ניט געווען — ווי געזאָגט — קיין גרעסערער וואונדער, איידער דאָס וואַקסען פון אַ קריסטאַל.

אָבער די פאַקטען צווינגען אונז אָנצונעהמען, — און די ביאָלאָגען נעהמען דאָס אָן, — אַז די פּראָטאָפּלאַזמאַ, אָדער על כל פּנים די מאָנערע, איז שוין ניט פּאַסיוו צו איהר גורל, צו דער דערהאַלטונג פון איהר לעבען. געפינט זי זיך אין בעדינגונגען, וואָס זענען גינסטיג פאַר אויפנעהמען די נויטיגע שפּייז פאַר איהר

וואַקסען, בלייבט זי אין זיי. ווערען די בעדינגונגען אונגינסטיג, פערלאָזט זי זיי. די מאָנערע האָט שוין געוויסע ר ע פ ל ע ק ס־בעוועגונגען. זי ציהט זיך צונויף און ציהט זיך אויס, כדי אויף אזא'ן אופן צו ענדערן איהר לאַגע אין דעם „אַרום" און אויסצונוצען די געלעגענהייטען: אויסצומיידען געפאַהר און צו פערשטאַרקען די גינסטיגע בעדינגונגען.

און אָט מיט די פּרימיטיווע בעוועגונגען, וואָס דוכטען אויס צו זיין ריין מעכאַניש, הויבען זיך אָן די ערגסטע שוויעריגקייטען פאַר דעם מאַטעריאַליזם. די בעסטע, ריין מעכאַנישע דערקלעהרונג וואָלט געווען אזא: עס האָבען זיך „אַרויסנעביאַלאָגירט" אַ סך פּראָטאָפּלאַזמאַ־שטיקלעך אין פערשיידענע שטעלען פון דעם ים. די, וואָס זענען געווען אין גינסטיגע בעדינגונגען, האָבען געקאָנט וואַקסען; די, וואָס דער וועלען־גאַנג האָט אַריינגעבראַכט אין אונגינסטיגע, ווי צ. ב., ווען ער האָט זיי צוגעשלאָגען צו שאַרפע שפּיצען פון אַ ים־פעלז, זענען ווידער פאַנאַנדערגעפאַלען אין טויטע מאַטעריע. ריין מעכאַניש האָט געמוזט אויסקומען, אַזביים לעבען זיינען געבליעבען נאַר די, וואָס זענען געווען אין גינסטיגע אומשטענדען. און מיט די, וואָס זענען געבליעבען ביים לעבען, איז די מעשה געווען אזוי: אַ טייל האָט ניט געהאַט די אייגענשאַפט אַרויסצוברענגען רעפלעקס־בעוועגונגען, זענען זיי ביי יעדער אונגינסטיגער געלעגענהייט פערשוואונדען. ביי אַן אַנדער טייל אָבער האָט זיך געמאַכט, אַז זייערע אַטאָמען און מאָלעקולען האָבען בעקומען אַ ריין מעכאַנישע אייגענשאַפט, אַרויסצוברענגען רעפלעקס־בעוועגונגען. די רעפלעקס־בעוועגונגען זענען אַפריהער געווען פון אַלערליי אַרט. אַ טייל האָבען געקאָנט זיין ש ע ד ל י כ ע פאַר דער דערהאַלטונג פון לעבען. האָט זיך, צ. ב., די פּראָטאָפּלאַזמאַ אָנגעריהרט אָן דעם שאַרפען שפּיץ פון דעם פעלז, איז זי דורך איהר רעפלעקס־בעוועגונג צוגעטריעבען געוואָרען נאָך נעהנטער צו דעם שפּיץ, ביז ער האָט זיך אַריינגעשטאָכען אין איהר לייב. עס פערשטעהט זיך, אַז אַזעלכע פּראָטאָפּלאַזמאַ־שטיקלעך האָבען געמוזט ווידער פערליערען זייער לעבען.

ביי אַנדערע אָבער איז די רעפלעקס־בעוועגונג ריין צופעליג געווען אַ צוועק־מעסיגע, ד. ה., אַזאַ, וואָס האָט בעסער געפּאַסט

פאַר דער דערהאַלטונג פון לעבען, ווען אפילו ניט די פּראָטאָפּלאַזמאַ, ניט די רעפלעקס־בעוועגונג האָבען דערפון געהאַט קיין ברעקעל השגה. אַ דאַנק אָט דער ריין צופעליגער צוועק־מעסיגקייט, איז בעשאַפען געוואָרען די בעדינגונג פאַר אַ ווייטערדיגען לעבען. קומט די מאָנערע צו נאָהענט צו אַ שאַרפען שפּיץ (פערשטעהט זיך, אַ מיקראָסקאָפּיש קליינעם), ווערט איהר קערפּער ריין מעכאַניש צוריפּ־און צוריקגעצויגען; קומט זי צו נאָהענט צו אַ מיקראָסקאָפּישען פּיצעלע שפּייז, ווערט איהר גוף ריין מעכאַניש אויסגעצויגען, נעהמט ארום די שפּייז און ציהט זיך ווידער אריין מיט איהר צוריק אין גוף אריין. אויף אַזאַ'ן אופן בלייבט זי „ריין מעכאַניש“ ביים לעבען.

אָבער דאָ פרעגט זיך די שאלה: פאַר וואָס האָט זיך דאָס אַזוי געמאַכט? „דורך אַ צופאַל!“ — מוז ענטפערן דער עהרליכער מאַטעריאַליסט. „דורך אַ צופאַל“, דאָס איז דער טייטש, אַז ווען מיר טראַכטען זיך אריין אין דעם מהות פון די „טויטע“ אַטאָמען און די טויטע, מעכאַנישע בעוועגונגען, וואָס שפּיעלען זיך מיט זיי אָב, געפינען מיר קיין איין טעם ניט, פאַר וואָס דער לעבענס־צושטאַנד, פון וועלכען די טויטע אַטאָמען האָבען קיין ברעקעל השגה ניט, זאָל פאַר ווע‌מען עס איז זיין טהייערער, ווינשענסווערטהער, חשוב'ער, איידער דער טויט־צושטאַנד. אָהן אַ ברעקעל אינוועניגע נויטווענדיגקייט, אָהן אַ שום פאָרשטעלונג, אַז די לעבענס־פּראָצעסען זענען בעסער איידער די געשעהעניסען אין דער טויטער וועלט, האָבען זיך די מעכאַנישע, כעמישע און פיזיקאַלישע בעוועגונגען צונויפגעפּלאָנטערט אַזוי, אַז פון זיי איז געוואָרען אַ פיזיאָלאָגישער פּראָצעס פון דערנעהרען זיך און פון אַקטיוו יאָגען זיך נאָך שפּייז, — און על פּי צופאַל האָט זיך דאָס דאָזיגע פּלאָנטערניש דערהאַלטען און פאַנאַנדערגעוואַקסען...

ווידער דער הייליגער צופאַל! און אַלץ כדי צו ראַטען דעם מאַטעריאַליזם, וואָס וויל פערטרייבען יעדען צופאַל פון יעדער דערקלעהרונג! די פיזיאָלאָגישע פּראָצעסען זענען אַזאַ זעלטענע אויסנאַהם אין דער אונז בעקאַנטער, ניט לעבעדיגער וועלט; זייער גלייכגעוויכט איז אַזוי שווער אויפצוהאַלטען צווישען די בילי־בילי‌אַסען בעדינגונגען, וואָס זענען פיינדליך פאַר דער ענטוויקעלונג

פונ׳ם לעבען, אַז על פּי דער טהעאָריע פון וואהרשיינליכקייט, — די איינציגע טהעאָריע, וואָס קאָן אריינטראָגן נויטוועגדיגקייט אין דעם צופאַל, — וואָלט אַ צופעליגע קאָמבינאַציע פון ריין מעכאַנישע בעוועגונגען צו אַ רעפלעקס־בעוועגונג, — אפילו צו אַ שעדליכער, — געהאַט זעהר ווייניג וואהרשיינליכקייט פאַר זיך. און להיפך צו יעדער וואהרשיינליכקייט איז דאָס, ווען מען נעהמט אָן, אַז די ריין־מעכאַנישע בעוועגונגען האָבען זיך צופעליג געקאָנט צונויפפּלאָנטערן צו אַ צוועקמעסיגער רעפלעקס־בעוועגונג.

אין דער אמת׳ען האַלטען דאָס רוב ביאָלאָגען זעהר וועניג פון אַזאַ דערקלעהרונג. אין דער ביאָלאָגישער וויסענשאַפט שטעהט שוין פון לאַנג אָן פעסט דער פאַקט, אַז די פּראָצעסען פון דעם אינדיווידועלען לעבען, — דער עיקר דאָס יאָגען זיך נאָך שפּייז, — קאָן ניט דערקלעהרט ווערען אָהן אַ געוויסען אומבעוואוסטען אינסטינקטיווען זעלבסט־דערהאַלטונגס־טריעב, אָהן אַ שטרעבען צו זיין אויף דער וועלט אין דער פאָרם פון לעבעדיגער און ניט פון טויטער מאַטעריע. ווי זאָלען מיר דעם דאָזיגען דערהאַלטונגס־טריעב דערקלעהרען מאַטעריאַליסטיש? וואו ליעגט ער? אויב אינוועניג, אין דער פּראָטאָפּלאַזמאַ, איז יעמאָלט די שאלה: ווער האָט איהם דאָרטען ארויסגעבראַכט? פאַר וואָס זאָל דער פּראָטאָפּלאַזמאַ זיין ניט אַלץ איינס: לעבען אָדער ניט לעבען? פון אַ וועלכען עס איז פּסיכישען צושטאַנד, וואָס זאָל פערבינדען אַנגענעהמע עמפּפינדונגען מיט לעבענס־גינסטיגע אומשטענדען און אונאַנגענעהמע מיט לעבענס־שעדליכע אומשטענדען, רעדען מיר נאָך דערווייל ניט. דערווייל פּלייסען מיר זיך אויסצוקומען אָהן יעדע פּסיכישע אַריינמישונג. מיר ווילען נאָך ריין מאַטעריאַליסטיש דערקלעהרען דעם אָנהויב פון דעם לעבענס־פּראָצעס אויף אַ ריין מעכאַנישען אופן. איז דאָס אָבער לחלוטין אונמעגליך. די דורך־און־דורך אומבעוואוסטע פּראָטאָפּלאַזמאַ, וואָס ווייס ניט פון דעם חיות פון לעבען, קאָן ניט פון זיך אויס, ארויסברענגען דעם טריעב צו דערהאַלטען זיך. וואָס איז איהר דאגה, אַז ניט? פאַר אַ ריין אומבעוואוסטען צושטאַנד איז קיין נפקא מיניה צווישען טויט און לעבען.

זאָלען מיר אפשר אָננעהמען, אז דער זעלבסט־ערהאַלטונגס־טריעב ליעגט ניט אין דער פּראָטאָפּלאַזמאַ, נאָר ערגעץ וואו ד ר ו י־ ס ע ן פון איהר? אז עס איז דאָ אַזאַ קראַפט אין דער נאַטור, וואָס וויים די גוטסקייט פון לעבען, וואָס ש ט ר ע ב ט, — לאָז זיין אין אַ האַלב־פּער׳חלום׳טען צושטאַנד, — צום לעבען און צו דער דערהאַלטונג, און אָט ד י קראַפט טרייבט די פּראָטאָפּלאַזמאַ אריינצונעהמען שפּייז אין זיך אָדער אָבצורוקען זיך פון אַ סכנה. אַ סברה איז דאָס, און דוקא ניט קיין מאוס׳ע, — אָבער דאָס וואָלט דאָך שוין געהייסען אין גאַנצען צו צוקריעגען זיך מיט דעם מאַ־טעריאַליזם. ווייל יעמאָלט וואָלט אויסגעקומען, אז מיר האָבען אין דער נאַטור, אַ חוץ די ריין מאַטעריעלע פּראָצעסען, נאָך אַ רוחניות׳דיגע קראַפט, — די לעבענס־קראַפט, — וואָס וויים עפּעס פון דעם לעבען, נאָך איידער דאָס לעבען האָט זיך בעוויעזען אין דער וועלט, און וואָס ב ר ע נ ג ט אַרויס דאָס לעבען פון דער ניט לעבעדיגער מאַטעריע.

ניין, אַזוי פריה האָבען מיר נאָך קיין רעכט ניט איבערצור־געבען די מאַטעריאַליסטישע פעסטונג דעם שונא אין די הענד. לאָמיר פּרובען זי רעטען דורך דאָס אריינברענגען אין שפּיעל אַ ריין פּסיכישען פּראָצעס. אמת, פּסיכישע געשעהעניסען קאָנען, ווי מיר האָבען אויבען געזעהן, בשום אופן ניט צוריקגעפיהרט ווע־רען צו ריין מאַטעריעלע פּראָצעסען, אָבער דאָס מאָל לאָמיר פער־מאַכען די אויגען אויף די פריהערדיגע שולד. לאָמיר אָננעהמען אויף אַ ווײלע, אַז דער מאַטעריאַליזם וועט ווען עס איז בעצאָהלען דעם פּראָטעסטירטען וועקסעל, און לאָמיר זעהן, ווי ווייט דער־מאַטעריאַליזם קאָן פיהרען זיין באַלעבאַטישקייט אויף קרעדיט, ווי ווייט ער קאָן דורך איהם דערקלעהרען די וויכטיגסטע פּראָצעסען פון דעם לעבען.

איין קליינע הנחה פערלאַנגט פון אונז דער מאַטעריאַליזם צוליעב דעם. ער זאָגט: אין דעם מאָמענט, ווען דער גוף פון דער מאָנערע האָט אויסגעגעבען צו פיעל שפּייז, שפּיעלט זיך אין איהר אָב אַ נייער מאַטעריעלער פּראָצעס, — שוין אַ מעהר אָדער ווע־ניגער בעוואוסטער, — אַ פּסיכישער. די מאָנערע ש פּ י ר ט הונ־גער און דער געפיהל איז איהר אונאַנגענעהם. אויף אַזאַ׳ן אופן

ווערען געבוירען אין דער נאַטור ווי צוויי נייע „קרעפטען": אַנגענעהם און אונאַנגענעהם, — פרייד און לייד, — וואָס ווירקען אויף די בעוועגונגען פון דעם ביאָלאָגישען אינדיווידיאום, ווי די אָנציהונגס־קראַפט און די אָבשטויסונגס־קראַפט אין דער נאַטור. עס ווערט בעשאַפען אַ *ציעל* אין דעם לעבען, וואָס איז פריהער געוועזען ריין צופעליג, ריין צוועקלאָז. יעדער אינדיווידואום שטרעבט פון דעמאָלט אָן צו הנאה און אַנטלויפען פון ליידען. די בעדינגונגען און צושטענדען, וואָס זענען גינסטיג פאַר דער דערהאַלטונג פון לעבען (ווי צ. ב. דערנעהרונג), רופען ארויס הנאה און ממילא יאָגט זיך דאָס אינדיווידואום נאָך זיי. די בעדינגונגען און צושטענדען, אָבער, וואָס זענען שעדליך פאַר'ן לעבען (צ. ב. הונגער), רופען ארויס ליידען און ממילא אַנטלויפט פון זיי דאָס לעבעדיגע וועזען. אויף אַזאַ'ן אופן ווערט די דערהאַלטונג פון לעבען, וועניגסטענס אינ'ם אָנהויב פון דעם ביאָלאָגישען פּראָצעס אויף דער וועלט, דערקלעהרט, אויב מען קאָן זיך אַזוי אויסדריקען, *פּסיכאָ־מעכאַניש*, און מאָהנט מען ניט דעם פּסיכאָלאָגישען חוב, — איז די דערקלעהרונג אַ ריין מאַטעריאַליסטישע.

אויף דעם ערשטען בליק לעגט זיך די דערקלעהרונג גאַנץ גוט אויפ'ן שכל, אָבער איך בעט אייך, טראַכט זיך אַ ביסעל טיעפער אַריין אין דעם ענין. מאָלט אייך ווידער אויס אין געדאַנק דעם אינוועניגסטען צושטאַנד פון דער פּראָטאָפּלאַזמאַ אין יענעם מאָמענט, ווען זי האָט זיך נאָר וואָס „ארויסגעביאָלאָגירט" פון דער טויטער וועלט. מאַכט נאָך אַ וויכטיגען שריט און גיט צו, אַז דורך דעם גופא איז בעשאַפען געוואָרען די מעגליכקייט, אַז געוויסע אַטאָמען זאָלען קאָנען אויסטאַנצען אַ פּסיכישען טאַנץ פון לוסט־געפיהלען און אונלוסט־געפיהלען, פון הנאה און שמאַרץ. בלייבט דאָך נאָך אַלץ ניט פערענטפערט די גרויסע שאלה: *פאַרוואָס זאָלען די גינסטיגע לעבענס־בעדינגונגען זיין פערבונדען מיט לוסט און די אונגינסטיגע מיט אונלוסט?* פאַר וואָס זאָל דער פּראָטאָפּלאַזמאַ זיין אַ נפקה מיניה — לעבען אדער ניט לעבען? פאַר וואָס זאָל דער פיזיאָלאָגישער צושטאַנד פון לעבען איהר זיין אַנגענעהמער, איידער דער ריין פיזישער פון „טויט"?

אַז די פאָרשטעלונג פון „טויט־זיין" איז פערבונדען מיט ניט־אנגענעהמע געפיהלען, קאָנען מיר ביי העכער ענטוויקעלטע ברואים אפשר דערקלעהרען אויף אַזאַ'ן אופן. זיי האָבען געמערקט אין דער ערפאַהרונג פון זייער לעבען, אַז דער טויט קומט נאָך אַ צור־שטאַנד פון ליידען און קראַנק־זיין. ממילא האָבען זיך דיביידע פאָרשטעלונגען פערבונדען אין איינעם, און פון דער ערפאַהרונג: „ליידען ברענגט טויט", איז אויסגעוואַקסען אַן אומגעקעהרטע אידעען־פערבינדונג: „טויט איז ליידען". די דאָזיגע אידעען־פערבינדונג איז איבערגעגאַנגען בירושה פון דור צו דור, און אַזוי ווי זי האָט זיך אַרויסגעוויעזען זעהר ניצליך אין דעם קאַמפף פאַר'ן לעבען, איז זי פערוואַנדעלט געוואָרען אין דעם פערערבונגס־פּראָצעס אין אַן אינסטינקטיווער מורא פאַר'ן טויט, ווייל ער איז פּסי־כיש פריהער געווען פערבונדען מיט דער פאָרשטעלונג פון יסורים.

אָבער — פערגעסט ניט, אַז מיר האָבען איצטער צו טהאָן ניט מיט הויך־ענטוויקעלטע ברואים, וואָס האָבען שוין געזאַמעלט ערפאַהרונגען פון זייער לעבען, נאָר מיט דער גאָר־גאָר תם'עוואַטער פּראָטאָפּלאַזמאַ, וואָס איז ערשט אַרויס פון דער ניט־לעבעדיגער נאַטור. זי ווייס נאָך לחלוטין ניט קיין נפקא מיניה צווישען לעבען און טויט, צווישען אַנגענעהם און ניט אַנגענעהם. איז — נאָך אַ מאָל: פאַר וואָס זאָל דער מאַנגעל אין שפּייז זיין נ י ט ־ אַ נ ־ ג ע נ ע ה ם, פאַר וואָס זאָל איהר ניט זיין אַנגענעהמער צו פער־הונגערן, צוריק אומצוקעהרען זיך צו דער מעכאַניק, דער פיזיק און דער כעמיע?

דער מאַטעריאַליסטישער ענטפער וועט ווייטער זיין, ווי פריהער, אַן אָנווייזונג אויף דעם צופאַל: „ביי אַ טייל פון די ערשטע פּראָטאָפּלאַזמאַ־שטיקלעך איז טאַקע דער הונגער־צושטאַנד אפשר געווען פערבונדען מיט אַנגענעהמע געפיהלען. זענען זיי טאַקע פערהונגערט געוואָרען און זיינען פערשוואונדען. לעבען האָבען געקאָנט בלייבען נאָר די, ביי וועמען עס האָט זיך געמאַכט, אַז די הונגער־געפיהלען זענען געווען אונאַנגענעהם און די זאַט־געפיהלען — אַנגענעהם, ווייל נאָר אָט די חיה'לעך האָבען געקאָנט שטרעבען צו זאַטקייט און אַנטלויפען פון הונגער, — האָבען זיי ממילא גאַנץ צופעליגערהייד דערהאַלטען זייער לעבען..."

ווידער : „עס האָט זיך געמאַכט !" ווידער דער צופאַל, וואָס האָט שוין געדאַרפט צאָהלען אַזוי פיעל חובות פון דעם מאַטעריאַליזם, ער, וועמען דער מאַטעריאַליזם וויל אָבשניידען יעדען ברעקעל קרעדיט ! דער צופאַל איז ניט קיין דערקלעהרונג. אויב די פּראָטאָפּלאַזמאַ האָט מיט דעם מאָמענט, וואָס זי האָט אָנגעהויבען צו לעבען, ניט בעקומען קיין לעבענס־אינסטינקט, קיין שטאַרקען דראַנג צו לעבען און אַן אינסטינקטיווע מורא פאַר'ן טויט, וואָלט דאָס, וואָס פערשטאַרקט איהר לעבען, ניט געווען פערבונדען פאַר איהר מיט הנאה, און דאָס, וואָס שוואַכט אָב איהר לעבען, וואָלט בשום אופן ניט פערבונדען געווען מיט ליידען און וועהטיג.

דאָס איז אַזוי קלאָר, אַז אַ סך מאַטעריאַליסטישע פאָרשער, וואָס טראַכטען ניט דורך זייערע געדאַנקען ביז'ן סוף, ווענדען אָן דעם נאָר וואָס אַרויסגעזאָגטען כלל, כדי צו דערקלעהרען דעם אָנהויב פון דעם פסיכישען לעבען. אַלע פסיכישע פּראָצעסען, זאָגען זיי, קאָנען צוריקגעפיהרט ווערען צו האַלב מטושטש'ע עמפינדונגען פון הנאה און צער, און זיי קאָנען צוריקגעפיהרט ווערען צו ריין ביאָלאָגישע פּראָצעסען, און דערקלעהרט ווערען דורך זיי. דאָס וואָס פערשטאַרקט דאָס לעבען, ברענגט הנאה ; דאָס, וואָס מאַכט איהם שוואַכער, ברענגט ליידען.

דער מאַטעריאַליזם, וואָס נעהמט אָן די דאָזיגע ביאָלאָגישע דערקלעהרונג פון פסיכישע ערשיינונגען, פאַלט דאָ אַריין אין אַ פער'כשופ'טען קרייז. כדי צו דערקלעהרען, פאַר וואָס עפּעס איז אַנגענעהם, מוזען מיר אָננעהמען אַ לעבענס־אינסטינקט, וואָס האָט זיך בעוויעזען נאָך איידער עפּעס האָט געקאָנט זיין אַנגענעהם. און כדי צו דערקלעהרען, ווי אַזוי אַזאַ לעבענס־אינסטינקט האָט זיך געקאָנט בעווייזען, מוז מען אָננעהמען, אַז עפּעס (צ. ב. זאַטזיין) האָט געקאָנט זיין אַנגענעהם, נאָך איידער עס איז געוועזען אויף דער וועלט אַ שמץ פון אַ לעבענס־אינסטינקט.

כדי אַרויסצורייסען זיך פון דעם דאָזיגען פער'כשופ'טען קרייז, איז דאָ נאָר איין וועג. די פסיכישע ערשיינונג פון הנאה און צער מוז ערקלעהרט ווערען פון דער ביאָלאָגישער ערשיינונג, — דעם לעבענס־אינסטינקט, — און ניט אומגעקעהרט, די ביאָלאָגישע

ערשיינונג, — דער אינסטינקט צום לעבען, — פון דער פסיכאָ־לאָגישער. אויב אָבער אַזוי, זענען מיר לאָגיש געצוואונגען אָנ־צונעהמען, אַז דער אינסטינקט צום לעבען ווערט געבוירען אין איינעם מיט דעם פאקט פון דעם לעבען, — אַ שלום, וואָס שטייגט אַריבער די גרעניצען פון דעם מענשליכען וויסענשאַפטליכען פער־שטאַנד, — אַ פשיטא שוין די ענגע ד׳ אמות פון דער מאַטעריאַליס־טישער וועלט־אַנשויאונג.

ווער איז פעראינטערעסירט, דאָס לעבען זאָל זיך דערהאַל־טען? ניט די לעבעדיגע שטיקלעך פראָטאָפּלאַזמאַ: זיי וויסען פון קיין זאַך ניט. ווייל מען ניט בלייבען שטעהן ביי די גרעניצען פון דעם מענשליכען פערשטאַנד, ווייל מען דערקלערען די ערשיינונגען פון דעם לעבען, כדי צונויפצובינדען זיי אין איין וויסענשאַפטליכען סיסטעם, מוז מען דאָ, אין דער ביאָלאָגיע, אין גאַנצען פערלאָזען דעם מאַטעריאַליזמוס. דאָס לעבען ווערט דער־קלעהרט דורך דאָס לעבען און ניט דורך פערפלאָנטערטע דרעה־בעוועגונגען פון ניט לעבעדיגע אטאָמען. הערט מען זיך גוט איין אין די שפּראַך, וועלכע די ביאָלאָגישע פאַקטען ריידען, און האָט מען קיין מורא ניט פאַר קיין „אפקורס׳ישען“ געדאַנק, מוז מען אָננעהמען, אַז די לעבענס־קראַפט (אַ בעזונדער קראַפט, אָדער אַ צונויפגעגאָסענע פון אַנדערע, — דאָס איז קיין נפקא מיניה ניט), — שטרעבט צו דעם, עס זאָל זיין לעבען אויף דער וועלט. דאָס איז דאָס ציעל פון דער דאָזיגער קראַפט. און, ווי אַ מיטעל צום ציעל, ברענגט זי, די קראַפט, אַרויס די פסיכישע געפיהלען פון הנאה און צער, מיט וועלכע זי קאָנטראָלירט דאָס לעבען פון דעם איינצעלנעם אינדיווידואום, מיט וועלכע זי קעהרט אָן און ווענדט דעם לעבענדען יחיד, ער זאָל אויספיהרען איהרע ציעלען, ער זאָל בלייבען ביים לעבען. איהם טאָר ניט זיין אָנגענעהם דאָס הונגערן, ווייל, אַז ניט, וועט ער באמת אויפהערען עסען, און אויף אַזאַ אופן אויפהערען לעבען. איהם זאָל זיין אָנגענעהם די זאַטקייט, ווייל, אַז ניט, וועט ער זיך ניט יאָגען נאָך איהר.

אַז אין די געפיהלען פון הנאה און צער קאָנען ניט ליגען די ציעלען פאַר דעם אינדיווידואום, אַז זיי זענען נאָר מיטלען צוליעב אַ העכערען ציעל, וואָס דאָס לעבען שטעלט אַוועק און פיהרט דורך

דורך דעם יחיד, ווערט נאָך קלאָרער, ווען מען האָט אין אויג די וואונדערבארע געהיימניספאָלע ערשיינונג פון פערמעהרען זיך, — דער צווייטער, וויכטיגסטער פּראָצעס פון אלע ביאָלאָגישע ערשיינונגען.

איך וואָלט געקאָנט אויספילען א גאנצען ווינטער־סעמעסטער מיט בעשרייבונגען פון דעם נאַטור־לעבען פון פלאַנצען און חיות, ווי אַזוי דער אינדיווידואום אין זיך תמיד מקריב פאַר די דער־האלטונג פון דעם מין; ווי אַזוי אלץ איז אַזוי קונציג אויסגערע־כענט אין דעם בוי פון דעם יחיד, כדי ער זאָל קאָנען איבערלאָזען יורשים נאָך זיך; ווי אַזוי — ביי די העכערע חיות — זענען די גרעסטע קרבנות פאַר דעם צוקונפטיגען דור פערבונדען מיט דער גרעסטער הנאה פאַר זיך אליין; ווי אזוי די געשלעכטליכע תאוה, וואָס נעהמט אַוועק ביי דעם לעבעדיגען אינדיווידואום זיינע בעסטע כחות, קאָן דערקלעהרט ווערען נאָר יעמאָלט, ווען מען דערמאָהנט זיך, אַז דער אינדיווידואום איז אין דעם נאַטור־לעבען ניט מעהר, ווי אַן אונבעוואוסטער געצייג אין די הענד פון אַ מאַכט, וואָס שטעהט העכער פאַר איהם, — אין די הענד פון דער לעבענס־קראפט. איך וויל אייך דאָ נאָר דערמאָהנען בלויז מעטערלינק׳ס וואונדערבאַר פּאָעטישע און אין דערזעלביגער צייט גענוי ריכטיגע בעשרייבונג פון דעם פלוג, וועלכע די ביהנען־קעניגין מאַכט אין דער הויף, כדי זיך אַוועקצוגעבען דעם קרעפטיגסטען ביהן. הויך, אין די בלאָהע הימלען, פליהט די קעניגין ארויף און נאָך איהר טויזענטער דראָהנען, וואָס ווילען זי דעריאָגען און פעראייניגען זיך מיט איהר. אלץ העכער און העכער פליהט די ביהן און אלץ מעהר דראָהנען שטעהען אָב, האָבען קיין כחות ניט, זי צו דעריאָגען. באַלד בלייבען נאָר איינינע געצעהלטע ביהנען אין דעם געיעג נאָך דעם ליעבע־גליק. באַלד בלייבט נאָר איין איינציגע ביהן, — דער שטאַרקסטער, — וואָס קאָן אָניאָגען די קעניגין אין דער שווינד־לענדער הויך. אָט יאָגט ער זי אָן, אָט גיסען זיי זיך צונויף אין דער שכרות פון ליעבע און ווי נאָר דער ביהן שפּריצט ארייין אין דער קעניגין די גאנצע צוקונפט פון דעם ביהנען־שטאָק, אַזוי איז שוין זיין גורל בעזיגעלט, זיין טויט־אורטייל גע׳חתמה׳ט. אין דעם מאָמענט, ווען ער האָט אלץ איבערגעגעבען דער היטערין און

דער מוטער פון דעם צוקינפטיגען דור, פּלאַצט אויף זיין בייכעל, עס פאַלען ארויס זיינע איננעווייד, און דער לעדיגער גוף זינקט אַראָב פון די הויכע הימלען אין דעם תהום. די נאַטור האָט פון איהם אויסגעזויגט, וואָס זי האָט געדאַרפט, און דאָס לעדיגע טויטע הייטעל — דער אינדיווידואום — ווערט אַרויסגעשפּיען.

איך קאָן מיך דאָ ניט אַריינלאָזען אין אַ פערגלייך צווישען דער ראָליע פון דעם מענשליכען אינדיווידואום אין דעם קולטור־לעבען און דער ראָליע פון דעם ביאָלאָגישען אינדיווידואום אין דעם נאַטור־לעבען. צווישען מענש און חיה, צווישען קולטור און נאַטור זיינען געווים דאָ געוואַלטיגע אונטערשיידען, וואָס מוזען אַרויסגעבראַכט ווערען אין אַ בעזונדער אונטערזוכונג. איך האָב דאָ די פראַגע בעריהרט נאָר דערפאַר, ווייל די ביאָלאָגישע וויסענשאַפט פון אונזערע טעג ווערט אַלץ מעהר און מעהר געטריעבען איינצוזעהן, אַז ס'איז דאָ אין דער נאַטור אַן א י ב ע ר ־ א י נ ד י ו ו י ד ו ע ל ע קראַפט, וואָס בעהערשט די ביאָלאָגישע פּראָצעסען פון דעם איינצעלנעם אינדיווידואום. טראַכט זיך אריין, צ. ב., אין יענעם פאַקט, וועלכע בערגסאָן ברענגט אין זיין בוך: „די בעשאַפערישע עוואָלוציאָן". ס'איז דאָ אַזאַ פליעג, וועמעס אייעלעך עס דאַרפען זיך שפּייזען און ענטוויקלען אין אַ פּיעל־פּיסיגען פּאַראַליזירטען וואָרעם, וואָס לעבט נאָך, אָבער קאָן זיך ניט ריהרען פון אָרט. די פליעג האָט דעם וואָרעם קיין מאָל אין איהר לעבען ניט געזעהן און די אַנאַטאָמיע פון דעם וואָרעם האָט זי אויך גאַנץ געווים אין קיין אוניווערזיטעט ניט געשטודירט. אָבער ווי נאָר זי דערזעהט איהם צום ערשטען מאָל אין דער צייט פון איהר אייער־לעגען, אַזוי פאַלט זי פלינק אויף איהם אָן, אין איין הרף־עין שטעכט זי איהם דורך אַלע זיינע אַכט בעוועגונגס־צענטרען, וואָס בעהערשען זיין נערוועןְ־סיסטעם, פּאַראַליזירט איהם און לעגט אריין אין זיין גוף איהרע אייעלעך.

פון וואַנען וויים די פליעג, אַז דאָס איז דער בעל־דבר, וועמען זי דאַרף? פון וואַנען וויים זי, אַז דורך אַ שטאָך אין דעם נערוועןְ־צענטער קאָן מען איהם פּאַראַליזירען און אַז דער וואָרעם האָט אַכט אַזעלכע צענטרען? פון וואַנען וויים זי די אַנאַטאָמיע פון דעם וואָרעם'ס נערוועןְ־סיסטעם?

זי וויים דאָס אַלץ ניט. זי טהוט דאָס א י נ ס ט י נ ק ט י ו ו.

און איהר אינסטינקט קאָן ניט זיין קיין פועל־יוצא פון פריהערדיגע לעבענס־ערפאַהרונגען, וועלכע איהרע עלטערן האָבען געזאָלט מאַ־כען און וואָס האָבען געזאָלט אַריבער אין פלייש־און־בלוט צו דעם גאַנצען מין, ווייל... ווייל אויב אזא זעהר פערפלאָנטערטע ערפאַה־רונג וואָלט אפילו געווען א „פליעגען־מעגליכקייט", על פי צופאַל פאַר איין־איינציגער פליעג, וואָלטען דערפון די אייעלעך ניט גע־וואוסט, און זיי וואָלטען דאָס ניט געקאָנט איבערגעבען צו די איבעריגע דורות. דער אינסטינקט האָט דאָ אַלע מאָל געאַרבייט אומבעוואוסט, אפשר, אפשר מיט אַ קליינער הילף פון העלע בע־וואוסטע מאָמענטען, א ו י ב א פליעג קאָן האָבען בעוואוסטזיין. אומבעוואוסטער אינסטינקט הייסט אָבער ניט מעהר, ווי אומבע־וואוסט פאַר דער פליעג, און ניט פאַר דעם אינסטינקט. אין דעם אינסטינקט, וואָס איז צונויפגעבונדען מיט דער גאַנצער לעבענס־קראַפט פון דער ערד, וועלכע האָט ארויסגעבראַכט סיי די פליעג, י דעם פיעל־פיסיגען וואָרעם, מוז אויך וואָסער עס איז אופן זיין לעבעדיג דאָס בילד פון דעם וואָרעם'ס אַנאַטאָמיע און דאָס בילד פון אַלע יענע בעוועגונגען, וואָס די פליעג מוז אויספיהרען, כדי צו פּאַראַליזירען דעם וואָרעם. און געטריעבען פון יענעם געהיימניס־פולען וויסען, פון וועלכען זי ווייס גאָר נישט, טהוט די פליעג דאָס, וואָס איז נויטיג פאַר דעם קיום פון איהר מין.

אַזעלכע ביישפּיעלען זענען פול און פיעל סיי אין דער באָטאַ־נישער, סיי אין דער זאָאָלאָגישער וועלט, און אַפילו אויך אין דעם אינסטינקטיווען לעבען פון דעם מענשען.

און וואָס מעהר מען פערטיעפט זיך אין זיי, אַלץ מעהר ווערט קלאָר, אז וואו־וואו, — אָבער אין דער ביאָלאָגיע זענען די שאַנסען פון דעם ריינעם מעכאַנישען מאַטעריאַליזם, וואָס פיהרט א ל ץ צוריק אויף מאַטעריע און בעוועגונג און וואָס וויל פון קיין זאַך ניט וויסען, א חוץ מאַטעריע און בעוועגונג, זעהר און זעהר קליין ; אפשר גלייך נול.

ס'איז דעריבער קיין חדוש ניט, וואָס אין דער ביאָלאָגיע האָט דער פּרינציפּ פון מאַטעריע און בעוועגונג קיינמאָל ניט גע־קאָנט ווערען אַזוי הערשענד, ווי אין דער פיזיק. אָבער גראָד אין די

לעצטע צעהן־פופצעהן יאָהר האָט מען גענומען קלאָר איינזעהן, ווי גוויכטיג עס איז אריינצופיהרען אין איהר אנדערע, ניט מאַטעריאַליסטישע פּרינציפּען, וואָס זאָלען העלפען דערקלעהרען אלע ערשיינונגען ביז צו זייער גרונד. מען רעדט פון אַן „אונבעוואוסטער פּסיכע", פון אַ פּראָצעס, וואָס שפּיעלט זיך אָב ציעלמעסיג און צוועק־זוכענד, אָבער אָהן דעם העלען בעוואוסטזיין, וואָס איז אונז בעקאַנט פון אונזער אייגענער ערפאַהרונג; מען רעדט פון „פאָרמאַטיווע פּרינציפּען", פון בילדער און אידעען, וואָס טרייבען די מאַטעריע צו פערווירקליכען זיי אין לעבען, מען הויבט אָן אלץ מעהר צו רעדען מיט שאָפּענהויער'ן וועגען דעם אונבעוואוסטען ווילען און מיט האַרטמאַן'ען וועגען דעם אונבעוואוסטען ד ע נ ק ע ן אין דער נאַטור. און דאָס טהוט מען ניט כדי אויף די פאַקטען אַרויפצוואווארפען אַ מאַנטעל פון פילאָסאָפיע, נאָר כדי פון די פאַקטען אַרויסצודעסטילירען זייער וויסענשאַפטליכען תוך.

אָבער — לאָמיר זיך דאָ אָבשטעלען.

איך גלויב, אַז שוין די פּאָר אַרגומענטען, וואָס איך האָב היינט פאָרגעפיהרט פאַר אייך, זיינען גענוג, כדי צו דערקלעהרען, פאַר וואָס מען ווערט אלץ מעהר און מעהר געצוואונגען צו פערלאָזען דעם „גן־עדן" פון דעם מאַטעריאַליזם. מיט יעדען שריט אין דער וויסענשאַפט און אין דער פילאָסאָפיע שטעלט זיך אלץ קלאָרער אַרויס, אַז דער מאַטעריאַליזם איז ניט נאָר ניט קיין וויסענשאַפטליך אַבסאָלוט בעגרינדעטער אמת, אַז ער איז אפילו ניט קיין דינע, דורכזיכטיגע פילאָסאָפישע הייטעל, וואָס בינדט צונויף אלע ערשיינונגען אין איינעם און לאָזט זיי, ווי זיי זיינען. דאָס איז אַ דיקע מעטאַפיזישע הויט, וואָס ווערט אויסגעצויגען צווישען דעם פאָרשער און דער ווירקליכער וועלט, ווי מיר קענען זי אין אונזער בעוואוסטזיין, — אַ הויט, וואָס מוז דורכגעריסען ווערען, כדי צו דערגרייכען דעם ריכטיגען תוך פון דער וועלט, אויב מען קאָן איהם איבערהויפּט דערגרייכען.

און מיט דער דאָזיגער מעטאַפיזישער הויט שלעפּען מיר, ראַדיקאַלען, איבערהויפּט די אידישע, זיך נאָך אלץ אַרום, ווי מיט דעם אייביגען אמת, וואָס דאַרף בעשיצען אונזערע אידעאַלען פון דעם שונא'ס אַנפאַל.

איך וויל מיט מיין היינטיגער פאָרלעזונג דורכאויס ניט אַרויס־

ברענגען דעם איינדרוק, אַז אויב דער מאַטעריאַליזם האָט באַנק־ראָטירט אין דער פילאָסאָפיע, הייסט עס, אַז מען מוז באין ברירה צושטעהן צו דעם אידעאַליזם. עס זיינען דאָ נאָך אַנדערע סיסטע־מען, וואָס נעהמען זיך אָן צו בעפריעדיגען אונזער בעדערפענעס אין אַ גאַנצער, איינהייטליכער פילאָסאָפישער וועלט־אַנשויאונג. ניט ווענינ אַרבייט ווערט איצטער אָנגעווענדעט פון דעם פאָרשענ־דען גייסט, כדי איבערהויפט אַרויסצורייסען זיך פון יענעם אייביגען סכסוך, וואָס האָט ביז אהער געהערשט אין דער פילאָסאָפיע, — דעם סכסוך צווישען אידעאַליזם און מאַטעריאַליזם. מען זוכט צו בעגריינדען אַ שטאַנדפונקט, פון וועלכען מען זאָל ניט זיין געצוואונ־גען אָנצונעהמען, אַז די ווירקליכע וועלט מוז זיך פריהער אַריינ־וואַרפען אין אַ ים פון בעוועגונג, זיך דאָרטען אין גאַנצען פערליע־רען און דערנאָך ערשט ווידער אַרויסשווימען אַ געדאָפּעלטע, אַן „אָבגעשפּיגעלטע" אין אונזער בעוואוסטזיין. מען וויל פּטור ווע־רען פון די פינף אייביגע רעפּרעזענטאַנטען פון יענעם איינצעלנעם בוים, וועלכען מיר האָבען פאַר די אויגען. מען וויל ווידער, ווי אין די קינדער־יאָהרען פון דעם מענשליכען געדאַנק, האָבען דעם באַרג און דעם בוים, דאָרטען וואו ער איז מיט אַלע זיינע פאַרבען און שאַטירונגען. מען וויל פּטור ווערען פון די צוויי וועלטען, דער ווירקליכער דרויסען פון אונז און דער געדאַנקליכער אינוועניג אין אונז און פערוואַנדלען זיי אין איין איינציגע וועלט, די וואָס מיר קענען פון אונזער בעוואוסטזיין.

די נייע סיסטעמען האָבען זיך, אמת, נאָך ניט אין גאַנצען אָב־געקלעהרט. עס טרעטען ערשט איצטער אַרוים יענע שווערע ערשטע ווידערשפּרוכען, וואָס זיינען ווי די „פּאָקען" און „מאָזלען" פון אַ יונגען סיסטעם, זיינע קינדער־קראַנקהייטען, וועלכע כמעט יעדע פילאָסאָפישע ריכטונג האָט געמוזט דורכמאַכען. אָבער עס איז דאָ נענוג אין דעם מענשליכען געדאַנק, פון וואָס אויסצוקלייבען, וואָס צוזעקצושטעלען אַנשטאָט דעם מאַטעריאַליזם.

נאָר וועלכע פילאָסאָפיע מען זאָל ניט אויסקלייבען, טאָר מען דערביי ניט אַריינפאַלען אין דעם מעות, אין וועלכען מיר זיינען אַריינגעפאַלען ביז אהער. מען טאָר פון אונזער פילאָסאָפישע וועלט־

אנשויאונג ניט מאַכען קיין אַבגאָט, קיין „אַ ב ס אָ ל ו ט ע ן א מ ת“, וואָס איז אַ חוב פאַר יעדען דענקענדען מענשען. די פילאָסאָפיע איז ווי די רעליגיאָן: אַ פּריוואַטזאַך. און וואָס עס זאָל ניט זיין איהר גורל ביי דעם איינצעלנעם, וועלכע פילאָסאָפיע עס זאָל איהם ניט האַלטען דעם פאַקעל, כדי צו בעלייכטען זיין וועג, — דעם וועג גופא דאַרף יעדער איינער אַ ל י י ן אויסקלייבען, און אויב מיר אַלע האָבען שוין געפונען א ו נ ז ע ר וועג, אויב מיר אַלע ווייסען שוין, וואו עס ליעגט אונזער ציעל, וועט דאָס אונז אבסאָלוט ניט שטערען, ווען יעדער איינער פון אונז וועט געהן מיט ז י י ן פאַקעל אין דער האַנד און בעלייכטען דעם געמיינזאַמען וועג.

צוויי פאַרלעזונגען וועגן איד און מענש

צוויי פאַרלעזונגען וועגן איד און מענש

ערשטע פאַרלעזונג

חברים און פריינד!

אַן ערך מיט אַ דריי־פערטעל יאָהרהונדערט צוריק, ווען ביי די רוסישע און גאַליצישע אידען איז אויסגעוואַקסען די השכלה־בעוועגונג, דאָס שטרעבען צו בילדונג און אייראָפּעאישע קולטור, איז ביי דאָס רוב משכילים אויסגעאַרבייט געוואָרען אַ פאָרמעל, ווי אַזוי צו פערענטפערען די פראַגע וועגען איד און מענש. די פאָרמעל האָט געהייסען: „היה אָדם בצאתך וישראל באהליך“, „זיי אַ מענש, מיט מענשען גלייך, אין גאַס, און בלייב אַ איד ביי זיך אין דער היים“.

שוין פון דער פאָרמעל האָט מען געקאָנט זעהן, אַז צווישען איד און מענש איז ביי דעם משכיל געווען אַ שאַרפער סכסוך. „איד“ און „מענש“ האָבען ניט געקאָנט הויזען איינער מיט דעם אַנדערן און מען האָט זיי געמוזט פאַנאַנדערפיהרען אין בעזונדערע ערטער, כדי איינער זאָל דעם אַנדערן ניט איבערבייסען דעם גאָרגעל. און אויך דאָס איז געלעגען איינגעוויקעלט, ווען אפילו ניט קלאָר ארויסגעזאָגט, אין דער משכילים׳שער פאָרמעל, אַז „איד“ איז בשום אופן ניט אַזאַ מיוחס, ווי „מענש“. מיט „מענש“ מעגט איהר פראַנק און פריי שטאָלצירען אין דער אָפּענער גאַס; מיט „איד“ דאַרפט איהר זיך שטיקען אין דער פערבאָרגענער היים. על כל פנים, האָבען די משכילים געוואָלט מאַכען אַ פּשרה צווישען צוויי פיינדליכע פרינציפּען, איינשטילען אַ „ויתרוצצו“ אין דער נשמה פון יעדען געבילדעטען אידען.

עס איז אָבער זעהר לייכט צו פערשטעהן, אַז די משכילים׳שע פּשרה איז געווען ניט גאָר פון די געראָטענע. איהר קאָנט דעם מענשענס נשמה ניט פאַנאַנדעררייסען אויף צווייען, און איין האַלבע

לאָזען שפּאַצירען אין גאַס, די אַנדערע העלפט אָבער צווינגען זיצען אין דער היים. ממה נפשך! איז „איד“ אַ בעסערע זאַך, איידער „מענש“, — איז דער אַלטער יהודה הלוי געווען גערעכט, אַז איד־זיין איז די העכסטע מדרגה פון מענש־זיין; אָדער נאָך מעהר: האָבען אונזערע חסידישע פּאָטערס און זיידעס געטראָפען דעם אמת, ווען זיי האָבען געמיינט, אַז איד־זיין איז אַ הייליגע זאַך, — איז יעמאָלט אונזער חוב צו זיין אַ איד ניט נאָר אין דער היים, נאָר אומעטום, אין דער גאַנצער וועלט. און ווען אפילו דער „איד־זיין“ זאָל אונז ברענגען די ערגסטע צרות און רדיפות, טאָרען מיר איהם יעמאָלט פון קיינעם ניט בעהאַלטען, מוזען מיר אויסשטעהן אַלץ, וואָס עס זאָל ניט אויספאַלען צוליעב איהם אויף אונזער גורל. קיין קרבן טאָר ניט זיין שווער פאַר אַ זאַך, וואָס דאַרף אוועקגע־שטעלט ווערען — גאָר אַ קליינינקייט! — העכער, איידער דער מענש. און צוריק: איז „מענש“ מעהר מיוחס, איידער „איד“, האָבען מיר איינמאָל איינגעזעהן, אַז זיין אַ איד איז ניט נאָר ניט קיין הייליגקייט, נאָר עס הייסט גאָר — אַראָבפאַלען אויף אַ ניעדע־ריגערער שטופע, איידער „מענש“, איז יעמאָלט געווים ווידער אונזער חוב, אין גאַנצען אויסצוראָמען מיט דעם „איד“, וואו מיר זאָלען איהם ניט אָנטרעפען: אין גאַס, אָדער אין שטוב; מבער צו זיין די חמצ'דיג געוואָרענע קדושה פון אַלע ווינקעלעך, וואו זי האָט זיך נאָר געקאָנט פערוואַלגערן.

די ראַדיקאַלע אידישע יוגענד, וואָס איז אויסגעוואַקסען פון די משכילים, איז דעריבער געווען זעהר קאָנסעקווענט און פון איהר שטאַנדפּונקט אבסאָלוט גערעכט, ווען זי האָט דעררעדט דאָס לעצטע וואָרט, אויף וואָס די משכילים האָבען אין זייער פּשרה נאָר אָנגע־טייט ברמיזה. אַ סוף צו דעם אידען אין דעם נאָמען פון דעם מענשען! — דאָס איז געוואָרען דער ראַדיקאַלער קריעגס־געשריי אין דער אידישער מחנה.

איך מוז מיך מודה זיין, אַז אין מיין נאָר גרינער יוגענד, ווען איך בין מיט'ן גאַנצען הארצען צוגעשטאַנען צו דעם ראַדיקאַלען לאַגער, האָב איך אויך, ווי אַלע, געגלויבט, אַז צווישען „איד“ און „מענש“ ליעגט אַ טיעפער, מיט קיין בריק ניט צו פערבויענדער תהום; אַז מען מוז אויסקלייבען „אַהין אָדער אַהער“ און אַז דער

„איד" דאַרף געבראַכט ווערען פאַר אַ קרבן צו דעם מענשען. ווע־ נינסטענס איז איין זאַך געווען קלאָר פאַר מיין יונגען מוח און האַרץ, אַז וואָס מעהר מענש איינער איז, אַלץ וועניגער איד איז ער, אַלץ וועניגער האָט ער זיך צו קימערען וועגען דעם שיקזאַל פון זיין פאָלק, אַלץ וועניגער האָט ער צו טראַכטען וועגען דער אידישער לאַגע און וועגען דער אידישער צוקונפט. און צוריק, וואָס וועניגער איד איך בין, וואָס פרייער איך בין פון אידישע טראַדיציעס, וואָס ווייטער פונ'ם אידישען לעבען, וואָס גלייכגילטיגער צו די נויטען און די אינטערעסען פון מיין פאָלק, וואָס איבערגעבענער צו דעם אַלגעמיין־ מענשליכען פּראָגרעס, — אַלץ העכער שטייגט מיין „איך" אויף דער לייטער פון דער מענשליכקייט.

איך וויל אייך דאָ ניט שילדערן די גאַנצע פּסיכאָלאָגיע פון יענעם אידישען ראַדיקאַלען דור, צו וועלכען איך געהער. איך וויל אייך דאָ ניט דערצעהלען, ווי אזוי און פאר וואָס מיר זיינען גע־ וואָרען בעלי־תשובה'ס, וואָס זענען מיט'ן גאַנצען האַרצען געבליבען טריי צו די בעסטע מענשליכע אידעאַלען און זענען פאָרט — אויך מיט'ן גאַנצען האַרצען — צוריק געוואָרען הייסע איבערגעבענע קינדער פון דעם אידישען פאָלק. יענע פּסיכאָלאָגיע איז געווען אַ פערפּלאָנטערטע, אַ קרענקליכע. אָבצושאַפען דעם תהום פון „איד" און „מענש" איז באמת געווען ניט אזוי לייכט, ווייל ער איז גע־ לעגען ניט נאָר אין דער לאָגיק, אין דעם טהעאָרעטישען דענקען, נאָר אויך גופא אין דעם לעבען און אין דעם געפיהל. און אויב דאָס אידישע בעוואוסטזיין גלויבט, אַז פאַר די בעלי־תשובה'ס איז אָנגעגרייט גאָר אַ בכבוד'ער פּלאַץ אויבען־אָן, אַז „במקום שבעלי־ תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד", — פערדיענען די בעלי־תשובה יענעם כבוד אפשר שוין דערפאַר, וואָס זייער נשמה האָט דורכגעלעבט אזוי פיעל ליידען און פּיין, — ליידען און פּיין, פון וועלכע דער איצטיגער פּראָגרעסיוו־נאַציאָנאַלער דור האָט, גע־ לויבט איז דער אויבערשטער, קיין ברעקעל בעגריף ניט.

ניט יענע, זעהר אינטערעסאַנטע פּסיכאָלאָגיע וויל איך דאָ פאַר אייך שילדערן. מיין צוועק איז מעהר ניט, ווי איבערגעבען אייך אַ פּאָר פון יענע לאָגישע אַרגומענטען, וואָס האָבען אונז גע־ האָלפען צו פערשיטען דעם תהום צווישען איד און מענש.

דרינגט מען אַ ביסעל טיעפער אריין אין דעם זין פון דער ראדיקאַלער פאָרמעל: „וואָס מעהר מענש, אַלץ וועניגער איד", אַזוי מוז מען באַלד איינזעהן, אַז די זאַך איז גאָר ניט אַזוי פשוט, ווי עס דוכט זיך אויף דעם אויבערפלעכליכען בליק. און וואָס מעהר איך האָב געטראַכט וועגען דעם ענין, אַלץ מעהר האָט מיר געמוזט ווערען קלאָר, אַז די פאָרמעל קאָן ניט זיין אומעדום גלייך ריכטיג. גאַנץ געוויס זענען דאָ פעלען אין לעבען — און זעהר האַרבע פעלען — וואו איך האָב אַ רעכט צוצוגעהן צו דעם אידען און זאָגען איהם: „איד, הער אויף צו זיין איד און ווער מענש; און וואָס מעהר מענש דו וועסט ווערען, אַלץ וועניגער איד וועסטו זיין". עס זענען אָבער דאָ אַנדערע פעלען, אפשר נאָך וויכטיגערע, וואו די פאָרמעל „ווער מענש און הער אויף צו זיין איד" פערליערט אין גאַנצען איהר זין. און דערנאָך האָבען זיך אנטפּלעקט נאָך אַנדערע פונקטען, — אפשר נאָר די וויכטיגסטע פון דעם מענשליכען לעבען, וואו יענע פאָרמעל, ניט נאָר זי ווערט אָן איהר גאַנצען זין, נאָר זי מוז גאָר פערוואַנ־דעלט ווערען אין איהר אייגענעם היפך, אַז וואָס מעהר מענש מען איז, אַלץ מעהר איד איז מען.

פאַנאַנדערצוקלייבען זיך אין די דאָזיגע פערשיידענע פעלען, וואו דער „מענש" איז גובר דעם „אידען", וואו ער מוז איהם לאָזען אין גאַנצען צורוה און וואו ער פערשטאַרקט איהם און מאַכט נאָך בולט'ער זיין מהות, — דאָס זאָל זיין, וועניגסטענס אין די וויכ־טיגסטע שטריכען, די אויפגאַבע פון מיינע איצטיגע פאָרלעזונגען.

און כדי לייכטער צו מאַכען די ארבייט, לאָמיר קודם כל נעֿ־ווינען אַ קלאָרען בעגריף וועגען די צוויי ענינים, — „איד" און „מענש", — וועמעס שייכות איינער צום אַנדערן מיר דאַרפען נעהנטער בעלייכטען.

וואָס אַזוינס איז „מענש"?

עס פערשטעהט זיך, אַז מיר האָבען דאָ ניט צו טהאָן מיט דער אַנטראָפּאָלאָגישער בעדייטונג פון דעם מין מענש בכלל. אין אונ־זער היינטיגען פאַל איז ניט יעדער מענש אַ „מענש". אַנטראָפּאָ־לאָגיש גענומען איז יעדער לעבעדיגער נפש, וואָס געהט אום אויף צוויי פיס, טראָגט אַ פּאָר הויזען אָדער אַ קליידעל און רעדט אויף אַ מענשליכער שפּראַך, — שוין אַ „מדבר", שוין אַ מענש. אָבער

אויך אין אונזער טאָג־טעגליכער שפּראַך, ווענדען מיר אָן אויס־דריקען, וואָס מאַכען ביי די מענשען גופא אַ שאַרפען חלוק צווישען „מענש" און „ניט־קיין־מענש". דעם חלוק מאַכען מיר דערפאַר, ווייל אין יעדער מענשליכער ברוסט לעבט די פאָרשטעלונג, וואָס און ווי אַ מענש דאַרף זיין און זאָל זיין, און ניט נאָר ווי דער אָדער יענער קומט פאָר אין דער טאָג־טעגליכער ווירקליכקייט. ווי פער־שיידען דער אידעאַל פון דעם מענשען זאָל ניט זיין ביי פערשיידענע פעלקער און פערשיידענע קלאַסען, געפינען מיר פאָרט אין איהם בשותפות'ע שטריכען, וועלכע מיר אַלע נעהמען אָן, אַז זיי זענען נויטיג, כדי אַ מענש זאָל זיין אַ מענש.

אַ מענש איז קודם כל אַ בעל־שכל. דורך זיין רייכען און שטאַרקערען דענקען האָט זיך דער מענש אַרויסגעריסען פון דער נאַטור און איז געוואָרען דער אויבערהאַרר איבער איהרע פּראָ־צעסען; און אומעדום, וואו מיר בעמערקען אַן אָבשוואַכונג פון דער מענשליכער דענק־קראַפט, זעהען מיר אין דעם אַ שטיק פערשוואונ־דענע מענשליכקייט. אויף אַ גאָר גראָבען נאַר פלעגט מען פריהער זאָגען, אַז ער איז „אַ בהמה בצורת אָדם", דערנאָך האָט מען פון איהם די „צורת אָדם" אויך אַוועקגענומען און אָנגעהויבען רעדען ווי פון „אַ בהמה בצורת פערד", — קורץ, ווי פון אַ לעבעדיגער זאַך, וואָס איז ניט מעהר „בבחינת אָדם", וואָס פאַלט אַרויס פון דעם גדר מענש.

כדי צו זיין אַ „פולער" מענש איז אָבער נאָך ניט גענוג צו זיין קלוג. מען דאַרף אויך האָבען אַ געוויסען מאָס פון ווילען. „ס'איז גאָר קיין מענש ניט", זאָגט מען אויף איינעם, וואָס האָט קיין ברעקעל אייגענעם ווילען ניט און לאָזט זיך פיהרען, וואוהין מען פיהרט איהם. „ס'איז אַ קאַלב".

„גאָר ניט קיין מענש" איז אויך דער, אין וועמעס הארצען עס איז אויסגעלאָשען יעדער פונק פון יושר און „מענשליכקייט", און אויך דער, וואָס היט ניט אָב יענע מינימאַלע פאָדערונגען פון שעהנקייט, ריינליכקייט און עלעמענטאַרע העפליכקייט, וועלכע מיר שטעלען צו יעדען מענשען. דעם עהרליכען „בטלן", וואָס קוקט ניט אויף זיין אויסזעהן, זיין קליידונג און זיין בענעהמען זיך מיט מענשען, זענען מיר אָפט מוחל זיינע ניט שעהנע מדות

צוליעב די העבערע מענשליכע מעלות, וואָס ער בעזיצט; אָבער אויך דאָ געהט די מחילה נאָר ביז צו אַ געוויסען גראַד. ווערט אין דעם פונקט פון שעהנקייט אריבערגעטראָטען אַ געוויסער גרעַ־ניץ, רופט דער מענש אין אונז ארויס אַ געפיהל פון עקעל און רחמנות. „אַ קלוגער מענש און אַ פרומער מענש און אַ בר־אורין, אָבער עפּעס נאָר קיין מענש ניט", זאָגען מיר אין דעם פאַל.

פון דעם גדר „מענש" געהט ארויס אויך דער, וואָס האָט ניט אין זיך קיין ברעקעל „יש", קיין ברעקעל אייגענעם שטאָלץ, קיין ברעַ־קעל מענשליכע חשיבות; דער, וואָס לאָזט זיך שפּייען אין פּנים, טרעטען מיט די פיס, און דערביי זאָל וועניגסטענס אין דער נשמה ביי איהם ניט אויפציטערען דער געפיהל פון פּראָטעסט. „אַ הינ־טישע פעל", זאָגט מען אויף איהם. „שפּיי איהם אין פּנים, זאָגט ער: אַ רעגען גיסט". אויף וויפיעל טהייער דעם מענשען איז דער געפיהל פון אייגענער חשיבות, פון אַן אייגענעם „יש", וואָס קאָן און זאָל בעשטעהן זיין שטערטעל, וואָס קאָן און זאָל זיך ניט לאָזען קריכען אויפ'ן קאָפּ (פערשטעהט זיך, אין וויכטיגע ענינים), קאָן מען זעהן פון אַ זעהר אינטערעסאַנטען, כאַראַקטעריסטישען פאַקט. עס איז אפשר ניטאָ אויף דער וועלט — אַ חוץ דעם מענשען — קיין איין בריאה, וואָס זאָל שטעהן צו איהם אַזוי נאָהענט דורך איהרע כמעט מענשליכע מעלות, ווי דער הונד. זיין קלוגשאַפט, זיין איבערגעבענקייט און טרייקייט, זיין גענוגזאַמקייט, זיין אמת'ע מסירת נפש פאַר די מענשען, וואָס זענען איהם ליעב און טהייער, רופען ארויס בעוואונדערונג, ניט זעלטען התלהבות ביי יעדען ערנ־סטען פאַרשער פון דעם הונד'ס לעבען און כאַראַקטער. אייניגע, ווי, צ. ב., דאַרווין, און נאָך פריהער אָגיוסט קאָנט, געהען אַזוי ווייט אין דעם פּרט, אַז זיי געפינען אין דעם הונד דעם ערשטען אָנהויב פון אַ ר ע ל י ג י ע ז ע ן געפיהל, וואָס איז ביז אחער בעטראַכט געווען, ווי די איינציגע, ריין מענשליכע מעלה. אָבער די אַלע מענשליכע מעלות אין דעם הונד ווערען אין גאַנצען בטול אין אונ־זער אָבשעצונג דורך דער „הינטישער" צוגעלאָזטקייט, צוגעבונ־דענקייט און אונטערטהעניגקייט. דאָס הינטישע „זוכען חן אין די אויגען" פון דעם בעל־הבית, דאָס לאָזען זיך בעהאַנדלען, ווי אַ הונט", קאָן דער מענש גאַנץ לייכט — און נאָך מיט דאַנקבאַרקייט

אַריבערטראָגען אין דער חיה; ער קאָן דאָס אָבער בשום אופן ניט ניט מוחל זיין, ווען ער געפינט דאָס אין דעם מענשען. אויך דעם הונד'ס הארטקייט צו אַלעמען, וואָס איז ניט זיין באַלעבאָס אָדער ניט דעם באַלעבאָס' מקורב, זיין שלעכטע חבר'שאַפט מיט די „מיט־הינד", — אַלץ גרויסע, הינטישע מעלות, וואָס שטאַמען פון דער הויפּט־מעלה זיינער, זיין ל י ע ב ע, זיין אמת'ער טרייער ליעבע צו די „זייניגע", — אויך דאָס רופט אין א ו נ ז אַרוים דעם ביטער־סטען געפיהל פון פּראָטעסט, ווען מיר זעהען עס אין אַ הונט בצורת מענש. „געמיינער הונד!" איז דער ערגסטער זידעל־וואָרט, וואָס מיר קאָנען איינעם שליידערן אין פּנים.

ווי קליין און אָרעם עס זאָלען ניט זיין די אַלע פאָדערונגען, וואָס אַ געוועהנליכער מענש שטעלט צו אַ געוועהנליכען מענשען, דריקען זיי פאָרט אוים דעם אינווענינסטען תוך פון דער בחינה־„מענש". פּרינציפּיעל האָבען זיי אין זיך שוין אַלץ, וואָס הויבט אויף דעם מענשען צו דער קרוין פון דער שעפּפונג, אַלץ, וואָס שיידט איהם אָב פון דער חיה, לאָז זיין מעהר נישט ווי דורך דעם, וואָס דער מענש האָט די אַלע מעלות אין אַ גרעסערער מאָס און אין אַ רייכערער אַרט, איידער זי. לאָז זיין, אַז פון אָנהויב איז דער חלוק צווישען מענש און חיה געוועזן ניט גאָר גרויס; אַז אין דער ערשטער צייט האָט דער מענש זיין שטאַרקערען שכל אויסגענוצט צוליעב ריין פּראַקטישע לעבענס־צוועקען פונ'ם „קאַמפּף אומ'ס דא־זיין", וואָס בעהערשט אויך דאָס לעבען פון דער חיה. אָבער אין זיין ענטוויקעלונג האָט זיך דער שכל אויפגעהויבען איבער די ריין־מאַטעריעלע נויטען און האָט בעשאַפען אַ וועלט פון געדאַנקען, וואָס ברענגט דעם מענשען אַן אַנדער מין הנאה, וועלכע קיין חיה אין דער וועלט קאָן ניט משיג זיין, — די הנאה פון דער ש כ ל' ד י נ ־ ק י י ט, וואָס שטעקט אין אַ וועלכען עס איז געדאַנק, אַלץ איינס, צי ער קאָן אונז ברענגען נוצען, צי ניט. די ליעבע צום שכל און זיינע פּראָדוקטען איז געוואָרען אַ ריין מענשליכער שטריך.

דאָס איינענע איז אויך מיט אַלע אַנדערע מעלות. זיי זענען אפשר פריהער אַרויסגעוואַקסען פון די פּשוט'ע, מאַטעריעלע בע־דערפעניסען, וואָס דער מענש האָט געהאַט און האָט נאָך אין איינעם מיט דער חיה. אָבער אין זייער ענטוויקעלונג האָבען זיי אַריבער־

געוואַקסען די נויט, וואָס האָט זיי אַרויסגערופען, און זיי זענען געוואָרען טהייער דעם מענשען צוליעב זיך גופא, ווײַלע אין זיי דערקענט ער זיין אייגענע מענשליכע נאַטור.

דער ו ו י ל ע ן, וואָס האָט פריהער געהאַט דעם צוועק נאָר צו בעהערשען די דרויסענדיגע נאַטור צוליעב אַ בעסערען לעבען פון דעם גוף, ווערט ביי אַ העכערען טיפּ מענש אַ געצייג, וואָס מיט איהם בעהערשט ער די תאוות און בעדערפעניסען פון דעם אייגענעם חומר, צוליעב אַ טיעפערען און שעהנערען לעבען פון דער נשמה. די ליעבע צו ש ע ה נ ק י י ט, וואָס איז אין אָנהויב געווים געווען פערבונדען מיט דעם סעקסועלען אָבקלייב און האָט גענדארפט ניט מעהר ווי שטאַרקער מאַכען די מאַגנעטישע קראַפט צווישען דעם „ער“ און דער „זי“, האָט זיך אַרויסגעריסען פון אַלע ליידענשאַפטען און איז געוואָרען אַ ריינע ליעבע צו דער שעהנער פאָרם אין דער בעטראַכטונג פון דער נאַטור, אין דער בעוואונדערונג פון דער קונסט, — אַ ריינע ליעבע, וואָס האָט ניט קיין איין מאַטעריעלע פּניה אין זיך.

די געפיהלען פון יושר, פון רחמנות און מענשען־ליעבע זענען אויך אפשר פריהער אַרויסגעוואַקסען פון די פּראַקטישע נויטען פון דעם געזעלשאַפטליכען לעבען און האָבען געבראַכט נוצען יעדען איינצעלנעם אינדיווידואום. אָבער אין דעם משך פון דער ענט־וויקעלונג האָבען זיי פאַר דעם מענשען בעקומען אַ זעלבסטשטענ־דיגען זין, און אָפטמאָל איז דער מענש מקריב זיין אייגענעם לעבען, כדי דורכצופיהרען פאַר אַנדערע די אידעאַלען פון יושר, רחמנות אָדער מענשען־ליעבע.

און אויך דער מענשליכער שטאָלץ איז געוואָרען אַן אַנדערער, אַ העכערער. ביי די שעהנערע מענשען, ד. ה. ביי די וואָס זענען מעהר מענש, יאָגט ער זיך שוין ניט נאָך דעם ביסעלע כבוד, וואָס איינער קען קריגען אין לעבען פאַר זיך. עס וואַקסט אוים דער בעגריף פון דעם כ ב ו ד ה ת ו ר ה, דער עהרע פון אַ העכערער זאַך, וואָס איז מיר טהייער און וואָס פערדיענט די דאָזיגע עהרע, — מיין פאָלק אָדער מיין רעליגיע, אָדער מיין סאָציאַלער אידעאַל, — און דער מ ע נ ש, ביי וועמען יענער עהרגעפיהל איז ניט אָבגע־שטאָרבען, קאָן ניט בלייבען גלייכגילטיג, ווען ער זעהט צו, ווי דאָס

איהם טהייערע ווערט געטראָטען מיט די פיס, ווען אפילו ער אליין ליידט דערפון ניט א ברעקעל.

קורץ, א מענש איז דער, וועמען עס איז טהייער די „מענש־ ליכקייט" אין דעם מענשען, וואָס ליעבט און שעצט די ריין מענש־ ליכע מעלות פון דער נשמה. א מענש איז דער, וואָס ליעבט שכל און וויסענשאַפט, מענשען־ליעבע און יושר, שעהנקייט און שטאַרקע שטאָלצע מענשליכע חשיבות. און וואָס מעהר איינער איז דורכ־ געדרונגען מיט די דאָזיגע מעלות און מיט דער ליעבע צו זיי, אלץ מעהר מענש איז ער.

דאָס איז „מענש". און וואָס איז „איד?"

אויך דער בעגריף נויטיגט זיך אין א ביסעל א טיעפערער בעטראַכטונג, ווייל ער נעהמט אַרום דריי גאַנץ פערשיידענע אר־ טען פון אידען: דעם רעליגיעזען איד, דעם ראַסען־איד און דעם נאַציאָנאַלען איד.

עס איז געווען א צייט, ווען די אלע דריי אַרטען זענען נאָך ניט געווען פאַנאַנדער־געשיידט, און יעדער איד, וואָס האָט געשטאַמט פון אידישע עלטערן (דער „ראַסען"־איד) איז אין דערזעלביגער צייט געווען א ר ע ל י ג י ע ז ע ר איד, ווייל ער האָט געגלויבט אין דעם אידישען גלויבען, און אויך א נ אַ צ י אָ נ אַ ל ע ר איד, ווייל ער האָט געלעבט מיט די אלגעמיינע אידישע האָפענונגען אויף די ווידערגעבורט פון דעם אידישען פאָלק.

איצטער, בעונותינו הרבים, איז די „דריי־אייניגקייט" פון דעם אידען צושפּאָלטען געוואָרען. עס זענען דאָ אידען, ביי וועמען די „אידישקייט" ליעגט גאַנץ קלאָר אויסגעקריצט אויפ'ן פּנים, וואָס האָבען אָבער רעליגיעז גאָר נישט ניט צו טהאָן מיט דעם „יודאאיזם" און לייקענען לגמרי אָב זייער סאָלידאַריטעט מיט דער אידישער נאַציאָן. אנדערע זענען נאַציאָנאַל געשטימט, אָבער ווילען גאָר נישט וויסען פון דער אידישער רעליגיע.

קאָנען נאָך די דאָזיגע לייקענער פון דעם אידישען גלויבען אריינגענומען ווערען אין דעם גדר „איד"?

דאָס רוב מיינט עד היום, אז א איד איז נאָר דער, וואָס גלויבט אין א געוויסען רעליגיעזען סיסטעם, וואָס רופט זיך „יודא־ איזם", אידישקייט. „ישראל ואוריתא חד נינהו" — דאָס אידישע

פאָלק און די אידישע תורה איז איין־און־דיזעלביגע זאַך. אַ איד־זיין איז דעריבער עפּעס אַזוינס, וואָס העננט אָב פון אונזער איינענעם ווילען. גלויבען מיר אין די אידישקייט, זענען מיר אידען; הערען מיר אויף צו גלויבען, זענען מיר אויס אידען. דאָס איז אַקוראַט ווי מיט יעדער אַנדער רעליגיאָן, אָדער פּאַרטיי, אָדער פילאָסאָפישער ריכטונג. איינער איז אַ קאַטאָליק, אָדער אַ סאָציאַליסט, אָדער אַ העגעליאַנער, כל זמן ער גלויבט אין דעם קאַטויּלישען גלויבען, אָדער אין דעם סאָציאַליסטישען אידעאַל אָדער אין העגעל׳ס פילאָסאָפיע. אַזאַ אויסטייטשונג פון דעם מהות איד קאָן שוין אָבער אין דער איצטיגער צייט ניט אויסהאַלטען קיין ברעקעל קריטיק. די איצטיגע מענשהייט איז איינגעטהיילט ניט נאָר אין רעליגיאָנען, פּאַרטייען, און פערשיידענע ריכטונגען. נאָך איידער אַלע אַנדערע איינטהיילונגען, אין וועלכע מיר קאָנען אריינטרעטען דורך אונזער ווילען און אונזער גלויבען און פון וועלכע מיר קאָנען ארויסטרעטען, אויב אונזער מיינונג וועגען זיי האָט זיך געביטען, איז דאָ נאָך אַ מענשליכע איינטהיילונג, אין וועלכע מען טרעט ניט אריין, נאָר מען ווערט אריינגעבוירען און פון וועלכער מען קאָן ניט ארויסטרעטען, סיידען ארויסשטאַרבען. איך מיין דאָ די איינטהיילונג פון דער מענשהייט אין איינצעלנע פ ע ל ק ע ר. יעדער איינער מ ו ז בעלאַנגען צו אַ וועלכען עס איז פאָלק, צי ער וויל, צי ער וויל ניט, ווייל מען קאָן ניט זיין „נאַציאָנס־לאָז“, ווי מען איז צ. ב. „קאָנפעסיאָנס־לאָז“, ווען מען בעלאַנגט ניט צו קיין רעליגיע, אָדער ווי מען איז „פּאַרטיי־לאָז“, ווען מען געהערט ניט צו קיין פּאַרטיי. געהערט איינער ניט צו ד ע ם פּאָלק, מוז ער געהערען צו אַן אַנדערן.

עס איז ניט מיין היינטיגע אויפגאַבע, אויסצופאָרשען, צי עס איז גוט אַזוי, וואָס די מענשהייט איז איינגעטהיילט אין איינצעלנע פעלקער. וואָלט דער רבונו־של־עולם, בעת ער האָט בעשאַפען די מענשהייט, זיך מיט אונז אַלעמען מישב געווען, ווי אַזוי צו בעשאַפען זי, וואָלט איהר אפשר געקאָנט געבען איהם די עצה, ער זאָל חס־ושלום ניט צולאָזען איהר צושפּאַלטונג אין פערשיידענע נאַציאָנען. איך, פון מיין זייט, וואָלט, מחמת אַ סך און אַ סך טעמים, אדרבה, געשטאַנען שטאַל און אייזען, ער זאָל ניט צולאָזען צו איין

איינציגער מענשהייט מיט איין איינציגער קולטור. אָבער מ'קאָנען אונז דאָס מאָל אין גאַנצען פערשפּאָרען די ספקות וועגען דעם ענין. די נאַטור האָט געטהאָן איהרס און האָט ביי אונז קיין עצות ניט געפרעגט, און כל זמן זי האָט ניט אָבגעשאַפט די פעלקער, מוז יעדער איינער, ווי איך האָב שוין בעמערקט, געהערען צו אַ וואָסער עס איז פאָלק, אפילו אַנטקעגען זיין אייגענעם ווילען.

אָט דער פאַקט איז נאָך ניט אין גאַנצען קלאָר פאר אַ סך און אַ סך פון די אַזוי אָנגערופענע „קאָסמאָפּאָליטען". דעם קאָסמאָפּאָליט'ס אידעאַל איז, — אַז אַלע פעלקער זאָלען פערשווינדען און עס זאָל בלייבען איין־איינציגע מענשהייט. דאָס איז אפשר אַ גאַנץ גוטער אידעאַל און קאָן אפשר אויך מקוים ווערען — במהרה בימינו — אין אַ פאָר־צעהנדליג טויזענד יאָהר אַרום, — הגם איך לייקען ביידע זאַכען: סיי, אַז דאָס איז אַ וואונשבארער אידעאַל, סיי אַז ער קאָן ווען עס איז מקוים ווערען. דאָס איז זיך אַ טהעאָרעטיש־שער ספק. דער קאָסמאָפּאָליט מאַכט אָבער אַן אַבסאָלוטען טעות שוין היינטיגען טאָג, ווען ער מיינט, אַז דורך דעם גופא, וואָס ער גלויבט אין דעם דאָזיגען אידעאַל, טרעט ער שוין איצטער ארויס פון דעם נאַציאָנאַלען גדר און ווערט פאָלק־לאָז. דאָס איז אקוראט אַזוי אונמעגליך, ווי עס איז אונמעגלך דעם בארג אויפצוהערען צו זיין אַ בארג, כל זמן עס זענען נאָך דאָ טהאָלען אַרום איהם, און ווי עס איז אונמעגליך דעם טהאָל אויפצוהערען זיין אַ טהאָל, כל זמן אַרום איהם שטעהען נאָך בערג. ערשט ווען דער בארג ווערט אַראָבגעגראָבען, אָדער דער טהאָל פערשאָטען, פערשווינדט דער חלוק צווישען זיי. און איידער דער חלוק איז פערשוואונדען, מוזען זיי בלייבען וואָס זיי זענען.

אַ פאָלק איז אַ גרופּע פון מענשען, וואָס האָט אין אַ משך פון דורות געלעבט אין אַ בשותפות'ער קולטורעלער אַטמאָספערע און האָט דעריבער אויסגעאַרבייט אין דעם לעבען, אין דעם קערפּער און אין דער נשמה געוויסע סמנים, — אַלץ איינס וואָסערע, — וואָס דורך זיי שיידט זי זיך אָב פון אַנדערע מענשליכע גרופּען, וועלכע האָבען אויך אין אַ משך פון דורות געלעבט אין זייער קולטורעלער סביבה און ממילא אויסגעאַרבייט זייערע אייגענע סמנים. וואָלטען ניט געווען קיין *פערשיידענע* פעלקער, וואָלט

קיין פאָלק קיין פאָלק ניט געווען. איין איינציג פאָלק אין דער וועלט איז שוין קיין פאָלק ניט, נאָר די גאַנצע מענשהייט, און אַלע זיינע פאָלקס־סמנים הערען אויף צו זיין פאָלקס־סמנים און ווערען פשוט שטריכען פון דער אַלגעמיינער מענשליכער נאַטור. זאָלען אַלע פעלקער פערשווינדען און זאָל נאָר בלייבען, צ. ב., דאָס ענג־לישע פאָלק, וועלען יעמאָלט די ענגלענדער אויפהערען צו זיין ענג־לענדער, נאָר ס ת ם - מ ע נ ש ע ן און יעדער שטייף־ענגלישער כאַראַקטער־שטריך וועט ווערען אַ סמן פון דעם „מענש בכלל“. אָבער ווי נאָר עס זאָל דורך אַ נס אַרויסשפרינגען נאָך אַ פאָלק לעבען דעם ענגלישען, צ. ב., דאָס דייטשע, אַזוי וועט תיכף פער־שווינדען דער „סתם־מענש“ און דער „מענש בכלל“, און געוויסע מענשליכע שטריכען, וואָס מיר געפינען ביי דעם דייטשען, וועלען יעמאָלט ווערען דייטשע נאַציאָנאַלע סמנים, און די מענשליכע שטריכען, וואָס זענען דאָ ביי דעם ענגלענדער, אָבער פעהלען ביי דעם דייטשען, וועלען יעמאָלט וויעדער ווערען ענגלישע נאַציאָנאַלע סמנים.

כל זמן עס זענען דאָ פעלקער אויף דער וועלט, מוז יעדער ניי־געבאָרענער מענש, פון דעם מאָמענט אָן פון זיין געבורט, צוגערע־כענט ווערען צו אַ בעשטימטען פאָלק. און ווען פון אַלע פעלקער זאָלען בלייבען נאָר צוויי, וועט אויך יעמאָלט יעדער ניי־געבאָרענער מענש מוזען ברענגען מיט זיך אויף דער וועלט אַ געוויסען טהייל פון נאַציאָנאַלע סמנים, יענעם טייל, וואָס געהט איבער בירושה דורך די בלוט פון די עלטערן, פון דור צו דור. ער וועט אויך תיכף צו־געצעהלט ווערען צו איין גרופּע אָדער צו דער אַנדערער.

שטעלט אייך אַפילו פאָר אַזאַ פאַל: אַלע קאָסמאָפּאָליטען פון דער וועלט טהיילען זיך אויס פון זייערע פעלקער און בעשאַ־פען אַן אייגענע גרופּע, וואָס זאָל זיך רופען „סתם־מענשען“. כל זמן יענע פעלקער וועלען נאָך בלייבען בעשטעהן, וועט אָט די נייע קאָסמאָפּאָליטען־גרופּע, וואָס וויל גאָר ניט וויסען פון דעם ענין פאָלק, שוין דורך דעם פאַקט גופא פון איהר אַרויסטהיילען זיך, מוזען שפּיעלען די ראָליע פון אַ בעזונדער אומה, דעם „סתם־מענשען־פאָלק“, און יעדעם קינד, וואָס וועט געבאָרען ווערען ביי איהר, וועט נאַציאָנאַל מוזען געהערען צו דער נייער אומה אַזוי

לאַנג, ביז עס וועלען נאָך עקזיסטירען אַנדערע אומות, וואָס שיידען זיך אָב פון איהר. און אַקוראַט אַזוי לאַנג וועט אויך ניט קאָנען זיין קיין אַלגעמיינע מענשהייט, וואָס זאָל ליגען ערגעץ וואו דרויסען פון די עקזיסטירענדע פעלקער, און וואוהין מען זאָל קאָנען אריינשפּרינגען, ווען מען פערלאָזט דאָס אייגענע פאָלק. טרעט מען ארויס פון איין נאַציאָנאַלער גרופּע, מוז מען תוך כדי דבור אריינטרעטען אין אַן אַנדערע און איידער מען איז אריינגעטראָטען אין די אַנדער גרופּע, האָט מען פאַקטיש נאָך ניט פערלאָזען די ערשטע. ווערען פאָלק־לאָז, הייסט עס, קאָן אפילו דער קאָסמאָפּאָליט ניט אין דער איצטיגער צייט. העכסטענס, וואָס ער קאָן, איז ארויסגעהן פון איין פאָלק און זיך אַסימילירען מיט אַן אַנדערן. אין דעם פּראַקטישען לעבען זענען דעריבער די קאָסמאָפּאָליטען, וואָס פאָדערן מען זאָל זיך אָבזאָגען פון דער אייגענער נאַציאָן, ניט קיין אַנדער זאַך ווי אַסימילאַטאָרען, וואָס פערלאַנגען מען זאָל צושטעהן צו אַן אַנדער נאַציאָן, — ד. ה. מיט אַנדערע ווערטער: זיי זענען, — ניט אין דער טהעאָריע, נאָר אין דעם פּראַקטישען לעבען, — ניט קיין קאָסמאָפּאָליטען, נאָר נאַציאָנאַליסטען פון יענער אַנדער נאַציע.

איך האָב דאָ פון אויבען אויף בעריהרט דעם וויכטיגסטען רעזולטאַט, צו וועלכען די מאָדערנע פאָרשונג איז געקומען בנוגע צו דעם נאַציאָנאַלען פּראָבלעם. און דער רעזולטאַט וועט אונז העלפען פאַנאַנדערקלייבען זיך אין דער פראַגע, וואָס אינטערעסירט אונז איצטער: הייסט „איד־זיין" נאָר בעלאַנגען צו אַ געוויסען גלויבען, אָדער דאָס הייסט אויך בעלאַנגען צו אַ געוויסען פאָלק, אפילו ווען ער פערלאָזט אין גאַנצען דעם אידישען גלויבען?

אויב יעדער מענש מוז געהערען צו אַ וועלכען עס איז פאָלק און אויב די אידען זענען ניט קיין פאָלק, נאָר אַ רעליגיעזע סעקטע, מוז מען אַוועקשטעלען די פראַגע: צו וועלכען אַנדער פאָלק בעלאַנגען זיי? און אויף דערויף איז דאָ נאָר איין ענטפער: צו קיין אַנדער פאָלק אין דער וועלט, ווייל קיין אַנדער פאָלק אין דער וועלט קאָן אין זיי ניט זעהן די קינדער פון זיין אייגען פלייש און בלוט. אין קיין לאַנד, וואו אידען וואוינען, — אפילו אין יענע לענדער, וואו די אַסימילאַציע האָט זיך געמיהט דורכצופיהרען

איהר פּראָגראַם גאַנצע הונדערט יאָהר, — און נאָך מעהר — נאָכ־אַנאַנד. אפילו אין פראַנקרייך, אין האָלאַנד, אין איטאַליען, — האָבען די אידען נאָך ניט פערלאָרען זייערע נאַציאָנאַלע אייגענ־שאַפטען אויף אַזויפיעל, אַז די אַרומיגע בעפעלקערונג זאָל זיי ניט דערקענען און זאָל ניט מאַכען אַ חלוק צווישען זיך און זיי. וועגען רעדט שוין וועגען די אידען אין רוסלאַנד, פּוילען, רומעניען און אַמעריקאַ, וואו די אידישע סמנים וואַרפען זיך נאָך אַזוי בולט אין די אויגען. אמת, אונזערע אַסימיליאַטאָרען ווילען דאָס ניט איינזעהן און זיי שמועסען זיך באמת איין, אַז די אידען געהערען נאַציאָנאַל צו יענע פעלקער, צווישען וועלכע זיי וואוינען, אָבער זאָגען אַזוי הייסט פּשוט ניט האָבען קיין איין פונק פון וויסענ־שאַפטליכען יושר, אָדער אין בעסטען פאַל קיין ברעקעל חוש ניט פאַר דעם פאַקטישען אמת. וואָס פון די אידען זאָל ניט ווערען אין דער צוקונפט, לעת־עתה געהערען זיי ניט צו יענע פעלקער, און יענע פעלקער זענען אבסאָלוט גערעכט, ווען זיי ווילען זיי ניט בעטראַכטען פאַר זייער „אייגען בלוט“.

אָבער: אויב די אידען געהערען ניט צו זיי, אויב זיי זענען ניט קיין פּוילען, ניט קיין רוסען, ניט קיין טאַטערן און אַזוי ווייטער, איז יעמאָלט מוזען זיי ממילא פ א ק ט י ש געהערען צו זיך אַליין, — ד. ה. זיין אַ בעזונדער פאָלק. און ווילט איהר גאָר שטאַרק מקפיד זיין אין דעם ענין, לעגט זיך אייך ניט לייכט אויפ'ן זינען, אַז דער מאַראָקאַנער איד און דער רוסישער איד זאָלען גע־הערען צו איין און דערזעלביגער אידישער אומה, קאָנט איהר זאָגען, אַז אַלע אידען פון דער וועלט בילדען אַ גרופּע פון אידישע פעלקער, ווי די רוסען, פּוילען און רוטענען בילדען אַ גרופּע פון סלאַווישע פעלקער. איהר קאָנט אָבער בשום אופן ניט צורע־כענען דעם רוסישען אידען צו דער סלאַווישער פעלקער־גרופּע.

נאַציאָנאַל געהערען די אידען צו זיך אַליין. און עס איז קיין חדוש ניט, וואָס עס איז אַזוי! די אידען האָבען אין אַ משך פון דורות און דורות געלעבט אין איין איינציגער קולטורעלער אַטמאָספערע, אין איין איינציגען בעשטימטען לאַנד. זיי האָבען דעריבער געמוזט אויסאַרבייטען געוויסע סמנים פון קערפּער און גייסט, וואָס געהען איבער בירושה פון דור צו דור, אַלע איינס,

צי זיי גלויבען אין זייער אידישקייט, אָדער ניט. א קינד, וואָס ווערט געבוירען פון גע׳שמד׳טע אידישע עלטערן, ברענגט מיט זיך אויף דער וועלט דעם אידישען „מוח" און די אידישע „הארץ", — א בעשטימטען בוי פון זיין גוף און זיין נשמה: ע ר א י ז א א י ד, ווען אפילו אלע אידען ווילען פון איהם גאָר נישט ניט וויסען און ער אליין האָט פיינד זיין פאָלק בתכלית השנאה. ווען די גע׳שמד׳טע אידען הערצענשטיין און פערגאמענט האבען זיך אין דער „גאָסודארסטווענאיא דומא" פערשריעבען: „רעליגיאי פראוואָסלאוונאָי, נאציאָנאל׳נאָסטי יעווריסקאָי", — איז דאָס דעריבער ניט געווען קיין פיינער וויץ פון זייער זייט, נאָר א פשוט׳ער קאָנסטאטירען פון א פשוט׳ען פאקט. ישראל לחוד ואוריתא לחוד, די אידישע רעליגיע איז איין זאך און דאָס אידישע פאָלק איז אַן אַנדער זאך. יעדער איד קאָן אָנגעהערען צו ביידע, אָבער ער מוז אָנגעהערען צו איינער, צו דעם אידישען פאָלק. איז ער איינמאָל געבוירען געוואָרען פון אידישע עלטערן, קאָן מען אין קיינע וואסערן ניט אָבוואשען זיין „אידישקייט", זיין בעשטימטען נאציאָנאל-אידישען טיפ, וואָס טרעט ארויס מעהר אָדער ווייניגער בולט אין זיין פיזיאָגנאָמיע און זיין כאראקטער, ווי אויך אין זיין ארט צו בעשאפען גייסטיגע גיטער.

א איד איז ניט נאָר א רעליגיעז-גלויביגער „איזראעליט". א איד איז אויך דער, וואָס געהערט דורך זיין געבורט צו דעם אידישען פאָלק, — און האָט דעריבער ארייִנגענומען אין זיך אלע סמנים פון דער אידישער ראַסע.

אָבער דאָס איז נאָך ניט גאָר: מיר האָבען שוין געזאָגט, אז עס איז דאָ נאָך א דריטער מין איד, דער נ א צ י אָ נ א ל ע ר, ד. ה. אזא וואָס געהערט ב ע וו ו א ס ט ע ר ה י י ד צום אידישען פאָלק, וואָס וויל געהערען צו איהם, וואָס בעטראכט זיך סאָלידאריש מיט זיין גאנצער געשיכטע און קעמפפט אָדער וויל קעמפפען פאר דעם פאָלק׳ס ווייטערדיגען קיום אויף דער וועלט.

אָט די דריי ארטען „איד" מוז מען האָבען אין זין, — דעם רעליגיעזען, דעם ראסען-איד און דעם נאציאָנאלען, — ווען מען וויל זיך גוט פאנאנדערקלייבען אין דער פראגע פון „איד און מענש".

מיר וועלען אָנהויבען מיט דעם נאַציאָנאַלען אידען, ווייל ער איז דער וויכטיגסטער פאַר אונז און ווייל די פערענטפערונג פון זיין פראַגע וועט אונז אויך העלפען אויסצוגעפינען דעם אמת בנוגע צו די צוויי אַנדערע ארטען.

איך האָב געזאָגט, אַז אַ נאַציאָנאַלער איד איז דער, וואָס ווייל געהערען צו דעם אידישען פאָלק און זיין סאָלידאריש מיט זיין גאַנצען היסטאָרישען גורל. איבערטרייבט מען דעם אידישען נאַציאָנאַליזם ביז צו דעם עקסטרעם, ווערט די דאָזיגע סאָלידאַריטעט פערוואַנדעלט אין אַ בלינדע פערליעבטהייט צו אַלץ, וואָס טראָגט אויף זיך דעם שטעמפעל פון „אידישקייט". אין דעם אידישען לעבען איז אַלץ גוט און שעהן. עס איז אַ „מה טובו"-שטימונג, וואָס פאַלט אריין אין קעלבערנע התפעלות פון יעדען שטריך, וואָס דער איד האָט אַרויסגעבראַכט אין זיין כאַראַקטער און אין זיין קולטור. „מה טובו אוהליך, יעקב, משכנותיך, ישראל!" „ווי שעהן זיינען דיינע געצעלטען, יעקב, דיינע רוה-פּלעצער, ישראל!" אַזאַ מין פער'שכור'טער נאַציאָנאַליזם געפינט זיך ביי די רעאַקציאָנערע עלעמענטען פון יעדען פאָלק; דאָס איז יענער „אתה בחרתנו"-איזם, פון וועלכען קיין נאַציע אין דער וועלט איז, ליידער, ניט פריי, און וועלכער טראָגט איצטער דעם אַלגעמיינעם נאָמען פון „שאָוויניזם".

איך מוז מודה זיין, אַז גראָד אין דעם ענין פון „מה טובו"-שטימונג האָט דער קאָסמאָפּאָליטיזם, מיט זיין אַבסאָלוטען אָב-לייקענען פון אַלץ, וואָס איז נאַציאָנאַל, אַרויסגעבראַכט אַ סך טיעפע, אייביגע אמת'ען, וואָס גיבען אונז אַ רעכט אין געוויסע פעלען צו בעטראַכטען „דאָס נאַציאָנאַלע" ווי אַ היפך צו דעם אַלגעמיין-מענשליכען און צו קעמפּפען אַנטקעגען איהם אין דעם נאָמען פון דער פּראָגרעסיווער ענטוויקעלונג. דאָס הייסט אָבער ניט, אַז דער קאָסמאָפּאָליטישער געדאַנק איז אומעטום און אין אַלע פעלען גערעכט. אַ ניכטערע, אונפּאַרטייאישע בעטראַכטונג פון דעם ענין, וועט אונז, ווי איך האָף, בעווייזען, אַז די ביידע עקסטרעמע ריכטונגען: דער קאָסמאָפּאָליטיזם און דער שאָוויניזם האָבער אריבערגעשאָסען דאָס ציעל; אַז זיי ביידע האָבען אָנגעטאַפּט פונדאַמענטאַלע אמת'ען פון דעם מענשליכען לעבען

און דעם פעלקער־לעבען, — אמת׳ען, וואָס מוזען אַריינגעבראַכט ווערען אין הארמאָניע, ווייל זיי קאָנען הויזען איינער מיט דעם אַנדערען נאָר אונטער געוויסע בעדינגונגען און אין געוויסע גרעניצען.

די ארגומענטאַציע פון דעם קאָסמאָפאָליט איז אַזוי קלאָר און איינפאַך, לעגט זיך אַזוי גלאַט אויף דעם שכל הישר, אַז ס׳איז גאָר קיין חדוש ניט, וואָס יעדער דענקענדער קאָפּ מוז קודם כל בעשופ׳ט ווערען פון דער קאָסמאָפּאָליטישער לאָגיק און פון יענע ליכטיגע האָריזאָנטען, וועלכע ער עפענט פאַנאַנדער פאַר דער מענשליכער צוקונפט.

דער קאָסמאָפּאָליט זעהט דעם אונטערשייד פון פעלקער נאָר אין דער פערשיידענקייט פון זייער לעבען, אין דעם פאַנאַנדערגעהן זיך פון זייער קולטור. קולטור איז אָבער אַ זאַך, וואָס ווערט ארויסגעבראַכט פון דעם מענשליכען שכל, דעם מענשליכען יושר און דעם מענשליכען שטרעבען צו שעהנקייט. אויב צוויי קולטור־ערשיינען שטימען ניט איין איינע מיט דער אַנדערער, הייסט עס, אַז דער אַלגעמיין־מענשליכער שכל האָט זיך אין זיי אָבגעשפּיגעלט ניט אין דער זעלביגער מאָס. די אַלגעמיינע מענשליכקייט האָט זיך פערקערפּערט אין זיי אין אַ פערשיידענעם גראַד פון קלאָרקייט און שטאַרקייט. אין איין קולטור־ערשיינונג, ביי איין פאָלק, איז דער מענשליכער שכל אַרויסגעקומען מעהר בלוט און ריין, איידער אין דער אַנדער קולטור־ערשיינונג, ביי אַן אַנדער פאָלק.

צוויי פעלקער בעאַרבייטען די ערד: די גאָר ווילדע בושמענער און די ציוויליזירטע ענגלענדער. די אַרט פון זייער אַגרי־קולטור איז איינער פון יענע „נאַציאָנאַלע“ סמנים, מיט וועלכע דער גאָר ווילדער בושמען שיידט זיך אָב פון דעם אויסלענדער. דער בושמען אָדער דער באַטאַקוד, אָדער דער פידזשיאַנער, — איך געדענק שוין באמת ניט, ווער פון די דאָזיגע בכבוד׳ע פעלקער, — נעהמט, אַז ער וויל בעאַרבייטען די ערד, אַ פערשפּיצטען פּלאָקען אין די הענד, שטעלט איהם צו צו דעם באָדען, שטרענגט אָן אַלע זיינע כחות און קראַצט אויף אַ קליינעם שטח, אין וועלכען ער וואַרפט אַריין די זריעה און לאָזט זי איבער אויף גאָט׳ס בעראָט. שוין אָט אין דער פּרימיטיווער אַרט פון אַגריקולטור שטעקט

אַ היבשע ביסעל פון מענשליכען שכל און מענשליכער ערפאַהרונג. דער ציוויליזירטער ענגלענדער אָדער דער אַמעריקאַנער ווענדט אָן אין זיין ערד־ארבייט אָנשטאָט דעם פערשפיצטען פלאָקען אַ שטאָ־לענעם דאַמפף־פלוג. וואו איז דאָ מעהר מענשליכער שכל, וואו טרעט ער ארויס קלאָרער און ריינער: אין דער בושמענישער ערד־ארבייט אָדער אין דער ענגלישער? גאַנץ געוויס אין דער ענג־לישער.

און דאָס אייגענע, וואָס מיט דער ערד־ארבייט איז אויך — אַזוי מיינט דער קאָסמאָפּאָליט — מיט אַלע אַנדערע קולטור־ערשיי־נונגען פון דער מענשהייט. זיי אַלע האָבען נאָר איין ציעל אין זין — די בעפריעדיגונג פון מענשליכע נויטען און בעדערפניסען. געוויס, איז שוין די פּשוט'סטע, ווילדעסטע בעפריעדיגונג גאַנץ בעשטעמט אַ מ ע נ ש ל י כ ע, וואָס לאָזט ווייט הינטער זיך דעם שכל פון די חיות און בהמות. און אַ מענש איז אויך דער, וואָס ווענדט אָן אַ פערשפיצטען פלאָקען. אָבער כדי צו בעשטי־מען דעם ווערט פון די דאָזיגע בעפריעדיגונגען פאַר דעם מענשען און דעם מענשליכען פּראָגרעס, דאַרפען מיר זעהן, צי זיי שטעהען אויף יענער הויך, צו וועלכער דער מענשליכער שכל האָט זיך אויפגעהויבען אין דער איצטיגער צייט. אויב זיי זענען געבליבען אַזוי ווייט צוריק, ווי דער פערשפיצטער פלאָקען איז געבליעבען ווייט הינטער דעם דאַמפף־פלוג, טאָר מען נישט קוקען דערויף, וואָס די „פערשפיצטע פלעקער" זענען ארומגערינגעלט מיט אַ שיין פון הייליגקייט, ווייל אונזערע טאַטעס און אונזערע זיידעס און אונזערע אָבות־אבותינו האָבען מיט זיי זיך בענוצט און קיין בעסערע זאַך ניט געוואוסט. עס איז די פליכט פון יעדען פאָלק, וואָס וויל ניט בלייבען הינטערשטעליג פאַר דער מענשהייט, אָב־צוּוואַרפען דאָס פעלד פון זיין קולטור פון אַלע יענע „פערשפיצטע פלעקער", וועלכע האָבען זיך אָנגעזאַמעלט אויף איהם „משנים קדמוניות". ער מוז פערבייטען זיי אַלעמען אויף יענע שכל'דיגע ערפינדונגען, אויף יענע רעזולטאַטען פון שעהנקייט און יושר, צו וועלכע דער מענש איז געקומען אין זיין פּראָגרעסיווען שאַפען.

אָבער — אויב אַלע פעלקער פון דער וועלט זאָלען זיך מיט התמדה נעהמען ראַדיקאַל דורכצופיהרען ביי זיך אין דער היים

דעם דאזיגען הייליגען חוב פון דעם מענשליכען פראגרעס, — וואס מוז דערפון ארויסקומען? דערפון מוז ארויסקומען — רעכענט דער קאסמאפאליט — ניט קיין אנדער זאך און ניט קיין קלענערע זאך, ווי די פאלשטענדיגע, ראדיקאלע א ו י ס ג ל י י כ ו נ ג פון אלע מענשליכע קולטורען. און מיט דער אויסגלייכונג פון אלע מענשליכע קולטורען מוזען אויך פערשווינדען אלע נאציאנאלע אונטערשיידען פון פאלק צו פאלק.

עס איז — פאר דעם קאסמאפאליט — א פשוט'ער ממה־נפשך. שטעהט א וועלכע עס איז קולטור־ערשיינונג פון מיין פאלק אויף דעם העכסטען שטאפעל פון שכל, יושר, שעהנקייט אדער מענשליכע חשיבות, וועט זי יעמאלט אויפהערען צו זיין א נאציאנאלער סמן פון מיין פאלק, וויל אלע אנדערע פעלקער וועלען זי מוזען אריבערנעהמען אין זייער לעבען. שטעהט זי אבער, ווי א פערשפיצטער פלאקען, ניעדעריגער עהדער די פאדערונג פון דעם מענשליכען פראגרעס, וואס איז פערווירקליכט געווארען ביי אן אנדער פאלק, וועלען יעמאלט מיר און אלע אנדערע צוריק־געבליעבענע פעלקער זיך מוזען אבזאגען פון איהר און צושטעהן אין דעם פרט צו דער פראגרעסיווסטער נאציע. און וויבאלד דער העכסטער שטאפעל פון דעם אלגעמיין־מענשליכען שכל וועט אנ־הויבען הערשען ביי א ל ע פעלקער אין אלע ערשיינונגען פון זייער לעבען, וועט יעמאלט, מיט דעם פערשווינדען פון די נאציאנאלע אונטערשיידען, ממילא אויך אבגעמעקט ווערען די איינטהיילונג אין בעזונדערע פעלקער, און זיי אלע וועלען זיך צונויפגיסען אין איין איינציגע מענשהייט, וואס וועט גלייכמעסיג פאר אלעמען ענטוויקלען די איין־איינציגע מענשליכע קולטור.

וואס קאן דערויף ענטפערן דער עקסטרעמער נאציאנאליזם, דער שאוויניזם? ביז אהער האבען די שאוויניסטישע טהעארע־טיקער געוואלט ארויסדרעהען זיך פון דער קאסמאפאליטישער נעץ דורך דעם, וואס זיי האבען פשוט געלייקענט, אז עס איז דא אן אלגעמיין מענשליכער שכל, אן אלגעמיין־מענשליכער יושר, אן אלגעמיין־מענשליכע חשיבות און שעהנקייט. ניטא קיין אבסאלו־טער אלגעמיין־מענשליכער פראגרעס! — טענה'ט דער שאוויניסט. שכל, יושר, שעהנקייט און חשיבות זענען פערשיידען ניט נאר פון

עפּאָכע צו עפּאָכע, נאָר אויך פון פאָלק צו פאָלק. און וואָס פאַר איין פאָלק איז אמת, קאָן פאַר דעם אנדער פאָלק זיין א קלאָרער שקר; וואָס פאַר איינעם איז שעהן, איז פאַר דעם אנדערן העסליך; דער יושר פון איין פאָלק קאָן פאַר אַן אנדער פאָלק זיין א הימעל־שרייענדע עולה; און דאָס, וואָס איין פאָלק שעצט פאַר דעם העכסטען אויסדרוק פון מענשליכער חשיבות, קאָן פאַר דעם אנדער פאָלק זיין א ניט צו פערטראָגענדער ביזוי־בזיון! קורץ, — „טשטאָ ניעמצו זדאָראָוואָ, טאָ רוסקאָמו סמערט“ („וואָס עס איז א געזונט פאַר’ן דייטש, איז א טויט פאַר’ן רוס“), — אָט דאָס איז אייגענטליך די פאָרמעל, אין וועלכער דער שאָוויניסט פון אַלע פעלקער גלויבט מיט זיין גאַנצען הארצען. אויב דער „ניעמיעץ“ געפינט, אַז א קאָנסטיטוציע איז א סך א גרעסערער פּאָליטישער יושר, איידער די אונבעגרעניצטע זעלבסט־הערשונג, אויב איהם דוכט זיך, אַז די רעליגיעזע טאָלעראַנץ און די גייסטעס־פרייהייט זענען א סך חשוב’ערע מענשליכע ערשיינונגען, איידער די ענגהארציגע פערפאָלגונג פון יעדען ניט „פּראַוואָסלאַוונעם גלויבען“, איז דאָס אפשר פאַר איהם, דעם „ניעמיעץ“, א גאַנץ פּאַסיגע זאַך, וואָס שטימט צו זיין כאַראַקטער און צו זיין נאַציאָנאַלער נשמה. מיר, רוסען, אָבער האָבען פון דעם א ברעקעל ניט וואָס מתפעל צו ווערען. אונזער כאַראַקטער, אונזער נאַציאָנאַלע נשמה דיקטירט אונז אונזער אמת און ער ווערט אם בעסטען בעפריעדיגט דורך די „סאַמאָדערזשאַוויע“ און די „פּראַוואָסלאַוויע“...

איך וויל זיך דאָ ניט אָבשטעלען אויף דער ארגומענטאַציע פון דעם שאָוויניסט. מיר וועלען באַלד זעהן, וואָס פאַר א קערענדעל אמת, — און דער עיקר, — וואָס פאַר א וויכטיגער דערצו, — עס ליעגט אין דעם נאַציאָנאַליסטישען ארגומענט. דערווייל מוז איך בעמערקען, אַז דער דאָזיגער קערענדעל אמת, ווי וויכטיג ער זאָל ניט זיין, ווערט אין גאַנצען צוגאַנגען אין יענעם גרויסען ים פון שקר, אין וועלכען עס שווימט אזוי לוסטיג ארום דער ריין־שאָוויניסטישער געדאַנק. אָבצולייקענען, אַז ס’איז דאָ אַן אַלגעמיין־מענשליכער אמת, וואָס דיקטירט צ. ב. אַז אַלע מענשען זאָלען גלייך גלויבען אין דעם מאַטעמאַטישען זאַץ פון „צוויי מאָל צוויי איז פיער“; ניט צו־צוגעבען, אַז אין געוויסע פונקטען שטעהען א

סך פעלקער ניעדעריגער, איידער אנדערע; ניט איינצוזעהן, אז אין דער שווייצארישער רעפובליק אדער אין דער דעמאקראטישער ענגלישער קאנסטיטוציע איז דער מענשליכער יושר א סך קלארער און טיעפער פערקערפערט געווארען, איידער אין א דעספאטישער רעגיערונג, — צו די אלע זאכען דארף מען שוין האבען אזעלכע פערשטאכענע אויגען, אז זיי פערהדיענען באמת אויסגעשטאכען צו ווערען מיט דעם „פערשפיצטען פלאקען". עס זענען דא אזעלכע קולטור־ערשיינונגען ביי די פערשיידענע פעלקער, וואס פאטשען אזוי העזה'דיג אין פנים אלע פאדערונגען פון דעם מענשליכען שכל און יושר, אז מיר מוזען זיך דא אוועקשטעלען אויף דער זייט פון דעם קאסמאפאליט און אין איינעם מיט איהם פיהרען א פערבי־טערטען קאמפף אנטקעגען אלץ, וואס איז פויל און פערשימעלט אין דעם לעבען פון אונזער פאלק.

אומעטום, וואו זיין קולטור בעשטעהט פון „פערשפיצטע פלע־קער", אומעטום, וואו אנשטאט „צוויי מאל צוויי איז פיער", גלויבט ער, אז „צוויי מאל צוויי איז א שטרויענער דאך", האבען מיר א רעכט צוצוגעהן צו יעדען איינעם פון אונזער פאלק און רעדען מיט איהם גאנץ ריינע און קלארע דבורים: איד, פערברען דיינע פער־שפיצטע פלעקער און דיינע שטרויענע דעכער! איד, הער אויף צו זיין איד און ווער מענש, און וואס מעהר מענש דו וועסט ווערען, אלץ ווייניגער איד וועסטו זיין..."

איך וועל דא ניט אויסרעכענען בפרטיות אלע יענע „שטרויענע דעכער" און „פערשפיצטע פלעקער", וואס געפינען זיך אין דער אידישער קולטור. דער גאנצער איבערגלויביגער גלויבען אין מלאכים, שדים, רוחות און צדיקים; די נארישע איינגעשמועסט־קייט, אז מען קאן דורך וועלכע עס איז מצוות און עבירות בין אדם למקום, — צווישען מענש און גאט, — געפינען חן אין דעם אויבער־שטענס אויגען אדער חלילה ארויסרופען זיין צארן אנטקעגען זיך; במעט דער גאנצען „שולחן־ערוך" מיט זיינע תרפ"ט אלפים דינים און מנהגים, — זיי אלע אדער, ריכטיגער, כמעט אלע, זענען ניט קיין אנדער זאך, ווי „פערשפיצטע פלעקער" און „שטרויענע דע־כער", וואס קאנען ניט אויסהאלטען קיין ברעקעל קריטיק פון דעם פראגרעסיווען מענשליכען געדאנק. און ניט נאר איז דאס אונזער

פליכט צו דערקלערן עס דעם אידען, נאָר ביי דער גאַנצער טאָלע־ראַנץ, וואָס מיר האָבען צו דעם אַנדערן'ס מיינונגען און גלויבונגען, — אָדער ריכטיגער: דוקא אין דעם נאָמען פון יענער טאָלעראַנץ, טאָרען מיר ניט צולאָזען, אַז דאָס פאָלק זאָל צווינגען ווע־מען עס איז צו גלויבען אין זיינע אויסגעוועבטע דאָגמען, אָדער ווייטער לעבען אין זיינע פערשימעלטע פאָרמען. און ווען מיר זעהען, אַז אַ הויפען פאַנאַטיקער קלייבט זיך אַרום די אַלטע הילצערנע און שטרויענע „געטער" און טאַנצט אַ ווילדען טאַנץ און שרייט אין התלהבות: מה טובו אוהליך, יעקב, פלעקענערכאַ, ישראל! — טאָרען מיר אודאי קיין פעראיבעל ניט האָבען, ווען ביי איינעם פלאַצט די גדולה און ער נעהמט זיינע פלעקער און זיין שטרויענעם דאך, וואָס ער האָט בעקומען בירושה פון זיינע עלטערן, און מאַכט אויף זיי אַ שעהנעם, לוסטיגען „להדליק" בפני כל עם ועדה, ווי דאָס האָבען געטאָן אונזערע אפיקורסישע טאַטעס. און אויב מיר זענען איצטער ניט צופריעדען מיט יענע פרייד־פייערן, וועלכען אונזערע אפיקורסים פלעגען אָנצינדען אַרו־מעדום צוליעב דעם כבוד פון דעם פרייען מענשליכען געדאַנק, איז דאָס ניט דערפאַר, וואָס מיר האָבען ווידער אָנגעהויבען גלויבען אין „פערשפיצטע פלעקער" און „שטרויענע דעכער", נאָר דערפאַר, וואָס זיי האָבען אין יענע פרייד־פייערן אַריינגעוואָרפען אַ סך אַזוינס, וואָס מען האָט בשום אופן ניט געטאָרט פערברענען, און נאָך מעהר דערפאַר, וואָס דער וועג, וועלכען זיי האָבען אויסגע־קליעבען, כדי צו פערטרעטען די אינטערעסען פון „מעהר מענש און ווייניגער איד" איז געווען אַן אַבסאָלוט פאַלשער.

בעת דער אפיקורס פלעגט קומען צום פאָלק מיט דער טענה: „איד, הער אויף צו זיין איד און ווער מענש" און האָט איהם תוך כדי דבור דעמאָנסטרירט, וואָס ער מאָג על פי מענשליכען שכל טהאָן, האָט דאָס אין בעסטען פאַל געמוזט אַרויסרופען אַ פער־וואונדערונג, אַ פשוט'ען ניט־אָנהויבען־צו־פערשטעהן אין די מוחות און די הערצער פון אַלע באמת פרומע אידען. מיט אַן ערנסטען טרויער אין הארצען האָט דער פרומער איד געמוזט זיך חדוש'ען אויף דעם יונגען דור: הייסט עס באמת זיין מ ע ה ר מ ע נ ש, ווען מען פרעסט טרפה קאַלבאַס אום יום־כפור, זויפט ביער און

בראנפען און טאנצט מיט א שיקסע? זאָל אין דעם ליגען די טיפערע מענשליכע חשיבות, צוליעב וועלכער ער דארף זיך אָב־זאָגען פון זיין אידישקייט? און ער האָט גאָר געמיינט, אז דער וואָס האלט זיין ווילען אין צוים, און זיין געדאנק ריין פון די תאוות הגוף און דאָס הארץ אָפען פאר דער שטים פון הייליגקייט און אונענדליכקייט, איז א העכערער מהות מענש, איידער דער, וועמעס גאנצער שכל איז אריינגעטהאָן אין געשמאַק עסען, גע־שמאַק טרינקען און טאנצען מיט שיקסעס. איהם האָט זיך גאָר געדוכט, אז וואָס מעהר מענש מען איז, אלץ א גרעסערען יחוס האָט ביי איינעם די „רוחניות", אלץ מעהר „איד" איז מען, און וואָס מעהר „גראָבער גוי" מען איז, אלץ ווייניגער „מענש" איז מען...

דער פעהלער פון דעם אפיקורס איז בעשטאַנען אין דעם, וואָס ער האָט אין דער אלטער אידישער רעליגיע געזעהן נאָר איהר שולחן ערוך'דיגע שאָלעכץ און האָט זיך ניט אריינגעטראַכט אין איהר נ ש מ ה, אין יענע גרויסע, הייליגע און טיעף־מענשליכע נשמה, וואָס האָט זיך היסטאָריש פערבונדען מיט דער דרויסענדיגער שאָלעכץ פון דינים און מנהגים. און אויך אין דעם האָט ער געמאַכט דעם טעות, וואָס ער האָט די גרויסע, הייליגע, טיעף־מענשליכע נשמה פון זיין אייגענעם נייעם אפיקורסישען גלויבען געוואָלט אריינ־טראָגען אין פאָלק דורך דער טריפה'נער קאָלבאַס און דעם יום־כפור־טאַנץ מיט א שיקסע. גאנץ אנדערע וועגען האָט מען בע־דארפט אויסזוכען, ווי אזוי די גרויסע נשמה פון דעם אלטען דור זאָל אין דער גרויסער נשמה פון דעם נייעם דור דערקענען איהר אייגענעם מהות, איהר אייגענע אָבשפּיעגעלונג אין א נייער פּראָ־גרעסיווער פאָרם. אָבער — ווי די מעשה איז — איז דאָס ניט מעהר, ווי א פראגע פון דעם ריכטיגען וועג, פון דעם מעהר צוגעפּאַסטען מעטאָד, ווי אזוי דורכצופיהרען דעם נייעם אמת אין לעבען. אין פּרינציפּ איז דער נייער קאָסמאָפּאָליטישער דור געווען גערעכט, ווען ער איז צוגעגאנגען צו דעם אידישען לעבען מיט דער פאָדערונג, אז אלץ זאָל פון דאָרטען אָבגעשאַפט ווערען, וואָס קאָן זיך ניט פערענטפערן פאר דעם מענשליכען שכל, דעם מענשליכען יושר און דער מענשליכער שעהנקייט. אין אלע פע־

לען, וואו ער האָט געקאָנט בעשיינפּערליך אויפווייזען, אַז דאָס אידישע לעבען, די אידישע קולטור שטעהט הינטער די פאָדערונגען פון דעם מענשליכען פּראָגרעס, קאָן קיינער ניט אָבלייקענען און־זער רעכט צו קומען צו דעם אידישען פאָלק און זאָגען איהם: „איד, הער אויף צו זיין איד און ווער מענש. און וואָס מעהר מענש דו וועסט זיין, אַלץ ווענינער איד וועסטו זיין".

אָבער — און דאָ הויבט זיך אָן דער גרעניץ, וועלכען דער קאָסמאָפּאָליט האָט ניט בעמערקט און וועלכען ער האָט לגמרי ניט געהאַט קיין רעכט איבערצושטרייטען: קאָן מען דען באמת אַלע קולטור־ערשיינונגען פון אַלע פעלקער איינטהיילען נאָר לויט דעם גראַד פון שכל, יושר, שעהנקייט און מענשליכע חשיבות, וואָס איז אויסגעדריקט אין זיי? זענען די נאַציאָנאַלע אונטערשיידען פון די פעלקער ניט קיין אַנדער זאַך ווי נאָר גראַד־אונטערשיידען פון מענשליכע מעלות, אַזוי אַז אויב זיי זאָלען זיך אַלע אויפהויבען אויף דערזעלביגער שטופע פון'ם פּראָגרעס, וועלען זיי אַלע מוזען ממילא קומען צו דיזעלביגע רעזולטאַטען און לעבען, דענקען און שאַ־פען? זענען אפשר דאָ אַזעלכע קולטור־ערשיינונגען, וואו די נאַציאָנאַלע פערשיעדענקייטען שיידען זיך פאַנאַנדער ניט דורך דעם גראַד פון דער מענשליכקייט, וואָס אין זיי, נאָר דורך דער אַרט פון דער מענשליכקייט, וואָס דריקט זיך אין זיי אויס, און וואָס איז בשום אופן ניט ערגער, איידער אַ וועלכער עס איז אַנדער מין?

לאָמיר אַ ביסעל אַ טראַכט טהאָן וועגען דעם.

פעלקער אונטערשיידען זיך איינער פון דעם אַנדערן אויך לויט די שפּראַך, וועלכע זיי רעדען. אַ שפּראַך איז קודם כל אַ מיטעל, ווי אַזוי דורך ווערטער אויסצודריקען אונזערע געדאַנקען און פאָרשטעלונגען. איין און דיזעלביגע פאָרשטעלונג פון דעם חפץ, וואָס איך האַלט איצטער אין מיין האַנד, דריקט דער איד אויס מיט דעם וואָרט „זייגער", דער רוס זאָגט אויף דעם „טשאַסי", דער דייטש רופט דאָס אָן „אוהר". וועלכער וואָרט איז מענשלי־כער: אין וועלכען איז פאַרקערפּערט אַ גרעסערער גראַד פון שכל, יושר, חשיבות און חן? אין קיינעם ניט פון זיי! זיי זענען אַלע גלייך גוט, גלייך שעהן און גלייך מענשליך. אין זיי

זענען אָבער פערקערפערט פערשיידענע אַרטען פון דער מענשליכער שפּראַך, פאַרשיידענע מינים לשונות, ווי אזוי אין קלאַנגען אויסצודריקען געדאַנקען. קומט איהר דעריבער אין דעם ענין פון שפּראַך צו דעם אידישען פאָלק און זאָגט איהם: „איד, הער אויף צו זיין איד און ווער מענש", האָט דאָס ניט קיין אַנדער טייטש, ווי: פערוואַרף דעם וואָרט „זייגער" און נעהם אָן אַנ־שטאָט דעם דאָס וואָרט... אָבער וואָסער אַנדער אָרט זאָל מען אָננעהמען אָנשטאָט איהם? און מיט וואָס איז יעדער אַנדער וואָרט מענשליכער, איידער דאָס וואָרט „זייגער"?

איהר זעהט: אין דעם פונקט פון דער שפּראַך, איינעם פון די וויכטיגסטע פונקטען אין דעם נאַציאָנאַלען לעבען, האָט די קאָסמאָפּאָליטישע פאָרמעל: „וואָס מעהר מענש, אַלץ ווייניגער איד" אין גאַנצען פערלאָרען יעדען שכל'דיגען מענשליכען זין. די שפּראַך איז אַ קולטור־צווייג, אין וועלכער עס דריקט זיך אויס דער מענשליכער שכל און די מענשליכע שעהנקייט, אָבער ביי יעדען פאָלק אויף אַן אַנדער אופן, און עס איז ניטאָ אויף דער וועלט קיין איין איינציגער ריכטער, וואָס זאָל אָביעקטיוו קאָנען אַרויסברענ־גען, וועלכע שפּראַך איז די שעהנסטע, קליגסטע און האָט אין זיך מעהר מענשליכע מעלות, איידער אַלע אַנדערע, אַזוי, אַז דער אַלגעמיין־מענשליכער שכל זאָל קאָנען פאָדערן פון יעדען איינעם, ער זאָל אָננעהמען דוקא יענע אויסגעצייכענטע שפּראַך.

אמת, עס זענען דאָ איינצעלנע מענשען, וואָס זיי דוכט זיך, אַז זיי האָבען „על פּי שכל" אויסגעפונען, וועלכע שפּראַך עס פערדיענט דעם שרביט הזהב, די קעניגליכע ווירדע איבער אַלע שפּראַכען. אָבער אויב איהר וואָלט געלאָזט די גאַנצע מענשהייט אבשטימען איבער דער דאָזיגער פראַגע, וואָלט איהר אפשר צו אייער בעוואונדערונג בעקומען דעם רעזולטאַט, אַז יעדעס פאָלק וואָלט געשטימט פאַר זיין אייגענעם לשון: ווייל „שעהנער פון אַלע בילדער איז מיר מיין מאַמעס פּנים; ליעבער פון אַלע לשונות איז מיר מיין מוטער־שפּראַך". דאָס איז אַן אַלטער כלל פאַר אַלע פעלקער, — אַ כלל, פאַר וועמען דער אַלגעמיין־מענשליכער שכל מוז אונטערטהעניגסט איינבויגען זיין קאָפּ.

עס איז אויך אמת, אַז די אינטעליגענץ פון די אונטערדריקטע

אָדער צוריקגעבליעבענע פעלקער, וואָס הויבט זיך ערשט אָן אויס־צומענשלען אונטער דעם איינפלוס פון אַ פרעמדער קולטור און אַ פרעמדער שפראַך, פאַלט אָפט אריין אין דעם דמיון, אַז נאָר די פרעמדע שפראַך איז באמת אַ מענשליכע; דער אייגענער לשון אָבער איז גאָר ניט ווערטה, וואָס ער לעבט אויף דער וועלט. זי איז דעריבער נוטה צו קוקען אויף איהר אייגענעם לשון פון אויבען אראָפּ און האַלטען פאַר אַ חשוב׳ערען מענשען יענעם, וואָס האָט אין גאַנצען פערגעסען, ווי צו רעדען אין דער שפּראַך פון זיין פאָלק. אַזוי איז אַ צייט געוועזן אין רוסלאַנד, ווען די רוסען האָבען מבזה געוועזן זייער שעהנעם רוסיש, און דעם אידעאַל פון אַ חשוב׳ען געבילדעטען מענשען האָבען זיי געזעהן אין יענעם, וואָס האָט געקאָנט רעדען און דענקען אין פראַנצויזיש. דאָס אייגענע האָט אויך פּאַסירט אין דייטשלאַנד, וואו אַזעלכע אמת געבילדעטע גייסטער ווי פריעדריך דער גרויסער האָבען זיך געקאָנט בעריהמען מיט דעם, וואָס זיי קאָנען ניט קיין דייטש, אָדער קאָנען עס ניט גוט. איצטער וועט קיין רוסען און קיין דייטשען ניט ארויף אויפ׳ן זינען צו קוקען פון אויבען אראָב אויף זייערע שפּראַכען, אָדער צו פאַלען כורעים פאַר דעם „פראַנצויז”. אדרבה, ביי די צוויי פעל־קער האָט זיך אויסגעבילדעט אַן אמת׳ע טיעפע ליעבע און פער־עהרונג צו זייער לשון, צו דעם שכל און דער שעהנקייט, וואָס ליעגט איינגעוויקעלט אין איהם.

ווי אַזוי איז דאָס געשעהן? גאָר פּשוט! בעת די דייטשען און די רוסען האָבען זיך גענומען אויסמענשלען אין פראַנצויזיש, זענען זיי נאָך געווען ק נ א פּ ע מ ע נ ש ע ן. אַליין אָרעם אין בילדונג און שעהנע, טיעפע געדאַנקען, האָבען זיי אויך ניט געקאָנט בעמערקען די פערבאָרגענע שעהנקייטען פון זייער איי־גענעם לשון. אין גאַנצען פער׳בשופ׳ט פון דעם פרעמדענס גע־שמאַק און שכל, איז ביי זיי לגמרי אָבגענומען געוואָרען זייער איי־גענער שכל און זייער אייגענער געשמאַק. אָבער וואָס מעהר מ ע נ ש זיי זענען געוואָרען, וואָס זעלבסטשטענדיגער עס איז געוואָרען זייער טראַכטען און פיהלען, אַלץ העכער האָט גענומען רעדען ביי זיי דער אייגענער דענקען און דער אייגענער פיהלען. מיט דער ענטוויקעלונג פון דער אינטעליגענץ האָט זיך אין דערזעלביגער צייט

אויך ענטוויקעלט איהר היימישער לשון, און וואָס מעהר וויסען און בילדונג עס האָבען גענומען אריינדרינגען אין די מאַסען, אַלץ מעהר לעבענס־קראַפט איז אריינגעיאָגט געוואָרען אין זיינע אָדערן, אַלץ פולער און גראַציעזער זענען געוואָרען זיינע פאָרמען, אַלץ חנ'עוודיגער זיינע בעוועגונגען. סוף־כל־סוף האָט די אינטעלי־גענץ געמוזט אין דער אייגענער שפּראַך דערבליקען דעם בעסטען, לייכטעסטען מיטעל צו שאַפען איהרע בעשאַפונגען, צו בעשרייבען איהרע זעהונגען, צו בעזינגען איהרע געפיהלען, ארויסצוברוימען איהר וועהטאָג און ארויסצושאַלען איהר פרייד.

אויף אזא'ן אופן איז די שפּראַך מיט טויזענדער פעדים צו־גוויפגעבונדען געוואָרען מיט דער נשמה — און אָנשטאָט דעם אַלטען דמיון, אַז דער אייגענער לשון איז אַ מיאוס'ע דיענסט־מויד, וואָס טאָר ניט האָבען די העזה צו בעווייזען זיך אין סאַלאָן, אויף וועלכער קיין אנשטענדיגער מענש קאָן ניט אויסדריקען קיין איין שטענדיגען געדאַנק, איז אויסגעוואַקסען די אַנדער אילוזיע, אַז זי, די שפּראַך פון זייער פאָלק, איז די איינציגע קעניגין צווישען אַלע שפּראַכען פון דער וועלט.

אמת, יעדער איינער פערשטעהט מיט'ן שכל, אַז די אי־ליוזיע איז ניט מעהר ווי אַן אילוזיע, ניט מעהר ווי אַ דמיון און געפיהל, אָבער אַזוי ווי דער דאָזיגער דמיון שאַדט קיינעם ניט, אַזוי ווי די ליעבע צו דער אייגענער שפּראַך איז צו־גוויפגעבונדען מיט דער ליעבע צו אַלע יענע גרויסע קולטור־אוצרות, וועלכע דאָס פאָלק בעשאַפט אי פאַר זיך, אי פאַר דער מענשהייט, האָט מען זיך ניט וואָס צו שעהמען מיט דער דאָזיגער הייסער ליעבע צו דעם אייגענעם לשון און מען דאַרף ביי דעם אַלגעמיין־מענש־ליכען שכל ניט אויסבעטען קיין היתר אויף איהם, ווייל דער אַלגעמיין־מענשליכער שכל האָט ניט קיין אייגענע שפּראַך, וואָס ער זאָל קאָנען ארויפצווינגען אויף אַלע מענשען. אגב, פערשטעהט ער, דער אַלגעמיין־מענשליכער שכל, גאַנץ גוט, ווי אַזוי מען קאָן זיך פערליעבען אין יענע קלאַנגען, וואָס זענען אַזוי נאָהענט צו דער נשמה, אַזוי ענג צונויפגעוואַקסען מיט אַלע איהרע פערבאָר־גענע פאַלדען.

וואָס לערנט אונז די דאָזיגע ערשיינונג? זי אַנטפּלעקט אונז

זעהר אַ וויכטיגען אמת פאַר אונזער ענין. בעת די רוסישע אינ־טעליגענץ איז אין איהר שפּראַך געשטאַנען אונטער דער שליטה פון דער פראַנצויזישער קולטור, האָט זי אפשר געקאָנט מיינען, אַז וואָס מעהר מענש איינער איז, אַלץ מעהר פראַנצויז איז ער און אַלץ וועניגער רוס. אָבער מיינען אַזוי האָט זי געקאָנט נאָר דער־פאַר, ווייל דער מ ע נ ש אין דעם רוס איז נאָך געווען פון גאָר אַ שוואַכער מדרגה; ער איז געווען אַ ווייכער וואַקס, אויף וועלכען דער פראַנצויזישער זשעני האָט געקאָנט ארויפלעגען זיין שטעמ־פעל. אָבער וואָס מעהר מ ע נ ש דער רוס איז געוואָרען, וואָס ווייטער זיין האָריזאָנט, וואָס שטאַרקער זיין אייגענע שאַפונגס־קראַפט, אַלץ מעהר „רוס" איז ער געוואָרען לכל הפּחות בנוגע צו דעם אייגענעם רוסישען לשון.

און אַקוראַט די זעלביגע ערשיינונג שפּיעלט זיך איצטער אָב פאַר אונזערע אויגען ביי דעם אידישען פאָלק מיט דער אידישער שפּראַך. ווען אונזער רוסיש־אידישע אינטעליגענץ האָט זיך נאָר וואָס גענומען „אויסמענשלען", איז זי געווען, ווי אַ וואַקס אין די הענד פון דער פרעמדער קולטור און דער פרעמדער שפּראַך. רע־דען ווי אַ „מענש" האָט געהייסען רעדען רוסיש (אָדער פּויליש אין פּוילען). אָבער אַט איז די אינטעליגענץ אַ ביסעלע אונטערגע־וואַקסען, אַט האָט זי גענומען שפּירען אין זיך איהרע אייגענע כחות, און מיט דעם פאַנאַנדערבליהען פון די אייגענע כחות האָט זיך גענומען פאַנאַנדערבליהען אויך דער אידישער לשון. פער־גלייכט דעם מצב פון אידיש אַ יאָהר פינף־און־צוואַנציג צוריק מיט איהר איצטיגען צושטאַנד! דערמאָהנט זיך, ווי אומגעלומפּערט, ווי בעריש עס איז געווען איהר יעדער ריהר, וויבאַלד זי האָט גע־מוזט ארויסקריכען פון איהרע אייגענע פיער ווינקעלעך און אויס־דריקען אַ וועלכען עס איז מענשליכען געדאַנק. און בעטראַכט ווי גראַציעז, ווי זיכער עס זענען איצטער אַלע איהרע בעוועגונגען, ווי שנעל זי קאָן זיך צופּאַסען צו יעדער גייסטיגער לאַגע, און ווי פּינקטליך זי קאָן איבערגעבען יעדען, לאָז זיין ווי פערוויקעלטען געדאַנק! די אידישע שפּראַך איז איצטער גאַנץ בעשטימט גע־וואָרען מעהר „אידיש", איידער זי איז געווען, און דער איד, וואָס רעדט און שרייבט איצטער אידיש, רעדט און שרייבט גאַנץ זיכער

אַ פיעל בעסערען אידיש, איידער אַמאָל. ער איז אין דעם פּרט פון דער שפּראַך געוואָרען מעהר אַ י ד. אַ דאַנק די טעגליכע צייטונגען, דעם טהעאַטער, דעם אידישען בוך, די פערזאַמלונגען, וואו געבילדעטע מענשען דריקען אוים זייערע געדאַנקען אין אידיש, ווערט אַלץ רייכער אין ווערטער און אויסדריקען דער אוצר פון אונזער שפּראַך און דער איד ווערט אַלץ ווענינער געצוואונגען צו שעפּען פון אַ פרעמדען קוואַל. הייסט עס, אַז אין דעם פּרט פון דער שפּראַך איז דער איד געוואָרען מעהר איד, דער רוס מעהר רוס און דער דייטש מעהר דייטש, ניט פאַר קיין אַנדער זאַך, נאָר דער־פאַר, וואָס זיי אַלע זענען געוואָרען מעהר מ ע נ ש...

הייסט עס, אַז לכל הפּחות אין דעם ענין פון דער שפּראַך, האָבען מיר פאַר אונז אַ פאַל, וואו די אַלטע פאָרמעל: „וואָס מעהר מענש, אַלץ ווענינער איד", איז — ניט נאָר זי פערליערט יעדען זין, נאָר אדרבה, זי ווערט פערוואַנדעלט אין איהר אייגענעם היפּך: וואָס מעהר מענש מען איז, וואָס רייכער עס ווערען די ענינים, וועגען וועלכע דער אידישער מענש דענקט; וואָס שטאַרקער אין איהם ווערט די קראַפט פון דעם אייגענעם שאַפען, אַלץ מעהר איד ווערט מען, אַלץ בולט'ער און שאַרפער ווערט יענער נאַציאָנאַלער סימן זיינער, וואָס דריקט זיך אוים אין זיין לשון.

לאָזט מיך דאָ בעריהרען נאָך אַ פּאָר פּונקטען, וואָס זענען פערבונדען מיט דער אידישער שפּראַך־פראַגע אין איהר שייכות צו „איד און מענש".

מיר האָבען געזעהן, ווי די געבילדעטע קרייזען פון אַ צוריק־געבליעבענעם פאָלק פערליערען דעם רעספּעקט צו זייער אייגענעם לשון און פיהלען אַ מין יראת הכבוד פאַר דער פרעמדער רייכערער שפּראַך. דאָס איז גאַנץ בעשטימט דער געפיהל פון דרך־ארץ, וואָס אַ ניעדריגערע קולטור האָט צו אַ העכערער. אָבער אַזאַ מין אָראָבפאַלען אין די אייגענע אויגען האָט בעצם ניט געקאָנט אָנ־ריהרען ניט דעם פערזענליכען שטאָלץ, ניט דעם שטאָלץ פון דעם פאָלק. אַ רוסישער גראַף אָדער קניאַז האָט אפשר געשפּירט, אַז זיין פראַנצויזישער פאַריקמאַכער, מיט זיינע עלעגאַנטע מאַניערען, מיט זיין געשליפענעם צינגעל און זיין גראַציעזען פראַנצויז, איז אין אַ געוויסען פּרט אַ העכערע, חשוב'ערע בריאה, איידער ער

אליין. אָבער נאָר אין אַ געוויסען פּרט, — אין דעם פּונקט פון שפּראַך און אויסערליכער קולטור. אין אַלע אַנדערע פּונקטען איז ער, דער גראַף, פאַרט דער מיוחס, דער גראַף, און יענער איז דער פאַריקמאַכער. און אויך בנוגע צו דעם אייגענעם פאָלק איז ער, דער גראַף, אַ קינד פון דער גרויסער, מעכטיגער רוסישער נאַציע, וואָס האָט פּאָליטיש און היסטאָריש אין קיין פאַל ניט וואָס אונ־טערצובויגען זיך אונטער פראַנקרייך און וואָס איהר כבוד ווערט בשום אופן ניט פערטונקעלט דורך דעם גלאַנץ פון דעם פראַנ־צויזישען נאָמען. אפילו אין די ערגסטע צייטען פון דער רוסישער אסימיליאַציע האָט קיינעם פון די געבילדעטע ניט געקאָנט אַרויף אויפ׳ן זין, אָבצוזאָגען זיך פון דעם אייגענעם פאָלק דערפאַר, וואָס ער שטעהט אויף אַ ניעדעריגערער קולטור־מדרגה, און אויפצוגעבען די עקזיסטענץ פון דער רוסישער נאַציע מחמת דעם, וואָס איהר שפּראַך איז ניט אַזאַ חשוב׳ע, ווי די פראַנצויזישע.

אַ גאַנץ אַנדער פּסיכאָלאָגיע האָט געמוזט הערשען — און הערשט נאָך עד היום — ביי אַ גרויסען טהייל פון די אידישע גאַנץ געבילדעטע, האַלב־ און פערטעל־געבילדעטע קרייזען. דער רום און זיין שפּראַך איז אין זייערע אויגען געוועזן אַ העכערע בריאה ניט נאָר מחמת זיין העכערער קולטור, נאָר ווייל ער איז אויך אַ חשוב׳ערער מענש אין דער געזעלשאַפטליכער שטעלונג און אין דעם שטאַאַטליכען לעבען. אַ שכור׳ער שרייבער׳ל ביי דעם „סטאַ־נאָוואָי״ אין אַ שטעדטעל איז געזעלשאַפטליך אין רוסלאַנד אַ סך אַ גרעסערער מיוחס איידער דער רייכער אידישער סוחר. אָבזאָגען זיך פון אידיש און ריידען די שפּראַך פון דעם שכור׳ען שרייבער׳ל הייסט דעריבער ניט נאָר אריינגענומען ווערען אין דער ספערע פון דער העכערער קולטור. די קולטור־פראַגע האָט דאָס רוב גע־שפּיעלט גאָר אַ קליינע ראָליע אין דעם אסימיליאַציאָנס־פּראָצעס פון די ברייטערע אידישע קרייזען. אַ סך אַ גרעסערע ראָליע האָט דאָ געשפּיעלט דאָס וועלען אויפהויבען זיך אויף אַ העכערער שטופע אין דעם געזעלשאַפטליכען לעבען, אויסגלייכען זיך אין יחוס מיט דעם גוי. די רוסישע שפּראַך איז געווען אַן אויסערליכער צייכען, אַז מען געהערט שוין ניט מעהר צו יענעם פערוואָרפענעם, בע־שפּיעגענעם פאָלק, וואָס יעדער איינער האָט אַ רעכט צו טרעטען עם

מיט די פיס. דורך זיין רעדען רוסיש, דורך דאָס נאָכמאַכען די מאַניערען פון דעם רוס, האָט דער אַסימילירטער איד געוואָלט אויפהויבען זיין מענשליכע חשיבות סיי אין די אויגען פון דעם רוס, סיי אין די אייגענע אויגען. דורך „ווענינ איד" האָט ער געוואָלט פעררעכענט ווערען פאַר „מעהר מענש".

איהר ווייסט אַלע, ווי צרה'דיג עס האָט זיך אויסגעלאָזען יענער עקספּערימענט און וואָס פאַר אַ גרויסען טעות דער אַסימי־ליאַטאָר האָט דאָ געמאַכט אין חשבון. דער אידישער נאָמען איז בשום אופן ניט אויפגעהויבען געוואָרען, אַ דאַנק דער רוסישער שפּראַך־אַסימיליאַציע, און דער איד איז ניט געוואָרען מעהר מיוחס, ווען ער האָט אָנגעהויבען צו רעדען „רוס".

וואו איז דאָ געלעגען דער טעות אין זיין חשבון?

דער אַסימיליאַטאָר האָט זיך געיאָגט נאָך אַ העכערער מענש־ליכער חשיבות, — געוויס אַ בערעכטיגטער און מענשליכער שטרע־בען. אָבער ער האָט דאָ צונויפגעמישט צוויי זאַכען: מענשליכען שטאָלץ און ווייסטע גאוה. דער מענשליכער שטאָלץ רוהט אויף דעם בעוואוסטזיין פון מיין אייגענעם ווערטה, אַלץ איינס, וואָס די אַרומיגע וועלט זאָל ניט האַלטען פון מיר. די ווייסטע גאוה האָט ניט קיין אייגענעם ווערטה־מאַסשטאַב, זי נעהמט איהם אַריבער פון דער פרעמדער. זי יאָגט זיך קודם כל נאָך דעם אַנדערן'ס אָפּ־שעצונג, נאָך י ע נ ע ם ' ס גוטער מיינונג וועגען מיר. אין דער ווייסטער גאוה פערליערט דעריבער דער מענש דעם דרך־ארץ צו זיך אַליין. אין זיין נשמה מוז זיך אַריינ'גנב'ענען אַ פּונק פון יענער ה י נ ט י ש ע ר פּסיכאָלאָגיע, וועגען וועלכער איך האָב גערעדט אין דעם אָנהויב פון מיין פאַרלעזונג. מיט גליקזעליגע בליקען פון הינטישער אונטערטהעניגקייט קוקט דער אַסימיליאַטאָר אויף זיין „גאָט", וועמען ער וויל נאָכמאַכען, דרעהט מיט'ן וויידעל, פאַר יעדען ביסעלע כבוד, וואָס דער „גאָט" קאָן איהם שענקען. וואָס פאַר אַן ע ה ר ע דאָס איז צו האָבען דעם „סטאַנאַוואָי" אַליין ביי זיך אין שטוב, שפּיעלען מיט איהם סטוקעלקע און אפשר נאָך זיין מיט איהם „נאַ טי" און רעדען מיט איהם רוסיש הויך אויפ'ן קול אַזוי, אַז אַלע זאָלען הערען און פּלאַצען פאַר קנאה. עס פער־שטעהט זיך, אַז דאָס מוז ניט זיין דוקא דער „סטאַנאַוואָי". וואָס

פאַר אַן ארט „אמת'ער רוס" דאַס דאַרף זיין, כדי זיין פריינדשאַפט זאָל איינעם ברענגען כבוד, — דאַס הענגט אָב פון דעם בילדונגס־גראַד און דער געזעלשאַפטליכער שטעלונג פון דעם אידען. פאַר איינעם איז דאַס דער „סטאַנאָוואָי", פאַר דעם אַנדערן אַ גובער־נאַטאָר, פאַר דעם דריטען אַ „פּיסאַטעל", פאַר דעם פערטען אַ בעריהמטער געזעלשאַפטליכער טהוער. דער עצם פון דער וויסטער גאוה בלייבט אָבער דערזעלביגער: דאַס איז דער אייגענער בטול היש, דאַס פערליערען פון דעם אייגענעם פּנים, דאָס וועלען זיך באָדען אין יענע שטראַהלען פון כבוד, וואָס די נאָהענטקייט פון דעם פרעמדען מיוחס קאָן איינעם געבען.

עס איז גאָר קיין ספק ניט, אַז די פעראַכטונג צו דער אי־דישער שפּראַך איז ביי אַ גרויסען טהייל אַסימיליאַטאָרען אויס־געוואַקסען אַט פון דער וויסטער גאוה, אַט פון דעם הינטישען בטול היש, וואָס איז די סטרא אחרא פון דעם מענשליכען שטאָלץ. און עס איז קיין חידוש ניט, וואָס אַט די וויסטע גאוה האָט ניט געקאָנט דערגרייכען איהר ציעל: דרך־ארץ קאָן מען נאָר האָבען צו דעם, וואָס האָט דרך־ארץ פאַר זיך אַליין. און דער, וואָס שפּייט זיך אַליין אין פּנים, פערדיענט אויך דעם שפּיי פון דעם אַנדערן. וואָל־טען יענע אַסימיליאַטאָרען אָנשטאָט וויסטער גאוה געהאַט מענש־ליכען שטאָלץ, וואָס רעכענט זיך נאָר מיט דעם אייגענעם ווערט, און קעמפפט, אַז די דרויסענדיגע וועלט זאָל אָנערקענען מיין ווערטה, וואָלטען זיי באַלד געקאָנט איינזעהן, אַז אַלע שפּראַ־כען זענען גלייכע מיוחסים און אַז אָבזאָגען זיך פון דער אייגענער שפּראַך צוליעב אַ פרעמדער, הייסט אומזיסט און אומנישט אָנ־שפּייען זיך אַליין אין פּנים. אַ ביסעלע מעהר מענשליכער שטאָלץ אין דעם אידען וואָלט געמאַכט אונמעגליך דאַס פערלאָזען פון אי־דיש. וואָס מעהר מענשען זיי וואָלטען געוועזן, אַלץ מעהר אידען וואָלטען זיי געבליעבען.

אַזאַ בליק אויף דעם ענין פון דער שפּראַך איז אָבער נאָך אין גאַנצען פרעמד פאַר אַ סך פון דער אידישער אינטעליגענץ, אַפילו פון דער, וואָס האָט גאַנץ געוויס קיין ברעקעל שפּור ניט פון הינ־טישער פּסיכאָלאָגיע אין איהר נשמה. עס זענען דאָ ביי אונז מענשען, וואָס פערשטעהען בכלל ניט, וואָס מאַכט מען דאָ פאַר

אַזאַ וועזען פון דער שפּראַך. איז דען די שפּראַך עפּעס מעהר, איידער אַ מיטעל אויסצודריקען געדאַנקען, און דאַרף אַן אמת׳ער מענש האָבען ביי די געדאַנקען עפּעס מעהר אין זין, איידער אמת און יושר? וואָס איז די נפקא מיניה, אין וואָס פאַר אַ קלאַנגען מען ברענגט קלאָר אַרויס די דאָזיגע אידעאַלען? „קאַזאַלע־מאַזאַלע, אַבי דאָברע מיינעלע".

איך וויים ניט, צי איך איז בעקאַנט אַנ—סקי׳ס „פּיאָנערי" און צי איהר געדענקט די סצענע, ווי דער קליינשטעדטעלדיגער משכיל, וואָס איז אַנטלאָפען אין די גרויסע שטאָדט צוליעב דער אמת׳ער השכלה, לערנט זיך ביי אַ גימנאַזיסט די רוסישע שפּראַך. געבראָטענע ליידען שטעהט ער אויס פון דעם, וואָס ער קאָן ניט אַרויסרעדען ריכטיג דאָס רוסישע וואָרט „טשיזש". ווי ער מאַ־טערט זיך ניט, קומט ביי איהם אַלץ אַרויס „ציזז" — און ער פער־שטעהט ניט: וואָס איז דאָ דער אויפגעקלעהרטער גימנאַזיסט אַזוי מקפיד אין דעם ענין? וואָס קאָכט ער זיך אין דעם „טשיזש"? קאָן דען פערענדערט ווערען דער ע נ י ן, ווען מען פערדרעהט אַ ביסעל זיין נאָמען? ווערט דער פויגעל אַן אַנדערער, ווען מען רופט איהם „ציזז" אַנשטאָט „טשיזש"?

אַזאַ פּסיכאָלאָגיע איז זעהר פערשפּרייט ביי דער אידישער יוגענד און זי שטאַמט פון אַן אַנדער מין „בטול־היש", וואָס איז זעהר פערשיידען פון דעם היגטישען „בטול־היש", וועגען וועלכען איך האָב נאָר וואָס גערעדט. זי שטאַמט פון אונזער ב ט ל נ ו ת. דער אמת׳ער אידעעלער בטלן האָט נאָר צוויי אידעאַלען אין האַר־צען: אמת און יושר. שעהנקייט און מענשליכע חשיבות זענען ביי איהם קינדערשע זאַכען, מיט וועלכע אַן ערנסטער מענש טאָר זיך ניט אָבגעבען. אָבער דאָ מאַכט דער בטלן דעם גרעסטען טעות. ער פערזעהט אין גאַנצען דעם פאַקט, אַז „אמת וצדק" איז נאָר אַ טהייל פון אונזערע העכסטע מענשליכע אידעאַלען, — דער פונ־דאַמענט, אויף וועלכען זיי אַלע דאַרפען אויפגעבויט ווערען. נאָך העכער איידער דער פונדאַמענט, איידער אמת און יושר, הויבען זיך אויף פאַר דעם מענשען די אידעאַלען פון שעהנקייט און מענש־ליכע חשיבות. זיי צו פערגעסען הייסט אַוועקמאַכען כלאחר יד אַלץ, וואָס טראָגט אַריין רייכקייט און פאַרב אין דעם מענשענ׳ס

נשמה, אלץ וואָס האָט אַ ווערטה צוליעב זיך אַליין און ניט צוליעב אַן אַנדער זאַך.

מען קאָן זאָגען, אַז אין קיין זאַך טרעט ניט אַרויס אַזוי קלאָר די מענשליכע נאַטור פון דעם מענשען, ווי אין זיין ליעבע צו שעהנ־קייט, צו דער שעהנער פאָרם גופא, ווייל נאָר זי אַליין איז אַן „אהבה שאינה תלויה בדבר“, אַ ריינע ליעבע אָהן עגאָאיסטישע פניות און הינטער־געדאַנקען. געוויס, אויך די ריינע אמת־ליעבע צוליעב דעם אמת גופא; אויך די איבערגעבענקייט צו די אידעאַלען פון יושר צוליעב דעם יושר גופא טראָגען אויף זיך דעם זעלבינען שטעמפּעל פון „אהבה שאינה תלויה בדבר“, דעם העכסטען גע־פיהל, צו וועלכען נאָר די מענשליכע נשמה איז מסוגל. אָבער ערגעץ טרעט ניט אַרויס דער געפיהל אַזוי ריין און קלאָר, ווי אין דער ליעבע צו שעהנקייט, און אין דעם שטרעבען צו אינוועניג־סטער מענשליכער חשיבות, ווייל אמת און יושר קאָנען נאָך, אַ חוץ דער ריינער הנאה, וואָס זיי ברענגען מיט זיך, בערייכערן דעם מענשען מיט נוצליכע זאַכען, בעת שעהנקייט און אינוועניגסטע מענשליכע חשיבות קאָנען קיין ברעקעל נוצען פאַר דעם מענשען ניט שאַפען. זייער גאַנצער ווערטה בעשטעהט אות באות אין דעם, וואָס זיי זענען אַ פעאים ניט ווערטה. זיי וועלען דעם מענשען ניט מאַכען געזינטער, קליגער, רייכער, פעטער. אָבער זיי מאַכען איהם מענשליכער, און שאַפען פאַר איהם יענעם טיעפען גליק, יענעם צושטאַנד פון ריינער פרייד, צו וועלכער דער מענש דאַרף שטרעבען, ווען ער וויל וויסען, וואָס הייסט לעבען ווי אַ מענש.

נאָר צוויי קלאַסען מענשען האָבען פערלאָרען דעם חוש פון שעהנקייט און חשיבות, אָדער פערשטיקען איהם מיט אַ כיון אין זייער האַרצען. דאָס איז דער גראָבער עגאָאיסט, וואָס איז ניט אוועק אַ סך ווייטער פון דער חיה, ביי וועמען די אידעאַלען פון עסען, טרינקען, שלאָפען, סעקסועלע ליידענשאַפטען און אפשר נאָך די ליידענשאַפטען פון וויסטער גאוה פילען אויס אַלע ווינקעלעך פון דער נשמה. און דאָס איז אויך דער עטישער בטלן, וועמעס האַרץ עס קלאַגט, אמת, אויף דעם „צרת הכלל“, אויף די ליידען פון דער מענשהייט, וואָס פערשטעהט אָבער ניט, אַז די ליידען פון דער מענשהייט בעשטעהען ניט נאָר אין די שמאַרצען פון דער

הונגעריגער חיה אין דעם מענשען, נאָר אויך אין זיין שטרעבען צו א שעהנעם, חשוב'ען מענשליכבען זיין.

גריילעך וואָלט איך מיך איצטער אָבגעשטעלט א ביסעל מעהר אויף דעם ענין פון עטישע בטלנות ניט נאָר ביי אונז אידען, נאָר אויך אין דער געשיכטע פון דער גאַנצער מענשליכער וועלט. נאָר ליידער וואָלט דאָס אונז אוועקגעפיהרט צו ווייט פון אונזער טהעמע. לאָמיר זיך בענוגענען מיט דער בעמערקונג, אז די קאַלטקייט צו די שעהנקייטען פון דער שפּראַך, — די גלייכגילטיגקייט, אין וואָס פאַר א שפּראַך מען זאָל רעדען און ווי מען זאָל געברויכען איהרע אויסדריקען, איז גאָר ניט אזא חשוב'ע מענשליכע מעלה, ווי עס קאָן זיך אפשר אויסדוכטען אויף דעם ערשטען בליק. א נאָרמאַלער מענש ליעבט זיין שפּראַך, — וואָס פאַר א שפּראַך דאָס זאָל ניט זיין, און וואָס מעהר מענש ער איז, אַלץ שטאַרקער איז זיין ליעבע צו איהר.

איך האָב מיך אזוי לאַנג אויפגעהאַלטען אויף דעם ענין פון שפּראַך און שפּראַכען־ליעבע, ווייל דאָס איז איינער פון די וויכטיגסטע פּעלזען, אָן וועלכע עס צושלאָגען זיך די וואַלען פון קאָסמאָפּאָליטיזם. אויב שפּראַך־פאָרם איז ניט קיין גלייכגילטיגע זאַך פאַר דעם מענשען, אויב די ליעבע צו איהר וואַקסט מיט דער ענטוויקעלונג פון מענשליכקייט אין איהם און אויב דער אַלגעמיין מענשליכער שכל קאָן בשום אופן ניט ארויסברענגען, וועלכע שפּראַך אין די מענשליכסטע, איז יעמאָלט ניטאָ קיין ברעקעל האָפנונג, אז דער קאָסמאָפּאָליטישער אידעאַל, — די פערשווינדונג פון אַלע פעלקער־קולטורען אין איין מענשהייטס־קולטור און אין איין מענשהייטס־שפּראַך, — זאָל ווען עס איז מקוים ווערען.

אין דער אמת'ען! אונטערדריקטע, צוריקגעבליבענע פעלקער אָדער איינצעלנע שיכטען פערלאָזען אָפט זייערע שפּראַכען טייל אוים פיהישער גלייכגילטיגקייט צו מענשליכע אינטערעסען, טייל אוים וויסטער גאוה, טייל אוים עטישער בטלנות און נאָך א גרעסערער טייל דערפאַר, ווייל עס זענען דאָ הערשענדע שפּראַכען, צו וועלכע עס לוינט זיך בעסער צו־צושטעהן, ווייל פאַר זיי ניט מען איצטער מעהר שמאַלץ. אָבער מיט דער ענטוויקעלונג פון דעם מענשליכען פּראָגרעס מוזען מיר דאָך דערלעבען אזא צייט,

ווען די איינטיילונג אין הערשענדע און בעהערשטע וועט אין גאַנ־צען אָבגעשאַפט ווערען. עס מוז דאָך קומען א מאָמענט, ווען קיין גרופּע מענשען וועט ניט האָבען קיין שום איבערוואָג איבער קיין אנדער גרופּע און יעדע פון זיי וועט האָבען די פולע מעגליכ־קייט צו לעבען נאָך איהר הארצענס בעגעהר. און יעמאָלט, ווען די ניעדעריגערע בעדערפעניסען פון דעם מענשען וועלען בעפריע־דיגט ווערען דורך א קלוגען סיסטעם פון יושר, וואָס וועט אריינ־געפיהרט ווערען אין דעם לעבען פון אַלעמען, וועט דער מענש, בעפרייט פון דער דאגת חיונה, זוכען זיין גליק אין דער בעפריעדי־גונג פון די העכערע בעדערפעניסען, דער ליעבע צו אמת, שעהנקייט און מענשליכע חשיבות. וואָס מעהר גיטער פון העכערער קולטור א פאָלקס־גרופּע וועט יעמאָלט אויסארבייטען אָדער אריבערנעהמען פון דער פרעמדע, אַלץ רייכער וועט ווערען איהר שפּראַך און אַלץ שטאַרקער — איהר ליעבע צו איהר.

פרעגט זיך די שאלה: וואָס וועט יעמאָלט קאָנען צווינגען די דייטשען, זיי זאָלען זיך אָבזאָגען פון זייער דייטש און פער־בייטען עס, לאָמיר זאָגען אויף פראנצויז? וואָס וועט דעם אידען צווינגען, זיך אָבצוזאָגען פון אידיש און אָננעהמען לאָמיר זאָגען רוסיש אָדער ענגליש? קיין זאַך קאָן יעמאָלט קיינעם ניט צווינגען דערצו. אין די בעדינגונגען פון פאָלקאָמענער גלייכהייט מוזען זיך די שפּראַכען פאַנאַנדערבליהען נאָך שטאַרקער, איידער איצ־טער, — די קולטורען פאַנאַנדערוואַקסען זיך יעדע אויף איהר שטייגער, לויט איהר אינוועניגסטער טבע. און די נאַציאָנאַלע סמנים פון א פאָלק מוזען יעמאָלט ווערען נאָך בולט'ער און שטאַר־קער.

דער קאָסמאָפּאָליטיזם האָט פערזעהן, אז עס זענען דאָ א סך קולטור־צווייגען, וואָס דריקען זיך אויס ביי יעדען פאָלק אין א פערשיידענער נאַציאָנאַלער פאָרם, אָבער וואָס זענען פון דעסטוועגען אַלע גלייך מענשליך, אַלע פון גלייכען ווערטה און קאָנען אַלע האָ־בען אין זיך דעם זעלביגען גראַד פון אמת, יושר, חן און מענשליכע חשיבות. אויף אזא'ן אופן האָט גאָר קיין ברעקעל זין ניט צו־צוטרעטען צו א וואַסער עס איז פאָלק מיט דער פאָדערונג: „פאָלק, הער אויף צו זיין פאָלק און ווער מענש", ווייל עס איז אין דער

גאַנצער מענשהייט ניטאָ קיין איין איינציגע פאָרם, אין וועלכער עס זאָל זיך אויסדריקען יענער קולטור־צווייג און וואָס זאָל האָבען מעהר רעכט אויף זיין ליעבע, איידער זיין אייגענע נאַציאָנאַלע פאָרם.

די שפּראַך איז נאָר איין צווייג אַזאַ. עס זענען דאָ נאָך אַ סך אַנדערע. נעהמט, צ. ב. די שעהנע ליטעראַטור, וואָס איז אַזוי שטאַרק פערבונדען מיט דער שפּראַך. לאָמיר אָננעהמען, איהר ליעבט יענעם מענשליכען געלעכטער דורך טרעהרען, וואָס האָט אַרויסגעבראַכט אין ענגלאַנד דיקענסען, אין רוסלאַנד גאָ־גאָל׳ן און ביי אונז, אידען, שלום־עליכם׳ען. איך ווייס ניט, ווי איהר קוקט אויף שלום־עליכם׳ען. עס קאָן זיין, איהר זייט נאָך ניט געוואוינט אוועקצושטעלען אַ אידישען שרייבער אין איין ליניע מיט אַזעלכע גדולים פון דער אַל־וועלטליכער ליטעראַטור. אָבער איך וואָלט אייך דורך אַ ליטעראַרישען אַנאַליז געקאָנט בעווייזען אַזוי קלאָר, ווי דער טאָג, אַז דער מחבר פון אַזעלכע ווערק ווי „חוה“, „ראַבטשיק“, „אויף פּסח אהיים“ און נאָך אַ סך, אַ סך אַנדערע דאַרף בשום אופן ניט אַראָבלאָזען די אויגען פערשעהמט־מערהייד, ווען מען שטעלט איהם אוועק לעבען גאָגאָל׳ן און די־קענס׳ען. און ווער רעדט שוין וועגען אַ מאַרק טוויין! מיט איהם קאָן שלום עליכם אויף אַלע פעל תמיד האַלטען די וואָג. על כל פּנים וועט מיר, דעם אידען, געוויס זיין נעהנטער צום הארצען און טהייערער מיין שלום־עליכם, איידער דער רוסישער גאָגאָל אָדער דער ענגלישער דיקענס, — ווער רעדט שוין וועגען דעם אַמעריקאַ־נער מאַרק טוויין.

נו? קאָנט איהר צוגעהן צו מיר און זאָגען: „איד, הער אויף צו זיין איד און ווער מענש; פערוואַרף דיין שלום־עליכם און קוויק זיך מיט מאַרק טווינ׳ען!“ מיט וואָס איז מאַרק טוויין חשוב׳ער, איידער שלום־עליכם? זיי זענען ביידע אין בעסטען פאַל — דעם בעסטען פאַר טווינ׳ען — גלייך חשוב. אין זיי, אין ביידען האָט זיך אויסגעדריקט איין און דערזעלביגער אַלגעמיין־מענשליכער שטריך פון לאַכען דורך טרעהרען, אָבער ביי ביידען, ווי אויך ביי גאָגאָל׳ען און דיקענס׳ען, האָט זיך דער דאָזיגער אַלגעמיין־מענש־ליכער שטראַהל איבערגעבראָכען אין אַ בעזונדער נאַציאָנאַלער אַט־

מאָספּערע, אויף אַ בעזונדער נאַציאָנאַלען שטייגער און אָנשטאָט איין הומאָריסטישער אַרט האָט איצטער די מענשהייט גאַנצע פיער.

צו דעם אייגענעם רעזולטאַט קומט איהר, ווען איהר טראַכט זיך אַריין אין דעם ענין פון פּאָעזיע בכלל. איין־און־דיזעלביגע פּאָעטישע ריכטונג ברענגט אַרויס פערשיידענע אייגענאַרטיגע טאַ־לאַנטען ביי די פערשיידענע פעלקער, וואָס דריקען זי אויס אויף אַ פערשיידענעם, אָבער גלייך־ווערטיגען שטייגער. איהר קאָנט ניט פערלאַנגען, ווער עס איז זאָל זיך אָבזאָגען פון זיין נאַציאָנאַלער פּאָעזיע און צושטעהן צו דער „אַל־מענשליכער", ווייל קיין אַל־מענשליכע פּאָעזיע, וואָס זאָל ליגען דרויסען פון די נאַציאָ־נאַלע פּאָעזיען, איז ניטאָ. די אַל־מענשליכקייט ליעגט ניט דרוי־סען, נאָר איננווענינג אין די נאַציאָנאַלע בעשאַפונגען, און העכסטענס, וואָס איהר קאָנט זאָגען, איז: פערלאָז דיין נאַציאָנאַלע פּאָעזיע, אין וועלכער עס ווערט אויסגעדריקט אַ חוץ דעם אַלגע־מיין־מענשליכען טייל, נאָך דער ספּעציפישער כאַראַקטער פון דיין אידישער נשמה, און שפּרינג אַריין אין אַ פרעמדע נאַציאָנאַלע פּאָעזיע, אין וועלכער עס ווערט אויסגעדריקט אויך דער ספּעציפי־שער כאַראַקטער פון דעם פרעמדענס נשמה. אָבער ערשטענס איז דאָס שוין ניט קיין קאָסמאָפּאָליטיזם, נאָר אַ נאָר פּשוט'ער, נאַקע־טער שאָוויניזם פון דער פרעמדער נאַציאָנאַליטעט און אַ חוץ דעם דאַרף מען מיר נאָך בעווייזען, אַז דעם פרעמדענס נשמה פּאַסט בעסער פאַר מיר, איידער מיין אייגענע.

אזוי איז עס מיט דער פּאָעזיע, און אזוי איז עס מיט יעדען אַנדער צווייג פון דער מענשליכער קולטור, וואָס שטייגט אַריבער די גרעניצען פון דער ריינער וויסענשאַפט און דעם פּשוט'ען, טאָג־טעגליכען יושר, — די קונסט בכלל, די פילאָסאָפיע, די רעליגיאָן. ווי אַלגעמיין־מענשליך עס זאָל ניט זיין זייער אינהאַלט, מוז יעדע ריכטונג פון זיי בעקומען אַ גאַנץ אַנדער פּנים און פאַרב, ווי נאָר זי טרעט אַריין אין אַ בעשטימטע נאַציאָנאַלע אַטמאָספערע און וועקט דאָרטען אויף די שאַפענדע כחות פון'ם פאָלק. אפילו דער קאַטאָליציזם, וואָס לייקענט אין עצם די איינטהיילונג אין פעלקער, וואָס קומט צו דער גאַנצער מענשהייט מיט איין־איינציגען רעלי־גיעזען גרונד־געדאַנק, אפילו ער האָט בעקומען ביי יעדען פאָלק אַ

בעזונדער אויסזעהן, און דער קאַטאָליציזם פון דעם דייטש איז ניט אין גאַנצען דער, וואָס דער קאַטאָליציזם פון דעם פראַנצויז, אָדער דעם פויל אָדער דעם איטאַליענער. נאָך מעהר, אַפילו אַזאַ ריין אַלגעמיין־מענשליכע ריכטונג, ווי דער וויסענשאַפטליכער סאָציאַ־ליזם פון קאַרל מאַרקס, האָט בעקומען גאַנץ פערשיידענע נאַציאָ־נאַלע געשטאַלטען ביי די רוסען, דייטשען, פראַנצויזען, ענגלענדער, איטאַליענער, פוילען און האָלענדער. געהט, טענה'ט זיך אויס, ביי וועלכען פאָלק איז דער מאַרקסיזם דער מאַרקסיסטישסטער, צו־ליעב וועלכען אַלע איבעריגע פעלקער זאָלען זיך מוזען אָבזאָגען, און געהט, פאָדערט נאָך, זיי זאָלען זיך אָבשרייבען ביים רב, אַז מהיום והלאה טאָרען זיי קיין אייגענעם מאַרקסיזם ניט ארויס־ברענגען!

און גאַנץ געוויס איז יעדען מענשען בעזונדערס טהייער די נאַ־ציאָנאַלע פאָרם פון דעם אַלגעמיין־מענשליכען תוך, וואָס זיין פאָלק האָט ארויסגעבראַכט. דאָס הייסט ניט, אַז ער דאַרף זיך ניט אינ־טערעסירען מיט דעם, וואָס אַנדערע פעלקער בעשאַפען. אדרבה! ער מוז און זאָל בעקאַנט ווערען מיט די קולטור־פּראָדוקטען פון דער פרעמד, ער זאָל זיי ליעבען און שעצען, ווייל זיי בעררייכערן זיין אייגענע נשמה און וועקען אין איהר איהרע כחות. אָבער ער דאַרף זיי ליעבען און שעצען, אויף דעם זעלביגען אופן, ווי דער קינסט־לער אויף דער וויאָלין ליעבט דעם קינסטלער אויף דעם פּיאַנאָ. ער פערשטעהט, אַז זיין נשמה קאָן אויסדריקען איהר טיעפען און רייכען אינהאַלט נאָר אויף דער וויאָלין, ווי יענער נאָר אויף דעם פּיאַנאָ, און איהם וועט זיין קונסט בלייבען טיעפער איינגעבאַקען אין הארצען, איידער די קונסט פון דעם פּיאַניסט.

איך גיב צו, אַז אַ מלאך, אָדער אַ ספּינאָזאַ, וואָלט זיך גע־קאָנט אויפהויבען אין געפיהל צו אַזאַ הויך, וואו אַלע קולטור־פּראָדוקטען פון דער מענשהייט זאָלען רעדען גלייך שטאַרק און גלייך ליעבליך צו זיין געמיטה; וואו ער זאָל אבסאָלוט ניט שפּירען קיין איין ברעקעל איבערוואָג אין געפיהל צווישען איין נאַציאָנאַלע פאָרם און דער אַנדערער. אָבער אויב מען וואָלט אויך אַזאַ אַב־סאָלוט ספּינאָזיסטישען קולטור־פריינד געזאָגט, אַז איהר ווילט, צ. ב., די אידישע פידעל זאָל פערשטומען אין דער מענשליכער

סימפּאַניע און אָנשטאָט איהר זאָל אַוועקגעשטעלט ווערען נאָך אַ דייטשער קלאַרנעט, וועט ער אייך גאַנץ העפליך אָבדאַנקען פאַר דער טובה: איהם וואָלט געפעהלט אַ „כלי“ אין דער סימפּאַניע און ער וואָלט פּראָטעסטירט אנטקעגען איהר פערשווינדען. — און גלאַט: ווער קאָן דאָס זיין אַ מלאך, אָדער אַ ספינאָזא? אַ חוץ דעם קאָנט איהר זיין זיכער, אַז אויב אַזאַ ספינאָזא זאָל אָנהויבען נים נאָר געניסען די אַלגעמיין-מענשליכע סימפאָניע, נאָר אַליין שפּיעלען אין איהר, וועט ער פון זיך גופא גאַנץ נאַטירליך אויס־קלייבען אַזאַ „כלי“, וואָס איז מעהר צוגעפּאַסט צו זיין נ אַ צ י אָ־נ אַ ל ע ן כאַראַקטער און זיינע נאַציאָנאַלע כחות.

ליידער קאָן מען ניט לייקענען, אַז עס איז דאָ איצטער אין לעבען אויך אַזאַ טיפּ מענש, וועמען די גאַנצע נפקא מיניה צווישען די פערשיידענע נאַציאָנאַלע שאַטירונגען אין די העכערע צווייגען פון דער קולטור ריהרט ווי די וואַנד, ווייל די גאַנצע העכערע קולטור, מיט איהר פּאָעזיע, קונסט, ליטעראַטור, וויסענשאַפט, פילאָסאָפיע און רעליגיאָן, ליעגט איהם אין דער לינקער פּאה. דאָס איז דער „פיך בצורת מענש“, — וואָס וויים נאָר איין זאַך: גוט געגעסען, גוט געשלאָפען און נאָך אַ פעטע עליה אין שוהל געכאַפּט. — וואָס דאַרף מען מעהר? פון זיינט וועגען מעגען אַלע קולטורען זיך צונויפגיסען אין איין איינציגע; עס וועט איהם דערנאָך זיין לייכטער, אין גאַנצען אַרויסצוגיסען זי אין רינשטאָק. אָבער — אונזער טעמע רופט זיך דאָך ניט „איד און פיך“, נאָר: „איד און מענש“... און אַ מענש איז דער, פאַר וועמען די העכערע צווייגען פון דער קולטור זענען דער גאַנצער תמצית פון דעם זיין. און וואָס מעהר מענש איינער איז, אַלץ אַ גרעסערען אָרט אין זיין געמיטה פערנעהמען די העכערע צווייגען פון דער קולטור, אַלע אין איינעם, אָדער נאָר איינינע פון זיי. און וואָס מעהר ער איז פּעראינטער־רעסירט אין זיי, וואָס מעהר נשמה און האַרץ ער לעגט אין זיי אריין, אַלץ צוגעבונדענער ווערט ער צו יענער נאַציאָנאַלער פאָרם, אין וועלכע זיין פאָלק האָט זיי בעשאַפען, אין וועלכע עס שטעקט אויך אַ טייל פון זיין האַרץ און פון זיין נשמה.

וואָס מעהר מענש דער איד ווערט, אַלץ מעהר איד ווערט ער. די ליעבע צו דער אייגענער קולטור איז אַ מ ע נ ש ל י כ ע

ליעבע. זי בעגיסט מיט איהרע וואַרימע, לייכטענדע שטראַהלען ניט נאָר דעם איצטיגען מעמד פון דער פאָלקס־קולטור, נאָר אויך איהר גאַנצע געשיכטליכע ענטוויקעלונג, דעם גאַנצען אוצר פון גייס־טיגע גיטער, וואָס דאָס פאָלק האָט איהם אָנגעזאַמעלט פון זינט עס איז געוואָרען אַ פאָלק אויף דער וועלט ביז אויף דעם היינטיגען טאָג.

געוויס, קאָן קיין מענש ניט זיין גלייך ענטציקט פון אַלע ערשיינונגען, וואָס זיין פאָלק האָט אַרויסגעבראַכט אין זיין עבר. אין דעם געפעכט פון דעם „היינט" טראָגען מיר אַריבער אונזער ליעבע און אונזער האַס אויך אויף די ערשיינונגען פון דעם „נעכ־טען". און וואָס נעהנטער דער „נעכטען" איז צו אונזער צייט, אַלץ ווייניגער קאָנען מיר איהם בעטראַכטען אין דעם מילדען, קלאָ־רען און ריינעם ליכט פון דעם היסטאָריקער, וואָס פערשטעהט אַלץ, און וואָס קאָן דעריבער אַלץ און אַלעמען מוחל זיין. אָבער וואָס מעהר איינער לערנט זיך אויס צו בליקען היסטאָריש אויף דער פערגאַנגענהייט, אַלץ מעהר „ספינאָזא" ווערט ער בנוגע צו איהר, אַלץ מעהר פלאַמט אין איהם אויף יענע געטליכע ליעבע, וואָס גיסט אויס איהרע שטראַהלען אין גלייכער מאָס אויף דעם צדיק און דעם רשע.

נאָר, אפילו ווען מען זאָל זיך ניט אויפהויבען אויף דער הויך פון אַ ספינאָזא, אפילו אַז מען זעצט זיך אוועק על כסא הרבנות און מען נעהמט זיך משפט'ען די פערגאַנגענע צייטען, איז, ווי שטרענג עס זאָל ניט זיין דער משפט איבער דעם אייגענעם עבר, וועט ער אַלץ איבערלאָזען גענוג העלדען, טהאַטען און פאַסירונגען, וואָס מוזען אַרויסרופען בעגייסטערונג אין אונז. די בעקענטשאַפט מיט דער אייגענער געשיכטע און די בעגייסטערונג, וואָס זי פלאַמט פאַנאַנדער אין אונז, פערשטאַרקט יענע בעהעפטונגס־פעדים, וואָס בינדען אונז צו צו דעם אייגענעם פאָלק, ווי די בעקענטשאַפט מיט דער פרעמדער געשיכטע הויבט אויף אין אונזערע אויגען די חשיבות פון יענעם פרעמדען פאָלק און אונזער טיעפען רעספעקט צו איהם. אַן איטאַליענער, וואָס זאָל שטודירען די געשיכטע פון זיין נאַרי־באַלדי און די געשיכטע פון אונזערע מאַקאַבעער, וואָלט געוויס געהאַט דרך־ארץ פאַר די העלדען־טהאַטען פון די אידישע נאַציאָ־

נאָלע בעפרייער, אָבער זיין אייגען בלוט וועט ער פיהלען נים אין די מאקאבעער, נאָר אין גאריבאלדי. דאָס אייגענע איז אויך מים אונז. ווען מיר ציהען א פערגלייך צווישען גאריבאלדי און יהודה המכבי, וואקסט אין אונז גאנץ געוויס דער רעספעקט צו דעם איטאַ־ליענישען פאָלק און זיינע פרייהייטס־העלדען, אָבער א גאנץ משונה־דיגע אומרוה דערוועקט אין אונזער נשמה דאָס בילד פון דעם איי־גענעם פרייהייטס־העלד. ווי מיט א מאגנעט ציהען צו זיך די אייגענע העלדען, די גיטער פון דעם אייגענעם אוצר, און פון דעם מאגנעט קאָן זיך קיינער ניט בעפרייען.

וויכטיג איז נאָך דאָ צו געדענקען, אז דער אוצר פון א פאָלק קאָן געהערען אין גאנצען נאָר צו די קינדער פון דעם פאָלק. פרעמ־דע קאָנען אריבערנעהמען צו זיך נאָר א טייל פון איהם. און נים אלע מאָל איז דער אריבערגענומענער טייל גראָד דער בעסטער. פון דער ענגלישער ליטעראטור, צ. ב., וויים די גאנצע געבילדעטע מענשהייט א סך נעמען פון גדולים, — א שעקספיער, א בייראָן, א שעללי, א דיקענס און נאָך מעהר. אָבער עס וואָלט געווען א טעות צו מיינען, אז זיי זענען די איינציגע טרעגער פון דעם ענגלי־שען גייסט און אז זיי בילדען דעם העכסטען שטאפעל פון זיין זשעניע. אין דער היים, ביי דעם ענגלענדער, זענען געבליעבען נאָך א סך זשעניען, וואָס האָבען ניט געהאַט די זכיה אריבער־גענומען צו ווערען אין דער פרעמד, וואָס שטעהען אָבער ניט ניעד־ריגער, איידער די, וואָס זענען בעריהמט געוואָרען אין דער וועלט. א סך מבינים אין דער ענגלישער ליטעראטור שטעלען, צ. ב., א ראָבערט בראונינג העכער איידער א בייראָן. דער דייטש האָט אין זיין ליטעראטור, א חוץ די לעססינגס, געטהעס און שילער'ס נאָך א סך נעמען, וואָס דער פרעמדער איז נים מחויב צו קענען, אָבער וואָס זענען איהם, דעם דייטשען, נים וועניגער טהייער, איידער זיינע וועלט־בעריהמטע גדולים. די רוסען שצעדרין, אָסטראָוו־סקי און אוספיענסקי וועלען אפשר קיין מאָל נים זיין אזוי פאָפולער אין דער וועלט, ווי א מאקסים גאָרקי, ווען אפילו זייער טאלאנט איז בלי ספק העכער איידער זיינער. דאָס רוסישע געבילדעטע פאָלק ליעבט זיי אָבער נים וועניגער און אפשר נאָך מעהר, איידער זיין גאָרקי. אויך ביי אונז, אידען, האָבען מענדעלי מוכר ספרים

און פּרץ אַ סך וועניגער שאַנסען אריבערגענומען צו ווערען אין דער וועלט־ליטעראַטור, איידער שלום אַש, בעת דער גראַד פון זייער טאַלאַנט איז ניט לפי ערך העכער, איידער דער פון שלום אַש.

דורך די אייגענאַרטיגקייט פון דעם אידישען לעבען און שאַפען איז גראַד דער אידישער אוצר פול מיט אַזעלכע גדולים, וועמעס גאַנצער ווערט עס קאָן אָבגעשאַצט ווערען נאָר פון אַ אידען. אָבער אויך ביי אַלע אַנדערע פעלקער זענען דאָ געננג גיטער, וואָס נאָר אַ קינד פון דעם פאָלק קאָן באמת שעצען און געניסען. אויף אַזאַ'ן אופן איז דער קולטור־אוצר פון אַ פאָלק די גייסטיגע ה י י ם פון זיין נשמה, איהר רייכטהום, אין וועלכען דאָס פאָלק מוז זיין מעהר פעראינטערעסירט, איידער אין די עשירות פון דער פרעמד. אפילו אין די מיטלערע און גאָר קליינע טאַלאַנטען, פון וועלכע קיין פרעמדער איז ניט מחויב צו וויסען, איז דאָס אייגענע פאָלק פער־אינטערעסירט ניט נאָר, ווייל זיי זענען ז י י נ ע, נאָר אויך מחמת אַן אַנדער טעם, וואָס האָט אַ גרויסע בעדייטונג פאַר דער ענטוויקע־לונג פון דער אַלגעמיין־מענשליכער קולטור, וואָס דריקט זיך אויס אין איהרע העלדען און גדולים פון אַלע פעלקער. מיר זעהען אַ פאַרטיגען שעקספּיער, אַ פאַרטיגען געטהע, ווי זיי שטעהען אין דעם פאַנטעאָן פון דער מענשהייט. אָבער זיי זענען דאָך ניט פון העלער הויט אַרויסגעשפּרונגען אין זייער גאַנצער גרויס. צעהנד־ליגער קליינע און מיטלערע טאַלאַנטען האָבען פריהער בעדאַרפט אין איינעם בעשאַפען אַ בעשטימטע נאַציאָנאַלע גייסטיגע אַטמאָ־ספערע, איידער אין איהר האָט געקאָנט געבאָרען ווערען אַ געטהע אָדער אַ שעקספּיער. אָט די „קלענערע געטער“, וואָס דער פרעמ־דער זעהט ניט, שטעהען אָבער פאַר די אויגען פון דעם אייגענעם פאָלק. דאָס פאָלק קען זיי, געניסט זיי און שעצט זיי, און וואָס געבילדעטער אַן ענגלענדער אָדער אַ דייטש איז, ד. ה. וואָס מעהר מענש ער איז, אַלץ מעהר ענגלענדער אָדער דייטש איז ער.

אויך דער איד האָט אייגענטליך ניט געדאַרפט זיין קיין אויס־נאַהם פון דעם דאָזיגען כלל. און ווען מיר זעהען, אַז ער פיהרט זיך דאָ אויף פּאָרט ניט ווי אַנדערע; ווען מיר זעהען, אַז ער איז בעקאַנט מיט אַלע אַלוועלטליכע גדולים און ווייס אפילו ניט די העלדען פון זיין אייגענער קולטור, זאָלען מיר זיך ניט איילען

אַרויסצוטראָגען איהם דעם אַטעסטאַט פון „מ ע ה ר מ ע נ ש". אפשר... אפשר... ווער ווייס? אפשר איז ער דערפאַר וו ע נ י ג ע ר מענש, איידער אַלע אַנדערע געבילדעטע מענשען, ווייל איהם פעהלט יענע ז אַ פ ט, וואָס ווערט אַריינגעזויגען פון דער אייגענער קול־טורעלער אַטמאָספערע און גיט יעדען גייסט צו אַ בעזונדערען קאָ־לאָריט.

אָבער — וועגען דעם ענין פון דעם אידישען קולטור־אוצר און דער שטעלונג פון אונזערע ראַדיקאַלען צו איהם וועלען מיר נאָך מוזען רעדען אין דער נעכסטער פאָרלעזונג.

צוויי פאַרלעזונגען וועגן איד און מענש

צווייטע פאַרלעזונג

אין דער ערשטער פאַרלעזונג האָבען מיר אויסגעפונען דריי אַרטען אידען: דער רעליגיעזער, דער נאַציאָנאַלער און דער ראַסען־איד, און פאַר זיי האָבען מיר געדאַרפט אַרויסברענגען די שייכות פון „איד און מענש“.

מיר זענען פאַרטיג געוואָרען נאָר מיט אַ טייל פון דעם נאַציאָנאַל־אידען און זענען געבליעבען שטעהן ביי דעם ענין פון דעם אידישען קולטור־אוצר און ביי דער אַרט, ווי אַזוי אַ ראַדיקאַלער איד שטעלט זיך צו איהם.

אויך דאָ מוז איך מודה זיין, אַז אין דער צייט פון מיין יונגען קאָסמאָפּאָליטיזם האָב איך מיך אויך ניט בעסער בעגאַנגען מיט דעם גאַנצען גייסטיגען עבר פון אונזער פאָלק, איידער דאָס טהוען די איצטיגע ראַדיקאַלע קאָסמאָפּאָליטען. די פּיצלעך און ברעקלעך פון דער אַלטער קולטור, וואָס האָבען זיך נאָך געבאָמבעלט אין מיין מוח, זענען געוועזען פאַר מיר, ווי פאַר דאָס רוב פון מיין דור און מיין ריכטונג, ניט מעהר ווי אַ מאַטעריאַל פאַר שאַרפזיניגע אַפּיקור־סישע און אַטעאיסטישע וויצען. אויך אין דער אַפּקורסישער העב־רעאישער ליטעראַטור, מיט וועלכער איך בין אויך געוועזען אַ ביסעל — גאַנץ אויבערפלעכליך — בעקאַנט, — אונזער ליעבלינגס־העלד איז געוועזען דער ווירקליך פרייער גייסט, משה ליב ליליענבלום, — האָבען מיר אויך ניט געקאָנט זעהן אַ שטיק אייגענע, ריין מענש־ליכע און פרייע קולטור, וואָס זאָל האָבען פאַר אונז אַ וועלכען עס איז נאַציאָנאַל־פּראָגרעסיווען ווערטה. זי איז געוועזען אין אונזערע אויגען אויך ניט מעהר, ווי אַ טייל פון יענער קראַפט, וואָס איז בערופען געוואָרען אויסצוואָרצלען אין גאַנצען די עקסיסטענץ פון אידען און אידישקייט. די זעלביגע קראַפט האָבען מיר געשפּירט

און ווארם בעגריסט אין דער יונגער סאַטירע, וואָס האָט זיך נאָך פון די זעכציגער יאָהרען אָן גענומען וועבען אין דער אידישער שפּראַך: אין לינעצקי׳ס „פּוילישען אינגעל", אין מענדעלי׳ס „קליין מענשעלע" און „מסעות בנימין השלישי".

אפילו שפּעטער, אין די יאָהרען 1883 און 1884, ווען איך האָב אין גאַנצען אָוועקגעוואָרפען דעם קאָסמאָפּאָליטיזם און בין געוואָרען אַ בעוואוסטזיניגער נאַציאָנאַל־ראַדיקאַלער איד, אַ א י ד י ־ ש ע ר, — ניט נאָר אידיש שפּרעכענדער, — סאָציאַליסט; ווען פאַר מיר איז קלאָר געוואָרען דער וועג, אין וועלכען די אידישע אינטעליגענץ דאַרף געהן, — דער וועג פון דער אייביגער פעןל־ איינינונג מיט דעם פאָלק אויף דעם יסוד פון דער אידישער שפּראַך, — אפילו אין דער צייט, זאָג איך, האָט דער אַלטער קולטור־אוצר ניט געשפּיעלט קיין ברעקעל ראָליע אין מיינע געדאַנקען: איך האָב געוואוסט, אַז מיר דאַרפען האָבען אַן אייגענע קולטור, אָבער זי איז געלעגען פאַר מיר גאַנץ אין דער צוקונפט, מיט קיין איין איינציגען טייל ניט אין דער פערגאַנגענהייט.

מען האָט אָפט פאַרגעוואָרפען דעם „בונד", אַז ער הויבט אָן די אידישע געשיכטע פון... זיך אַליין. איך ווייס ניט, אויף וויפיעל דאָס איז אמת פאַר דעם „בונד" אין אַלע זיינע טיילען, אָבער פאַר מיר, דעם „בונדיסט" פון דעם יאָהר 1884, ווי איך האָב אַ געוויסען רעכט מיך צו רופען, טרעפט צו דער פאָרוואורף אות באות. „זאָלען די מתים בעגראָבען זייערע מתים!" — דאָס איז געווען די גרונד־שטימונג בנוגע צו דעם גאַנצען אַלטען יודענטום. מיר, די יונגע און די פרייע, מיר וועלען אויפבויען אַן אייגענע אידישע קולטור, אַ ריין מענשליכע, אַן אייראָפּעאישע. איך האָב געטרוימט וועגען אַ גאַנצע מחנה פון איבערזעצער, וואָס זאָלען אַוועקלעגען דעם פונדאַמענט פאַר דער נייער אידישער קולטור אין דער פאָרם פון איבערזעצונגען אין אידיש פון אַלע וויכטיגע מאָדערנע איירא־ פּעאישע ווערק. און דערנאָך ערשט זאָלען קומען די נייע בויערס און שאַפערס, וואָס וועלען פריי ארויסברענגען דעם ל ע ב ע ד י ־ ג ע ן אידישען גייסט אָהן אַ ברעקעל שייכות צו זיין שוין לאַנג געשטאָרבענער און אויף אייביג בעגראָבענער פריהייט.

וואָלט מען ביי מיר יעמאָלט געפרעגט: נישיום געפינסט דו

אין דעם גאנצען גייסטיגען אוצר פון דעם אידישען פאלק קיין איין ווערק ניט, וואס זאל ווערטה זיין, מען זאל עס אריבערטראגען אין דאס נייע לעבען? — וואלט איך אפשר א טראכט געטהאן און וואלט געמאכט אן אויסנאהם פאר צוויי שריפטען: דעם תנ"ך און ליליענבלום'ס „חטאת נעורים"; אלץ אבער, וואס צווישען זיי, וואלט איך אהן א ברעקעל עגמת-נפש געלאזט ליגען אן א זייט.

מיר האבען זיך בעגאנגען מיט דער אלטער אידישער קולטור, ווי מיר האבען זיך בעגאנגען מיט דעם גאנצען אידישען פאלק, ווי מען בעגעהט זיך, לויט דעם אידישען פאלק-לאר, מיט א מת אין כף-הקלע: דאס הייסט — א פלאם מיט דער האנד אין פנים אריין „כלאחר יד" און אן אויסגעשריי: „געה צוריק אין דיין רוה אריין!"

האט דאס די אידישע קולטור פערדיענט? דאס וועלען מיר זעהן. איך, וועניגסטענס, האב זי איגנארירט, ניט דערפאר, וואס מיין קריטישער גייסט האט איינגעזעהן די נישט-ווערטיגקייט פון אלץ, וואס אונזער פאלק האט געשאפען צווישען דעם תנ"ך און דעם „חטאת נעורים", נאר פשוט דערפאר, ווייל איך האב ניט געהאט קיין ברעקעל השגה פון יענעם ריין מענשליכען ווערטה, וואס דער אלטער אידישער קולטור-אוצר פערמאגט, און עס איז יעמאלט קיין איין מענש ניט געוועזען, וואס זאל האבען געקאנט דערקלעהרען איהר בעדייטונג פאר א פריידענקענדען אידען. די זים-זוויערע חן'דלעך, וועלכע די ליבעראלע השכלה-וועלט פלעגט אפט מאכען, סיי אין אידיש, סיי אין רוסיש, דעם אלטען יודענטום, זענען מיר געווען וועניג בעקאנט, און אויב איך וואלט געהאט די זכיה צו קענען זיי נעהנטער, וואלטען זיי מיר שוין יעמאלט געווען צו-ווידער, ווי זיי זענען מיר פער'נמאס'ט אויך היינטיגען טאג.

אבער קיינער האט ביי מיר יעמאלט גאר נישט ניט געפרעגט, און דעריבער האב איך אפילו אויך וועגען דעם תנ"ך און דעם „חטאת נעורים" ניט געטראכט ווי וועגען עלעמענטען, וואס געהען אריין אין דער אידישער קולטור. דער גאנצער עבר — א בלאנק, און ער האט קיין ברעקעל שייכות ניט צו דער געגענווארט און צו דער צוקונפט!

ערשט שפעטער אין דעם אנהויב זומער 1885 האבען מיך מיינע נאציאנאל-ראדיקאלע אידעען ארויפגעפיהרט אויף די נויטווענדיג-

קייט צו שטודירען די געשיכטע פון דעם אידישען פאָלק, און ערשט פון יעמאָלט אָן האָב איך גענומען איינזעהן מיין טעות. איך האָב אָבגעפרישט אין זכרון מיין חדר־לומדות, האָב מיך אריינגעוואָרפען מיט דעם גאַנצען וויסענס־דאָרשט פון דער יוגענד אין דעם גרויסען ים פון אונזער גייסטיגען עבר, און — אין דעם ליכט פון מיין סאָציאַליסטיש־אידישער וועלט־אַנשויאונג — איז ביסלעכווייז ארויסגעוואַקסען פון דעם דונקעל א וועלט, וואָס האָט מיך בעצויבערט דורך איהר אינווענינגסטער רייכקייט, קראַפט און אונגעהויערער ראַליע, וועלכע זי האָט געשפּיעלט אין דעם לעבען פון אונזער פאָלק.

עס קאָן איצטער ניט זיין מיין ציעל, צו בעשרייבען אייך, ווי אזוי די נייע וועלט האָט זיך אַנטפּלעקט פאַר מיר. איך וועל אייך נאָר זאָגען, אז דער ערשטער שטראַהל, וואָס האָט מיר א שיין געטהאָן אין די אויגען, איז געוועזען א בלעטעל פון דעם „יוסיפון“, — דעם פערפעלשטען, — וואו עס ווערט בעשריעבען די אידיש־קאָמוניסטישע סעקטע פון די איסיים. עס איז אין מיר אויפ׳ן שטעל געבאָרען געוואָרען א האַלב אומבעוואוסטע, אָבער פון דעסטוועגען זיכערע געוויסהייט, אז איך וועל געפינען נאָך א סך שפּורען פון ריינער מענשליכקייט אין דעם שטויב פון אונזערע פערגאַנגענע דורות.

און וואָס מעהר איך האָב גענומען שטודירען אונזער אלטע געשיכטע, וואָס מעהר איך האָב מיך פערטיעפט אין די אומשטענדען און דעם לעבען פון די, וואָס האָבען זי געשאַפען אָדער אויסגעליטען, — אין זייערע געדאַנקען, געפיהלען, חלומות און שטרעבונגען, — איז פאַר מיר געוואָרען אלץ מעהר קלאָר, אז מיר האָבען אין די פערגאַנגענע דורות א סך מעהר אייביג לעבענדע מענשליכקייט, איידער פערשימעלטען שטויב.

איך וויל דאָ שוין אויפ׳ן שטעל מאַכען איין וויכטיגע בעמערקונג. ווי הויך מיר זאָלען ניט שעצען דעם ווערטה פון אונזער גייסטיגען עבר, — ניט פון איהם העננגט אָב אונזער בעוואוסטזיניגער נאַציאָנאַליזם, אונזער צוגעהעריגקייט צו דעם אידישען פאָלק, אונזער גלויבען אין זיין ליכטיגע צוקונפט. זאָל דורך א וועלכער עס איז קאַטאַסטראָפע דער אידישער אוצר אין גאַנצען

פערשוואונדען ווערען פון אַ מענשליכען געדעכעניס, וועט דאָס ניט מאַכען קיין תל פון אונזער פאָלק, וועט דאָס אונז ניט שטערען צו זוכען נייע וועגען פאַר אונזער ווייטערדיגען קיום און נאַציאָנאַלע ענטוויקלונג. אונזער געגענוואַרט איז גענוג זעלבסטשטענדיג, גענוג פול מיט לעבענס־קראַפט, גענוג פול מיט דעם ניט איינצוהאַל־טענדען אימפעט צו ז י י ן, צו עקסיסטירען, ווי אַ בעזונדער פאָלק, אז מיר וועלען קאָנען על פי נויט אויסקומען אָהן יענע שטראָמען ענערגיע, — אמת, מעכטיגע, בערוישענדע, — וואָס פליסען אריין אין אונזערע אָדערן, בעת מיר ווערען בעקאַנט מיט אונזער געשיכטע. ניט די פערגאַנגענהייט גיט אונז די עקשנות צום זיין, דעם מוטה און די פרייד אין דעם קאַמפף, — אָבער די פערגאַנגענהייט דער־קלעהרט אונז, ווי אזוי מיר זענען געוואָרען דאָס, וואָס מיר זענען, און פון וואַנען עס שטאַמט אין אונז אונזער אימפעט צום לעבען. זי פערשטאַרקט אָבער אויך אונזער שטאָלץ און אונזער דרך־ארץ צו זיך אליין.

און עס איז באמת דאָ אין איהר, מיט וואָס צו זיין שטאָלץ.

איך ווייס, אז אַ גרויסער צאָהל פון ראַדיקאַל דענקענדע מענ־שען איז זעהר שווער אריינצודרינגען אין דעם תוך פון אונזער קול־טור־אוצר, ווייל ער איז אין אַלע זיינע טיילען דורכגעזאַפּט מיט צוויי עלעמענטען, וואָס זענען אזוי צו־ווידער דער נשמה פון אַ קאָסמאָפּאָליטישען אטעאיסט : דעם רעליגיעזען גלויבען אין אַ פּערזענליכען גאָט, און אין אַן איבערנאַטירליכער וועלט פון נסים און נפלאות, און דעם נאַציאָנאַלען גלויבען אין דער אויסדערוועהלטקייט און אייביגקייט פון דעם אידישען פאָלק.

איך וויל מיך דאָ היינט ניט אריינלאָזען אין אַ לאַנגען וכוח מיט דעם ראַדיקאַלען קאָסמאָפּאָליט און בעווייזען איהם, אז בנוגע צו דער פערגאַנגענהייט דאַרפען מיר קוקען גאַנץ אַנדערש אויף די דאָזיגע עלעמענטען, אפילו ווען מיר זאָלען זיי אָבלייקענען לגמרי. איך וויל נאָר בעמערקען, אז מיר קאָנען ניט בעשולדיגען משה רבינו, פאַר וואָס ער האָט ניט געלייענט דאַרווין׳ס ווערק, אָדער יהושע בן נון, פאַר וואָס ער איז געווען ניט בהבן אין קאָפּערניקס אסטראָ־נאָמיע. כדי צו פערשטעהן און צו שעצען די גרויס און דעם ווערטה פון אַ וועלכען עס איז גייסטעס־פּראָדוקט אין דער פערגאַנגענהייט,

דאַרף מען קאָנען אין גאַנצען צונויפגיסען זיך מיט דער נשמה פון יענעם פעריאָד און עטהעמען דורכאויס מיט דער לופט פון זיין גייסטיגער אַטמאָספערע. בעטראַכטען מיר אַ וועלכען עס איז פּראָדוקט פון יענער צייט, דאַרפען מיר אונז קלאָר מאַכען, וועלכע גייסטיגע קרעפטען האָבען איהם אַרויסגעבראַכט: שטאַרקע, רייכע, טיעפע אָדער שוואַכע, אָרעמע, אויבערפלעכליכע; מיט וועלכע געפיהלען איז ער דורכגעגליהט: אײַדעלע און מענשליכע, אָדער געמיינע, פיהישע; צוליעב וואָס וויל ער ווירקען אויף דעם ווילען פון זיינע הערער: צוליעב אַ פערבעסערונג פון זייער לאַגע אָדער צוליעב אַ פערשלימערונג; וואוהין פיהרט ער: צו אַ פּראָגרעס אין די וויכטיגסטע פּונקטען פון לעבען, אָדער צו אַ רעאַקציע. און די פערבעסערונגען, פערשלימערונגען, דעם פּראָגרעס און די רעאַקציע דאַרפען מיר מעסטען ניט מיט דער אייל פון אונזער איצט, נאָר מיט דער מאָס פון די יעמאָלטדיגע אומשטענדען.

שטודירט מען אַזוי די געשיכטע פון אונזער קולטורעלען אוצר, יעמאָלט איז לייכט איינצוזעהן, אַז צ. ב. דער סאָציאַל־עטישער מאָנאָטעאיזם פון אונזערע נביאים איז אַזאַ געוואַלטיגער פּראָגרעס אין דער ענטוויקלונג פון דעם מענשליכען גייסט, לגבי זיין פריהערדיגען צושטאַנד, אַז אפילו אַ ווערק, ווי „דאָס קאַפּיטאַל" פון קאַרל מאַרקס, וואָס איז געוויס אין אַ סך פּונקטען „אמת'ער" (פאַר אונז!) איידער אַ סך לעהרען פון די נביאים, נעהמט זיך אויס לגבי זייער ווערק, ווי אַ זאַמד־בערגעלע, צונויפגעטראָגען פון קינדער ביי דעם פוס פון אַ מעכטיגען באַרג. און ניט נאָר די נביאים וואַקסען אויס צו אַזאַ גרויס. דורך די קראַפט און די טיעף פון זייער גייסט, דורך די רייכקייט און איידעלקייט פון געפיהל, דורך די ריינקייט און עהרליכקייט פון דעם ווילען צייכענען זיך אויס אַ סך און אַ סך פּראָדוקטען פון דעם אידישען שאַפען אין דעם משך פון די פאַר טויזענד יאָהר פון זיין עקזיסטענץ אויף דער וועלט.

יעדער מענש קאָן זיך אויסלערנען אריינצודרינגען אין זייער גרויס. איך רעד שוין ניט פון די, וועמעס נשמה עס קאָן דאַרשטיג שלינגען די ליידענשאַפטליכע ליעבע צו דעם אידישען פאָלק און צו דעם אידישען גאָט, מיט וועלכער די גאַנצע אַלטע קולטור איז

דורכגעדרונגען. אפילו די, וואָס זענען פריי פון א וועלכען עס איז רעליגיעזען בעדערפענים און אין גאַנצען קאַלט צו א וואָסער עס איז נאַציאָנאַלען געפיהל, אויך זיי קאָנען דורך דעם נאַציאָנאַלען און רעליגיעזען אינהאַלט דורכדרינגען צו די אַלגעמיין־מענשליכע כחות, וואָס שטעקען הינטער איהם, צו די כחות פון געדאַנק, געפיהל און ווילען, וואָס האָבען בעשאַפען דעם ספּעציפישען אינ־האַלט, — דורכדרינגען און בעוואונדערן די פּראַכט פון דעם מענ־שען אין איהר אידישער פאָרם.

אין דעם פונקט פון אונזער קולטורעלען אוצר קאָן מען געהן נאָך א שריט ווייטער. לאָמיר אַראָבוואַרפען פון חשבון אַלץ, מיט וואָס מיר קאָנען ניט איינשטימען היינט; לאָמיר אָבשעצען זיין ווערטה נאָר לפי דעם, וואָס ער קאָן געבען אונזער נשמה, נאָר אויף וויפיעל ער קאָן שטילען אונזער דאָרשט נאָך אמת, יושר און שעהנקייט. און אויך אונטער אַזעלכע בעדינגונגען, אונ־טער אַזא שווערער פייער־פּראָבע, בלייבט אונזער אוצר — אין זיינע וויכטיגסטע טיילען — בעשטעהן פאַר אונז, ווי דער אוצר פון יעדען פאָלק בלייבט אייביג בעשטעהן פאַר זיינע קינדער. שוין דער פאַקט אַליין, וואָס יעדער ווערק פון דער פערגאַנגענהייט איז א דאָקומענט פון דער מענשליכער געשיכטע, — א דאָקומענט, וואָס העלפט אונז אויפבויען דעם ענטוויקעלונגס־גאַנג פון דער מענש־ליכער קולטור און אַריינדרינגען אין איהרע געזעצען, מאַכט איהם פאַר א ווערטפאָלען מאַטעריאַל פאַר דער מענשליכער וויסענשאַפט, פאַר א מיטעל צו בעפריעדיגען דעם דאָרשט נאָך אמת. פון אָט דעם ריין היסטאָריש־וויסענשאַפטליכען שטאַנדפונקט, טאָרען מיר קיין איין שורה פון אונזער גייסטיגען רייכטום ניט לאָזען געהן פערפאַלען, ווען אפילו די דאָזיגע שורה זאָל ניט האָבען אין זיך מעהר ווערטה פאַר דער געשיכטע פון דער קולטור, איידער א פער־שפּיצטער פלאָקען, מיט וועלכען ווילדע בעאַקערן זייער ערד.

אָבער — קאָן דען באמת ווער האָבען די העזה צו זאָגען, אַז אונזער גאַנצער קולטור־אוצר האָט ניט מעהר, ווי א ריין היס־טאָרישען ווערט? דער וואָס איז נאָר א ביסעל בעקאַנט מיט דער געשיכטע פון אונזער ליטעראַטור, וועט מוזען ענטפערן, אַז געוויס ניט.

אַ חוץ יענע ווערק, וואָס האָבען אפשר באמת ניט מעהר ווי אַ ריין היסטאָרישען װערטה, זענען דאָ נאָך אַ סך אנדערע, וואָס רופען ארויס בעוואונדערונג, ווי פּראָדוקטען פון מענשליכען שאַפען און וואָס האָבען נאָך גענוג לעבעדיגע פריש־בליהענדע אמת׳ען אין זיך. אויף אזא׳ן אופן איז יעדער אַלטער ספר, וואָס איהר נעהמט אין די הענד, אַ ווערטהפולער שאַץ, וואָס מוז געשטודירט ווערען אָדער צוליעב דער פּראַכט פון די מענשליכע כחות, וואָס האָבען איהם ארויסגעבראַכט, אָדער צוליעב יענע טיילען זיינע, וואָס זייער אמת, יושר און שעהנקייט קאָן נאָך לעבען אין אונזער היינטיגער וועלט, אָדער לפחות צוליעב דעם, כדי ארויסצודעסטילירען פון איהם די ווערטפולע דאַטען פאַר דער אידישער געשיכטע און דער מענשליכער קולטור.

לאָמיר דורכגעהן אין געדאַנקען די וויכטיגסטע עטאַפּען פון דער אידישער גייסטיגער ענטוויקעלונג און דער ענין וועט ווערען נאָך קלאָרער פאַר אונז.

פון אַלע דריי שטאַנדפּונקטען, וועלכע איך האָב נאָר וואָס אויפגעשטעלט, מוז שוין די ערשטע זאַמלונג פון אונזערע ליטעראַרישע שריפטען, דער תנ״ך, בעפריעדיגען די שטרענגסטע פאָדערונגען. דאָס וועט צוגעבען יעדערער, וואָס האָט נאָר אַ ביסעל גרינדליכער געשטודירט איהם. דאָס איז אַ קאָלאָסאַלער קולטור־מאָנומענט, וועלכען דאָס אידישע פאָלק האָט אויפגעבויט פאַר דער גאַנצער מענשהייט. די רייכקייט און פּראַכט פון די מענשליכע בעשאַפונגס־כחות, וואָס האָבען זיך אויסגעדריקט אין איהם, ווירקען אַזוי געוואַלטיג שטאַרק אויף אונזער געמיטה, אַז עס געפינען זיך נאָך עד־היום אַ סך ערנסטע מענשען, וועמען עס לעגט זיך גאָר ניט אויפ׳ן שכל, אַז ער זאָל באמת זיין ניט מעהר ווי אַ פּראָדוקט פון אַ ריין מענשליכען זשעניע. אַ שטראָם פון איבערמענשליכען, ריין געטליכען שאַפען האָט זיך געמוזט אריינרייסען אין דער מענשליכער וועלט, כדי ארויסצוברענגען זיינע שעהנקייטען און טיעפקייטען. אזוי גלויבען זיי. און ווען אפילו מיר קאָנען בשום אופן ניט צושטעהן צו זייער גלויבען, פערשטעהען מיר איהם אָבער דאָך פּסיכאָלאָגיש, ווייל יעדער מענש מוז צוגעבען, אַז אויב אַ געטליכע קראַפט וואָלט זיך געהאַט אריינגעמישט אין דעם מענשליכען קול־

טוּרעלען לעבען און וואָלט דאָרטען איבערגעלאָזען דירעקטע שפּורען פון איהר שאַפען, וואָלטען צו איהרע שפּורען בלי ספק געהערט אויך די בעסטע טיילען פון תנ״ך.

עסטהעטישע שעהנקייטען, וואָס פריוויגייסטיגע מבינים שטעלען אַוועק העכער, איידער די גאונות פון אַ שעקספּיר, בייראָן, געטהע און אַ טאָלסטאָי; אַ זיטליכער פּאַטהאָס, וואָס ברענגט ארויס די אידעע פון ברידערליך־פעראייניגטע פעלקער צו איין אייניציגער מענשהייט, די אידעע פון סאָציאַלער גערעכטיגקייט, פון אַ גלענצענדער „משיח־צייט“, פון אַ גן־עדן פאַר דעם מענשען אויף דער וועלט אין דעם „אחרית הימים“, מיט אַ נייעם הימעל און אַ נייער ערד; אַ ג י י ס ט י ג ע ר פליה־ארויף פון דעם מענשליכען געדאַנק צו דער העכסטער שטופע פון מאָניזם, וואָס בינדט צונויף מענש, נאַטור און גאָט אין איין אייניציגען וועלט־בילד און בעשאַפט דעם ערשטען פערזוך פון אַ געשיכטס־פילאָסאָפיע, — דאָס אַלץ געפינען מיר אין דעם תנ״ך; אין דעם, אין אַלץ, קאָנען מיר בעוואונדערן די פראַכט פון דער מענשליכער נשמה אין איהר אידישער געשטאַלט.

און די לעבענס־פילאָסאָפיע פון אָן איוב, משלי און קהלת, וואָס טיילען פון זיי לייענט איהר אָקוראַט, ווי צו אייך וואָלט גערעדט אַ מאָדערנער דענקער אויף דעם גרונד פון לעבענס־ערפאַהרונגען, וואָס ער האָט אין אונזער צייט נאָר וואָס געזאַמעלט! און די טיעפע, פאַרבענרייכע ליריק פון אַ סך קאַפּיטלעך תהלים, וואָס פאָרמולירען אייך אייערע אייגענע זיפצען, די מאַטערניסען און פּלאָגען, האָפענונגען און חלומות פון אייער אייגענער נשמה!

דאָס אַלץ אין איינעם שטעלט אַוועק דעם שעהנסטען בריליאַנט פון אונזער קולטור־אוצר אויף אַזאַ ריעזיגער הויך, וואָס נאָר זעהר און זעהר ווייניגע פּראָדוקטען פון דעם מענשליכען שאַפען קאָנען דערגרייכען צו איהר.

און אויב מען זאָל אָננעהמען, אַז אידישקייט איז דאָס, וואָס ווערט געפּרעדיגט פון אונזערע נביאים, און אַז אַ איד־זיין הייסט לעבען לויט דעם אידעאַל פון די נביאים, וואָלט מען געקאָנט קומען צו גאָר אַן אַנדער פאָרמעל אין הלכות „איד און מענש“.

עס וואָלט יעמאָלט אות באות געווען ריכטיג צו זאָגען, אַז וואָס

מעהר אַ י ד איינער איז, — אַלץ איינס פון וועמען געבאָרען, — אַלץ מעהר מ ע נ ש איז ער, אַלץ טיעפער איז אין איהם פערקערפּערט דער אייביגער אידעאַל פון מענשליכקייט.

אויף דער צווייטער וויכטיגער עטאַפּ אין דער ענטוויקעלונג פון אונזער קולטור־אוצר ברענגט ארויס אַ זאמעל־ווערק, וואָס רופט ארויס אונזער בעוואונדערונג פאר די קאָלאָסאַלע כחות פון דעם מענשליכען גייסט, וועלכע זענען אָנגעווענדט געוואָרען אויף זיין אויפבוי. איך מיין דעם תלמוד אין זיינע צוויי שטראָמען: די הלכה, — דער ריין־יורידישער טייל, און די אגדה, — דער עטישער, פילאָסאָפישער און עסטהעטישער.

עס טהוט מיר באמת לייד, וואָס איך קאָן מיך ניט אָבשטעלען אפילו בקיצור אויף דער כאראַקטעריסטיק פון דעם תלמוד, אויף זיין בעדייטונג פאר אונז און אויף זיין אינוועניגסטען ווערט פאר דער מענשהייט. ער האָט גאַנץ געווים נענוג שטרוי און שטויב, אָבער אויך אָט די שטרוי און שטויב האָבען אַ וויכטיגען קולטור־היסטאָרישען ווערטה.

איך געדענק, וואָס פאר אַ משונה'דיגען איינדרוק עס האָט אויף מיר געמאַכט, ווען איך האָב אין לעבאָק'ס „אָנהויב פון ציוויליזאַציאָן“ געפונען אָבגעדרוקט אין העברעאיש אַ גאַנצע משנה, וועלכע ווערט געבראַכט, ווי אַ בעווייז פאר דעם מחבר'ס טעאָריע. איך געדענק, אַז אין דעם איינדרוק, וואָס איך האָב דערשפּירט, איז געווען אריינגעמישט אַ היבשער חלק פון פערשעהמטקייט. איך האָב מיך געשעהמט. פארוואָס און פאר וועמען? — פאר אונזער גאַנצען דור, וואָס האָט לעבען זיך אַזאַ רייכען קוואַל פון קולטור־היסטאָרישע דאַטען און גיט גאָר ניט אַ טראַכט, ווי צו שעפּען פון איהם? אָדער אפשר גאָר פאר דעם גרויסען געלערנטען לעבאָק, וועלכער שעהמט זיך ניט צו שעפּען זיינע מאַטעריאַלען פון אַזאַ דיסקרעדיטירטען קוואַל, ווי דער תלמוד, וואָס איז דאָך „הנה ידוע“, אַז ער איז פול מיט שקרים און וויסטע פּלוידערייען?...

מיר דאַכט, אַז די ב י י ד ע להיפּך'דיגע שאַהם־געפיהלען האָבען זיך פריהער צונויפגעפלאָנטערט אין איינעם. און סוף־כל־סוף האָט געמוזט גובר זיין דער ערשטער שאַהם־געפיהל, די ביזיי־בזיונות פאר זיך אַליין. סטייטש! יאָהרען און יאָהרען לאַנג

געהאַלטען דאָס גרויסע בוך אין די הענד — און גאָר קיין אַהנונג ניט געהאַט, וויפיעל מען קאָן פון איהם לערנען פאַר דער געשיכטע פון דער מענשהייט! אַ גוי דאַרף קומען און אויפווייזען, וועלכע אוצרות עס וואַלגערן זיך ביי אונז אומבענוצט!

די קולטור־געשיכטליכע אויספאָרשונג פון דעם תלמוד שטעהט נאָך עד היום אויף דער טאָגעס־אָרדנונג פון דער וויסענשאַפט און קיין געלערנטער קאָן דאָס ניט טהאָן אַזוי גוט, ווי דוקא דער אידישער, וואָס זאָל זיין פערטרויט מיט די פּרינציפּען און די מעטהאָדען פון דער מאָדערנער פאָרשונג. די ארבייט הויבט זיך ערשט איצטער אָן, אָבער זי האָט שוין ארויסגעבראכט גאַנץ וויכטיגע קרעפטען. ווען די ארבייט וועט ווייטער אַזוי אָנגעהן און צוציהען צו זיך אַ גרויסע צאָהל פון זעלבסטשטענדיגע דענקער און פאָרשער, — ערשט יעמאָלט וועט מען קאָנען אין גאַנצען אָבשעצען ניט נאָר די מענשליכע גייסטעס־קרעפטען, וואָס האָבען ארויסגע־בראכט דעם תלמוד, ניט נאָר דעם ווערטה זיינעם פאַר דער קולטור־געשיכטע בכלל און פאַר דער אידישער קולטור־געשיכטע בפרט, — נאָר אויך יענע עלעמענטען זיינע, וואָס האָבען נאָך אַ ווערטה פאַר אונזער לעבען, דורך דעם אמת, דעם יושר און די שעהנקייט, וואָס איז אין זיי.

לאָזט מיך אייך דערמאָהנען, אַז פון אַ קליינינקען שפּאַציר אויף דעם געביעט פון דער תלמוד'ישער ארבייטער־געזעצגעבונג, וואָס דר. דוד פאַרבשטיין האָט מיט אַ יאָהר צעהן־צוועלף צוריק געמאַכט, האָט ער אהיים געבראכט אַ גאַנצען הויפען פון פּערעל, וואָס אייניגע פון זיי פעהלען נאָך עד היום אין דער פּראָגרעסיווּ־סטער ארבייטער־געזעצגעבונג פון דער וועלט; און צווישען זיי — דאָס אַבסאָלוטע רעכט פון דעם ארבייטער צו וואַרפען די מלאכה, ווען ער וויל, וואָס פאַר אַ קאָנטראַקטען ער זאָל ניט האָבען געמאַכט מיט דעם באַלאַבאָס, בעת דער באַלאַבאָס איז פון געזעץ געצוואונגען פּינקטליך אָבצוהיטען דעם קאָנטראַקט. די דער־קלעהרונג פון דעם דאָזיגען געזעץ אין תלמוד איז נאַציאָנאַל־עקאָ־נאָמיש אַזוי טיעף, אַז דר. פאַרבשטיין געהט ניט וויט אוועק פון אמת, ווען ער ווייזט אויף, אַז אין איהר שלומערט שוין דער גרונד־געדאַנק פון מאַרקס'עס בליק אויף דעם מהות פון דער אַרבייט. און

וויפיעל פערעל קאָן מען נאָך האָפען צו געפינען, ווען מען וועט זיך ערנסט נעהמען פאַר דער בעאַרבייטונג פון אַט דער רייכער געפין־גרוב!

און דאָס איז אַלץ אין דער זאַמד־טרוקענער הלכה. ווענען דער עטישער, פּאָעטישער און אַפילו דער מעטאַפיזישער רייכקייט פון דער אייביג גרינער, קוואַלען־רייכער אגדה איז איבעריג צו רעדען: איהרע אוצרות הויבען אָן איצטער געשעצט צו ווערען מיט יעדען טאָג אַלץ מעהר.

אַ גרויסער „בזי־בזיון" וואָלט באמת געווען פאַר אונז, ווען אַט די אַלע אוצרות פון דעם תלמוד וואָלטען געבליעבען אונאויס־געפאָרשט, ביז דער „גוי" וועט זיך מרחם זיין אויף זיי און אַרויס־שלעפּען זיי אויף דער ליכטיגער שיין. וואָלט איהר אזא בעגעהן זיך אונזערן מיט די וויכטיגסטע קוואַלען פון אונזער געשיכטליכען לעבען נעקאָנט אָנרופען מענשליך? איז ניט ריכטיגער צו זאָגען, אז וואָס מעהר מענש מיר ווערען, וואָס מעהר מיר נעהמען אין זיך אַריין די אייראָפּעאישע בילדונג, אין אָן אַלץ רייכערער און שעהנערער בעלייכטונג בעווייזט זיך פאַר אונז דער תלמוד, אַלץ בעסער קאָנען מיר אָבשעצען זיין ווערטה און אַלץ טהייערער ווערט ער פאַר אונז?

נאָך דער עפּאָכע פון דעם תלמוד געהט די ליטעראַטור פון די גאונים. זי איז נאָך ווניגער אויסגעפאָרשט, איידער די ליטעראַטור פון דעם תלמוד, ניט קוקענדיג אויף דעם, וואָס נאַר פון איהר קאָנען מיר — דורך ריכטיגע מעטהאָדען — אַרויסדעסטילירען דעם תמצית און די איינצעלהייטען פון דעם אידישען לעבען אין יענער צייט. דער אויבערפלעכליכער אפּקורס וועט אויך דאָ אָבגעשטויסען ווערען ניט נאַר פון דעם נאַציאָ־נאַלען און רעליגיעזען גלויבען, נאַר אויך פון דעם בעוואוסטען קאַמפּף, וועלכען אַ רב האי גאון פיהרט אָן אנטקעגען דעם פרייען, פאָרשענדען געדאַנק. אָבער דער אויבערפלעכליכער אפּקורס זינדיגט דאָ אַנטקעגען די געזעצען פון דער היסטאָרישער פּערספּעקטיווע, וועלכע איך האָב פריהער בעריהרט. ער וועט זיך דאַרפען אויסלערנען צו ענטדעקען דעם מענשען, און אַלץ, וואָס דער מענש האָט געשאַפען, אַפילו דאָרטען, וואו דעם מענשנ'ס שכל

ווערט דורך די אומשטענדען געצוואונגען צו פּאַטשען זיך אליין אין פּנים און אונטערצובויגען זיך אונטער דער אויבערהערשאַפט פון דעם חלום, פון דער הארץ־בענקשאַפט. און ווען אפילו קיין זאך זאָל ניט ארויסרופען קיין ווארעמען מיטגעפיהל אין דער ברוסט פון דעם אפּקורס, — איינס וועט אפילו איהם מוזען ענטציקען — די וואונדערבאר שארפע לאָגיק פון די גאונים, וואָס וועט איהם אפשר דערמאָהנען אָן דער וואונדערבאר שארפער לאָגיק פון קארל מארקס' „קאַפּיטאַל". עס קאָן זיין, אז דאָס וועט אין איהם דער־וועקען א געפיהל פון רחמנות צו זיי, פאר וואָס זיי האָבען נעבעך געמוזט אויסברענגען זייער שעצבארע קראַפט אויף גיטין און כתובות, אויף כשר און טריפה און ניט אויף די פּראָבלעמען פון מעהר־ווערטה און קלאסען־פּסיכאָלאָגיע. אָבער שוין אָט דער ר ח מ נ ו ת ־ געפיהל וועט זיין א מענשליכער געפיהל, און וואָס מעהר מענש דער אפּקורס וועט זיין, אלץ לייכטער וועט איהם זיין אריינצוטראכטען זיך אין די אומשטענדען פון דער צייט און איינ־צוזעהן, אז י ע מ אָ ל ט האָבען די „שאלות" פון גיטין און כתובות ג ע מ ו ז ט צוציהען צו זיך די גאנצע אויפמערקזאַמקייט מיט ניט קיין קלענערער מאַגנעטישער קראַפט, איידער דאָס טהוען איצ־טער די פּערוויקעלטסטע פּראָבלעמען פון דער מאָדערנער טעאָריע.

דער לעצטער פון די גאונים, סעדיה, איז אויך געווען דער ערשטער פון די אידישע רעליגיאָנס־פילאָסאָפען. די אידישע רעליגיאָנס־פילאָסאָפיע איז א גייסטיגער ענטוויקעלונגס־שטראָם, וואָס טראָגט זיך אין א גלייכער ליניע פון סעדיה דורך אבן־גבירול, יהודה הלוי, דעם רמב"ם, חסדאי קרשקש, — איך רוף נאָר אָן די וויכטיגסטע נעמען, ביז דער קבלה, — און פון דאָרטען צושפּאַלט ער זיך אויף צוויי : איינער פיהרט צו ברוך שפּינאָזאַ'ס פּאַנ־טעאיזם און דער אנדערער צו דעם פּאַנטעאיזם פון דעם בעל־שם, דעם בעגרינדער פון דער חסידות.

די אָבשעצונג פון דעם טייל פון אונזער קולטור־אוצר האָט אויך שטארק געליטען פון דעם קאַסמאָפּאָליטישען ראַציאָנאַליזם, מיט זיין ניט קאָנען ארויסרייסען זיך פון דער אייגענער סביבה און פון די בעדינגונגען, וואָס בעשטימען אונזער איצטיגען דענקען, מיט זיין אונפעהיגקייט אריינצולעבען זיך אין דער גייסטיגער וועלט

פון אַ פריהערדיגער צייט. אין די לעצטע יאָהרען זיינען אויפ־געשטאַנען נייע פערקלענערער פון דער אידישער רעליגיאָנס־פילאָ־סאָפיע, שוין ניט קיין קאָסמאָפּאָליטען, נאָר דוקא היפּער־נאַציאָ־נאַלע ציוניסטען. פאַר זיי, פאַר די אויבער־ציוניסטען, איז די אידישע רעליגיאָנס־פילאָסאָפיע אין דער ערשטער ליניע אַ פּראָדוקט פון דעם גלות און — ווי קאָן דען פון דעם גלות אַרויסקומען עפּעס רעכטס? ניט נאָר זיינען די רעזולטאַטען, צו וועלכע אונזערע פילאָסאָפען זענען געקומען פערהויקערט און נישט־ווערטיג, נאָר אויך די גייסטיגע קראַפט, וואָס האָט זיי אַרויסגעבראַכט, ווערט אַוועקגעשטעלט אויף אַ ניעדעריגער מדרגה; עס ווערט לגמרי אָב־געלייקענט זייער אָ ר י ג י נ אַ ל י ט ע ט. דער גלות קאָן ניט בעשאַפען קיין אָריגינעלע ווערק, דעריבער זאָלען מיר דאָך וואָס גיכער ארויס פון איהם; דעריבער זאָלען מיר דאָך זיך אָבזעגנען מיט יעדען געדאַנק וויעדער אָבצופרישען די אידישע בעשאַפונגס־כחות ניט אין דער אידישער היים.

איך וויל נאָר ניט לייקענען, אַז די אידישע רעליגיאָנס־פילאָ־סאָפיע איז געשטאַנען אונטער דער שטאַרקער ווירקונג פון דעם גלות, פון וועלכען נאָר איין ספינאָזא האָט זיך געקאָנט אַרויס־רייסען, דער רעליגיעזעסטער און דער „אידישעסטער" פון זיי אַלע־מען. איך גיב אויך דורכאויס צו, אַז דער גלות האָט אין זייער אַלעמענס געדאַנק אריינגעלאָזען זיינע פערגיפטעטע נעגעל אַזוי, אַז ריעזיגע גייסטער האָבען זיך געקרימט און געדרעהט זיך אין אַ טראַגישען ראַנגלען זיך פאַר אַ וועלט־אַנשויאונג, וואָס זאָל ניט אונטערגראָבען די יסודות פון דעם אידישען זיין אויף דער וועלט.

איך האָב וועגען דער ראָליע פון דער אידישער רעליגיאָנס־פילאָסאָפיע און דער קבלה אין דעם גייסטיגען קאַמפּף פון דעם אידישען פאָלק פאַר זיין עקזיסטענץ גערעדט אין אַן אַנדער אָרט, — אין מיינע „מיסלי אָב איסטאָריטשעסקיך סוד'באַך יעווריסטוואַ" פון דעם יאָהר 1887, און איך האָף אין גיכען נאָך אַ מאָל רעדען וועגען זיי באריכות מיט דעם אידישען עולם. דאָ וויל איך נאָר איבערגעבען איינס פון די רעזולטאַטען, צו וועלכע איך בין געקומען אין דעם פונקט פון איהר אָריגינאַליטעט.

די נעגעל פון דעם גלות האָבען געוויס כמעט ווי איבערגעריסען,

על כל פנים שטאַרק צו־וואונדעט, די פרייהייט פון דעם אידישען פאַרשענדען גייסט, אָבער ניט זיין אָריגינאַליטעט. שוין די צענט־ראַל־אויפגאַבע, וואָס די דענקער שטעלען זיך אוועק אין זייער פאָר־שען, דעם נ א צ י אָ נ א ל ע ן ציעל, דעם קיום הלאום, האָבען זיי ניט אַריבערגענומען און ניט געקאָנט אַריבערנעהמען פון דער פרעמד, ווייל קיין פילאָסאָפישער געדאַנק, א חוץ דעם אידישען, האָט ניט געהאַט און האָט ניט געקאָנט האָבען אזא פּראָבלעם. און דער וואָס פערשטעהט, וואָס עס בעדייט א צענטראַל־־פונקט אין א וועלכען עס איז סיסטעם פון געדאַנקען, ווי אזוי ער דאַרף ווירקען אויף אַלע זיינע טיילען, ווי אזוי מען איז ג ע צ ו ו א ו נ ג ע ן אויסצוגעפינען נייע שייכות׳ען צווישען געדאַנק און געדאַנק, כדי אָבצואוועדען אַלע געפאַהרען פון דעם „קיום הלאום״, און כדי אַלע ליניען פון דעם סיסטעם זאָלען זיך צונויפלויפען אין איין שפּיץ, אין דעם משיח־גלויבען, וואָס איז געווען אזוי נויטיג פאַר דאָס אידישע פאָלק, — ווער עס קאָן נאָר דאָס גוט בענעהמען, יענעם וועט ממילא ווערען קלאָר, אז א געוואַלטיגע מאַסע פון אָ ר י ג י־נ ע ל ע ן דענקען, פון אור־אייגענער אידישער גייסטעס־קראַפט האָט געמוזט אָנגעווענדט ווערען, כדי אַרויסצובריינגען די אידישע רעליגיאָנס־פילאָסאָפיע.

דער ציוניסט פאַלט דאָ אריין אין דעם זעלביגען פעהלער, וואָס דאָס רוב קאָסמאָפּאָליטישע ראַציאָנאַליסטען. זיי זענען ניט בכח פאַנאַנדערצוקלייבען זיך אין דאָס, וואָס מען קאָן אָנרופען די פאָר־מאַטיווע קראַפט פונ׳ם דענקען, דעם געשטאַלטונגס־כח פון דעם דענקער, און דעם מאַטעריעלען אינהאַלט, די איינצעלנע געדאַנקען, אויף וועלכע דער געשטאַלטונגס־כח בעווייזט זיין גבורה. און אויך פאַר זיי, הפנים, איז וויכטיגער דער אינהאַלט, וואָס מוז זיך היס־טאָריש בייטען פון דור צו דור, איידער די לפי־ערך אייביגע קראַפט, וואָס ברענגט איהם אַרויס, אָדער וואָס בעאַרבייט איהם, ווען ער ווערט אַריבערגענומען פון דער פרעמד.

וואָס בעווייזט מען דערמיט, ווען מען ווערט ניט איינגעמאַ־טערט איבערצו׳חזר׳ן, אז ביי יהודה הלוי געפינען מיר א סך עלע־מענטען פון אל־גאַזזאַלי, אז גבירול איז געווען א ניי־פּלאַטאָניקער, א גריעכישע דיכטונג, וואָס איז, אגב, אַרויסגערופען געוואָרען פון

אַ גרויסען אידישען דענקער, פילאָן, אויף וועמען איך האָב היינט אין גאַנצען פערגעסען, — וואָס בעווייזט עס, ווען מען געפינט אויס, אַז די אידישע דענקער האָבען אַריינגענומען אין זיך עלע־מענטען פון יענער גייסטיגער אַטמאָספערע, פון וועלכער זיי האָבען געזויגען זייער פילאָסאָפישע יניקה? האָט מען ווען עס איז, וואו עס איז געהאַט אַ דענקער, ווי גרויס און אָריגינעל ער זאָל ניט זיין, וואָס זאָל ניט האָבען געשטאַנען אונטער דער ווירקונג פון זיין גייס־טיגער סביבה? געפינען מיר ניט ביי דעקאַרט'ען זיין ערגסטען פיינד, די סכאָלאַסטיק, און — דעם הייליגען אויגוסטין? האָט ניט ספינאָזאַ אין זיך דעקאַרט'ן, און דזשיאָרדאַנאָ ברונאָ, און די אידישע דענקער? איז גיט אפילו ק אַ נ ט ביז צו אַ גרויסען גראַד אַ פּראָדוקט פון לייבניץ, יום און זשאַן זשאַק רוססאָ?

מיט די אַלע איינצעל־פערגלייכונגען, — וואָס זענען, אגב, זעהר וויכטיג, כדי צו דערקלעהרען דעם ענטוויקעלונגס־גאַנג פון דעם דענקער און די גייסטיגע סביבה, וואָס האָט געווירקט אויף איהם, — בעווייזט מען נאָך גאָר נישט פאַר זיין אָריגינאַליטעט און פאַר זיין שאַפונגס־קראַפט. מען מוז קודם אָבוועגען די פּראָ־פּאָרציע, אין וועלכע די פרעמדע געדאַנקען שטעהען צו זיינע איי־גענע, און אויך דאָס איז נאָך וועניג. מען דאַרף זיך פרעגען: וואָס האָט דער אידישער דענקער געמאַכט פון די דאָזיגע געדאַנקען, ווי און צוליעב וואָס נוצט ער זיי אויס? מען דאַרף פערגלייכען די סיסטעמען אין זייער גאַנצקייט און אויסגעפינען, צו דער אידישער סיסטעם איז אין תוך אַריין ניט מעהר, ווי אַ קאָפּיע פון דעם ניט־אידישען, אָדער ער האָט אין זיך זיין אייגענע נשמה, זיין אייגענע פערבאָרגענע טענדענץ, וועלכע דער פרעמדער האָט גאָר ניט גע־קאָנט האָבען אין זיך.

אַזאַ אינוועניגסטע אייגענע נשמה האָבען די אידישע דענקער געהאַט, יעדער לויט דער מאָס פון ז י י ן אָריגינאַליטעט. און ווי האָט דאָס געקאָנט אַנדערש זיין! די געשטאַלטונגס־כחות פון אַ פאָלק געהען אַריבער בירושה פון דור צו דור. אויב די אידען האָ־בען געהאַט אור־אייגענע געשטאַלטונגס־כחות אין דער היים, האָבען זיי געמוזט מיטפיהרען זיי אויך אין גלות. געוויס! כדי זיי זאָלען זיך קאָנען גאַנץ פריי ענטוויקלען, דאַרף מען האָבען גינסטיגע בע־

דינגונגען צום גייסטיגען שאַפען, און אַ לפי ערך רוהיגען עקאָנאָ־מישען און נאַציאָנאַלען מעמד. אָבער וואו נאָר אַזאַ לפי ערך רוהיגער, גינסטיגער מעמד האָט זיך בעוויעזען, האָבען זיך די דאָזיגע כחות אַרויסגעריסען לפועל: אין שפּאַניען די גבירול, הלוי און קרשקש, אין האָלאַנד אַקאָסטאַ און ספּינאָזאַ, אין דייטשלאַנד — היינע און בערנע און מארקס, און לאַסאַל, און הערמאַן קאָהען, און לאַזאַרוס און גייגער און... און... און...

מכח די אידישע געשטאַלטונגס־כחות וועלען מיר נאָך האָבען צו זאָגען אַ פּאָר ווערטער, ווען מיר וועלען רעדען וועגען דעם ראַסען־איד. דערווייל רעדען מיר וועגען דעם ווערטה פון די פּראָדוקטען, וואָס די אידישע כחות האָבען אַרויסגעבראַכט. מיר פליהען ווי אין אַן אַעראָ־פּלאַן איבער דאָס גרויסע געביעט פון דער אַלטער אידישער קולטור, פון וועלכער מיר קאָנען זעהן נאָר גאָר די וויכטיגסטע פּלעצער. און וועגען יעדען פון זיי מאַכען מיר אין איילעניש קורצע בעמערקונגען, בעת מיר פליהען פערביי.

מיר פליהען איצטער אַריבער צו דער אידישער פּאָעזיע, וואָס האָט זיך פּאַנאַנדערגעבליהט אין דערזעלביגער צייט ווי די אידישע רעליגיאָנס־פילאָסאָפיע. שוין דער פאַקט אַליין, אַז די צוויי גרעס־טע אידישע דענקער פון יענער צייט, — גבירול און הלוי, — זענען אויך די צוויי גרעסטע פּאָעטען פון דעם שפּאַניש־אַראַבישען פּעריאָד, לאָזט אונז דענקען, אַז די אידישע פּאָעזיע איז ניט נאָר אַן אויסדרוק פון דעם אידישען זין פאַר שעהנקייט, נאָר אויך אַ קלאָרער שפּיע־געל, אין וועלכען דער גאַנצער „איד־מענש" שפּיעגעלט זיך אָב. אין דער אמת'ען איז ער דאָרטען אויסגעדריקט אין זיין גאַנצער פּראַכט. ער נויטיגט זיך ניט אין פּירושים. דאָ, אין דער פּאָעזיע, דאַרפען מיר דעם מענשליכען קערן ניט אַרויסשיילען פון מעטאַ־פיזישע, רעליגיעזע, יורידישע שאָלעכצען, וואָס האָבען איהם אַרומ־געוויקעלט אין דעם תלמוד, ביי די גאונים און ביי די רעליגיאָנס־פילאָסאָפען. די אידישע פּאָעזיע איז ל י ר י ק, — אַ לשון, וואָס געהט דירעקט פונ'ם הארצען אין הארץ אריין. דאָס איז פּ ע ר־ז ע נ ל י כ ע לירויק אפילו יעמאָלט, ווען זי רעדט אין דעם נאָמען פון דעם פאָלק. קודם כל, ריין מענשליכע, רעליגיעזע לירויק, וואָס דריקט אויס דעם זיפץ פון דער נשמה, ווייל איהר איז ענג געוועזן אין

די גרעניצען פון דעם יעמאָלטדיגען געזעלשאַפטליכען זיין און זי בענקט נאָך אַ העכערער וועלט, איידער אונזער זינדיגע ערד.

איך ווייס ניט, עס קאָן זיין, אַז דאָס וועלטליכע זיין פון דעם מענשען אויף דער ערד, ווען עס וועט מקוים ווערען דער טרוים פון די נביאים וועגען דער נייער ערד און די נייע הימלען, וועט אַ מאָל ווערען אַזוי רייך, אַז די „נייע ערד" וועט שטילען אַלע בענקשאַפטען פון דעם מענשענ'ס נשמה און די נייע הימלען וועלען נאָר צוליעב דעם זיין אויף דער וועלט, כדי זייער אונענדליכער בלאָה זאָל זיך אָבשפּיעגלען אין דעם קלאָרען, פרייידיגען מענשליכען אויג. עס קאָן זיין, אַז די מענשען וועלען זיך יעמאָלט אויסלערנען צו פיהלען און געניסען אונענדליכקייט אין די ענדליכע גרעניצען פון זייער זיין אויף דער ערד און זיך לגמרי אָנזעטיגען מיט איהר דאָ. יעמאָלט וועט די בענקשאַפט נאָך אַן איבערוועלטליכער אונענדליכקייט אין גאַנצען פערשווינדען.

אָבער — ווען וועט דאָס זיין? אויב נאָך איצטער, אין אונזער געבענשטער און הויך־געלויבטער צייט, ווען אונזער מאַכט איבער דער נאַטור געהט טאָג־טעגליך פאָראויס מיט אַזא שטאָלצען און זיכערען גאַנג; ווען אונזערע גייסטיגע האָריזאָנטען האָבען זיך פאַנאַנדערגערוקט אַזוי ווייט; ווען די העכסטע אידעאַלען, פון וועלכע נאָר די זעלטען־איידעלסטע מענשען האָבען אַ מאָל געהאַט דעם מוטה צו טרוימען, דרינגען מיט אַן אימפּעט אריין אין די מאַסען; אויב נאָך אין אונזער צייט, זאָג איך, וואָס איז אַזוי רייך אין אַזוי פיעל פריידיגע, פּראָגרעסיווע „ווען'ס", געהט פון דעסט־וועגען אויס די נשמה נאָך אַ ניט צו שטילענדען דאָרשט צו אונ־ענדליכקייט, וועלכע מיר קאָנען ניט געפינען דאָ, הײנט — ווי שטאַרק האָט געמוזט זיין דער דאָזיגער דאָרשט אין דעם מיטעל־אַלטער, וואו דאָס לעבען און דער געדאַנק זענען געווען פערענגט און אַרומגעצירקעלט פון אַלע זייטען! די רעליגיעזע בענקשאַפט נאָך איבער־נאַטירליכע אונענדליכע הימלען האָט זיך ביי דעם אידען אויסגעלעבט אין זיין רעליגיעזער ליריק.

נאָך אַ סך שטאַרקער, איידער די רעליגיעזע ליריק, קלינגט אין דער אידישער פּאָעזיע די נ א צ י אָ נ א ל ע: די שווידער־ליכע קלאָג איבער דעם מצב אין גלות, די גליהענדע ליידענשאַפט

צו אַ פרייען זעלבסטשטענדיגען לעבען, די צערטליכע קינדער־ליעבע צו דער אַלטער היים אין ציון, דער טיעפער גלויבען אין דער נאָך־העכער בעפרייאונג. און אין די אַלע קלאַנגען מישען זיך נאָך אריין טענער פון ריין אינדיווידועלער ליריק, דער קומער פון איינזאַמקייט און דער לעבענס־צער, דאָס יובעלנדיגע אויפשאַלען פון לעבענס־פרייד און ליעבעס־גליק.

פון אויבען, פון דעם אַעראָ־פּלאַן, קאָן מען ניט זעהן די פאָרם־שעהנקייט און פאַרבען־פּראַכט פון יעדער איינצעלנער בלום. אָבער מיר פליהען פאַרביי אַן אונענדליך רייכען, אַן אונענדליך גרויסען פּאָעזיע־גאָרטען און מיר זעהען, אַז די בלוט־רויטע, מתים־ווייסע און שוואַרץ־בלאָהע בלומען בעדעקען דעם גרעסטען טייל שטח, און מיר ווייסען, אַז די טוי־טראָפּענס, וואָס אין זיי, זענען אמת'ע מענשליכע טרעהרען.

נאָך די פּאָעטען און פילאָסאָפען קומען די קאַבאַליסטען, די „מקובלים". אַ משונה'דיגע וועלט עפענט זיך פאַנאַנדער פאַר אונז. אַ פער'כשופ'טער וואַלד. ביי טאָג זעהט מען איהם גאָר ניט. ער ווערט פערוואַנדעלט אין אַ סטעפּ פון שמוציגע, ברוינע, פערוויאַלעטע גראָז. אָבער ווען דער אָבענד־טוי פאַלט אַראָב אויף דער סטעפּ, ווען די לבנה בעגיסט די וועלט מיט איהרע בלאָהע שטראַהלען, יעמאָלט גלייכט זיך אויס דאָס גראָז, ווערט גרין און פייכט, און הויבט זיך אָן שנעל־שנעל פאַנאַנדערצוואַקסען צו ריעזיגע ביימער, וואָס שטרעקען פאַנאַנדער אַלץ ווייטער און ווייטער זייערע משונה'דיגע צווייגען אין דעם פּלוצלונג געל און גרין געוואָרענעם שיין, וואָס פערבלענדט דאָס אויג... אַ פאַנטאַסטישע וועלט, פול מיט מיסטישע שעהנקייט!

און איז דען שווער אויך דאָ צו דערבליקען דעם **מענשען?** דעם מענשען און דעם אידען?

דער מענש פון דער קבלה בענקט נאָך דעם „אין־סוף", נאָך דעם אונענדליכען ליכט־קוואַל, פון וועלכען עס שלאָגט, ווי פון אַ פאָנטאַן, דאָס וועלטליכע געשעהען. אָבער ער בענקט נאָך איהם ניט ווי נאָך אַ דרויסענדיגען ציעל, צו וועלכען ער דאַרף דערפליהען. ער וויל שפּירען אין **זיך**, אַז ער איז אַ פונק פון יענעם ליכט־קוואַל, וואָס לעבט אייביג אין דער וועלט, און אַז מיט איהם, דעם

„ניצוץ", קאָן קיינמאָל ניט געשעהן קיין בייז, וואָס איהם זאָל ניט טרעפען אין זיין אייביגען לעבען, — ליידען, פערוואַגלונג אָדער אפילו דער טויט.

און דער איד אין דעם מענשען בענקט אין דער קבלה נאָך אזא וועלט, וואו עס זאָלען ניט זיין קיין אונמעגליכקייטען; וואו די אייזערנע קעיטען פון גלות זאָלען פלוצלונג קאָנען צוגעהן, ווי וואקס; וואו דער אידישער משיח זאָל זיין ניט נאָר א שעהנע, פּאָעטישע צויבער־לעגענדע, נאָר א רעאַלע ווירקליכע קראפט, וועל־כען מען קאָן קינסטליך דערוועקען און דערנעהנטערן איהר בע־פרייענדע טהאט.

מיר האָלטען שוין ביי דעם סוף פון דער אַלטער אידישער קול־טור־וועלט. דער נעכסטער עטאַפּ איז די חסידות, — א וועלט, אין וועלכער דער מאָדערנער פאָרשער־געדאַנק האָט ערשט ניט לאַנג גענומען אריינדרינגען. און וואָס מעהר מען דרינגט אהין אריין, אַלץ נייע וועלטען פון מענשליכער שעהנקייט אנטפּלעקען זיך דאָר־טען. פון זייער עטישען און פּאָעטישען ווערטה קאָן מען האָבען א השגה שוין פון פּרץ'ס חסידישע מעשה'לעך. זייער רעליגיעזע, פילאָסאָפישע און נאַציאָנאַלע בעדייטונג וואַרט נאָך אויף א פאָר־שטענדיגען פאָרשער.

אָבער אונזער קולטור־וועלט ענדיגט זיך נאָך ניט מיט דער אַלטער, רעליגיעזער וועלט. דאָס נייַנצעהנטע און צוואַנציגסטע יאָהרהונדערט, די צייטען פון דער אידישער היסטאָרישער פאָר־שונג, פון דער העברעאישער השכלה־ליטעראַטור, פון דעם ציוניזם און דעם אידישען סאָציאַליזם האָבען אויפגעבויט נייע גייסטיגע בנינים, וואָס האָבען אַן אונגעהויערען ווערטה פאַר דער מענשליכער ענטוויקעלונג פון דעם אידישען פאָלק.

איך ווייס גאַנץ גוט, אַז דער גאַנצער פּעריאָד פון דעם גייס־טיגען שאַפען פון דעם נייַנצעהנטען יאָהרהונדערט ביז צו דעם ציוניזם האָט ניט געקאָנט אַרויסבּרענגען אַזעלכע גאונים, ווי די אַלטע קולטור, ווייל דאָס איז אויך געווען די צייט פון דער אַסימילאַציע, וואָס האָט אָבגעצאַפּט פון אונז אונזערע בעסטע זעפטען, און אריינגעגאָסען זיי אין די אָדערן פון די ארומיגע פעלקער. די וואונדען אין די אָדערן, וועלכע די אַסימי־

ליאַציע האָט געעפענט, זענען נאָך ניט אַלע פערהיילט, די עפענונגען ניט אַלע געשלאָסען. נאָך איצטער רינט פון זיי אַרויס דער קאָסט־באַרסטער לעבענס־זאַפט פון אונזער פאָלק, דאָס גייסטיגע שאַפען פון זיינע קינדער. אָבער אַ דאַנק דעם ציוניזם און דער נאַציאָנאַל־פּראָגרעסיווער בעוועגונג בכלל, הויבט אָן דער אידישער גייסט ווידער קומען צוריק צו זיך, און שוין שטראַהלען נייע שטערען אויף אונזער הימעל, פון וועלכער יעדער לייכט מיט אַן אייגענעם, רייכען גלאַנץ. משה העסס, טהעאָדאָר הערצל און נאָרדוי, אחד העם און דר. בירנבוים, זשאַבאָטינסקי און ראַטנער, און ביאַליק און טשערניחאָווסקי, און עס דרענגען זיך נעמען אויפ'ן צונג כמעט אָהן אַ צאָהל, נעמען פון מענשען מיט אַן אייגענער פיזיאָגנאָמיע און אַ בעדייטענדען טאַלאַנט, וואָס שפּינען ווייטער דעם פאָדים פון דער אָבגעפּרישטער אידישער קולטור.

און עס ווערט געבאָרען די נייע אידישע ליטעראַטור, מיט אַ גרויסער צאָהל נעמען און טאַלאַנטען, וואָס האָבען אַרויסגעבראַכט בעדייטענדע ריין־מענשליכע ווערטהען, — אַ נייער קוואַל פון לעבענס־קראַפט פאַר אונזער פאָלק, אַ נייער פעלד פאַר זיין קול־טורעלען שאַפען. די נעמען פון איהרע איינצעלנע טהוערס וועל איך אין גאַנצען אַרויסלאָזען, ווייל זיי דאַרפען אייך אַלעמען זיין בעקאַנט.

איהר זעהט : דער מענש אין דעם אידען האָט זיך ניט וואָס צו שעהמען מיט דער גאַנצער קולטור־אַרבייט פון זיין פאָלק. און אויב ער שעהמט זיך מיט איהר, אָדער ער האָט גאָר קיין אָהנונג ניט פון איהר עקזיסטענץ און איהר מהות, איז דאָס נאָך ניט קיין סמן פון זיין גרעסערער מ ע נ ש ל י כ ק י י ט. אַז איהר וועט טרעפען אַ דייטשען אָדער אַן ענגלענדער, וואָס וועט זיך פאַר אייך בעריה־מען, אַז ער ווייס לחלוטין גאָר נישט ניט וועגען דער גייסטיגער פערגאַנגענהייט פון זיין פאָלק און אינטערעסירט זיך ניט מיט דעם, וועט איהר איהם געוויס ניט האַלטען פאַר אַ העכער שטעהענדען מענשען. איהר וועט פשוט זאָגען : ס'איז אַן עם־הארץ. ער וועט ווערען געבילדעטער, וועט ער ווערען מעהר מ ע נ ש, וועט ער ווערען מעהר ענגלענדער אָדער דייטש אין דעם פונקט פון ליעבע צו דעם אייגענעם קולטורעלען אוצר. זייט זיכער : איהר קאָנט

מיט דעם זעלבינגען רעכט אָנווענדען אייער אורטייל אויך אויף דעם אידישען מענשען. וואָס מעהר מ ע נ ש ער וועט ווערען, וואָס מעהר ער וועט זיך נעהמען אינטערעסירען מיט דעם, וואָס איז איהם נוגע מעהר איידער אַלעמען, מיט דער ענטוויקעלונג פון זיין אייגע־נער קולטור, און וואָס טיעפער ער וועט אַריינדרינגען אין איהר, אַלץ מעהר וועט זי איהם ווערען טהייער און ליעב.

על כל פנים, איין זאך איז קלאָר. אז, ווענינגסטענס, ביי די אומות העולם איז די ליעבע צו דעם אייגענעם קולטור־אוצר קיין מאָל ניט קיין סתירה צו דער מ ע נ ש ל י כ ק י י ט. אדרבה, וואָס מעהר מענש איינער איז, אַלץ שטאַרקער איז אין איהם די איבערגעבענקייט צו די אייגענע קולטורעלע רייכקייטען. עס איז דעריבער ביי מיר גאָר קיין ברעקעל ספק ניט, אז ווען מיר וועלען אויפעפענען פאַר אונזער פאָלק אַלע אוצרות, וואָס ליעגען איצטער פערשלאָסען אין אונזער גייסטיגען עבר; ווען מיר וועלען צופיהרען צום פאָלק די אַלע הלוי׳ס, גבירול׳ס, אַל־כאריזי׳ס און לוצאטאָ׳ס, וואָס זענען איהם איצטער נאך אזוי פרעמד, וועט אויך דער איד אויפהערען צו זיין א יוצא־מן־הכלל און אויך אין דעם פרט פון דעם קולטור־אוצר וועט ווערען ריכטיג דער שפּרוך, אז וואָס געביל־דעטער ער וועט זיין, וואָס מעהר מענש ער וועט זיין, אַלץ מעהר א י ד וועט ער זיין.

לאָזט מיך דאָ בעריהרען נאך א פונקט וועגען דעם נאציאָ־נאַלען אידען, כדי צו פערענטפערן יענע גרויסע עולה אונזערע, וואָס מיר, אידען, ווילען „מאַכען שבת פאַר זיך“ און „אָבזונדערן זיך פון דער מענשהייט“. א מענש, קאָטאָרי וועלכער איז אַן אמת׳ער מענש, — זאָגט דער קאָסמאָפּאָליט, — טאָר ניט טראַכטען וועגען דעם אייגענעם פאָלק. ער דאַרף נאָר טראַכטען וועגען דער גאַנצער מענשהייט.

אזוי נאָר? אמת׳ע מענשען טראַכטען ניט וועגען זייער פאָלק? גאַריבאַלדי האָט געשטריטען ניט פאַר די איטאַליענישע פרייהייט, נאָר פאַר די פרייהייט פון די פידזשיאַנער? מיכאַי־לאָווסקי, פּליעכאַנאָוו און לאַווראָוו האָבען געפרעדיגט סאָציאַליזם ניט פאַר דעם רוסישען פאָלק, נאָר פאַר די באָטאָקודען?

שטעלט זיך אין דער אמת׳ען פאָר, אז אונזערע „אמת׳ע“

מענשען וואָלטען געבאַלעבאַטעוועט אין דער געשיכטע פון גאַרי־באַלדי'ס צייטען אָן. ווי וואָלטען זיי דאָס אַרויפגעפּאַלען אויף יענעם העלד, ווי וואָלטען זיי דאָס דערנומען זיינע יאָהרען פאַר זיין ווערען „אַבזונדערן זיך פון דער מענשהייט", פאַר זיין ווערען „מאַכען שבת פאַר זיך"! גאַריבאַלדי, — וואָלטען זיי געפּיל־דערט, — אַ קלאָג צו דיינע טעג! וואָס הייסט עס מאַכען אַ רעי־וואָליוציע נאָר פאַר איטאַליענער? און וואו זענען די איבעריגע מענשען, וואָס שמאַכטען אונטער דער עסטעררייכישער ווילד־הער־שאַפט? קאָנט איהר ניט וואַרטען, ביז זיי אַלע וועלען זיך אַ הויב טהאָן מיט אַ מאָל און אַראָבטרייסלען פון זיך דעם דעספּאָטישען יאָך? און פאַר וואָס עפּעס וואַרטען נאָר אויף די פּוילען און די רומענען? און וואו זענען די רוסען אין רוסלאַנד און די כינעזער אין קיטי און — און — און — די ווערדאַה'ס אויף דעם אינזעל ציילאָן, — זענען זיי גאָר קיין מענשען ניט?

און מיט דערזעלביגער לאָגיק קאָנען די „אמת'ע מענשען" אויך פון היינטיגער צייט אַרויסטרעטען אַנטקעגען אַלע רעוואָלו־ציאָנערע פיהרער פון דער אייראָפּעאישער קולטור.

זיי קאָנען אויך איצטער נאָך טענה'ן: אָן זעהט, די ווער־דאַה'ס לויפען נאָך אום אָהן הויזען, און די בושמענער אין אפריקע ווייסען נאָך ניט, וואָס אַן אלף־בית איז, און זיי, די צולאָזענע „נאַציאָנאַליסטען", די גאַריבאַלדי'ס, די מאַרקס און לאַסאַל, די מיכאַילאָווסקי'ס און פּליעכאַנאָוו'ס קעמפּפען גאָר פאַר אַ שטיקעל פרייהייט פאַר אַ פּיצעלע מענשהייט, שטרייטען גאָר פאַר אַ סאָ־ציאַליזם אין אַ קליינינקען קאָנטינענטעלע, וואָס רופט זיך אייראָפּאַ. וואַרט, שקצים, ביז די ווערדאַה'ס וועלען אָנטהאָן הויזען, ביז די בושמענער וועלען זיך אויסלערנען לייענען קאַרל מאַרקס' „מאַני־פעסט"; וואַרט ביז אַלע מענשען וועלען אייך אָניאָגען, ביז פון אַלע מענשען וועט ווערען איין מענש, און פון אַלע בוימער איין בוים, און פון אַלע העק איין האַק, און פון אַלע טייכען איין טייך! אָט יעמאָלט וועט קומען דער גרויסער מענש מיט דעם גרויסען האַק צו דעם גרויסען בוים און וועט איהם אַראָבשליידערן אין דעם גרויסען טייך! אָט יעמאָלט וועלען מיר ערשט האָבען דעם ריכ־טיגען „פּליאַך!"

דער פעהלער, אין וועלכען דאָ פאַלט אריין דער ראַדיקאַלער אידישער קאָסמאָפּאָליט, בעשטעהט אין דעם, וואָס ער האָט זעהר א פאַלשען בעגריף וועגען דעם מהות מענשהייט. די מענשהייט איז, ווי איך האָב שוין ניט איין מאָל בעמערקט, ניט עפּעס אזוינס, וואָס זאָל ליגען ערגעץ וואו דרויסען פון די פעלקער, און אין וועלכער מען קאָן אריינשפּרינגען, ווען מען פערלאָזט דאָס אייגענע פאָלק. מענשהייט איז, קודם כל, מ ע נ ש ל י כ ק י י ט, א זאַך, וואָס ליגט אינוועניג אין יעדען פאָלק און וואָס יעדער פאָלק דאַרף אָבהיטען מיט אלע זיינע כחות. אָבער מענשליכקייט איז פּ ר אָ ג ר ע ס, א שטרעבען צו פערווירקליכען אין דער אייגענער קולטור אלץ מעהר אמת, יושר, חן און מענשליכע חשיבות, און אָט די פליכטען פון דעם פּראָגרעס פערוועהרען יעדען פאָלק, אָבצושטעלען זיך, לאָז זיין אויף א וויילע, אין דער געשיכטליכער ענטוויקעלונג און וואַרטען, ביז די אנדערע פעלקער וועלען עס אָניאָגען. ובפרט ווען עס האַנדעלט זיך וועגען בעפרייאונג פון א פרעמדען יאָך, ווי דאָס איז געווען ביי די איטאַליענער אין די צייטען פון גאַריבאַלדי, ווי דאָס איז איצטער ביי די פּוילען, רוטענער, פינלענדער און די אידען פון די היינטיגע טעג.

מענשליכקייט איז פ ר י י ה י י ט, א שטרעבען דורכצופיהרען דעם אייגענעם ווילען און פערשטאַנד אין אלע יענע צווייגען פון דער קולטור, וואו קיין אלגעמיין־מענשליכער שכל קאָן ניט דיקטירען קיין איינהייטליכען מאַרשרוט פאַר דער גאַנצער מענשהייט. כדי דאָס דורכצופיהרען, מוז מען זיין דער ב ע ל ־ ה ב י ת אויף דעם אייגענעם געשיכטליכען גורל און דערצו איז נויטיג א פאָלשטענדיגע אויטאָנאָמיע אין דעם קולטורעלען לעבען פון׳ם פאָלק און אָפטמאָל אויך א פּ אָ ל י ט י ש ע זעלבסטשטענדיגקייט, אויב אויף אַן אנדער אופן קאָן מען ניט מעגליך מאַכען אָדער זיכער שטעלען די פרייע ענטוויקעלונג פון דעם פאָלק׳ס קולטורעלע כחות.

דאָס איז ניט קיין אָבזונדערונג פון דער מענשהייט. דאָס איז די פ ע ר ו ו י ר ק ל י כ ו נ ג פון דעם אלגעמיין־מענשליכען פּראָגרעס, וואָס האָט ניט קיין אנדערע דורכפיהרער, סיידען די איינצעלנע פעלקער. געוויס זאָלען די פעלקער זיין סאָלידאַריש איינע מיט די אנדערע. געוויס מוזען אויפהערען די מלחמות און

די רייסענישען צווישען זיי. געווים מוזען זיי זעהן צו העלפען איינער דעם אנדערן אין זייער פראגרעסיווער ענטוויקעלונג, אז זיי אלע זאלען ווערען ווי ברידער אין איין איינציגער משפחה. אבער די הילף, וואס א פאלק קאן ברענגען א פאלק, די סאלידאריטעט, וואס קאן זיי צונויפבינדען אין איינעם, די פעלקער־פערברידערונג צו איין מענשליכער משפחה, קאן נאר יעמאלט זיין א מענשליכע הילף און א מענשליכע סאלידאריטעט, ווען זי איז נעבויט אויף דעם גרונדזאץ פון אלעמענס פרייהייט און אלעמענס גלייכבערעכטיגונג. ווען די רוסען צווינגען די פוילען, די פינלענדער און אלע אנדערע פעלקער, וואס וואוינען אין רוסלאנד, צו זיין סאלידאריש מיט זיי אין דער פאליטיק, אין דער שפראך, אין דער רעליגיאן און אין דער קולטור, איז דאס ניט קיין סאלידאריטעט, נאר פשוט'ע פערשקלאפונג. ווען די אמעריקאנער, דורך יענעם אונגעהייערן איבערוואג, וואס זיי האבען בעשאפען פאר זייער שפראך און קולטור, צווינגען אלע פעלקער, וואס וואוינען אין די פעראייניגטע שטאאטען, זיי זאלען זיך „אמעריקאניזירען“ מיט זיי, איז דאס ניט קיין מענשליכע סאלידאריטעט, ניט קיין פרייוויליגע פעלקער־פערברידערונג, נאר א פערמאסקירטע שקלאפעריי, אקוראט אזוי ווי אין רוסלאנד, — א שקלאפעריי, וואס הערט ניט אויף צו זיין דאס, וואס זי איז, ווען אפילו זי טרייבט צו אמעריקאניזאציע אויף אן איידעלערען אופן, איידער אין רוסלאנד: ניט מיט דער פאליטישער בייטש פון דעם קאזאק, נאר מיט דער הונגער־בייטש און די פעטע „דזשאבס“, וואס מיט זיי קויפט מען אונטער די נשמה פון דעם פרעמדען פאלק.

דער קולטורעלער איבערוואג פון איין פאלק איבער דעם אנדערן אין א וועלכען עס איז לאנד, — אן איבערוואג, וואס ווערט געשטיצט דורך דער גאנצער מאשינערי פון דעם מעכטיגען הערשענדען שטאאט, איז א פאטש אין פנים יעדען צווישען־פעלקערליכען יושר, וואס פערלאנגט, אלע זאלען האבען גלייכע שאנסען פאר א פרייער נאציאנאלער ענטוויקעלונג, דיזעלביגע מעגליכקייטען פאר דעם פאנאנדערבליהען פון זייערע שפראכען און קולטורען. און וואס מעהר מענש איינער איז, אלץ העכער רעדט אין איהם דער געפיהל פון יושר, אלץ ברענענדיגער פיהלט ער די עולה פון דער

נאַציאָנאַלער אויבערהערשאַפט; אַלץ טיעפער איז ער דורכגעדרונ־גען מיט דעם אידעאַל פון גלייכע רעכט און גלייכע ענטוויקעלונגס־מעגליכקייטען פאַר יעדען פאָלק.

קאָן מען אָבער באמת האָפען, אַז דאָס הערשענדע פאָלק זאָל פון זיך אַליין זיך אָבזאָגען פון זיין פּריווילעגירטער שטעלונג, אַז די הערשער זאָלען אַליין נעהמען דורכפיהרען אין לעבען דעם אי־דעאַל פון צווישען־פעלקערליכען יושר און אמת'ער פעלקער־פער־ברידערונג? גאַנץ זיכער ניט! אויב די פעלקער וועלען ניט קעמ־פען פאַר זייערע כשר'ע מענשליכע רעכט, וועט קיינעם ניט אַרען פאַר זיי. אויב זיי וועלען ניט מאַכען שבת פאַר זיך, וועלען זיי אייביג מוזען זיצען ווי בעטלער ביי אַ פרעמדען טיש. און אויף וואָס פאַר אַ העכערער שטופע פון מענשליכקייט זיי וועלען זיך געפינען, וואָס העלער עס וועט ברענען אין זייער הארצען דער אידעאַל פון פרייהייט, זעלבסט־שטענדיגקייט און קולטורעלען פּראָ־גרעס, אַלץ טרייער וועלען זיי זיין צו די אינטערעסען פון זייער אייגענעם נאַציאָנאַלען לעבען.

אויב עס איז פאַר יעדען פאָלק אַ חוב אָבצוהיטען די אייגענע זעלבסט־שטענדיגקייט אָדער שטרעבען צו איהר דאַרטען, וואו מען האָט זי נאָך ניט דערגרייכט, איז דאָס פאַר אונז, אידען, אַ דאָפּעל־טער חוב. זאָל איך אייך אויסמאָלען די לאַגע, אין וועלכער דאָס אידישע פאָלק געפינט זיך? זאָל איך אייך שילדערן יענעם קול־טור־חורבן, וואָס דאָס אידישע פאָלק לעבט איצטער דורך אַ דאַנק דעם, וואָס די געבילדעטע קלאַסען זענען אַנטלאָפען פון אונז? זאָל איך דערמאָהנען אָן דער מאָראַלישער צופעלט־קייט, וואָס האָט זיך אַריינגעריסען אין דעם לעבען פון די אידישע מאַסען פאַר די לעצטע צוואַנציג יאָהר, — אַ מאָראַלישע צופעלט־קייט, וואָס איז אַ נויטווענדיגער פּראָדוקט פון זיין אונמעגליכער עקאָנאָמישער און יורידישער לאַגע אין די היים־לענדער און פון זיין קולטור־חורבן אומעטום? דאָס זענען אַלץ צו בעקאַנטע פאַק־טען, מען זאָל זיך דאַרפען באריכות אָבשטעלען אויף זיי. אָבער זאָגט: ווער מען זאָל דאָס אַרען, אויב ניט אונז אַליין? ווער זאָל טראַכטען וועגען געזינטערע און בכבוד'ערע מענשליכע פּרנסות פאַר דעם אידען, אויב ניט דער איד? ווער זאָל זאָרגען פאַר די גייס־

טיגע און מאָראַלישע ענטוויקלונג פון די אידישע מאַסען, אויב ניט די אייגענע אינטעליגענץ, וואָס האָט בעדאַרפט איהר גאַנצע ענער־גיע אַוועקגעבען אין דעם דיענסט פון דעם פאָלק, — אַזוי אָרעם איז דאָס פאָלק און אַזוי נויט־בעדערפטיג איז עס אין אינטעליגענ־טער הילף!

אָדער זאָל איך אפשר אַ ריהר טהאָן אונזער נאַציאָנאַלע לאַגע, די שטעלונג פון אַלע אַנדערע פעלקער צו אונז, ווי אַ פאָלק, די חשיבות און דעם רעספּעקט, וואָס מיר האָבען פון זיי? אַך, דאָס הארץ ווערט בעגאָסען מיט בלוט, ווען מען טראַכט זיך אריין אין דעם אידישען גורל צווישען די ניט־אידישע פעלקער, ווען מען דערמאָהנט זיך אָן דער טיעפער שמאַך און שאַנד, אין וועלכער עס איז אריינגעוואָרפען אונזער נאָמען. אפילו ווען מיר וואָלטען גע־ווען ניט מעהר ווערטה איידער די בולגאַרען, די סערבען, די טאָא־טערן, אָדער די הונדערטער אַנדערע מענשליכע פעלקער, וואָס ווי מיט זיי, אַזוי אָהן זיי, אין דעם מענשליכען פּראָגרעס, וואָלטען מיר אויך ניט געטאָרט לאָזען זיך טרעטען מיט די פיס, אויך ניט גע־טאָרט, אָהן אַ צאָרענדיגען פּראָטעסט, אריבערטראָגען די טויזענדער בעליידיגונגען פון אונזער כבוד, וואָס שיטען זיך טאָג־טעגליך אויף אונז. ובפרט, אַז מיר האָבען אַ רעכט שטאָלץ אויפצוהויבען אונ־זער קאָפּ, אין דעם בעוואוסטזיין פון אייגענער חשיבות, פון דעם אייגענעם ווערטה פאר דער בעשאַפונג פון דער אַלגעמיין מענש־ליכער קולטור! אונטער אַזעלכע אומשטענדען זענען די בעליידי־גונגען, וואָס מיר, אידען, טראָגען אריבער — דאָפּעלטע בעליי־דיגונגען, און אונזער שווייגען און דולדען איז אַ דאָפּעלטע שמאַך און שאַנד פאר אונז.

און דאָ קומט דער עטישער בטלן, דער אידישער „סתם־מענש“, וואָס — שפּיי איהם אין פּנים, ווישט ער זיך רוהיג אָב און טרייסט זיך מיט דעם, אַז איבער־מאָרגען וועלען אַלע פעלקער פערשווינדען, און וויל זיין בטלנ'ישע, נישט־ווערטיגע פּסיכאָלאָגיע ארויפצווינגען אויך אויף אונז, אויך אונז איינשמועסען, אַז וואָס מעהר מענש איינער איז, אַלץ וועניגער איד איז ער, ד. ה. אַלץ וועניגער דאַרף ער זיך נעהמען צום הארצען דעם שפּיי, וואָס ער קריגט אין פּנים, די צעבער'ס מיט שמוציגע זלזולים, וואָס ווערען

אויסגעגאָסען אויף זיין קאָפּ, און אַלץ וועניגער איז בעטראַכטינג זיין יאוש און צער, וואָס ער קאָן ניט בעשיצען, ווי אַ מענש, זיין איינענעם כבוד!...

וואָלטען מיר, אידען, באמת געווען מענשען, ווי מענשען דאַרפען זיין, וואָלט אין אונזער ברוסט באמת געברענט דער פונק פון מענשליכע חשיבות און שטאָלץ, יעמאָלט וואָלטען מיר אַ מינוט ניט געקאָנט פערבלייבען אין די גלות־לענדער; מיר וואָלטען גע־פלויגען, וואו פעפער וואַקסט, אין ים זיך געוואָרפען, דאָס לעבען זיך גענומען, נאָר ניט צו עטהעמען אין יענער אַטמאָספּערע, וואָס איז אזוי אָנגעזאָפּט מיט האַס און פעראַכטונג צו אונז. אָבער אונזערע מאַסען זענען נאָך צו דערשלאָגען, דער מענש אין זיי זאָל קאָנען אויפהויבען דעם קאָפּ, פאָרדערן זיין מענשליך רעכט און פערטהיידיגען זיינע מענשליכע חשיבות, און ביי דאָס רוב פון אונ־זערע געבילדעטע לעבט נאָך צו שטאַרק דער „פּיך בצורת מענש“, וואָס קאָן זיך אויפהויבען ניט מעהר ווי צו וויסטער גאוה, צו אויפ־געבלאָזענער גדלות, וואָס שמעלצט פון נחת, ווען ער קאָן זיך אריינ־שטופּען צווישען די ניט־אידען, און די ארומיגע וועלט מאַכט זיך, אַז זי דערקענט איהם ניט און וואָרפט איהם צו, ווי אַ הונד אַ ביין, אַ ביסעל כבוד און רעספּעקט. און ביי אַ טייל פון אונז בליהט נאָך אין זיין גאַנצער פּראַכט דער „בטלן בצורת סתם־מענש“, וואָס ווערט ניט מיעד, צו ווישען דעם שפּיי פון דעם פּנים, און צו טרייסטען זיך און אונז, אַז איבער־מאָרגען בלי־ספק קומט די סאָציאַלע רעוואָלוציע. און נאָר לפי ערך אַ קליינער טייל געהט אום מיט אַן אייביגער וואונד אין דער ברוסט, דער א י ד י ש ע ר וואונד פון אונזערע טעג, דעם ברענענדיגען שמאַרץ פון דעם בע־ליידיגטען כבוד און דער ניט אָבגעוואָשענער שמאַך, און זיי — אַט די פון דעם קלייניגקען טייל — קריצען די צייהן אין זייער אָהנמאַכט און בייסען זיך די ליפּען ביז צו בלוט.

אָבער אויך דער מצב וועט געדויערען ניט לאַנג. דאָס אי־דישע פאָלק ווערט מעהר מ ע נ ש, און וואָס מעהר מענש מיר ווערען, אַלץ מעהר גלייכט זיך אויס אין אונז אונזער איינגעבויגע־נער רוקען, אַלץ מעהר אידען ווערען מיר, אַלץ גרעסער און פּעס־

טער און מוטהיגער ווערט די אַרמעע, וואָס געהט ערּאָבערן די אידישע עהרע.

וואָס מעהר מענש אַ איד איז, אַלץ מעהר נאַציאָנאַלער איד איז ער!

מיר בלייבט נאָך צו זאָגען אַ פּאָר ווערטער וועגען דעם רעלי־גיעזען איד און דעם ראַסען־איד.

מיט דעם רעליגיעזען איד קאָנען מיר פאַרטיג ווערען אין איינס און צוויי, ניט ווײלע דער ענין איז אַזאַ פּשוט'ער און קלאָ־רער. אדרבה, ער איז זעהר פערוויקעלט און פערפּלאָנטערט, נאָר ווייל די פראַגע פון „איד און מענש" איז דאָ ניט קיין ספּעציפיש אידישע, נאָר איבערהויפּט אַ פראַגע פון מענש און זיין שטעלונג צו רעליגיאָן.

גלויבט איהר, אַז וואָס מעהר מענש איינער איז, וואָס מעהר ער איז דורכגעדרונגען מיט די אידעאַלען פון אמת, יושר, שעהנ־קייט און חשיבות, אַלץ ווענינער נויטיגט ער זיך אין אַ רעליגיעזען גלויבען, איז יעמאָלט גאַנץ געווים „וואָס מעהר מענש, אַלץ ווע־נינער איד", אָבער אויך: אַלץ ווענינער קריסט און אַלץ ווענינער מאָהאַמעדאַנער, ווייל די אידישע רעליגיע שטעהט אין קיין פּרט ניט ניעדעריגער פון אַלע אַנדערע רעליגיאָנען פון דער ציוויליזיר־טער מענשהייט. אין זייערע גראָבע מגושם'דיגע פאָרמען, וואָס הערשען ביי די אידישע און ניט אידישע מאַסען מיט אַ ריין מענש־ליכען גאָט און מיט אַ סיסטעם פון סגולות ווי אונטערצוקויפען איהם און אויס'חנפה'נען ביי איהם זיין הילף, — זענען זיי אַלע גלייך ווידערווערטיג פאַר דעם מענשליכען שכל. אין זייערע איי־דעלע מעטאַפיזישע און ריין רעליגיעזע געשטאַלטען, וואָס ווערען ארויסגעבראַכט פון זייערע רעליגיאָנס־פילאָסאָפען, זענען זיי אַלע גלייך הויך און רייך.

גלויבט איהר אָבער אין איינעם מיט מיר, אַז די רעליגיע איז אַן אייביגער צווייג פון דער מענשליכער קולטור, אַז אַ גרויסער טייל פון דעם מין מענש, — און גאָר ניט דער ערגסטער, — קאָן זיך ניט בעפריעדיגען מיט די אידעאַלען פון אמת, יושר, שעהנקייט און חשיבות אין זייער וואָכעדיגער, טאָג־טעגליכער געשטאַלט; אַז אַ טייל מוז זוכען די דאָזיגע אידעאַלען אויפצוהויבען אויף

אַ העכערע מדרגה דורך דעם שטרעבען צו אייביגקייט, אונענדליכ־קייט און הייליגקייט, וואָס שטאַמען אַרויס ניט פון זיי, נאָר פון גאָר אַן אַנדער מקור אין זייער נשמה, — גיט איהר צו, זאָג איך, אַז די רעליגיע האָט איהר אייגענעם קוואַל אין דעם מענשליכען גייסט, וואָס קאָן קיין מאָל ניט אויסטריקענען אונטער די שטראַה־לען פון דעם שכל, ווייל דער קוואַל ליעגט אַ סך טיעפער, איידער דער שכל, — איז יעמאָלט ווייטער אַ ווילדע נאַרישקייט צו גלויבען, אַז וואָס מעהר מענש איינער איז, אַלץ ווייניגער איד איז ער. עס איז איז דער אידישער רעליגיע, אין איהרע העכערע מיסטישע פאָרמען פאַרהאַן געגוג הייליגקייט, אייביגקייט און אונענדליכקייט, אָדער ריכטיגער: עס איז אין איהר, ווי אין יעדער הויכער רעלי־גיעזער געשטאַלט, דאָ גענוג בענקשאַפט נאָך דעם הייליגען אייביגען „אין־סוף“, אַז אַ רעליגיעזער געמיט, וואָס קאָן זיך איבער־הויפּט צופריעדען שטעלען מיט די היסטאָריש־געוואָרענע רעלי־גיעס, זאָל ניט דאַרפען שטילען זיין דאָרשט ערגעץ וואו אין דער פרעמד. אָבער — לאָמיר איצטער לאָזען דעם רעליגיעזען אידען אַן אַ זייט: דער רעליגיעזער גלויבען איז אַ צו צאַרטע זאַך, מען זאָל קאָנען דאָ פאַרשרייבען וואָס עס איז פאַר יעדען איינצעלנעם מענשען. דער „סתם־מענש“ האָט זיך דאָ פּשוט ניט וואָס אַריינ־צומישען, ווייל דער אַלגעמיין־מענשליכער שכל מוז דאָ אין גאַנצען איבערגעבען זיין ממשלה צו דעם אינדיווידועלען שכל און געפיהל, — און דאָס האָט שוין אַ ברעקעל ניט צו טהאָן, ניט מיט „איד“ און ניט מיט „קריסט“.

די רעליגיאָנס־פראַגע מוז אויך פאַר דעם אידישען פאָלק בלייבען אַקוראַט אַזוי אינדיווידועל, ווי זי איז פאַר אַלע אַנדערע פעלקער. קלייבט אָבער דער אידישער גייסט אויס דוקא די אי־דישע רעליגיאָנס־פאָרם, קאָן ער, פערשטעהט זיך, זיין אין איהר ניט ווייניגער מענש, איידער אין אַ וועלכער עס איז אַנדער פאָרם פון דעם רעליגיעזען גייסט.

ניט פיעל צייט וועט אונז אויך פערנעהמען דער ראַסען־איד און אויך דאָס ניט דערפאַר, ווייל די טהעמע איז זעהר אָרעם. אדרבה, זי איז נאָך רייכער און פערוויקעלטער, איידער דער ענין פון נאַציאָן און רעליגיאָן, אָבער פאַר דער אויפגאַבע פון מיין היינ־

טיגער פאָרלעזונג וועט זיין געזונג, ווען איך וועל נאָר אין אַ פּאָר שטריכען כאַראַקטעריזירען פאַר אייך יענעם שטאַנדפּונקט אין דער פראַגע, וועלכען איך רעכען פאַר דעם ריכטיגען.

אייך איז גאַנץ געוויס בעקאַנט, אַז אונזערע אַסימילאַטאָרען ווערען ניט מיעד צו בעווייזען אין דיקע, כלומרשט וויסענשאַפט־ליכע ביכער, אַז קיין אידישע ראַסע איז גאָר אויף דער וועלט ניטאָ. אונזערע סתם־מענשען וויעדער זענען נוטה צו גלויבען, אַז „ראַסע", אָדער אַזעלכע נאַציאָנאַלע סמנים, וואָס געהען איבער ביי אַ פאָלק בירושה פון דור צו דור, איז בכלל אַן אויסגעטראַכטע זאַך. על כל פנים גלויבען זיי, אַז וואָס איינער הויבט זיך אויף אין זיין אַלגעמיין־מענשליכער ענטוויקלונג, אַלץ שוואַכער ווערען אין איהם די נאַציאָנאַלע סמנים, און אַז ביי דעם גאָר גרויסען מענשען מוזען זיי אין גאַנצען פערשווינדען. דער עיקר איז דאָס אמת פאַר יענע נאַציאָנאַלע פערשיידענקייטען אין דעם גייסטיגען שאַ־פען, אויף וועלכען מיר לעגען אַזוי פיעל וואָג: אויף די בעזונדערע ארט ווי ארויסצוברענגען דעם אַלגעמיין מענשליכען אמת, אויף דעם „סטיל" פון דעם שאַפען, אויב מען קאָן זיך אַזוי אויסדריקען. וואָס העכער די מענשען פון פערשיידענע פעלקער שטעהען אין דער מענש־ליכער ענטוויקלונג, אַלץ מעהר — אַזוי גלויבט דער קאָסמאָפּאָ־ליט — ווערט ביי זיי אויסגעגליכען דער סטיל פון דעם גייסטיגען שאַפען, אָדער, לכל הפחות, פערשווינדט אין זיי אַלץ מעהר די איינגעבאָרענע נאַציאָנאַלע אַרט.

לאָמיר זעהן, צי אויך דאָס איז אמת.

אָט האָבען מיר אַן אַלגעמיין־מענשליכע וויסענשאַפט, די אַלגעמיין־מענשליכסטע פון אַלע, די מאַטעמאַטיק. דוכט זיך, וואָס פאַר אַ ראָליע קאָן שפּיעלען דער „סטיל" פון דעם נאַציאָנאַלען דענקען אין דעם בעשאַפען פון אַזעלכע אמת'ען, ווי צוויי מאָל צוויי איז פיער? און פון דעסטוועגען האָט מען אין דער לעצטער צייט אויסגעפונען, אַז דער נאַציאָנאַלער גייסט האָט אַ גאַנץ גרויסען חלק אין דעם ארויסברענגען פון דער מאַטעמאַטישער קולטור.

פּראָפעסאָר מעביוס אין דייטשלאַנד האָט אָנגעשריעבען אַ גאַנץ בוך „וועגען דער בעפעהיגונג צו מאַטעמאַטיק", וואו ער האָט אויסגעפונען, אַז די דייטשען און די פראַנצויזען בעשאַפען זייער

מאַטעמאַטיק אויף אַ גאַנץ פערשיידענעם שטייגער. דער דייטש איז אין אָט דעם צווייג פון וויסען מעהר אינטואיטיוו; ער האָט דאָס בעדערפעניס צו זעהן מיט דעם שכל'דיגען אויג יענע מאַטעמאַטישע גרויסען און סכום'ען, וואָס זייערע שייכות'ן דאַרף ער אַרויסברענגען אין דער וויסענשאַפט. אַ דורך און דורך אינטואיטיווער גייסט וועט זיך ניט בענוגענען מיט דעם ריינעם טראַכטען. צ. ב. אַז אַ גאַנצעס איז גרעסער, איידער אַ טייל פון איהם. ער וועט תוך כדי דבור זעהן פאַר'ן שכל'דיגען אויג אַ גאַנצע ליניע און אַ טייל פון איהר, אַ גאַנצען צירקעל און אַ טייל פון איהם. און ניט נאָר פערשטעהט ער די שייכות צווישען אַ גאַנצען און אַ טייל, נאָר ער זעהט זי בחוש. דערפאַר האָט דער דייטש בעוויעזען זיין גאונות דאָרטען, וואו ער קאָן אָנווענדען געאָמעטריע. ער איז אין דער מאַטעמאַטיק אַ „געאָמעטריקער".

דער פראַנצויז ווידער איז אין דער וויסענשאַפט פון חשבון ניט קיין אינטואיטיווער, נאָר אַן אַנאַליטישער גייסט. ער איז אַ גרויסער בריה אין טראַכטען די סכום'ען און פערשטעהן זייערע שייכות'ען. ער דאַרף זיי ניט זעהן פאַר זיין שכל'דיגען אויג. דעריבער איז ער אַ גרויסער גאון דאָרטען, וואו ער קאָן אָנווענדען אַלגעבראַישע מעטאָדען. ער איז דער „אַלגעבראַיקער" אין דער מאַטעמאַטיק און עס איז קיין חדוש ניט, וואָס ער האָט אַפילו די געאָמעטריע גענומען בעהאַנדלען אַלגעבראַיש: דעקאַרט איז, אויב איהר ווייסט, דער פאָטער פון דער אַנאַליטישער געאָמעטריע.

פון וואַנען שטאַמט די דאָזיגע נפקא מיניה צווישען די דייטשע און די פראַנצויזישע געלערנטע? עס פערשטעהט זיך, אַז קיין דייטשער מאַטעמאַטיקער האָט זיך ניט אַ זאָג געטהאָן: „אַזוי? — דער פראַנצויז איז אַן אַלגעבראַיקער? וועל איך, איהם אויף צו־פיקעניש, ווערען אַ געאָמעטריקער!" עס איז איהם אין זינען ניט געלעגען דער געדאַנק צו טהאָן וועמען עס איז אַ להכעיס. ער האָט זיך געשאַפען, ווי עס האָט בעסער געפּאַסט פאַר זיין גייסט און זיינע פעהיגקייטען. און אַזוי האָט דאָס אויך געטהאָן דער פראַנצויז. ערשט נאָכדעם, נאָך דורות פון מאַטעמאַטישען שאַפען און פאָרשען, האָט זיך אַרויסגעוויעזען, אַז די דייטשע און פראַנ־

צוויזישע מוחות אַרבייטען אין דער מאַטעמאַטיק אויף אַ פערשיי־דענעם אופן; אַז איין און דעם זעלביגען פּראָבלעם נעהמען די ביידע פעלקער אויף אויף זייערע אייגענע „כלים" און די כלים זענען ניט גלייך די אייגענע ביי ביידען.

נאָר באמת אַ חדוש נפלא איז דאָ ארויסגעקומען מיט די א י ד י ש ע מאַטעמאַטיקער. דאָס רוב מאַטעמאַטיקער־אידען זענען ערצויגען געוואָרען אין דער דייטשער אַטמאָספּערע און האָ־בען געשאַפען אונטער דער השפעה פון דער דייטשער וויסענשאַפט. על פי סברה האָט מען געמעגט זיין זיכער לכתחילה, אַז אין זייער שאַפען וועט זיך אָבשפּיעגלען דער דייטשער אינטואיטיווער טיפּ. וואָס לאָזט זיך אָבער אויס? פּראָפעסאָר מעביוס געפינט, אַז די אידישע מאַטעמאַטיקער געהען אין זייערע שעפּפונגען ניט נאָך דעם דייטשען, אינטואיטיווען, נאָר נאָך דעם פראַנצויזישען, אנאַ־ליטישען טיפּ. אויך זיי האָבען ליעב אין דער מאַטעמאַטיק יענע אַרט פון דעם מאַטעמאַטישען שאַפען, וואו דער שכל דאַרף נאָר טראַכטען דעם רייגעם אַבסטראַקטען סכום און פערשטעהן זיין אינגוועניגסטע טבע און שייכות צו די אַנדערע סכום'ען. דער איד איז דאָ נעהנטער צו דעם פראַנצויז, ווען אַפילו ער לעבט אונטער דער גייסטיגער השפעה פון דעם דייטש. און דאָס איז ניט נאָר אין דער מאַטעמאַטיק אַזוי. ס'איז גאָר ניט שווער צו בעווייזען, אַז אויך אין דער פילאָסאָפיע און אין דער רעליגיע האָט דער אידישער מוח ליעב יענע גייסטיגע רעגיאָנען, וואו עס קאָן פאַר איהם פערשווינדען יעדער „פּסל ותמונה", יעדער אַנשוילי־כער בילד, און זיין שכל קאָן זיך באָדען אין דעם ריינעם עפּיר פון דעם אַב־סטראַקטען געדאַנק, וואו ער קאָן טראַכטען דעם ענין ריין פון יעדען בילדליכען שאָטען און פערשטעהן זיין אינגוועניגסטען תוך. פון דער אַנדער זייט האָט מען שוין אַ סך פריהער בעמערקט, אַז אין פיעל פּרטים פון דעם אידישען כאַראַקטער געהט ער זיך אַ סך מעהר צונויף מיט דעם לעבעדיגען, קוועק־זילבעריגען, אונרוהיגען טעמ־פּעראַמענט פון דעם פראַנצויז, איידער מיט דעם רוהיגען, געזעצ־טען, ווען אויך דורכאויס טיעפערען טעמפּעראַמענט פון דעם דייטש.

ליידער קאָן איך מיך ניט לאַנג אָבשטעלען אויף דעם ענין.

איך וועל מיר ערלויבען צו מאַכען נאָר אַ פּאָר בעמערקונגען, כדי איהם צו מאַכען נאָך קלאָרער.

אין דער אידישער בעאַרבייטונג פון מיין „סאָציאַליזם און די נאַציאָנאַלע פראַגע“ האָב איך שוין געהאַט די געלעגענהייט, ארויסצוזאָגען דעם געדאַנק, אַז ווען מען זאָל נעהמען אַזעלכע אידישע דענקער, ווי אבן־גבירול, וואָס האָט אין דעם עלפטען יאָהרהונדערט געשריעבען אַראַביש אין שפּאַניען וועגען טהעאָלאָגיע, ברוך ספּינאָזאַ, וואָס האָט אין דעם 17טען יאָהרהונדערט געשריעבען לאַטיין אין האָלאַנד וועגען עטיק, און קאַרל מאַרקס, וואָס האָט אין דעם ניינצעהנטען יאָהרהונדערט געשריעבען דייטש אין ענגלאַנד וועגען נאַציאָנאַל־עקאָנאָמיע, — וואָלט מען, ניט קוקענדיג אויף דעם גרויסען מהלך, וואָס ליעגט צווישען זיי אין יאָהרען, שפּראַכען, לענדער און טהעמען, פּאָרט ארויסגעפונען אַ פונדאַמענטאַלען סמן, וואָס בינדט צונויף אַלע זייערע גייסטער צו איין און דעמזעלביגען טיפּ, דעם אידישען דענקער־טיפּ. דער פונדאַמענטאַלער בשותפות׳שער סימן פון אַלע זייערע ארבייטען בעשטעהט אין דעם, וואָס זיי נעהמען אַ וועלכען עס איז איינהייטליכען גרונד־פּרינציפּ, שטעלען עס אַוועק אונטער זייער גייסטיג אויג, וואָס ווירקט ווי אַ ריעזיג פערגרעסערענדער מיקראָסקאָפּ, און דערזעהען אין זיין איינהייטליכקייט אַ דאָפּעלטקייט. די דאָפּעלטקייט מאַכט זיי פעהיג צו שטעלען נייע פראַגען און זוכען נייע ענטפערס, ווי אויך אויף אַ גאַנץ אַנדער אופן פאַרטיג צו ווערען מיט די פּראָבלעמען, וואָס האָבען אינטערעסירט דעם מענשליכען גייסט ביז צו זיי. די דאָפּעלטקייט פיהרט דערנאָך סוף־כל־סוף צו אַ מאָניזם, צו אַן איינהייטליכען, שטרענג אויסגעהאַלטענעם געדאַנקען־סיסטעם.

גבירול נעהמט די איינהייטליכע פאָרשטעלונג פון דעם וועלטגאָט, דעם „אל יחיד ומיוחד“, און אונטער זיין מיקראָסקאָפּישען אויג ווערט ער פערוואַנדעלט אין אַ צווייהייט: גאָט און גאָט׳ס רצון. אויף דעם פונדאַמענט פון דעם געדאַנק בויט ער אויס אין זיין „מקור־חיים“ אַן איינהייטליכע פאַנטעאיסטישע מעטאַפיזיק, וואָס קומט — אַ סך, אַ סך יאָהרען פאַר שאָפּענהויער׳ן — צו דעם רעזולטאַט, אַז דער תוך פון אונזער וועלט איז דער געטליכער ווילען.

ספּינאָזא נעהמט די פּשוט'ע, איינהייטליכע פאָרשטעלונגען פון „ליעבע“ און „האַס“, לעגט זיי אַוועק אונטער זיין ריעזיגען מיקראָסקאָפּען־אויג, און באַלד פאַלען זיי פאַנאַנדער אין צווייהייטען: ליעבע איז אַ געפיהל פון פרייד, פערבונדען מיט דער פאָרשטעלונג וועגען דער אורזאַך, וואָס רופט זי אַרויס; האַס איז אַ געפיהל פון טרויער, פערבונדען מיט דער פאָרשטעלונג וועגען דער אורזאַך, וואָס רופט זי אַרויס. אָט דער אַנאַליז פון די איינפאַכע געפיהלען גיט ספּינאָזאָ'ן די מעגליכקייט אויפצובויען אַן איינהייטליכען סיסטעם פון עטהיק, וואָס שליעסט אָב מיט דער לעהרע פון דער „שכל'דיגער ליעבע צו גאָט“.

קאַרל מאַרקס האָט אין זיין פּאָליטישער עקאָנאָמיע געהאַט צו טהאָן מיט דער איינפאַכער, איינהייטליכער פאָרשטעלונג פון „מענשליכער אַרבייט“. שוין פון אַדאַם סמיטה אָן ווערט דער פּרינציפּ פון אַרבייט אָנגעווענדט, ווי אַ פונדאַמענט פאַר דעם גאַנצען וויסענשאַפטליכען בנין, אָבער נאָר אונטער מאַרקס'עס מיקראָסקאָפּיש פערגרעסערנדען אויג פאַלט פאַנאַנדער די איינהייטליכע אַרבייט אין אַ דאָפּעלטקייט: אין „אַ ר ב י י ט“ און „אַ ר־ב י י ט ס ־ ק ר א פ ט“, און ווי דורך אַ כשוף עפענען זיך פאַר מאַרקס'ען אויף נייע האָריזאָנטען און נייע פאָרשונגס־וועגען, אויף וועלכע ער געפינט אויס די נפקא מיניה פון ווערטה און מעהר־ווערטה און בויט אויף דעם שטאָלצעסטען בנין פון זיין איינהייט־ליכער, געדאַנקען־רייכער נאַציאָנאַל־עקאָנאָמיע.

איך קאָן איצטער צורעכענען צו זיי נאָך אַ בעדייטענדען אי־דישען דענקער, וואָס איז אַזוי בעריהמט געוואָרען אין דער לעצטער צייט. דאָס איז אַנרי בערגסאָן, וואָס שרייבט אין דעם סוף ניינ־צעהנטען און אָנהויב צוואַנציגסטען יאָהרהונדערט פראַנצויז אין פראַנקרייך וועגען פילאָסאָפיע. בערגסאָן וויל אפשר גאָר ניט וויסען, אַז ער האָט אַ שייכות צו דעם אידישען פאָלק. אָבער ביי קיינעם פון די אידישע דענקער איז אָט דער גייסטיגער שאַפונגס־טיפּ, וועגען וועלכען איך רעד דאָ, ניט אַרויס אַזוי קלאָר, ווי גראָד ביי איהם. דער פונדאַמענט פון זיין גאַנצען פילאָסאָפישען בנין איז אַ נייער געדאַנק וועגען דער צ י י ט. זינט אַריסטאָטעל'ן מאַטערט זיך די דענקענדע מענשהייט אויף דעם פּראָבלעם פון דער צייט.

אויף אַלע זייטען האָט מען זי געדרעהט, בעטראכט, געפילאָסאָפירט וועגען איהר, אָבער קיינעם איז ניט ארויף אויפ׳ן זין צו צווייפלען אין איהר איינהייטליכען כאַראַקטער. ערשט בערגסאָן׳ס שכל׳דיג אויג געפינט אויס, אַז די איינהייטליכע צייט, מיט וועלכע עס האָט צו טהאָן די מענשליכע ערקענטניס, איז באמת גאָר אַ צווייהייט: מען דאַרף האָבען שטענדיג אין זין די נפקא מינה צווישען „צייט" און „רעעלע דויער". און כמעט אויף יעדען וויכטיגען שריט פון בערגסאָנ׳ס פאָרשען, ביי איטליכען ווענדע־פונקט פון זיין געדאַנק געפינען מיר דאָס זעלביגע כאַראַקטעריסטישע שטיקעל גייסטעס־ארבייט: אַ פאָרשטעלונג, וואָס די פריהערדיגע פאָרשער האָבען בעהאַנדעלט, ווי אַן איינהייטליכקייט, צושפּאַלט זיך ביי בערגסאָנ׳ען אין צווייען. און פון דעסטוועגען בלייבט בערגסאָן, ביי זיין גאַנצען טעאָרעטישען קאָקעטירען מיט דעם דואַליזם, אַ מאָניסט און טרייבט מיט זיין גאַנצען סיסטעם צו אַ מאָניסטישער וועלט־אַנשויאונג.

אָט די וואונדערבאַרע פעהיגקייט, — מאַכען פון אַן איינהייט אַ דאָפּעלטקייט און דורך דעם ווידער קומען צו אַ נייער איינהייט, — איז איינער פון די קלאָרסטע שטריכען, וואָס כאַראַקטעריזירען די פיזיאָנאָמיע פון דער אידישער טעאָרעטישער שאַפונגס־קראַפט. דער שטריך מוז, ווי מען קאָן זיך לייכט אָנשטויסען, ענג צונויפגעבונדען זיין מיט יענער פעהיגקייט צו דעם אבסטראַקטען אַנאַליז, וועלכען מעביוס האָט ענטדעקט ביי די אידישע מאַטעמאַטיקער. דער אידישער אַנאַליז איז אַזוי אָנגעשטרענגט און שאַרף, אַז קיין איינהייט קאָן ניט ארויסגעהן גאַנץ פון זיין פּראָצעס. און די קראַפט פון אבסטראַקציע, פון אַראָבוואַרפען אַלע פערשיידענקייטען און לאָזען נאָר די איינהייט, איז פון איהר זייט אַזוי שטאַרק און טריאומף־זיכער, אַז סוף־כל־סוף שפּאַנט זי איין דעם אַנאַליז אין איהר רייט־וואָגען און צווינגט איהם, דעם שונא פון יעדען מאָניזם, ער זאָל דערפיהרען דעם גייסט צו דעם לעצטען איינהייטליכען ציעל.

אַ וואונדערבאַרער געפלעכט פון היפּכים, פון ווידערשטרייטענדע קרעפטע איז דער אידישער שאַפענדער גייסט. און איז נאָר דער טהעאָרעטישער גייסט אַזאַ משונה׳דיגע איינהייט

פון געגענזעצען? געפינען מיר ניט דיזעלביגע צונויפגעפלאָכטענ־קייט פון היפכים אויך אין דעם כאַראַקטער פון דעם „עמא פזיזא" און דעם עם „קשה־עורף", פון דעם פאָלק, וואָס האָט שוין ניט איין מאָל אין זיין געשיכטע אין דערזעלביגער צייט אַרויסגעשטעלט אַן אַזעף און אַ גערשוני? ליגט ניט אין אָט דעם קאַמפף פון אינ־ווענינסטע היפכים די אורזאַך פון דער אידישער אומרוה? קאָנען מיר אפשר אויף דעם וועג געפינען דעם שליסעל צו די סודות פון דער אידישער נשמה, וואָס איז ביי איהר גאַנצען אָפּטימיזם אין גרונט אַזוי טראַגיש, — אָדער וואָס איז אפשר ביי איהר גאַנצער טראַגיק פול מיט לעבען און מיט דאָרשט צום לעבען? איז אפשר די טראַגיק פון דעם אידען'ס נשמה אַ פירוש אויף דער טראַגיק פון זיין געשיכטליכען גורל? אָדער איז זיין טראַגישער גורל אַ נויט־ווענדיגער פועל־יוצא פון זיין צוריסענער נשמה?

אַ ברויזענדער ים מיט פראַגען עפענט זיך פאַר אונזערע אויגען. מיר מוזען אָבער איצטער בלייבען ביי זיין ברעג. עס איז נאָך כמעט גאָר נישט ניט געטהאָן געוואָרען, כדי אַריינצור־דרינגען אין די טיעפעניסען פון דעם אידישען דענקען, פיהלען און וועלען.

אַ סך, אַ סך אַרבייט מוז פריהער נאָך געטהאָן ווערען, איידער אונז וועלען קלאָר ווערען די סודות און יסודות פון דעם אידישען שאַפען. ניט נאָר דער היימישער אוצר מוז אויסגעפאָרשט ווערען, נאָר אויך דאָס, וואָס אידען האָבען געבויט אין דער פרעמדער, מוז אַנאַליזירט ווערען, לויט דעמזעלביגען פּרינציפּ, וועלכען מעביוס האָט אָנגעווענדעט אויף דער מאַטעמאַטיק. ערשט יעמאָלט וועלען מיר אויסגעפינען דעם אמת'ען מהות פון דעם ראַסען־איד. דער־פאַר קאָנען מיר אָבער שוין איצטער אוועקשטעלען דרויסען פון יעדען ספק לכל הפחות דעם פונקט, אַז אויך דער איד האָט אין זיך אַ געוויסען ראַסען־בוי פון זיין מוח, וואָס שפרינגט אַרויס אין דעם סטיל, אין דעם טיפּ פון זיינע גייסטיגע בעשאַפונגען. וויל מען דע־ריבער שטודירען די ראַסען־אייגענשאַפטען פונ'ם אידען, ווי אויך די ראַסען־אייגענשאַפטען פון אַ פאָלק בכלל, דאַרף מען זיך אָבגעבען ניט אַזוי מיט די אויגען און די האָר און דעם דרגה פון דער נאַז־ליניע, ווי אַ סך מעהר מיט די פּראָדוקטען פון דעם פאָלקס־

שאַפֿען אויף אַלע פעלדער פון דער קולטור; און ניט אַזוי מיט זייער אינהאַלט, ניט אַזוי מיט דעם „צוויי מאָל צוויי איז פיער“, וואָס זיי ברענגען אַרויס, ווי מיט דעם וועג, אויף וועלכען זיי קומען צו דעם אמת, מיט דעם „סטיל“, דעם טיפּ דענקען, די אַרט, ווי זיי בעאַרבייטען דעם מאַטעריאַל. נאָר דאָ קאָנען מיר אַרויס־געפינען דעם בוי פון יענער „כּלי“, וואָס געהט איבער מיט'ן בלוט פון דור צו דור, און וואָס דריקט זיך אויס אין אַלע שאַפונגען פון דעם פאָלק.

מען דאַרף אָבער ניט מיינען, אַז די דאָזיגע כּלי, דער דאָזיגער גייסטיגער שאַפענס־טיפּ טרעט אַרויס גלייך קלאָר און שאַרף ביי יעדען קינד פון דעם פאָלק. נעהמט איהר אַ פּשוט'ען דייטש, אַ פּשוט'ען פראַנצויז, אַ פּשוט'ען אידען, וואָס בעשעפטיגען זיך מיט מאַטעמאַטיק, וועט איהר אין זייערע חשבונות ניט בעמערקען זייער נאַציאָנאַלען „גייסט“. דער אַלגעמיין־מענשליכער כּח פון מאַטעמאַטיק איז ביי זיי שוואַך, ער איז ניט בעשאַפעריש און ממילא טהוט ער נאָך, וואָס און ווי אַנדערע האָבען איהם גע־לערענט. דער פּשוט'ער מענש איז אין זיין מאַטעמאַטישען שאַפען אפשר אַ האָר ניט נאַציאָנאַל. דעם נאַציאָנאַלען כּח אין דער מאַטעמאַטיק דאַרפט איהר שטודירען ניט ביי די מאַסען, נאָר ביי די העלדען, ביי די גאונים פונ'ם מאַטעמאַטישען שאַפען. ווייל דער מענש איז אין זיי שטאַרקער, איז ממילא אויך שטאַרקער אין זיי יענער טייל מענש, וואָס דריקט זיך אויס אין זייער נאַציאָ־נאַלען גייסטיגען טיפּ.

גאַנץ דאָס איינענע איז אויך מיט יעדען אַנדער צווייג פון דער קולטור. פערגלייכט איהר צוויי מיטעלמעסיגע פועלים פון צוויי פעלקער, וועט איהר געפינען אין זיי אַ סך פערשיידענקייטען אין דער אויסערער קולטור, אָבער ווייניג פערשיידענקייטען אין דעם גייסטיגען בוי. און נעהמט איהר אָנשטאָט פועלים ריינע אידיאָטען האָט איהר יעמאָלט אין גאַנצען פאַר זיך דעם קאָסמאָ־פּאָליטישען אידעאַל פון דעם „סתם־מענשען“. אַן אידיאָט, איז אַן אידיאָט, — אַלץ איינס פון וועלכע עלטערן ער שטאַמט. אָבער קוים הויבט איהר אָן צו פערגלייכען שטאַרקע טאַלאַנטען און זשעניען, אַזוי טרעטען אין זיי קלאָר אַרויס, אַ חוץ דער אינדיווי־

דועלער פֿערשיידענקייט, נאָך די פֿערשיידענקייטען פֿון זייער נאַ־ציאָנאַלען טיפּ, פֿון זייער אייגענאַרטיגען סטיל און שאַפֿען.

צו די זעלביגע רעזולטאַטען קומען מיר, ווען מיר פֿערגלייכען די ניעדעריגערע פֿעלקער צווישען זיך און די העכערע ווידער בעזונדער צווישען זיך. א בושמען פֿון אפֿריקע און א פּאַפּואַס פֿון אויסטראַליען זענען א סך נעהנטער איינער צו דעם אַנדערן, לויט דעם בוי פֿון זייער נשמה, איידער דער דייטש פֿון בערן און דער פֿראַנצויז פֿון זשענעווע, וואָס וואוינען אין איין לאַנד און רעכענען זיך צו איין פּאָליטישען פֿאָלק.

אויף וואָס א העכערער קולטור־שטופֿע א פֿאָלק שטעהט, און וואָס שטאַרקער עס זענען די שאַפֿונגס־כחות פֿון זיינע קינדער, וואָס מעהר זייער נשמה האָט אָנגעזאַפּט אין זיך די רייכע קולטור פֿון דורות, אַלץ קלאָרער אויסגעקריסטאַליזירט איז אין זיי די פֿאָרם פֿון דעם נאַציאָנאַלען שאַפֿען. ממילא איז וואָס מעהר מענש א איד איז, וואָס שטאַרקער אין איהם זענען די מענשליכע שאַפֿונגס־כוחות, אַלץ בולט'ער מוזען זיך אַרויסווייזען אויף זיינע נאַציאָנאַלע כחות, אַלץ מעהר „איד" מוז ער זיין.

די נאַציאָנאַלע שאַפֿונגס־כחות פֿון דעם אידישען פֿאָלק זענען איצטער צובראָכען און צופּיצעלט, צוריבען אויף פּולווער און צו־שפּרייט צווישען די פֿערשיידענע פֿעלקער. זייער שאַפֿען קאָן ניט זיין אין גאַנצען פֿריי. און פֿון דעסטוועגען קאָנען זיי אפֿילו איצטער ניט אין גאַנצען פֿערטונקעלט ווערען. אָבער וואָס פֿאַר אָריגינעלע און רייכע פּראָדוקטען פֿון דער מענשליכער קולטור וואָלטען געקאָנט אַרויסקומען, ווען די דאָזיגע כחות וואָלטען זיך צונויפֿגעגאָסען אין איין באַסיין, בעפֿרוכט איינע די אַנדערע און זיך פֿאַנאַנדערגעגאָסען אין דער גאַנצער פֿריי! מיט וואָס פֿאַר פֿיעל־פֿאַרביגע פֿונקען פֿון גייסט וואָלט אויפֿגעבליצט יעמאָלט דער אידישער בריליאַנט, וועלכען דורות און דורות האָבען געהאַלטען אין איין שלייפֿען און שלייפֿען!

מיר קאָנען דעריבער אַלע אונזערע היינטיגע בעטראַכטונגען צונויפֿפּרעסען אין איין איינציגער פֿאָרמעל, וואָס זאָגט, אז וואָס מעהר מ ע נ ש א איד איז, וואָס טייערער איהם זענען די רייכע איי־גענאַרטיגע פֿאָרמען פֿון דער מענשליכער קולטור, וואָס העלער אין

איהם ליכט דער פונק פון מענשליכע חשיבות און דרך־ארץ צו דעם **מענשען** אין זיך אליין, וואָס טיעפער אין איהם שמאַרצט די וואונד פון דעם אידישען שטאָלץ, אלץ מעהר איד איז ער, אלץ ברענענדיגער לעבט אין איהם דער וואונש צו דיענען דעם אייגענעם פאָלק און העלפען איהם מיט אלע כחות, אז ער זאָל בעשאפען פאַר זיך די מעגליכקייט פון א רייכען, פרייען, שעהנעם, שטאָלצען און חשוב׳ען לעבען אין דער אייגענער היים!

זייט מעהר מענשען, וועט איהר זיין בעסערע אידען, וויל...

וואָס מעהר מענש, אלץ מעהר איד!

צוויי פאַרלעזונגען וועגן די צוקונפט פון די פעלקער אין אמעריקא

צוויי פאָרלעזונגען וועגען די צוקונפט פון די פעלקער אין אמעריקא

ע ר ש ט ע פ אָ ר ל ע ז ו נ ג

דער מעלטינג פאָט

חברים און פריינד!

דער נאָמען פון די צוויי לעקציעס, וואָס איך דאַרף האַלטען פאַר אייך, איז „די צוקונפט פון די פעלקער אין אמעריקא“. אָבער, אויב איהר מיינט, אַז איך קום צו אייך מיט אַ וועלכער עס איז נביאות, אין וואָס די דאָזיגע צוקונפט וועט בעשטעהן, האָט איהר אַ גרויסען טעות. אויב דאָס וואָלט געוועזען מיין ציעל, וואָלט איהר געהאַט אַ רעכט צו האַלטען מיך פאַר אַ טיעפען־טיעפען עם־הארץ אין דער סאָציאָלאָגיע און דער געשיכטס־וויסענשאַפט, אָדער, נאָך ערגער: פאַר אַ שאַרלאַטאַן, וואָס וויל ספּעקולירען אויף איי־נעם'ס עם־הארצות אין יענע צווייגען פון דעם מענשליכען וויסען.

די סאָציאָלאָגיע און די געשיכטס־וויסענשאַפט זענען נאָך גאָר אין אָנהויב פון זייער ווערען און וואַקסען. זיי הויבען זיך ערשט איצטער אָן צו בעפרייען פון זייערע קינדערשע אילליוזיעס און פאַנ־טאַסטישע חלומות. זיי האָבען נאָך פּשוט ניט געהאַט קיין צייט צונויפצוזאַמלען דעם גאַנצען מאַטעריאַל, פון וועלכען מען מוז אַרויסדעסטילירען אַ סאָציאָלאָגישען אָדער געשיכטס־וויסענשאַפט־ליכען געזעץ. פערגעסט ניט: כדי אויף אַ כשר'ען, וויסענשאַפט־ליכען אינדוקטיווען אופן אַרויסצוקריסטאַליזירען אַ וועלכען עס איז סאָציאָלאָגישען געזעץ, דאַרף מען אפשר האָבען ניט אַ קלע־נערען סכום מאַטעריאַל און ניט קיין קלענערע וויסענשאַפטליכע געדולד, איידער מאַדאַם קיורי האָט געהאַט, בעת זי האָט בעאַרבייט

טויזענטער פּודען אוראַניום־זאַלצען, כדי אַרויסצובעקומען פון זיי איין גראַן ראַדיום.

אַ חוץ דעם זענען נאָך גאָר ניט זיכער געשטעלט געוואָרען די מעטהאָדען, ווי אַ ז ו י צו בעגעהן זיך מיט דעם רויהען עמפּירישען מאַטעריאַל, כדי אַריינצובליקען אין זיין אינווענינגסטען פּערבאָרגענעם סאָציאָלאָגישען תוך. איך דאַרף אייך ניט לאַנג דערקלעהרען, אַז די מעטהאָדע, ווי אַזוי צו בעאַרבייטען די איינצעלנע פאַקטען איז אין יעדער וויסענשאַפט ניט ווייניגער וויכטיג, איידער דער מאַטעריאַל גופא.

די אַלטע בכבוד'ע נאַטור־וויסענשאַפטען האָבען אין אַ משך פון לאַנג יעהריגע ערפאַהרונגען און עקספּערימענטען, נאָך אַ גאַנצען צייל פון פעהלערן און טעות'ען, געקאָנט אויסאַרבייטען געוויסע זיכערע מעטהאָדען, ווי אַזוי ריכטיג אַוועקצושטעלען די שאלות, אויף וועלכע מען וויל אויסגעפינען אַן ענטפער פון דער נאַטור. און איינגעגעבען האָט זיך עס דערפאַר, ווייל דער מאַטעריאַל גופא, וועלכען די נאַטור גיט אונז, איז לפי ערך איינפאַך אין זיין טבע און אונגעהייער רייך אין צאָהל. ווען מיר שטודירען צ. ב. די בעוועגונגס־געזעצען פון גאַזען, האָבען מיר אין אַ גאַנץ קליינעם גלעזעלע גאַז, ניט גרעסער ווי אַ פינגער־הוט, מילי־מיליאָנען פון איינצעלנע גאַז־טיילכעלעך, וואָס האָבען נאָר איין־איינציגע טבע — צו פליהען אין אַ גלייכער ליניע. און אפילו דאָ האָט געקאָסט דער וויסענשאַפט געגוג מיה, ביז זי האָט אַרויסגעפונען די ריכטיגע מעטהאָדע, ווי אַזוי אויסצורעכענען יענעם רעזולטאַט, וואָס מוז אַרויסקומען פון זייער אַלעמענס צונויפווירקען אין יענעם קליינעם חלל.

אַזעלכע פעלען זענען אָבער אונמעגליך אין דער סאָציאָלאָגיע.

אַ פופציג מיליאָן מענשען אין אַ לאַנד איז אַ מאַטעריאַל, וואָס איז מילי־מיליאָנען מאָל קלענער אין צאָהל, איידער די טריליאָנען גאַז־טיילכעלעך אין אַ פינגערהוט און איז לויט זיינע איינגענשאַפטען אפשר אַ מיליאָן מאָל פערפּלאָנטערטער איידער די איינגענשאַפטען פון אַ גאַז־מאָלעקול. ווי ווילט איהר דאָ, אָהן אַ ריכטיגער מעטהאָדע, פאַנאַנדערקלייבען זיך אין דעם געוועב פון

מיליאָנען ערשיינונגען, וואָס פּלאָנטערן זיך טאָג־טעגליך צונויף דורך זייער אַלעמענס צונויפווירקען אין איינעם?

היסט עס, אַז אפילו ווען דער גאַנצער מאַטעריאַל פון אַ פאָלקס־לעבען וואָלט געווען גענזאַמעלט און וויסענשאַפטליך פיקסירט, וואָלט אויך יעמאָלט קיין מענשליך אויג ניט געקאָנט ארומנעהמען אַלע זיינע איינגענשאַפטען מיט אַ מאָל און קיין מענשליכער שכל וואָלט ניט געקאָנט אויסרעכענען די גאַנצע נעטץ פון נויטיגע שייכות'ען, וואָס הערשען צווישען זיינע איינצעלנע טיילען.

די ריכטיגע מעטהאָדע איז דעריבער אין דער סאָציאָלאָגיע נאָך וויכטיגער, איידער אין די נאַטור־וויסענשאַפטען. זי דאַרף אונז געבען אַ פּרוב־שטיין אין די הענד, מיט וועלכען מיר זאָלען קאָנען אַלע מאָל פּינקטליך אָבשעצען, וועלכע איינענשאַפטען פון דעם מאַטעריאַל זיינען וויכטיג און וועלכע ניט; וועלכע נויטוועגדיגע שייכות'ען שטאַמען פון די גרונד־געזעצען פון דעם סאָציאַלען לעבען און וועלכע זענען ניט מעהר ווי שטערונגען, וואָס זענען אריינגעטראָגען געוואָרען אין דעם סאָציאָלאָגישען מאַטעריאַל, דורך די ווירקונג פון אַנדערע ניט־סאָציאָלאָגישע געזעצען, ווייל אויך די ניט־סאָציאָלאָגישע געזעצען, — ביאָלאָגישע און פּסיכאָלאָגישע, — האָבען, פערשטעהט זיך, זייער שליטה אויף דעם מענשען, דעם בויער פון מענשליכע געזעלשאַפטליכע ערשיינונגען.

וועלכע מעטהאָדע אין דער סאָציאָלאָגיע איז אָבער די ריכטיגע? וועלכער זאָלען מיר אָנטרויען די ארבייט פון אַרויסגעפינען סאָציאָלאָגישע געזעצען? אויף דער שאלה קאָן מען ניט געבען קיין זיכערען ענטפער. דורך קיין מעטהאָדע האָט מען נאָך דערוויילע ניט ארויסגעפונען קיין איין איינציגען אַבסאָלוט זיכערען סאָציאַלען געזעץ און עס איז אפשר אַ סברה, אַז קיין איין איינציגע פון די, וואָס ווערען אָנגעווענדט אין דער איצטיגער וויסענשאַפט, זענען ניט מסוגל דערצו.

און פערגעסט ניט אויך דאָס: מיר זענען אין אונזערע סאָציאָלאָגישע אונטערזוכונגען נאָך אַזוי „גרין", אַזוי ניט ווייט פון אָנהויב, אַז די געלערנטע האָבען זיך נאָך ניט צונויפגערעדט ווענען דעם, וואָס אַזוינס דאַרפען מיר פערשטעהן אונטער דעם נאָמען „אַ

סאָציאַלע ערשיינונג" און ווי אַן ערך דאַרף אויסזעהן אַ סאָציאָ־לאָגישער געזעץ. מען פילאָסאָפירט, מען איז זיך משער, מען בויט סברות אויף סברות און וואָס איין געלערנטער בויט אויף, קומט דער אַנדערער און צושטערט. מיר מוזען זיין צופריעדען דער־ווייל, וואָס אין דעם קאַמפף פון טהעאָריען און היפּאָטעזען ווערען קריטישער בעאַרבייט די אַנגעזאַמעלטע פאַקטען, אויסגערייניגט פון גרייזען, וואָס האָבען זיך אַריינגעגנב'עט אין אונזער פאָר־שטעלונג וועגען זיי; עס ווערען אָנגעזאַמעלט און געלייטערט נ י י ע פאַקטען, וועלכע דער געלערנטער זוכט אויס, כדי צו בע־ווייזען די ריכטיגקייט פון זיין היפּאָטעזע און עס ווערען בעשאַפען אַלץ נייע און נייע געזיכטס־פונקטען, ווי אַזוי צו בענעהמען דעם סאָציאָלאָגישען מאַטעריאַל און ווי אַזוי זיך מיט איהם צו בעגעהן. שפּעטער, אין יאָהרען אַרום, ווען די צאָהל פון אויס־געלייטערטע פאַקטען וועט ווערען גענוג גרויס און די צאָהל מעג־ליכע געזיכטס־פונקטען וועט זיך בערייכערען, קאָן זיין, אַז עס וועט קומען דער זשעניע פון דער סאָציאָלאָגיע, איהר ניוטאָן, וואָס וועט דורך דעם „ברק המבהיר", דעם דורכלויכטענדען בליץ, וואָס ער וועט ברענגען מיט זיך, אַוועקשטעלען זי אויף אַ זיכערען וויסענ־שאַפטליכען יסוד. עס קאָן אָבער גריילעך געמאָלט זיין, אַז די סאָציאָלאָגיע זאָל, לויט איהר אינוועניגסטער טבע נאָך, אויף אייביג מוזען בלייבען אַ ב ע ש ר י י ב ע נ ד ע וויסענשאַפט, — אַ וויסענשאַפט, וואָס וועט אונז קאָנען דערצעהלען און פּינקטליך אָבשילדערן די פאַקטען, וואָס זענען געווען, און די פאַקטען, וואָס שפּיעלען זיך איצטער אָב, אָבער וואָס וועט קיינמאָל ניט קאָנען איבערגעהן פון די איינצעל־פאַקטען צו די געזעצען, וואָס ליגען אויף זייער גרונד.

אַט דער ניכטערער, קריטישער בליק אויף דעם איצטיגען מעמד און דער מעגליכער צוקונפט פון דער געזעלשאַפטס־וויסענ־שאַפט, צו וועלכען איך שטעה צו, איז געווים ניט גאָר קיין ראָזע־ווער. אָבער ער האָט געמוזט פריהער אָדער שפּעטער אַריינדרינגען אין דעם מוח פון יעדען ערנסט־דענקענדען סאָציאָלאָג.

אין די ערשטע קינדער־יאָהרען פון דער סאָציאַלער וויסענ־שאַפט האָבען איהרע בעשאַפער גאַנץ געווים געהאַט אַ רעכט צו

טרוימען וועגען אזא צושטאנד אין איהר, ווען זי וועט קאנען דער מענשהייט געבען די מעגליכקייט, פאראויסצוזעהן די ערשיי־נונגען אקוראט אזוי פינקטליך, ווי מיר טהוען דאס אין דער אס־טראנאמיע און אין דער מעכאניק.

יעדע וויסענשאפט הויבט אן, ווי א מוזיקאלישע אפער, מיט א פרעליודיע, אין וועלכער עס ווערען אויפגעפיהרט יענע מאטיוועז, וואס דארפען זיך בעווייזען און פאנאנדערוויקלען א סך שפעטער, אין דעם פערלויף פון איהרע אקטען. און אזוי האבען אויך די ערשטע סאציאלאגען, — אן אגיוסט קאנט, א קארל מארקס, א קעטטלע, א ספענסער, א שעפלע, — בעת זיי האט זיך געדוכט, אז זיי האבען שוין אויסגעפונען די ריכטיגע מעטהאדען ווי אזוי צו בעקומען סאציאלאגישע געזעצען; אז זיי האבען שוין אנטפלעקט די סודות פון דעם סאציאלען לעבען, און אז זיי קאנען שוין פאראויס־זעהן די צוקונפט פון דער געזעלשאפט, — אין דער אמת'ען, ניט מעהר ווי אויסגעשפיעלט פאר אונז שעהנע פרע־ליודיעס, אין וועלכע יעדער געלערנטער האט אויף זיין אופן אויסגעפאנטאזירט א חלום פון א פארטיגער וויסענשאפט, — א חלום, וואס קאן מקוים ווערען, אויב ער קאן איבערהויפט מקוים ווערען, ערשט נאך דורות און דורות פון ערנסטען זוכען און פארשען.

איך וויים גאנץ גוט, אז מיר האבען עד היום א סך סאציא־לאגען, וואס חלומ'ען נאך איצטער דעם זעלביגען חלום אויפ'ן וואהר. דערהויפט די מארקסיסטען, וואס דער רוב פון זיי גלויבט נאך עד היום, אז זייער לעהרער, קארל מארקס, האט אויסגעשמידט אלע אייזערנע געזעצען פון דער געזעלשאפטליכער ענטוויקעלונג און האט כמעט ווי מאטעמאטיש אויסגערעכענט די צוקונפט פון דער מענשליכער געזעלשאפט. דער מאדערנער קאפיטאליזם, האט ער „בעוויזען", „מוז" פריהער אדער שפעטער ארויס־רופען א סאציאלע רעוואליוציע אנטקעגען זיך און איבערגעהן אין א קאלעקטיוויסטישע געזעלשאפטס־פארם. איך וויל זיי אבער דערמאהנען, אז זייער לעהרער, קארל מארקס גופא, ווי שטארק ער האט ניט געגלויבט אין די וויסענשאפטליכע זיכערקייט פון זיינע פארשונגען, האט, אין די קריטישערע מינוטען פון זיין דענקען אליין צוגעגעבען, אז ער זעהט אין דעם ניט קיין אייזערנעם „מוז".

אלץ, וואס ער נעהמט זיך אונטער פאראויסצוזעהן אין זיין וויסענשאפטליכער נביאות, בעשטעהט אין דעם, אז נאך דעם רעוואליוציאנערען צונויפשטויס פון דער בורזשואזיע און דעם פראלעטאריאט אין זייער אונפערמיידליכען קלאסען־קאמפף מוז אדער ארויסשפרינגען א קאלעקטיוויסטישע געזעלשאפט, אדער פון דער גאנצער מאדערנער קולטור וועט ווערען א תל.

הייסט עס, אז אויך דא האבען מיר ניט קיין אבסאלוטע נביאות פאר אונז. עס איז אן אדער יע, אדער ניט. און איז אויך די איינציגע ברירה, וואס קארל מארקס האט איבערגעלאזען פאר דער געזעלשאפט, באמת א ריין וויסענשאפטליכע? ווערט ניט די אונפערמיידליכקייט פון דעם סאציאל־רעוואליוציאנערען צונויפשטויס ערנסט אבגעפרעגט אפילו פון סאציאליסטישע פארשער? געווינט ניט מיט יעדען טאג אלץ מעהר וואג יענער געדאנק פריעדריך אלבערט לאנגע׳ס, אז דער „ריש", מיט וועלכען די רעוואליוציאן שיידט זיך אב פון דער עוואליוציאן, ליעגט גאר אין די הענד פון די הערשענדע קלאסען און אז זייער טאקטיק קאן פיהרען צו א פריעדליכען איבערגאנג אין א העכערע געזעלשאפטליכע פארם? און איז שוין דאס אזוי געוויס, אז די העכערע פארם מוז אומעטום און ביי אלע פעלקער זיין די קאלעקטיוויסטישע, ווי קארל מארקס האט זי ארויסגעפונען?

דער קאלעקטיוויזם, קאן זיין, איז דער בעסטער אידעאל פאר דאס געזעלשאפטליכע לעבען. דער רעוואליוציאנערער צונויפשטויס פון פראלעטאריאט און בורזשואזיע, קאן זיין, איז דער בעסטער וועג, ווי אזוי יענעם אידעאל ארייגצופיהרען אין לעבען. אבער דאס זענען אידעאלען, צו וועלכע מיר האבען א רעכט צו שטרעבען, אויב מיר גלויבען אין זייער ווערטה פאר דער מענשליכער ענטוויקעלונג, אבער בשום אופן ניט קיין וויסענשאפטליך פאראויס־געזעהענע עטאפען, צו וועלכער די געזעלשאפט ווערט געטריעבען „מיט אן אייזערנער נויטווענדיגקייט".

מיט די פאר בעמערקונגען, וואס זענען זעהר נויטיג פאר אונזער ענין, וואלט איך בשום אופן ניט געוואלט ארויסרופען אין אייך דעם איינדרוק, אז אין דעם געזעלשאפטליכען לעבען זענען לחלוטין ניטא קיין אייזערנע נויטווענדיגקייטען. דאס קאן קיין מענש ניט

וויסען. איך זאג נאר, אז לעת־עתה קאן אונזער יונגע וויסענשאפט ניט נעהמען אויף זיך די אויפגאבע, אויסצוגעפינען זיי, אויב זיי זענען דא, ווייל אין בעסטען פאל פעהלט איהר נאך דער נויטיגער מאטעריאל און די פאסענדע מעטהאדען. ליידער קאן איך מיך דא ניט אבשטעלען באריכות אויף דעם פונקט, וועלכען איך האב א ביסעל נעהנטער בעטראכט אין מיין ארטיקעל: „די געשיכטס־פילאסאפיע און דער ענדציעל“. *)

אבער סיי פון די ארגומענטען, וואס איך האב געבראכט אין יענער ארבייט, סיי פון די, וואס איך האב פאר אייך איצטער ענטוויקעלט, קומט ארויס מיט „אייזערנער נויטווענדיגקייט“, אז יעדער איינער, וואס טראגט זיך נאך עד היום ארום מיט קינדערשע פראיעקטען פון נייע סאציאלע נביאות, אדער מיט דעם גלויבען אין די סאציאלע נביאות'ען פון דעם פאריגען יאהרהונדערט, האט פשוט קיין ברעקעל אהנונג ניט וועגען דעם, וואס אזוינס איז וויסענשאפט און אין א וועלכען צושטאנד עס געפינט זיך איצטער די סאציאלאגיע.

איהר קאנט דעריבער פערשטעהן, וויפיעל וויסענשאפטליכען ווערטה מיר קאנען צושרייבען צו יענער נביאות וועגען די פעלקער אין אמעריקא, וואס זאגט אונז מיט אזא „אסטראנאמישער“ זיכערקייט, אז אין די „אייזערנע געזעצען“ פון דער אמעריקאנער ענטוויקלונג איז שוין אויף אייביג אנגע'חתמ'עט געווארען דער גורל פון אלע פעלקער, וואס וואוינען איצטער אין די פעראייניגטע שטאאטען; אז זיי אלע מוזען ניט נאר בילדען איין איינציגע עקאנאמישע געזעלשאפט מיט די איינגעבוירענע אמעריקאנער, ניט נאר אויפבויען איין איינציגע מעכטיגע פאליטישע נאציאן, — דאס טהוען זיי שוין איצטער. ניין, זיי מוזען זיך נאך צונויפגיסען אין איינעם מיט די אמעריקאנער אין איין איינציגער פאלק־געמיינשאפט, מיט איין שפראך און איין ארט לעבען, — קורץ, אז זיי מוזען פריהער אדער שפעטער פערשווינדען אין דעם שמעלץ־טאפ פון דער אמעריקאנער קולטור.

לאזט מיך דא, איידער מיר געהען וויטער, א ביסעל קלארער

---

*) זעה באנד 3 פון דער יעצטיגער אויסגאבע פון מיינע ווערק.

שטעלען די נפקא מיניה, וואָס איך מאַך דאָ צווישען פאָלק און נאַציאָן. דאָס וואָרט „נאַציע“ ווערט געברויכט ביי פערשיידענע בעלעגענהייטען אין אַ גאַנץ פערשיידענעם זין. אין דער דיפּלאָמאַטיע, צ. ב., בעטייט נאַציע אַזאַ קערפּערשאַפט, וואָס פיהרט אַ זעלבסטשטענדיגען פּאָליטישען לעבען, וואָס איז שטאַאַט־רעכטליך סואווערען איבער איהר לאַנד. כל זמן איטאַליע איז געווען אונטעריאָכט אונטער עסטעררייך, איז זי נאָך ניט געווען קיין נאַציע אין דעם פּאָליטישען זין פון דעם וואָרט. דאָס פּוילישע פאָלק, וואָס האָט פערלאָרען זיין פּאָליטישע זעלבסטשטענדיגקייט, איז איצטער אויך נאָך ניט קיין נאַציע אין דעם זעלביגען זין. אידען זענען פון דעם שטאַנדפּונקט נאָך אודאי ניט קיין נאַציאָן. אָבער דערזעלביגער אויסדרוק: „נאַציע“ ווערט אויך אָנגעווענדעט, כדי אָנצורופען מיט איהם יעדען פאָלק, אפילו ווען עס האָט ניט קיין פּאָליטישע זעלבסטשטענדיגקייט. אַזוי רעדט מען, צ. ב., וועגען דער פּוילישער נ אַ צ י אָ נ אַ ל ־ ליטעראַטור, ד. ה. וועגען אַלע ווערק, וואָס זענען בעשאַפען געוואָרען אין דער פּוילישער שפּראַך. אַזוי רעדט מען אויך פון אידישע נאַציאָנאַלע אייגענטימליכקייטען און אידישע נאַציאָנאַלע אינטערעסען, ווען אפילו מען האָט דערביי אַ ברעקעל ניט אין זינען די פּאָליטישע זעלבסטשטענדיגקייט פונ'ם אידישען פאָלק. פון דער אַנדער זייט קאָן מען אָבער אויך אָנרופען „פאָלק“ אַלע בירגער פון איין מדינה, ווען אפילו זיי געהערען צו פערשיידענע נאַציעס, ווי צ. ב., דאָס שווייצערישע „פאָלק“, וואָס נעהמט אריין אין זיך דייטשען, פראַנצויזען און רהעטאָראָמאַנער, אָדער דאָס בעלגישע פאָלק, וואָס בעשטעהט פון פלאַמאַנדער, וואַללאָנען און אַ ביסעל דייטשען, אָדער ווי דאָס אַמעריקאַנער פאָלק, וואָס איז צונויפגעפלאָכטען פון „כל המינים שהוא“.

איהר זעהט: די שפּראַך האָט נאָך ניט אַרויסגעקריסטאַליזירט קיין בעזונדערע ווערטער פאַר די פערשיידענע בעגריפען, און מען האָט גאַנץ געוויס אַ רעכט צו רעדען, צ. ב., וועגען די נאַציעס פון דעם בעלגישען פאָלק, ווי אויך פון די פעלקער פון דער בעלגישער נאַציע. און קיין גרויסער גרייז וואָלט ניט געווען, ווען מען וואָלט אויך געזאָגט: די פעלקער פון דעם בעלגישען פאָלק, אָדער די נאַציעס פון דער בעלגישער נאַציע, אויב מען וואָלט דערביי געהאַט

געגוי דעם חלוק אין זינען, אז איין מאָל ווערט דאָס וואָרט געברויכט אין אַן עטנאָלאָגיש־קולטורעלען זין און דאָס אַנדער מאָל — אין אַ ריין פּאָליטישען זין.

עס וואָלט אפשר געווען ניט שלעכט, ווען מען וואָלט פאַר דעם בעגריף פאָלק אין עטנאָלאָגישען זין אומעדום אָנגעווענדעט דעם אויסדרוק נ א צ י אָ נ א ל י ט ע ט. אַ פאָלק מיט פּאָליטישער זעלבסטשטענדיגקייט זאָל מען יעמאָלט רופען נ א צ י ע און ניט „נאַציאָנאַליטעט“, און די סומע פון איהרע בירגער זאָל הייסען: „פאָלק“. אָבער געהט, מאַכט עפּעס מיט דער מענשליכער שפּראַך! איהר לאָגיק שטאַמט הפנים אַרויס פון דעם אוטאָפּיסטישען שטאַנד־פונקט, — וואָס איז אַ מאָל, אַ מאָל געווען אַ רעאַלע ווירקליכקייט, — אַז יעדע נאַציאָנאַליטעט דאַרף זיין אַ פאָלק פאַר זיך און ממילא האָבען אַלע רעכט פון אַ פּאָליטיש זעלבסטשטענדיגער נאַציע. דער־פאַר מישט זי צונויף די אַלע דריי בעגריפען — נאַציאָנאַליטעט, נאַציע און פאָלק, — אין איינעם — און ביז יענע אוטאָפּיע וועט מקוים ווערען — אויב זי וועט איבערהויפּט ווען עס איז מקוים ווערען — וועלען מיר זיך מוזען רעכענען מיט דעם פאַקט, אַז אַ נאַציע, ווי איינהייטליך זי זאָל ניט זיין פּאָליטיש, קאָן בעשטעהן פון אַ סך פעלקער, וואָס וועלען קיינמאָל ניט ווערען פּאָליטיש גאַנץ זעלבסטשטענדיג אין די גרעניצען פון איהר לאַנד. אַזאַ נאַציע איז, צ. ב., נאָך מיין מיינונג נאָך, אמעריקא, אָדער ריכטיגער די פער־איינגטע שטאַאַטען, — אַן איינהייטליכע פּאָליטישע קערפּער־שאַפט, וואָס בעשטעהט דערווייל עטנאָלאָגיש און קולטורעל פון פערשיידענע פעלקער אָדער נאַציאָנאַליטעטען. אָט די אַלע נאַציאָ־נאַליטעטען מוזען, לויט דער טהעאָריע פון דעם „מעלטינג־פּאָט“, זיך צונויפגיסען אין איין־איינציגע עטניש־קולטורעלע קערפּער־שאַפט, אין איין־איינציג פאָלק.

אומזיסט וועט איהר פערלאַנגען, מען זאָל אייך אויפווייזען אויף יענע „אייזערנע געזעצען“, וואָס פיהרען דערצו. איהר זאָלט, לכל הפחות, קאָנען אַ פּרוב טהאָן, וואָס פאַר אַן ארט „אייזען“ דאָס איז און ווי שטאַרק די געזעצען זענען געשמידט. אין קיין אונטער־זוכונג וועט איהר ניט געפינען קיין איין סאָציאָלאָגישען כלל, פון וועלכען איהר זאָלט קאָנען אַרויסדריגגען יענעם גזר־דין „למות“,

וועלכען די דאָזיגע נביאות ברענגט ארוים פאַר די ניט ענגלישע פעלקער, שפּראַכען און קולטורען, וואָס לעבען איצטער אין די פער־איניגטע שטאַאטען.

און ווען איהר טרעט צו צו די דאָזיגע „נביאים“ מיט אייער דרינגענדער פאָדערונג, מען זאָל אייך ברענגען ריינע עקזאַקטע וויסענשאַפטליכע בעווייזען, גיבען אונז די ניכטערסטע פון זיי אַזאַ מין ענטפער: מיר זענען אויך ניט קיין קליינע קינדער אין וויסענ־שאַפטליכע ענינים; מיר ווייסען, ברוך השם, אויך גאַנץ גוט די גרויסע נפקא מיניה, וואָס צווישען אַסטראָנאָמיע און סאָציאָלאָגיע, און מיר ווילען גאָר קיינעם ניט פאַר־שווינדלען קיין „אייזערנע גע־זעצען“. מיר בויען אונזער נביאות ניט אויף וועלכע עס איז אַב־סטראַקטע „געזעצען“ פון דער אַמעריקאַנער ענטוויקעלונג, נאָר אויף די קאָנקרעטע אייזערנע „טענדענצען“ פון דעם אַמעריקאַנער לעבען. מען דאַרף זיין בלינד, זאָגען זיי, ניט איינצוזעהן, אַז יעדעס פאָלק, וואָס קומט אין אונזער לאַנד, פערליערט אַלץ מעהר און מעהר זיין שפּראַך און זיין קולטור, נעהמט איין אין זיך אַלץ מעהר און מעהר דעם שטייגער פון דעם אַמעריקאַנער לעבען, — דעם אַמע־ריקאַנער'ס קליידונג, שפּראַך, געוואָהנהייטען און אינטערעסען. און אויב דער אַלטער דור טראָגט נאָך אפשר אַ בענקשאַפט אין זיין האַרצען צום אַלטען היימישען לעבענס־פיהר, איז פול די ברוסט פון דעם יונגען דור מיט דעם נייעם פאָלקס־לעבען פון דעם נייעם לאַנד. געהט ניט אַזוי דאָס לעבען פון אַלע פעלקער מיט אייזערנע טריט צו איין און דעם זעלביגען ציעל? „קאָן ווער עס איז, פרעגען זיי, אויפהאַלטען אָט דעם אייזערנעם גאַנג?“

הייסט עס, ניט געזעצען, נאָר טענדענצען זיצען צום משפּט אויף דאָס לעבען פון די פעלקער, און פון דעסטוועגען ברענגען זיי ארוים איין־און־דעמזעלביגען גזר־דין!

איך וויל בשום אופן ניט לייקענען, אַז אַזעלכע טענדענצען זענען דאָ. די טאָג־טעגליכע ערפאַהרונג אַנטפּלעקט זיי אויף יעדען שריט און טריט; און ווען אפילו מען קאָן נאָך זיין גרייליך אין ספק, אויב דער אַמעריקאַנער טעפּעל האָט שוין באמת אַלץ איבער־געקאָכט, וואָס איז אַריינגעפאַלען אין איהם, מוז מען דאָך מודה זיין, אַז עס שפּיעלען זיך אָב אין דעם אַמעריקאַנער לעבען פּראָ־

צעסען, וואָס זענען זעהר נאָהענט צו די, וועלכע מען האָט כאַראַק־טעריסטיש אַ נאָמען געגעבען „דער אַמעריקאַנער שמעלץ־טאָפּ". מיר וועלען שפּעטער זעהן, אין וואָס עס בעשטעהט דער ריכטיגער תוך פון דער אַמעריקאַנער אַסימילאַציע. דערווייל מוזען מיר אָבער שאַרף אונטערשטרייכען, וואָס די ניכטערסטע אָנהענגער פון דער „מעלטינג־פּאָט"־טעאָריע גיבען אַליין צו: אַז מיר האָבען דאָ צו טהאָן ניט מיט געזעצען, נאָר מיט טענדענצען. דאָס איז זעהר און זעהר אַ וויכטיגער פּונקט, אויף וועלכען מיר מוזען קאָנצענטרירען אונזער גאַנצע אויפמערקזאַמקייט. די, וואָס זאָגען זיך אָב פון דעם „געזעץ", ווייל זיי בענוגענען זיך מיט דער „טענ־דענץ", און גלויבען פאָרט באמונה שלימה, אַז די צוקונפט פון אַלע פעלקער אין אַמעריקאַ איז דער „מעלטינג פּאָט", פערשטעהען נאָך הפנים אַליין ניט די נפקא מיניה, וואָס הערשט צווישען אַ געזעץ און אַ טענדענץ; זיי איז הפנים נאָך אַליין ניט אין גאַנצען קלאָר דער פאַקט, אַז דער גזר־דין פון אַ טענדענץ, ווי שטאַרק עס זאָל ניט זיין איהר ווירקונג אין לעבען, קאָן בשום אופן ניט טראָגען אין זיך אַזאַ געוויסהייט פאַר דער צוקונפט, ווי דער גזר־דין פון אַ געזעץ.

וואָס איז געזעץ? וואָס איז טענדענץ? וואָס איז דער חלוק צווישען זיי? מיר וועלען זיך דאָ ניט אריינלאָזען אין אַבסטראַקטע, לאָגישע און ערקענטניס־טעאָרעטישע אונטערזוכונגען און דעפיני־ציאָנען. מיר וועלען בעסער נעהמען אַ פּאָר קאָנקרעטע ביישפּיע־לען פון אַ געזעץ און אַ טענדענץ, און דאָס וועט אונז, האָף איך, קלאָר מאַכען דעם מהות פון זייער חלוק.

עס איז דאָ אַ געזעץ, אַז אַלע מענשען זענען שטערבליך. דאָס איז — לכל הפחות פאַר אונזער איצטיגען וויסען — אַן אייזערנער געזעץ. קיינעם וועט ניט אַרויף אויפ׳ן זינען צו זאָגען, אַז דער מענש „האָט אַ טענדענץ" צו שטאַרבען. דער טויט איז ניט אַזאַ ענד־סטאַנציע אין דעם מענשענ׳ס לעבענס־לויף, צו וועלכען ער קאָן זיך דערנעהנטערן מעהר אָדער ווייניגער, וועלכען ער קאָן אפשר דערגרייכען ניט אין גאַנצען, אָדער וועלכען ער קאָן, אין אַן אויס־נאַהמס־פאַל, אפשר אין גאַנצען אויסמיידען. דער געזעץ פון טויט איז אַ ב ס אָ ל ו ט. די ענד־סטאַנציע מוז דערגרייכט ווערען

ג אַ נ ץ, און ווערט די ענד־סטאַנציע דערגרייכט, איז מען יעמאָלט ניט „מעהר אָדער וועניגער טויט", נאָר טויט אַלע מאָל אויף דעם זעלבסטען, פאָלקאָמענסטען גראַד, „בתכלית השלמות". און עס איז ניטאָ קיין יוצא מן הכלל פון דעם דאָזיגען געזעץ. מען קאָן אפשר פערציהען זיין אַריינטרעט אין „לעבען", — אָבשטעלען איהם, אָבער אין גאַנצען פערהאַלטען איהם איז אַ זאַך פון דער אַבסאָלוטער אונמעגליכקייט. יעדער געזעץ איז, ווען מען בעטראַכט דאָס נעהנטער, אַ סכום פון קרעפטען, אַ סכום פון נויטווענדיגע אייגענשאַפטען, וואָס זייער מאַיאָריטעט ווירקט אַלע מאָל אין איין און דער זעלביגער ריכטונג און וואו די להיפך'דיגע ווירקונגען בלייבען אַלע מאָל אין אַ מינאָריטעט, מוזען אַלע מאָל ווערען שוואַכער, ביז עס קומט דער לעצטער זיעג, וואָס טרעט אַריין מיט אַ געוואַלטיגער קראַפט, וואָס ווירקט מיט דער אונפערמיידליכקייט פון טויט. די ענד־סטאַנציע, צו וועלכער אַ געזעץ פיהרט, מוז דערגרייכט ווערען אָהן אַן אויסנאַהם און מוז דערגרייכט ווערען ג אַ נ ץ. דער סכום פון קרעפטען, אָדער נויטווענדיגע אייגענשאַפטען, וועמעס ווירקונג עס דריקט זיך אויס אין אַ „געזעץ", איז אַלע מאָל אַ סיסטעם, וואָס איז אָבגעשלאָסען אין זיך גופא, און וואָס קאָן ניט צולאָזען קיין נייע קרעפטען, וואָס זאָלען אויף אַ וועלכען עס איז אופן קאָנען פערענדערן דעם ענד־רעזולטאַט.

איז דאָס אויך אַזוי מיט אַ טענדענץ?

בשום אופן ניט!

אַ טענדענץ איז אויך אַ סכום פון מעהרערע קרעפטען, פון מעהרערע אייגענשאַפטען, אָבער אַזאַ סכום, וואו די מאַיאָריטעט, ווי שטאַרק זי זאָל ניט זיין אין אַ געוויסען מאָמענט, איז קיינמאָל ניט זיכער מיט'ן זיעג, ווייל דער גאַנצער סכום איז ניט קיין אָבגעשלאָסענער סיסטעם, אין וועלכען נייע קרעפטען זאָלען ניט קאָנען אַריינדרינגען פון דרויסען. די מינאָריטעט, וואָס געהט להיפך צו דער ריכטונג פון דער מאַיאָריטעט, קאָן גאָר פּלוצלונג און ניט פאָראויסגעזעהענערהייד פערשטאַרקט ווערען דורך נייע כחות, וואָס קאָנען אין דעם פערלויף פון דעם פּראָצעס בעקומען אַזוי פיעל מאַכט איבער דעם פריהערדיגען מעמד, אַז די גאַנצע טענדענץ ווערט אָבגעשוואַכט, און די ענד־סטאַנציע, אָדער דער ענד־צו־

שטאנד, צו וועלכען זי שטרעבט, ווערט דערגרייכט ניט אין גאנצען, נאר אין א געוויסען גראד פון פאלקאמענהייט, אין א געוויסען מעהר אדער וועניגער.

אבער דאס איז נאך ניט אלץ. די כחות פון דער מינאריטעט קאנען פערשטארקט ווערען אזוי, אז זיי זאלען אין גאנצען בעקומען די אויבערהאנד איבער די כחות פון דער מאיאריטעט און פריהער אדער שפעטער לגמרי אבהאקען זייער ווירקונג. דער ענד־צו־שטאנד, וואס איז געלעגען אין דער פריהערדיגער טענדענץ, ווערט ניט נאר דערוויטערט, ניט נאר אבגעשוואכט אין זיין מהות, נאר אין גאנצען אויסגעשלאסען, ווייל עס וואקסט אויס אן אומגע־קעהרטע טענדענץ, וואס שלעפט דעם פראצעס אין אן אומגעקעהר־טער ריכטונג. עס פערשטעהט זיך, אז אויב די נייע מאיאריטעט איז אויך ניט מעהר ווי א טענדענץ, אז אויב אויך זי קאן ניט אב־געשלאסען זיין פון נייע כחות, וואס זאלען בעווייזען זייער ווירקונג אויף איהר, איז אויך איהר טריאומף ניט קיין זיכערער, אדער ניט קיין זיכערער אויף אייביג. נייע קרעפטען קאנען אריינטרעטען אין שפיעל, זיי קאנען אין דער פער'חלש'טער מאיאריטעט אריינ־פליסען א נייעם אימפעט, און דאס שפיעל הויבט זיך אן פון דאס ניי.

טראכט זיך אריין אין דעם פאלגענדען ביישפיעל פון א טענ־דענץ. אין די געבירגען קאן זיך א מאל טרעפען, אז איינער פון די אייביגע בערג בעקומט פלוצלונג די טענדענץ פאנאנדערצופאלען. זיין מאסע בעשטעהט, לאמיר זאגען, פון גרעסערע און קלענערע פעלזען־שטיינער, וואס ווערען צונויפגעהאלטען אין איינעם דורך שיכטען פון קאלך און ליים. ער איז געווען בעדעקט מיט א גע־דיכטען וואלד, וועמעס ווארצלען עס זענען געלעגען צונויפגעפלאכ־טען ארום די שטיינער און וואס האבען געצווינגען זיך פון שטיין צו שטיין. אבער אט האט א וועלכע עס איז סבה צושטערט דעם גרעסטען טייל וואלדונג אויף איהם און ארום איהם. מענשען הא־בען אויסגעהאקט א טהייל בוימער, אדער שריפות האבען געמאכט פון זיי א תל, און דער גאנצער באלאנס פון קרעפטען, וואס האט אויפגעהאלטען דעם בארג, איז פלוצלונג געווארען צושטערט. ביס־לעכווייז, ביסלעכווייז האבען די ווארצלען גענומען פוילען, טריקע־

נען, צופּולווערט ווערען און האָבען אָבגעדעקט די שיכטען פון קאַלך און ליים פאַר דער פריייער ווירקונג פון ווינד און רעגען. דער רעגען האָט ביסלעכווייז צושווענקט און דער ווינד האָט ביסלעכווייז פאַרוויטערט דעם קאַלך־און־ליים־צעמענט, וואָס האָט פעסט צונויפגעהאַלטען די שטאַרקע פעלזען־שטיינער, און זייער גלייכגעוויכט האָט זיך גענומען האַלטען אויף א האָר. א שטאַרקער דונער אָדער א פלאַץ־רעגען קאָן יעמאָלט ברענגען מיט זיך א שרעקליכען באַרג־שטורץ, וואָס קאָן בעגראָבען אונטער זיינע ריעזען־שטיינער גאַנצע דערפער אין טהאָל.

אָפטמאָל קומט דער באַרג־שטורץ ניט מיט א מאָל און ניט אין אזא קאַטאַסטראָפאַלער פּלוצליכקייט. קלענערע באַרג־שטורצלעך זאָגען אויף א פריהער אָן, אז מיט דעם באַרג איז עפּעס ניט גלאַט. יעמאָלט קומען די געלערנטע געאָלאָגען, מיט זייערע העמערלעך און גראָב־אייזענדלעך אין די הענד, און קריכען ארויף אויף דעם באַרג, טאַפּען אויס זיין דופק, שטודירען גענוי אויס, פון וואָס ער בעשטעהט, דרינגען קלאָר אריין אין דעם איצטיגען באַלאַנס פון זיינע קרעפטען און טראַגען נאָך דעם ארויס דעם וויסענשאַפטליך אַבסאָלוט ריכטיגען דיאַגנאָז און פּראָגנאָז: דער באַרג האָט בעקומען די „חולה־נופלים׳דיגע“, ער האָט די טענדענץ צו פערוויטטערן. פריהער אָדער שפּעטער וועט פון איהם בלייבען נאָר א קליינער טהייל, אָדער זיינע פעלזען און ערד־מאַסען וועלען אין גאַנצען פערשיטען דעם טהאָל.

די געאָלאָגען זענען אין זייער וויסענשאַפטליכער נביאות דורכאויס גערעכט, און דורכאויס פערנינפטיג איז אויך זייער פאָדערונג, וואָס זיי פאָדערן פון די טהאָל־איינוואוינער, זיי זאָלען זיך ניט פערלאָזען אויף גאָט׳ס בעראָט, וואָס גיכער אָנטלויפען פון דער געפעהרליכער שכנות, אָדער אפשר מיט קינסטליכע מיטלען נאָך שטאַרקער מאַכען זיין טענדענץ, פאַנאַנדערררייסען דעם באַרג מיט דינאַמיט, כדי אויף אייביג פטור צו ווערען פון דער סכנה, וואָס הענגט איבער זייערע קעפּ.

אָבער מיט דעם דאָזיגען, צום טויט פער׳משפט׳ען באַרג קאָן א מאָל טרעפען אזא מין ניט פאָראויסגעזעהענע זאַך. „געפלויגען, געפלויגען א גילדערנער פויגעל“ — און אפשר ניט קיין גיל־

דערנער — איבער ווייטע־ווייטע ים׳ען און האט זיך אויף א ווילע אבגעשטעלט אויף א פערוואָרפענער אינזעל. דאָרטען האבען זיך צו זיינע פיסלעך צוגעקלעפט מיט דעם קייט פון דעם באָדען קליי־נינקע קערנדלעך פון א לעבענס־קראפטיגער קלעטער־פלאנץ, וואס ווארפט זיך פאנאנדער אין דער ברייט און אין דער לענג, וואו נאר זי געפינט א שטיקעל מקום־חיונה. פליהענדיג צוריק צו דעם מענשליכען ישוב, האט זיך דער פויגעל אראבגעלאזט רוהען אויף אונזער גוסס׳ען בארג און איבערגעלאזען אויף איהם די קער־רענדלעך פון דעם מערקווירדיגען געוועקס. ביי דער ערשטער גע־לעגענהייט האבען זיי זיך א נעהם געטהאן וואקסען און וואקסען, און אין איינע פאר יאהר זיינען זיי פאר אונזער בארג באמת גע־ווארען א תחית־המתים פלאנץ. וואו נאר א שפאלט, וואו נאר א ריס האבען זיי אריינגעלאזען זייערע ווארצלען, וואו נאר א פרייער פלאץ האבען זיי זיך צונויפגעפלאכטען מיט זייערע אָדערן, וואס זענען שטארק ווי דראט, און אין א משך פון א פאר פלאנצען־דורות האבען זיי ארומגענומען דעם קראנקען בארג ארום און ארום ווי מיט אן אייזערנעם רייף, וואס ווערט אלץ שטארקער פון דור צו דור.

טהוט איהר איצטער א בליק אויף דעם בארג, וועט אייך שוין בשום אופן ניט ארויף דער געדאנק, אז ער קאן ווען עס איז פאנאנדערפאלען.

וואס איז געווארען פון דער פריהערדיגער טענדענץ? זי איז לגמרי פערשוואונדען, ד. ה. די כחות, וואס האבען זיי ארויסגע־בראכט אין לעבען זענען איבערגעשטארקט געווארען פון אנדערע נייע כחות, וואס האבען געהאט אין זיך אן אומגעקעהרטע טענדענץ.

דערפון איז, האף איך, קלאר געדרונגען, ווי פארזיכטיג מען מוז זיין, ווען מען וויל בעשטימען דעם צוקינפטיגען גאנג פון א וועלכער עס איז געשיכטליכער ערשיינונג אויף דעם גרונד פון יענע טענדענצען, וואס מיר בעמערקען אין דער פערגאנגענהייט און געגענווארט. ווער ווייס, וועלכע קערענדלעך עס ליגען פער־בארגען אין דעם מארגעדיגען טאג? ווער ווייס, וואס פאר אן ארט פלאנץ זיי טראגען מיט זיך און ווי וועט די פלאנץ ווירקען אויף דעם גורל פון די הערשענדע טענדענצען?

קאָן מען דעם געדאַנק אָנווענדען אויך אויף דאָס לעבען פון די פעלקער אין אַמעריקע און אויף דעם אַזוי אָנגערופענעם „מעל־טינג־פּאָט־פּראָבלעם?“ קאָן מען אויך דאָ מיט אַ געוויסען רעכט צווייפלען אין דעם ענדליכען טריאומף פון דער „מעלטינג־פּאָט“־טענדענץ? און ווען איך זאָג: „מיט אַ געוויסען רעכט“, מיין איך דערביי ניט יענעם רעכט פון דער ריינער לאָגיק, וואָס קאָן זיך טרייסטען מיט דער אַבסטראַקטער מעגליכקייט, אַז — ווער ווייס? — אפשר פּאַסירט מאָרגען עפּעס אַזוינס, וואָס קיין חכם און קיין נביא האָט ניט געקאָנט פאָראויסזעהן. איך מיין דאָ יענעם רעכט, וואָס אונז גיט דאָס איינזעהן, אַז אין דעם לעבען גופא זעהען דאָ גאַנץ בעשטימטע טענדענצען, וואָס געהען להיפך צו דעם „מעלטינג פּאָט“; אַז עס זעהען דאָ גאַנץ בעשטימ־טע טעמים, פאַר וואָס מיר זאָלען אָננעהמען, אַז יענע טענדענצען וועלען סוף־כל־סוף ארויסגעהן פון זייער לעת־עתה נאָך אפשר פער־באָרגענעם צושטאַנד און זיך אַקטיוו אריינמישען אין דעם גאַנג פון די ערשיינונגען?

וואָס מעהר איך האָב געטראַכט וועגען דעם ענין, וואָס מעהר איך בין בעקאַנט געוואָרען מיט דעם ווירקליכען לעבען פון אַמע־ריקע, אַלץ מעהר בין איך געקומען צו דעם רעזולטאַט, אַז אַזעלכע „אַנטי־מעלטינג־פּאָט“־טענדענצען, — אויב איהר וועט מיר ער־לויבען צו בילדען אַזאַ וואָרט, זענען באמת דאָ אין דעם אַמערי־קאַנער לעבען, אַז זיי קאָנען, אונטער געוויסע אומשטענדען, ניט נאָר ארויסגעהן אין קאַמפּף מיט דער הערשענדער טענדענץ, נאָר אויך אפשר געווינען אין אַ לפי־ערך קורצער צייט דעם איבער־וואָג איבער איהר, און אויף אַזאַ'ן אופן בעשאַפען אַ צוקונפט פאַר די פעלקער פון די פעראייניגטע שטאַאַטען, וואָס האָט זיך גאָר ניט גע'חלום'ט אונזערע חכמים און בלומרשט וויסענשאַפט־ליכע נביאים.

עס פערשטעהט זיך, אַז עס איז ניט אַזוי לייכט פאַנאַנדער־צוקלייבען זיך אין יענע נייע טענדענצען, מחמת דעם פּשוט'סטען טעם, ווייל זיי זענען נאָך ניי, נאָך ניט אַזוי ריין אויסגעקריסטאַ־ליזירט, ווי דאָס, וואָס האָט שוין ארויפגעלעגט זיין קלאָרען שטעמ־פּעל אויף אַלע ערשיינונגען פון דעם אַמעריקאַנער לעבען. אָבער

מען דארף גאר א ביסעל טיעפער פאנאנדערגראבען די אויבער־פלעך פון די ערשיינונגען, א ביסעל נעהנטער זיך צוקוקען צו זייער גרונט, צו יענע פראצעסען, וואס שפיעלען זיך אב אין זייערע ווארצ־לען, און עס וועט אונז ניט שווער זיין צו דערקענען, וועלכע אנ־דערע קערענדלעך עס ליעגען שוין אין דעם גרונט, וועלכע ווארצלען זיי האבען שוין געלאזען פון זיך און וואס דארף זיין די נאטור און די ראליע פון די נייע פלאנצען, אויב זיי זאל זיך איינגעבען ארויסצורייסען זיך אויף דער אויבערפלעך און אנהויבען א קאמפף פאר לעבען, פאר לופט און ליכט מיט דעם איצט הערשענדען געוועקס.

קודם כל, לאמיר פרובען געווינען א ריכטיגען בעגריף וועגען דעם מהות פון יענעם „מעלטינג־פאט“, וועמעס אויבערהערשאפט אין לעבען עס קומט קיינעם ניט ארויף אויף'ן זין אבצופרעגען. איז אמעריקא ווירקליך א „שמעלץ־טאפ“ אין דעם פולען זין פון דעם ווארט? זענען אויף אן אמת'ען וועלכע עס איז פעלקער אזוי „אויסגעקאכט“ געווארען אין דער אמעריקאנער קולטור, אז פון זיי איז שוין קיין זכר ניט געבליעבען?

אין דער ערשטער צייט, ווען איך בין, מיט א יאהר אכט צוריק, געקומען קיין אמעריקא, איז ביי מיר, ווי ביי דאס רוב מענשען, מיט וועלכע איך האב גערעדט וועגען דעם, גאר קיין ברעקעל ספק ניט געוועזען, אז אזוי איז דאס די מעשה. די ענגלישע שפראך און די אמעריקאנער קולטור ווירקען ווי א צויבער־מאגנעט אויף די איינ־געוואנדערטע. מען קוקט זיך ניט ארום, ווי אין א יאהר צעהן־פופצעהן נאך זיין קומען אין לאנד, ווערט יעדער איינגעוואנדער־טער „אויסגעגרינט“, און ער איז שוין אין די וויכטיגסטע שטריכען פון זיין לעבען, — אין זיין שפראך, קליידונג, מאניערען און פאט־ריאטישען געפיהל, — דורך און דורך „אמעריקאניזירט“. און אויב ביי א גרויסען טייל פון דעם ערשטען דור ווערט דער פראצעס אין פערשיידענע גראדען פערלאנגזאמט אזוי, אז מען קאן ניט זעלטען געפינען איינגעוואנדערטע, וואס האבען זייער לעבען־לאנג, ביי דעם בעסטען ווילען, ניט געקאנט אין גאנצען אראבשלעפען פון זיך די אלטע הויט, געהט דערפאר ביי דעם צווייטען דור די אסימיליאציע

מיט ריעזען־שריט, און דער דריטער דור איז שוין אן אמת'ער „יענקי“.

ווען איך בין אָבער א ביסעל מעהר בעקאַנט געוואָרען מיט דעם לאַנד און מיט די פערטרעטער פון די פערשיידענע פעלקער, וואָס וואוינען אין איהם, האָב איך צו מיין בעוואונדערונג אויס־געפונען, אַז אַט דער כלל, ביי זיין גאַנצער קאָלאָסאַלער ווירקזאַמ־קייט, דאַרף ניט אויפגענומען ווערען אין אַזאַ אַלגעמיינעם זין, ווי מען טהוט דאָס אויף דעם ערשטען בליק. ער לאָזט צו דערווייליע א סך אויסנאַהמען אין א סך גראַדען.

ליידער זענען קיין ערנסטע פאָרשונגען ניט געמאַכט געוואָרען אין דעם ענין. דער אַלגעמיינער גלויבען אין דער אונבעגרעניצטער מאַכט פון דער אַמעריקאַנער אַסימיליאַציאָן איז אַזוי שטאַרק, אַז קיינער אינטערעסירט זיך ניט מיט די אויסנאַהמען, מיט די בעדינ־גונגען, וואָס פערלאַנגזאַמען איהר לויף. אָבער שוין די פשוט'סטע ערפאַהרונג פון יעדען איינצעלנעם, וואָס האָט נאָר אַרומגערייזט איבער'ן לאַנד און געקוקט מיט אָפענע אויגען אויף דעם פּראָבלעם, וויים, צ. ב., אַז ניט ביי אַ ל ע פעלקער, וואָס קומען אַהער, שפּיעלט זיך אָב דער אַסימיליאַציאָנס־פּראָצעס אין איין־און־דעמזעלביגען טעמפּאָ.

איך רעד שוין דאָ ניט וועגען אַזעלכע, אין קולטור צוריקגע־בליעבענע פעלקער, ווי די בינעזער און יאַפּאַנעזער, וואָס קוקען אויף זייער זיין אין אַמעריקאַ, ווי אויף אַ צייטווייליגען עפּיזאָד אין זייער לעבען און אויף וועמען די אַמעריקאַניזאַציע האָט בדרך כלל געהאַט זעהר אַ קליינע שליטה. איך לאָז אויך אַרוים דאָס רוב איטאַליענער, וואָס איז אויך זעהר אויבערפלעכליך בעלעקט גע־וואָרען פון דער אַמעריקאַנער קולטור, ווייל אויך די איטאַליענער קוקען דאָס רוב אויף אַמעריקע ניט ווי אויף זייער אייגענע היים, וואו זיי און זייערע קינדער, און זייערע קינדס־קינדער עד סוף כל הדורות דאַרפען צוברענגען זייערע גאַנצע לעבענס. איך מיין דאָ יענע טיילען פון די אייראָפּעאישע פעלקער, וואָס זענען געקומען אַהער אויף צו בלייבען. און אויך ביי זיי בעמערקען מיר דעם אינטערעסאַנטען פאַקט, אַז דער אַמאַלגאַמירונגס־פּראָצעס מיט דער אַמעריקאַנער בעפעלקערונג קומט ביי זיי פאָר, ביי יעדען פאָלק אין

א גאנץ פערשיידענעם גראד און אויף א גאנץ פערשיידענעם אופן.

לויט מיין אייגענע בקיאות אין דעם ענין, וואס איך האב צו־נויפגעזאמעלט אין א משך פון פינף־זעקס יאהר, — ווען איך זאל לאזען אן א זייט דעם אירלענדער און דעם ענגלענדער, מיט וועלכע איך בין אבסאלוט ניט בעקאנט, — איז דער בעסטער, דער ווייכ־סטער עלעמענט, וועניגסטענס פאר אן אויסערער אסימיליאציע, דער דייטש און דער איד. קיינער ווארפט זיך ניט אריין מיט אזא חושק אין דעם שטראם פון „אמעריקאניזאציע" און קיינער כאפט ניט אזוי שנעל אויף דעם דרויסענדיגען שניט פון דער אמעריקאנער ארט, ווי די קינדער פון די צוויי נאר וואס דערמאהנטע פעלקער. אבער שוין די נארדישע פעלקער, ווי די פינלענדער, שוועדען, נאר־וועגער, און אויך די וועלשען פון ענגלאנד, זענען ווייט ניט אזא פלאסטישער מאטעריאל פאר דער אסימיליאציע, ווי די דייטשען און די אידען. שווערער פאר אלעמען גיט זיך אונטער דער פראנ־צויז, סיי דער קאנאדער, סיי דער אייראפעער. און צווישען די נארדלענדער און די פראנצויזען שטעהען די סלאווישע פעלקער, — די פוילען, רוסען, טשעכען און די אנדערע.

יעדעס פאלק ווייזט דא ארויס א געוויסע ווידערשטאנדס־קראפט אנטקעגען דעם אסימילירונגס־פראצעס, וואס איז ביי יעדען פאלק פערשיידען לויט דעם גראד פון שטארקייט און דער ארט פון ווירקונג.

אבער ווי פערשיידען די דאזיגע ווידערשטאנדס־קראפט זאל ניט ארויסטרעטען ביי די פערשיידענע פעלקער, קאן זי דאך גע־מאסטען ווערען דורך איינער אדער דער אנדערער אדער דורך ביידע אין איינעם פון אט וועלכע גרונד־ערשיינונגען פון דעם נאציאנאלען לעבען.

ערשטענס, איז דאס די אומבעוואוסטע טרייקייט צו דער אייגענער שפראך און די אייגענע זיטען און לעבענס־געוואוינ־הייטען, וואס ווערען טראדיציאנעל, פון זיך אליין אבגעהיט אין דעם פאמיליען־לעבען. צווייטענס זענען דאס די נ א־צ י א נ א ל ע אינסטיטוציאנען, ווי אייגענע שוהלען, אן איי־גענע קירך, וואו דער גאטעס־דיענסט ווערט געפיהרט אין דער היימישער שפראך. איז — בעטראכט מען אט די ווידערשטאנדס־

קרעפטען ביי די פערשיידענסטע פעלקער, אנטפלעקען זיך אויך דאָ פאר אונז גאַנץ פערשיידענע אונערוואַרטעטע בילדער. מען האָט געקאָנט, צ. ב., מיינען, אז ביי די ניו־יאָרקער פראַנצויזען, וואָס האָבען זיך בדרך כלל דערהאַלטען בעסער, איידער אַלע אַנדערע עטנישע גרופּען פון ניו יאָרק, — אז ביי זיי, זאָג איך, וועט איהר געפינען אַ גאַנצען סיסטעם פון פראַנצויזישע אינסטיטוציאָנען, וואָס האַלטען קינסטליך אויף די ליעבע און טרייקייט צו דער איי־גענער שפּראַך און קולטור. צום סוף לאָזט זיך אויס, אז די פראַנ־צויזען זענען אין דעם פּרט אַוועקגעשטעלט ערגער, איידער אַ וואָסער איז אַנדער קולטור־פאָלק אין ניו־יאָרק. די פראַנצויזישע פּרעסע איז די ערגסטע, וואָס מען קאָן זיך דענקען; ניטאָ קיין פראַנצויזישער טהעאַטער און קיין פראַנצויזישע שולען. אויך די היימישע ליטעראַטור פון קאַנאַדאַ און פראַנקרייך ווירקט גאָר ניט, אָדער זעהר קנאַפּ. „זיי לייענען איבערהויפּט גאָר נישט“, האָט מיר אַ מאַן, וואָס האָט לאַנג געלעבט צווישען די פראַנצויזען, גע־זאָגט. אָבער זיי בעזיצען אַ מאָדנעם פער׳עקשן׳טען אייגענעם הויז־און פאַמיליען־לעבען, וואָס מאַכט, אַז דער פראַנצויז קאָן לחלוטין ניט אונטערגעהן אין דעם שפּרודעלנדען קעסעל פון ניו־יאָרק. זיין ענגליש, — דער וואָס קען עס, ווייל ניט אַלע קענען עס, — געהערט צו די ערגסטע אַרטען ענגליש, וואָס ווערען גערעדט אין ניו־יאָרק, און אַזוי איז ער געבליעבען אין אַ משך פון דורות. און זיין פראַנצויז, — אַ גראָבער, אָרעמער אָבער ע כ ט ע ר פראַנ־צויז, — געהט איבער בירושה מיט דערזעלביגער גראָבקייט, אָרעמ־קייט אָבער עכטקייט פון דור צו דור.

צוריק איז אפשר קיין פאָלק ניט אַזוי רייך אין אינסטיטוציאָ־נען, וואָס זאָלען אָבהיטען די אייגענע נאַציאָנאַלע אַרט, ווי די מיליאָנען דייטשען פון אונזער לאַנד. אַ רייכע פּרעסע, אַ הויך־שטעהענדער טהעאַטער, אַ סיסטעם פון שולען און מיטעל־שולען, ווי צ. ב. די דייטשע גימנאַזיעס אין אָהייאָ, אַ לעהרער־סעמינאַר, אַן אונגעהייערע צאָהל פון געזאַנג־פעראיינען און טורן־פעראיינען, אַן אָרגאַניזאַציע, וואָס פּרעדיגט בעוואוסטערהייד די אָבהיטונג פונ׳ם „דייטשטום“, — צו וועלכער עס געהערט צ. ב. אַזאַ בעדיי־טענדע פּערזענליכקייט, ווי פּראָפ. מיונסטערבערג פון דער האַר־

ווארד אוניווערזיטעט, — און פון דעסטוועגן הערען ניט אויף אין דער דייטשער פרעסע די אייביגע קלאגען, אז דאס „דייטשטום“ ווערט דא פערשוואונדען, פערטרונקען אין דעם אלגעמיינעם אמע־ריקאנישען ים, און אז די יונגע דורות ווילען גאר גישט ניט וויסען פון דער דייטשער שפראך און דער דייטשער קולטור.

ווידער אן אנדער בילד בעוויזט פאר אונזער אויג דאס אי־דישע פאלק. איך האב געהאט אין אן אנדער ארט די געלעגענהייט אויסצורעכענען און צו שילדערן די פיער טענדענצען, וואס קעמ־פפען איצטער פאר דער נשמה פון דער אידישער בעפעלקערונג אין אמעריקא און וואס דרינגען אלע דורך אין זיין לעבען מיט א שטאר־קער, שווער אבצושטעלענדער קראפט: דער סטיכיש־אסימיליאטא־רישער און דער סטיכיש נאציאנאלער, דער בעוואוסט אסימיליא־טארישער און דער בעוואוסט נאציאנאלער.

בעוואוסט אסימיליאטאריש און אמעריקאניזירענד ווירקט די אמעריקאנער פאלקס־שול און ווירקען אויך ריין אידישע אנשטאל־טען, ווי צ. ב. די „עדיוקיישאנאל אלייענס“ פון ניו יארק און כמעט אלע אנדערע אינסטיטוציאנען, וואס ווערען אויפגעהאלטען פון די דייטשע „יהודים“.

בעוואוסט־נאציאנאל קעמפפען פאר דעם אידישען קיום אין אמעריקא די יונגע גרופען פון פראגרעסיווע נאציאנאליסטען מיט זייער פרעסע, זייער מינדליכער פראפאגאנדא, זייערע פעראיינען און זייערע נאציאנאל־ראדיקאלע שולען; ווי יונג די דאזיגע ריכ־טונג זאל ניט זיין, קאן דאך קיינער איצטער ניט לייקענען, אז זי האט שוין בעוויזען איהר שליטה אויף א סך מוחות און הערצער פון די פריהערדיגע אסימיליאטארען און האט זיך ביז צו א געוויסען גראד אריינגעריסען אויך אין דעם גאנג פון דעם אידישען לעבען בכלל. צו דערזעלביגער בעוואוסט־נאציאנאלער טענדענץ מוז מען צורעכענען אויך די ארבייט פון די ציוניסטען, דער עיקר אויף אזוי פיעל, אויף וויפיעל זיי בעדיענען זיך אין זייער פראפאגאנדא מיט דער אידישער שפראך. (העברעאיש — דארפט איהר וויסען זיין — האט ניט אין זיך קיין אסימיליאציאנס־בעקעמפפענדע קראפט, ווייל דאס ווערט ניט גערעדט פון דער אידישער בעפעלקערונג). „דאס אידישע פאלק“, דער צענטראל־ארגאן פון די ציוניסטען אין

אידיש, מעג ווי שטורעמען אנטקעגען אונזער „זשארגאָן“, אָבער מיט יעדער נומער זיינער, מיט יעדען ווארעמען אויפרוף זיינעם צו דעם אידישען געפיהל, וואָס ער לאָזט ארויס אין אידיש, וועקט ער אויף אַ קראפט, — דאָס אידישע וואָרט, — וואָס געהט להיפך צו דער אמעריקאַנישער אַסימיליאַציע.

סטיכיש נאַציאָנאַל ווירקט דאָס אידישע טהעאטער און דאָס אידישע ליעד, וואָס ווערט געזונגען אין דעם „מיוזיק־האָל“ און אויף אַלע עקען פון די אידישע שטראסען; ווירקט די אידישע פּרעסע, וועגען וואָס זי זאָל ניט רעדען; ווירקט דאָס אידישע פעראיינס־לעבען; ווירקען לאָדזשען, חברות, „רינגען“, פערבאנדען, אָרדענס; ווירקט ביז צו אַ געוויסען גראַד דער פאמיליען־פערקעהר מיט די אַלטע, „גרינע“ און מיט דער אַלטער, אייביג־גרינער היים אויף יענער זייט ים.

צוריק ווירקען אומבעוואוסט אַסימיליאַטאָריש אַלע ווינדען פון דעם אמעריקאַנער דרויסען, וואָס רייסען זיך אריין מיט אַזאַ אונגעהויערען, אומברחמנות׳דיגען, שאַרפען, קאַלטען און רויהען אימפּעט אין אַלע ניט בעשיצטע שפּאַלטען און לעכער פון דעם אידישען לעבען: די גאַס און דאָס גאַסען־ליעד, די טאַנץ־שול, דער ביליגער ענגלישער טהעאטער און דער „מיוזיק־האָל“, די ענגלישע גאַסען־פּרעסע, דער פערקעהר מיט די אמעריקאַנער בעהערדען.

אויך האָב איך געהאט די געלעגענהייט אויפצואווייזען, ווי אַזוי די פּיער טענדענצען שטויסען זיך צונויף און ברענגען ארויס משונה׳דיגע פּראָדוקטען; ווי אַזוי צ. ב. אַזאַ זשורנאַל ווי „דהי מאַקאַביען“ איז לויט זיין בעוואוסטער טענדענץ שאַרף נאַציאָנאַליסטיש און דורך זיין שפּראַך אָבער — אומבעוואוסט אַסימיליאַטאָריש; ווי אַזוי דער „פאָרווערטס“, אָדער דער „מאָרגען־זשורנאַל“, וואָס זענען לויט זייער קלאָרער, בעוואוסטער טענדענץ דורכאוים אַסימיליאַטאָריש, בויען אַ סטיכיש־נאַציאָנאַלע דערהאַלטונגס־קראפט, אַ דאנק דער אידישער שפּראַך, וואָס זיי גיסען טאָג־טעגליך אריין אין די מוחות פון די אידישע מאַסען; ווי אַזוי דאָס „טאַגעבלאַט“ און די „וואַרהייט“ ווירקען סיי דורך זייער בעוואוסטער טענדענץ, סיי דורך דער סטיכישער מאַכט פון דער שפּראַך אין אַ ריין נאַציאָנאַל־אידישען זין.

מען קאן זאגען, אז ביי יעדען פאלק אין אמעריקע, וואס האט געהאט אן אייגענע שפראך און אן אייגענע קולטור אין דער היים, שפיעלט זיך אב דער זעלביגער „קאדריל־טאנץ" פון די פיער גרונד־טענדענצען. אבער יעדעס פאלק טאנצט איהם אויס אויף א פער־שיידענעם אופן און ברענגט ארויס אלע וויילע גאנץ אנדערע „פיגורען".

וואלטען מיר געהאט אזא'ן אינסטרומענט אויף אויסצומעס־טען און קלאר צו בעשטימען די ווירקונג פון דער אמעריקאנער אסימיליאציאן אויף יעדען פאלק אין דער לענג, אין דער ברייט, אין דער טיעף און אין דער פארם פון איהר ארויסטרעט אין לעבען, וואלטען מיר פאר יעדען פאלק בעקומען א גאנץ אנדער בילד, און אפשר אויך מיט גאנץ אנדערע עקספאנענטען פאר יעדען וויכטיגען פונקט.

און ניט נאר פון פאלק צו פאלק וואלט זיך געביטען דאס בילד. אויך ביי איין־און־דעם זעלביגען פאלק, וואלטען מיר ארויסגעפונען גאנץ אנדרע „פיגורען", עס ווענדט זיך אן דעם, אין וואס פאר א געגענד מיר אונטערזוכען איהם. די שוועדען פון ניו־יארק־סטייט וואלטען, אין דעם ליכט פון דער אמעריקאניזאציע, אפשר געהאט א גאנץ אנדער פנים, איידער די שוועדען פון מיננעסאטא, און די דייטשען פון פענסילוויניא אדער אהייא — גאנץ בעשטימט אן אנדער אויסזעהן, איידער די דייטשען פון ניו־יארק סטייט.

און דאס בילד פון דעם „מעלטינג־פאט" איז ניט נאר פער־שיידען פון פאלק צו פאלק און פון געגענד צו געגענד, עס מוז זיך אויך בייטען לויט יענער סאציאלער שיכט פון דעם פאלק, וועלכע מיר אינטערזוכען.

נעהמען מיר, צ. ב., די באלעבאטיש־אידישע וועלט פון ניו־יארק און די אידישע ארבייטער־וועלט פון ניו יארק און שעצען זיי אב אויף דעם גראד און דער טיעף פון דער אסימיליאציאן, וואלטען מיר געהאט פאר אונז צוויי גאנץ פערשיידענע בילדער. דאס רוב פון דער באלעבאטיש־אידישער וועלט איז גאנץ בעשטימט בע־וואוסט־נאציאנאל, אין דער רעליגיעזער אדער דער מאדערן־ציוניס־טישער פארם; דערפאר איז זי אין איהר אויסערען לעבען דורכ־געדרונגען מיט א תיבשער פארציע פון אמעריקאניזם. צוריק איז

די אידישע אַרבייטער־וועלט זעהר וועניג נאַציאָנאַל, כמעט אַמערי־קאַניש אין איהרע שטרעבונגען און אידעאַלען, אָבער דערפאַר איז אין דעם לעבען פון דעם אידישען אַרבייטער, אין יעדען ריהר און קעהר זיינעם, אין זיין שפּראַך און אין זיינע זיטען, אין זיין הויז־פיהר און אין זיינע פערוויילונגען, דאָס „א י ד י ש ע" אַ סך ריינער דערהאַלטען געוואָרען, איידער אין דער באַלעבאַטישער וועלט.

און אַפילו ווען מיר זאָלען פערגלייכען די אַסימילירטעסטע גרופּען פון יעדען פאָלק, די אַמעריקאַניזירטע קינדער פון׳ם דריטען ביז׳ן פינפטען דור, וועלען מיר אויך דאָ, צו אונזער גרעסטער פער־וואונדערונג, געפינען, אַז דער אַמעריקאַניזירטער דייטש איז פער־שיידען פון דעם אַמעריקאַניזירטען פראַנצויז און זיי ביידע שיידען זיך אָב פון דעם אַמעריקאַניזירטען אידען. מיט אַנדערע ווערטער הייסט דאָס, אַז פּסיכאָ־פיזיאָלאָגיש און עטנאָ־לאָגיש האָבען מיר נאָך גאָר קיין רעכט ניט אַפילו זיי, אַפילו די גאַנץ אַסימילירטע, צו בעטראַכטען, ווי קינדער פון איין און דערזעלביגער עטנישער גרופּע. זיי זענען קינדער פון איין היים, פון איין לאַנד, פון איין פּאָליטישער נאַציע, אָבער בשום אופן ניט פון איין פאָלק אין דעם עטנאָלאָגישען זין פון דעם וואָרט.

וואָלטען מיר געקאָנט מאַכען אַזאַ׳ן עקספּערימענט: אוועק־שטעלען אַן עכטען אַמעריקאַנער, ד. ה. אַן אור־אור־אייניקעל פון יענעם ענגלענדער, וואָס האָט אַרויפגעלעגט זיין שטעמפּעל אויף די אַמעריקאַנישע קולטור און האָט בעשאַפען דעם אַמעריקאַנישען טיפּ, פון איין זייט, און פון דער אַנדערער זייט — אַן עכטען פאָר־שטעהער פון אַ וועלכען עס איז פאָלק, וואָס וואוינט אין אַמעריקע, — אַ איד, אַ פּויל, אַ דייטש, — און אין מיטען — דאָס אַסימי־לירטע, אַמעריקאַניזירטע קינד פון יענעם פאָלק, — לאָז זיין אין פינפטען דור, — וואָלט אַ געלערנטער עטנאָלאָג און פּסיכאָלאָג אין דער גרעסטער צאָהל פון פעלען אויסגעפונען, אַז דער אַמעריקאַ־ניזירטער איד, פּויל אָדער דייטש איז דורך זיין פּסיכאָ־פיזיאָלאָ־גישער אָרגאַניזאַציע פאָרט אַ סך עהנליכער צו דעם אמת׳ען איד, פּויל אָדער דייטש, איידער צו דעם אמת׳ען אַמעריקאַנער.

סיידען ער שטאַמט אָב פון אַ געמישטער חתונה, וואו איינער פון זיינע עלטערן איז געווען אַ „ריעל עמעריקען". אָבער ווער

האָט זיך דאָס צו רעכענען מיט אַזאַ'ן אָבשטאַמלינג. וואָס פאַר אַ ראַליע, מ'שטיינס געזאָגט, שפּיעלען די געמישטע חתונות אין דעם לעבען פון די פעלקער, אַפילו אין אַזאַ לאַנד ווי אַמעריקע! פער־געסט ניט, אַז כּדי חתונה צו האָבען מיט איינעם דאַרף מען זיך פריהער מיט איהם בעגעגענען אין דער געזעלשאַפט, פיה־רען מיט איהם אַ געמיינזאַמען לעבען און ממילא קודם כּל האָבען די געלעגענהייט צו אַזאַ געמיינשאַפטליכען לעבען. האָבען דאָס אָבער די פעלקער פון אַמעריקע? איך דאַרף אייך דאָך ניט דער־צעהלען, — דאָס וויים יעדערער, — אַז די פעלקער אין אַמעריקע לעבען יעדעס אין אַ בעזונדער קוואַרטאַל, פיהרען יעדעס — אין דער גרעסטער צאָהל פון פעלען — אַן אייגענעם געזעלשאַפטליכען לע־בען און ממילא מוז „על פּי חכמת הסטאַטיסטיקע“ אויסקומען, אַז די יונגע לייט פון איין־און דעם זעלביגען פאָלק האָבען מעהר שאַנסען צו בעגעגענען זיך צווישען זיך, איידער זיך צונויפגעהן מיט די יונגע לייט פון אַן אַנדער פאָלק, און ממילא מוז, על פּי דער־זעלביגער חכמה, זיין קלאָר, אַז די חתונות צווישען די קינדער פון איין פאָלק, זיינען דער כּלל, בעת די געמישטע חתונות — ניט מעהר ווי אַן אויסנאַהם. דער אויסנאַהם קומט גאַנץ אָפט פאָר אין די העכערע קרייזען פון דער רייכער בורזשואַזיע אָדער אין די גאָר קלייניקע קרייזען פון דער ראַדיקאַלער אינטעליגענץ, וואו מיטגליעדער פון פערשיידענע נאַציאָנאַליטעטען האָבען די געלע־גענהייט זיך צונויפצוקומען געזעלשאַפטליך. און אַזוי ווי מיר, די „געבילדעטע“, און דער עיקר די ראַדיקאַלע, שטאַמען פון די דאָזיגע קרייזען, דוכט זיך אונז, אַז די געמישטע חתונות קומען איבערהויפּט זעהר אָפט פאָר אין אַמעריקע. אין דער אמת'ען אָבער האָבען די גרויסע מאַסען דורכאויס זעלטען די געלעגענהייט צו אַ צווישען־פעלקערליכער אויסמישונג אין דעם געזעלשאַפטליכען לעבען, — סיידען נאָר אויף זייערע פּעריפעריען, וואו זיי ליעגען האַרט איינער לעבען דעם אַנדערן. דער פּועל יוצא דערפון איז — די לפי ערך גרויסע זעלטענקייט פון געמישטע חתונות און ממילא אויף דער פאַקט, אַז אַפילו ביי דעם אַסימילירטעסטען פון די אַסימילירטע מוזען נאָך שטעקען אין בלוט אַלע ראַסען־אייגענטימליכקייטען פון יענעם פאָלק, צו וועלכען ער געהערט.

נעהמט מען צונויף אין איינעם אַט די אַלע ערפאַהרונגען: אַז די פעלקער פון אַמעריקע וואוינען דאָס רוב אין בעזונדערע קוואַרטאַלען, אין „געהעטאָס", — ווען אַפילו די געהעטאָס בייטען זיך אַלע ווײַלע, — אַז אַ געוויסער טייל פון יעדען פאָלק בלייבט דרויסען פון דער אַסימילאַציע, אַז די אַסימילאַציע גופא ווירקט אויף די פעלקער ניט אין דעם זעלביגען גראַד און בעקומט ביי יעדען איינעם אַ גאַנץ פערשיידענעם פנים; אַז אַפילו די אַסימילירטע און די אַמעריקאַניזירטע האָבען ניט פערלאָרען זייערע ראַסען־אייגענשאַפטען און, — וואָס איז נאָך וויכטיגער, — זייער בעוואוסטזיין, — אַן אַנגענעהמען אָדער ניט קיין אַנגענעהמען, — אַז ער איז ניט פשוט אַן אַמעריקאַנער, נאָר אַ דייטש־אַמעריקאַנער, אַ שווייצער־אַמעריקאַנער, אַן אירלענדער־אַמעריקאַנער, און אַז די געמישטע חתונות מוזען על פי הכרך בלייבען אַ ווינציגע אויסנאַהם, — יעמאָלט מוזען מיר קומען צו דעם רעזולטאַט, אַז פון אַן אמת'ען „מעלטינג־פאָט" אין אַמעריקע קאָן נאָך דערווײַלע בשום אופן קיין רייד ניט זיין. און אויב מיר מוזען די אַסימילאַציאָנס־ערשיינונגען פון די אַמעריקאַנער פעלקער, וואָס קומען איצטער בלי ספק פאָר אין אַ גראַנדיעזען גראַד, דורכאויס פאָרשטעלען אין אַ וועלכען עס איז בילד, וואָלט איך פאָרגעשלאָגען אַן אַנדער פערגלייך, וואָס פאַסט, ווי מיר דוכט, בעסער צו דעם ענין.

די פעראייניגטע שטאַאַטען בילדען איצטער אין בעסטען פאַל אַ גאָרטען, וואו נאָר איין בוים וואַקסט נאָרמאַל אין דער הויך, — דער בוים פון יענע ערשטע אריבערגעקומענע ענגלענדער, וואָס האָבען בעשאַפען די נײַ־ענגלישע (אַמעריקאַנישע) קולטור. די איבעריגע פעלקער זענען אויך בעזונדערע פלאַנצען, וואָס האָבען אָבער פערלאָרען זייער זעלבסטשטענדיגקייט, און פון שטאַרקע בוימער, וואָס וואַקסען אין דער הויך, זענען זיי פערוואַנדעלט געוואָרען אין קריעך־פלאַנצען, ווייכע, בויגיגע, גליטשיגע קריעך־פלאַנצען, וואָס שלענגלען זיך אַרום פאַראַזיטיש אַרום דעם איינציגען שטאָלצען אַמעריקאַנער בוים, אָדער קריכען זיך צונויף אויף דעם באָדען פון דעם גאָרטען און פלאָנטערן זיך צונויף אין איין־איינציגען קנויל, אין איין־איינציגען, קוים פאַנאַנדערצופלעכטענדען קאָלטען. ניט קיין „מעלטינג־פאָט", וואו אַלע אייגענשאַפטען פון

די פעלקער ווערען צוגויפגעשמאָלצען אין איינעם און ברענגען ארויס אַ נ י י ע ם, נאָך ערגעץ ניט געוועזענעם, עטנאָלאָגישען מענשען־טיפּ, איז דאָס איצטיגע אמעריקע, נאָר אַ פעלקער־קאָלטען, וואו נאָר איין־איינציגער הערשענדער בוים, די ענגליש־אמעריקאַנישע גייסטיגע וועלט, האָט די מעגליכקייט זיך פריי צו ענטוויקלען, בעת אַלע אַנדערע פעלקער פערליערען זייער קראַפט צו אַ זעלבסט־שטענדיגען גייסטיגען לעבען; זיי ד ע ג ע נ ע ר י ר ע ן צו קריך־פּלאַנצען, זיי פערפּלאָנטערן זיך צו קנוילען און קאָלטונעס, וואָס מאַכען דעם איינדרוק פון איין־איינציגער, גראָהער, ווייכער און גליטשיגער פלאַנצען־מאַסע, אין וועלכער זיי זענען אַלע גלייך נאָר לויט זייער גראָהקייט, ווייכקייט און גליטשיגקייט, ד. ה. לויט די סמנים פון זייער דעגענעראַציע, בעת זייערע פערשיידענקייטען, דאָס וואָס מאַכט יעדעם פאָלק צו אַ בעזונדער פלאַנץ, איז ניט פער־שוואונדען, נאָר אונטערדריקט, פערהויקערט, אָבגעשטעלט אין דער נאָרמאַלער ווייטערדיגער ענטוויקלונג.

אָבער אויך דער „אידעאַל“ פון קריכענדע, גליטשיגע פעלקער־קאָלטענעס, וואָס זאָלען אַלע ציהען זייער אָרעמליכע גייסטיגע חיונה פון דעם רייכען אַמעריקאַנער בוים, איז נאָך לאַנג ניט דער־גרייכט געוואָרען אין דעם אַמעריקאַנער לעבען. איך האָב פריהער געזאָגט, אַז אין דעם אַמעריקאַנער גאָרטען איז נאָר דאָ איין בוים, וואָס וואַקסט שטאָלץ און נאָרמאַל אין דער הויך, — דער ניי־ענגלי־שער, אָדער דער אַמעריקאַנער, בעת אַלע אַנדערע פעלקער זענען געוואָרען קריכענדע פלאַנצען. דאָס איז אָבער אמת נאָר אין „בעסטען“ פאַל, ד. ה. ווען מען בעטראַכט דעם טייל פון די פעל־קער, וואָס זענען שוין אין גאַנצען אַמעריקאַניזירט. אָבער די אַסימיליאַציע איז, ווי איך האָב שוין אויך פריהער בעמערקט, נאָך ווייט ניט דורכגעדרונגען אומעטום און ניט אומעטום אין דעם־זעלביגען גראַד. אין דער רעהם פון אונזער פערגלייך וועט דאָס הייסען, אַז ניט אַלע פעלקער זענען שוין אין גאַנצען דערנעהנטערט געוואָרען צו קריך־פלאַנצען. נאָר איינצעלנע צווייגען פון זיי האָ־בען דורכגעמאַכט אַזאַ „באָטאַנישע“ מעטאַמאָרפאָזע, בעת אַנדערע צווייגען וואַקסען, — אמת, גענוג פערהויקערטערהייד, — נאָך דעם פריהערדיגען טיפּ פון יענעם בוים, צו וועלכען זיי געהערען, און

עס זענען אויך דאָ אין אַמעריקע אַזעלכע יונגע בוימדלעך, מיט אַזוי פיעל פרישע יוגענד־קראַפט, מיט אַזאַ שטאַרקען לעבענס־זאַפט אין זיך, אַז קיין איינציגער צווייג זייערער איז ניט בעפאַלען געוואָרען פון דער „קריכיגער״ חלאת און זיי אַלע האָבען בעוויזען דעם נס, צו ענטוויקלען זיך אויף דעם פרייען אַמעריקאַנישען באָדען אין נאָך אַ שטאַרקערען טעמפּאָ, איידער זיי וואָלטען דאָס געקאָנט טהאָן אין זייער אַלטער אייראָפּעאישער היים.

איז אייך, צום ביישפּיעל, בעקאַנט דער פאַקט, אַז די ליטהועניער, איינס פון די עלטעסטע פעלקער אין דער וועלט, וועמעס לשון איז נאָך עד היום אַזוי נאָהענט צו דעם אַלטען סאַנסקריט, פון וועלכען אָדער פון וועמעס עלטערען עס זענען, ווי מען נעהמט אָן, אויסגעוואַקסען אַלע אינדאָ־גערמאַנישע לשונות, — לאַטיין און גריכיש און סלאַוויש און גערמאַניש און ממילא אויך אַלע אייראָפּעאישע לשונות פון היינטיגען טאָג, — אַז אַט דאָס מערקווירדיג פעלקעלע, זאָג איך, האָט נאָר אין אַמעריקע געקאָנט קומען צו זיך, וואו דער גייסטיגער דרוק פון דעם רוס, דעם פּויל און דעם דייטש האָט אויפגעהערט צו לאַסטען אויף איהם, וואו ער האָט געקאָנט אָנהויבען עטהעמען מיט דער פולער ברוסט? ווייסט איהר, אַז די נאַציאָנאַלע ווידערגעבורט פון די ליטהועניער, — ד. ה. די ווידערגעבורט פון אַ ליטעראַטור און אַ קולטור אין דער ליטהועניש שפּראַך, — איז שוין אַ פאַקט, מיט וועלכען דאָס פּוילישע פאָלק האָט זיך שוין לאַנג גענומען רעכענען און די דייטשע און רוסישע רעגיערונגען מוזען זיך שוין רעכענען היינטיגען טאָג? ווייסט איהר, אַז די דאָזיגע ווידערגעבורט איז בעשאַפען געוואָרען אין אַמעריקע, אין דעם רעכטען קאָפּ פון דעם „מעלטינג־פּאָט״?

און צו דעם זעלביגען קלאַס פון ווידערגעבורטס־ערשיינונגען אויף דעם אַמעריקאַנער באָדען מוז מען בלי ספק צורעכענען אויך אַזעלכע פאַקטען, ווי דאָס אויפבליהען פון דעם אידישען טהעאַטער און דער אידישער פּרעסע צו אַזאַ הויך, וואָס די אייראָפּעאישע אידען קאָנען קוים אָניאָגען. איהר ווייסט אפשר, איך בין ניט קיין גרויסער פריינד, ניט פון דעם איצטיגען אידישען טהעאַטער, ניט פון דער איצטיגער אידישער פּרעסע, מחמת זייער ביידענס אויבערפלעכליכקייט און גייסטיגער אָרעמקייט. זיי זענען, ווי דאָס רוב

פריהדרייפע אמעריקאנער פראצעסע, וואס ווערען אונטערגעשמיסען אין זייער ענטוויקעלונג, כדי זיי זאלען קאנען וואס גיכער ארויס־לויפען אויפ'ן מארק: גרויס און שעהן אינ'ם אויסזעהן, אבער אינ־ווענינג וואסערדיג, מיט גאר א קליינינקען סמן פון אייגענעם טעם און ריח. אבער פון דעסטוועגען קאן מען בשום אופן ניט אבלייי־קענען די בעדייטונג פון דעם אמעריקאנער אידישען טהעאטער און דער אמעריקאנער אידישער פרעסע פאר די נאציאנאלע ווידערער־בעלעבונג פון דעם אידישען פאלק. און דאס האט אונז, אידען, געגעבען די אמעריקאנער פרייהייט.

וואלטען מיר אנגעשטעלט אונזער בליק נאר אויף אזעלכע ערשיינונגען פון פעלקער־בליהונג, וואס קומט פאר אויף דעם אמע־ריקאנער באדען, וואלט גאר אויפ'ן זין ניט געקאנט ארויפגעהן דער געדאנק פון א „מעלטינג פאט", אפילו ניט דער געדאנק פון א פעל־קער־קאלטען. אמעריקע וואלט יעמאלט אויסגעוויזען, ווי א גרויסע געווימע אראנזשערעיע מיט א מאסע לופט און זון, וואו עס בליהען זיך פאנאנדער און וואקסען זיך פאנאנדער יענע פעלקער, וואס האבען אין דער היים געהאט צו ווענינ לופט און זונען־שיין פאר זייער וואקסען און בליהען.

ליידער זענען די דאזיגע ערשיינונגען פון פעלקער־בליהונג זעלטענע אויסנאהמען. די הערשענדע טענדענץ, — דאס מוזען מיר צוגעבען, — איז די אסימיליאציאנס־טענדענץ, דאס שטרעבען צו פערוואנדלען אלע פעלקער אין איין פעלקער־קאלטען און שפע־טער אפשר ברענגען דערצו, אז זיי זאלען זיך אין דעם קאלטען צונויפוואקסען און ארויסברענגען א נייע, נאך ערגעץ ניט געוועזענע פלאנץ.

אבער א זעלטענע אויסנאהם איז שוין אן אויסנאהם, וואס גיט אונז דאס רעכט אוועקצושטעלען די שאלה: פון וועלכע קרעפ־טען ווערט זי ארויסגעבראכט אין לעבען? זענען אפשר די קרעפ־טען, וואס שפייזען זי, נ א ר א י צ ט ע ר אזוי שוואך, אז זיי קאנען ניט צוברעכען די הערשענדע טענדענץ? אפשר ליעגט אין זייער טבע אזוינס, וואס גיט אונז די מעגליכקייט צו גלויבען, אז ביי בע־סערע אומשטענדען, וואס קאנען גרייליך אריינטרעטען אין לעבען, וועלען זיי גובר זיין די הערשענדע טענדענץ, — און די בערג, וואס

האָבען געהאַלטען ביים פאַנאַנדערפאַלען, וועלען ווידער ארומגע־נומען ווערען, ווי מיט אייזערנע רייפען, וואָס וועלען זיי גאראַנ־טירען א ווייטערדיגע זיכערע עקזיסטענץ?

כדי צו פערענטפערן די שאלה, וועל איך פריהער פרובירען קלאָר מאכען אַן אנדער שאלה: די אורזאכען און די קרעפטען, וואָס ברענגען ארוים די הערשענדע אסימיליאציאָנס־טענדענץ, ווייל אין אונזער פאַל איז דער אמת׳ער וואונדער, וואָס נויטיגט זיך אין א דערקלעהרונג, ניט דער יוצא מן הכלל, נאָר דער כלל אליין.

דער יוצא מן הכלל, — דער פאַקט, וואָס אייניגע פעלקער אָדער טיילען פון פעלקער קעמפפען אפילו אין אמעריקע פאַר די ענטוויקע־לונג פון זייער שפּראך און קולטור, איז א צו איינפאַכע, א צו נאַטירליכע ערשיינונג, מיר זאָלען דארפען לאַנג זוכען איהר דערקלעהרונג. „פון נאַטור־אוים“ ליעבט דער מענש זיין שפּראך און זיין פאָלק מעהר ווי אלע אנדערע שפּראַכען און אלע אַנדערע פעלקער. יע, „פון נאַטור־אוים“, ווייל אין יענעם בינטעל ערשיי־נונגען, וועלכע מיר נעהמען ארום מיט דעם וואָרט „פּאַטריאָטיזם“, — דער ליעבע צו דעם אייגענעם פאָלק, דער אייגענער שפּראך און דעם אייגענעם לאַנד, — אָדער ריכטיגער צו די מיליאָנען קליינינקע לעבענס־ערשיינונגען, וואָס זענען פערבונדען מיט די דריי גרויסע מאָמענטען: פאָלק, שפּראך און לאַנד, — ווייל אין זיי, אין אלע־מען, זאָג איך, שפּיעלט זעהר א גרויסע ראָליע דער נאַטירלי־כער פערערבונגס־פּראָצעס, וואָס גיט איבער די ליעבע פון דור צו דור.

די מענשהייט לעבט צוטהיילט אין איינצעלנע פעלקער. און יעדער מענש וויים, אז ער געהערט צו א בעשטימטען פאָלק, זיין פאָלק, רעדט א בעשטימטע שפּראך, זיין שפּראך, און וואָהנט אין א בעשטימטען לאַנד, זיין לאַנד. אָט דער געדאַנק ווערט אלע ווײלע בעניים, מיט יעדען אָטהעם, מיט יעדען וואָרט, וואָס איינער אָטהעמט, מיט יעדען וואָרט, וואָס איינער רעדט ארוים, ווען אפילו דער געדאַנק שטעהט ניט אלע מאָל קלאָר פאַר די גייסטיגע אויגען. ער ווערט אַן אונבעוואוסטער אקקאָמפּאַנימענט צו אלץ, וואָס איינער טראַכט און פיהלט. אזא אונגעהויער אָפטע, טיעפע און שטאַרקע אידעען־פערבינדונג, וואָס טרעט אויף אָהן א שום ענדערונג פון דור צו דור,

מוז סוף־כל־סוף איבערלאזען איהרע שפורען אין דעם נערוועז־און־מארך אפאראט פון יעדען איינעם, — שפורען, וואס טרעטען ארויס ניט ביי אלעמען אין דעם זעלביגען גראד פון קלארקייט און שטארקייט, אבער פון וועלכע קיינער קאן ניט זיין פריי. דאס איז די פסיכא־פיזיאלאגישע גרונדלאגע פון דעם נאטירליכען נאציאנאל־געפיהל.

איך וויל דא, אגב אורחא, בעמערקען, אז די דאזיגע נאטירליכע גרונדלאגע פון דעם נאציאנאלען געפיהל איז נאך ניט קיין בעווייז, אז אזא געפיהל איז א גוטע זאך. די אייגענע מענשליכע נאטור דארף זיך נאך אויך פערענטפערן פאר א העכערען מענשליכען פארום: פאר דעם פארום פון זיין שכל, זיין יושר און זיין אידעאל פון שעהנקייט. אבער אין דער אמת'ען קאן דער נאציאנאל־געפיהל אויסהאלטען די שארפסטע קריטיק פון יענע דריי שטרענגע ריכטער, ווי איך האב דאס בעוויעזען אין מיין ארבייט: „דער סאציאליזם און די נאציאנאליטעטען־פראגע“. איך מאך די בעמערקונג פארבייגעהענדיג, ווייל דא האבען מיר נאך ניט צו טהאן מיט דעם, וואס עס זאל זיין, אדער וואס עס זאל ניט זיין. מיר שטודירען לעת־עתה די ערשיינונגען פון דעם פעלקער־לעבען מיט דערזעלביגער אביעקטיוויטעט, מיט וועלכער מיר וואלטען געפארשט אויף דעם געביעט פון געאלאגיע אדער באטאניק.

עס ליעגט, זאג איך, אין דער טבע פון יעדען מענשען צו ליעבען זיין פאלק, זיין שפראך און זיין לאנד. און דארטען, וואו מיר טרעפען אן די דאזיגע טבע, דארף זי אין אונז ניט ארויסרופען קיין פערוואונדערונג. א חדוש איז, וואס מיר געפינען אזוי פיעל ע נ ט א ר ט ו נ ג ע ן אין דעם פרט, אזוי פיעל אויסנאהמען, וואו די טבע ווערט אין גאנצען אבגעשוואכט, פער'חלש'ט, אדער אין גאנצען אבגעשטארבען, אדער, — וואס פאסירט אויך ניט זעלטען, — וואו זי ווערט פערוואנדעלט אין איהר אייגענעם היפך: אין א האס אדער א פעראכטונג צו דעם אייגענעם פאלק, דער אייגענער שפראך, דעם אייגענעם לאנד. אט ד י ערשיינונגען רופען ארויס אונזער גרעסטע פערוואונדערונג, און זיי דארף מען זעהן קודם כל צו פערשטעהן.

די אפפאלאגעטען פון דער אמעריקאנער אסימיליאציע דער־

קלעהרען די ערשיינונג דורך א „געזעץ", אז וואו עס שטויסען זיך צונויף צוויי קולטורען, דאַרטען מוז די העכערע קולטור תמיד גובר זיין די ניעדעריגערע. און אזוי ווי די אמעריקאנער קולטור שטעהט העכער פאַר דער פון די אייראָפּעאישע פעלקער, איז ממילא קלאָר, אז זי מוז שטענדיג געווינען די אויבערהאנד איבער זיי.

איך וויל זיך דאָ ניט אָבשטעלען אויף דעם דאָזיגען כלומרשט־דיגען געזעץ און דערקלעהרען זיין ווירקליכע בעדייטונג און זיינע ווירקליכע גרעניצען, אין וועלכע ער האָט זיך אָבגעשפּיעלט אין דער געשיכטע פון דער מענשהייט און שפּיעלט זיך נאָך עד היום אָב אין דעם לעבען פון די פעלקער. איך וויל דאָ נאָר אייך קלאָר מאכען, אז די אמעריקאנער אסימיליאציע ווערט בשום אופן ניט דערקלעהרט אין גאנצען דורך דעם דאָזיגען „געזעץ".

ווי זאָלען מיר אייגענטליך זיך פאָרשטעלען די זאַך?

עס קומט צו פאָהרען א פויער פון טיעף־ראַסיי און געפינט ארבייט ערגעץ וואו אין פּענסילווייניע אין א קויהלען־גרוב. פאַר־נאכט, ווען ער קומט פון דער ארבייט, זעצט ער זיך אוועק אין דער פינסטער ביי זיך אין קעמערעל און טראַכט א שווערען געדאַנק: וועלכע קולטור איז א העכערע, — די רוסישע, מיט וועלכער עס איז פול זיין נשמה, אָדער די אמעריקאנער, וואָס דרינגט אריין אין זיין איצטיגען לעבען? ער לאָזט פאַרבייציהען פאַר זיין גייסטיגען אויג פון איין זייט די שעהנקייט און רייכקייט פון דער רוסישער שפּראַך; פון דער אנדער זייט — די שעהנקייט און רייכקייט פון דער ענגלישער; פון איין זייט זיין דאָסטאָיעווסקי און מאַקסים גאָרקי, פון דער אנדערער — די קאָנגעניאלע אמעריקאנער: פּאָו און דזשעק לאָנדאָן, און פיהלט, אז די שאָל פון זיין אלטער קולטור וועגט אריבער די נייע. ער לעגט אויף זיין שאָל ארויף זיינע מוזי־קער גלינקא, רימסקי־קאָרסאַקאָוו, מוסאָרגסקי, און ער קאָן אפילו קיין איין אמעריקאנער נאָמען ניט געפינען, וועמען ארויפצולעגען אויף דער אמעריקאנער שאָל. ער פערגלייכט זיינע דענקער: די טשערנישעווסקי, דאָבראָליובאָוו, הערצען, לאַוראָוו, מיכאַילאָווסקי מיט די אמעריקאנער: עמערסאָן, דזשעימס, דיואי און ראָיס, און שאָקעלט אין גרויסע ספיקות מיט זיין קודלאַטען קאָפּ, ווייל ער וויים ניט, וועמען איבערצוגעבען די בכורה. און אזוי טהוט ער

טאג אויס, טאג איין מיט יעדען צווייג פון דער קולטור, מיט יעדען גרויסען נאמען, וואס די רוסען אדער די אמעריקאנער האבען ארויס־געבראכט. ער פערגלייכט די גרויסע מעלות פון דער אמעריקאנער דעמאקראטיע און פרייהייט פון איין זייט מיט די טיעפע חסרונות פון דעם רוסישען דעספאטיזם פון דער אנדערער. ער רעכענט אויס, וויפיעל כאבאר צאהלט איינער דורכשניטליך אין רוסלאנד און וויפיעל אין אמעריקא. מיט א בעזונדערער גענויקייט און פינקטליכקייט וועגט ער אב די מעלות און די חסרונות פון דער רוסישער „וואדקא“ לגבי דעם אמעריקאנער „וויסקי“. און ערשט ווען אט דער גרויסער און פערוויקעלטער פערגלייכונגס־פראצעס איז אבגעשלאסען, ווען ער האט גענוי אבגעוואויגען די מעלות און חסרונות פון ביידע קולטורען, טהוט ער א העפטיגען פאטש מיט דעם לעפעל פון זיין האנד איבער דער שטאל־הארטער קניע: א סוף! ער ווייס איצטער אויף זיכער, אז די אמעריקאנער קולטור איז העכער. מהיום והלאה וועט ער מעהר ניט בענקען נאך דער היימישער „וואדקא“; מיט׳ן גאנצען הארצען וועט ער זיך איבער־געבען צו דעם אמעריקאנער „וויסקי“!

קיין מענשען וועט מען ניט קאנען איינשמועסען, אז אזא אדער אן עהנליכער פראצעס קומט פאר ביי די קינדער פון די אמעריקא־נער פעלקער, בעת זיי ווארפען אוועק זייער אייגענע קולטור און שטעהען צו צו דער אמעריקאנער. עס איז איבערהויפט ניטא קיין אביעקטיווער מאסשטאב, וואס זאל ארויסברענגען אויף קלאר, וועל־כע פון די איצט הערשענדע קולטורען פון דעם אייראפעאיש־אמע־ריקאנישען קולטור־סיסטעם איז א העכערע און וועלכע איז א ניעדע־ריגערע. אפילו ווען מען פערגלייכט די אמעריקאנער קולטור מיט דער רוסישער, מוז ניט אלע מאל קומען די בכורה דער ערשטער. ווער רעדט שוין, אז מען זאל זי וועלען ערנסט א פערגלייך־טהאן מיט דעם קלאס פון די איצטיגע קולטורען, — מיט דער דייטשער, וואס האט אויף יעדען געביעט פון דעם מענשליכען שאפען ארויס־געבראכט ערשט־קלאסישע זשעניען, וועלכע האבען דערגרייכט די גאר העכסטע שפיצען פון דעם איצטיגען מענשליכען קאנען! און פון דעסטוועגען האבען מיר געזעהן, אז גראד די דייטשען ווערען

מבולבל פון דער אַמעריקאַנער קולטור, פערליערען דאָ זייער קרעפּ־טיגען שטאַם און אַרטען דאָ אויס אין אַ קריך־פּלאַנץ.

איך וועל געוויס צוגעבען, אַז די מאַסען־קולטור פון אַמעריקע איז אין אַלגעמיין אַ סך אַ העכערע, איידער די מאַסען־קולטור פון יעדען אַנדער פאָלק אין יעדער אַנדער לאַנד. אָבער ווער וועט דען זאָגען, אַז אויך זי איז העכער אין אַלע פּרטים, און אַז די פעלקער נעהמען איבער נאָר דאָס בעסטע פון איהר און לאָזען אָן אַ זייט איהרע חסרונות?

עס קאָן זיין, אַז אין אייניגע פעלען קומט אַזאַ פּראָצעס באמת פאָר. עס קאָן זיין, אַז אין דער צוקונפט וועט דער דאָזיגער פּראָ־צעס פון בערייכערן די אייגענע קולטור מיט אַלץ, וואָס איז קלוג, גערעכט און שעהן אין דער אַמעריקאַנער קולטור, אָננעהמען נאָך שטאַרקערע מאָסען. אָבער אויב דער דאָזיגער זיעג פון העכערע קולטור־ווערטהען איבער ניעדריגערע וואָלט שוין איצטער גע־הערשט אין דעם אַמעריקאַנער אַסימיליאַציאָנס־פּראָצעס, וואָלטען מיר בשום אופן ניט געהאַט ניט קיין מעלטינג־פּאָט און אויך ניט קיין פעלקער־קאַלטען.

איך וויל, איהר זאָלט זיך אַ ביסעל מעהר אויפמערקזאַם אָפּ־שטעלען אויף דעם פּונקט. טראַכט איהר זיך אַריין אַ ביסעל טיע־פער אין דעם ענין, מוז אייך ווערען קלאָר, אַז אויב די פעלקער וואָלטען באמת געוואָלט אַריבערנעהמען אין זייער לעבען נאָר דאָס גוטע און גערעכטע און שעהנע פון דער אַמעריקאַנער קולטור, וואָלט יעמאָלט יעדעס פאָלק בעדאַרפט מאַכען זיין אייגענעם אויסבייט, זיין אייגענעם איבערבוי פון דער קולטור. עס וואָלט פון זיין אייגענער קולטור אַרויסגעוואָרפען נאָר דאָס שוואַכע, שעדליכע, אָבגעלעבטע. דערפאַר וואָלט ער אָבער געמוזט לאָזען אין איהר דאָס געזונדע און שעהנע, דאָס, וואָס קאָן אויסהאַלטען אַ פערגלייך מיט דער אַמעריקאַנישער און וואָס קאָן זיך פערענטפערן פאַר דעם פאָרום פון מענשליכען שכל, יושר און שעהנקייט, ד. ה., איבער־לאָזען כמעט ווי אומבעריהרט אַ גאַנץ היבשען טייל פון דער איי־גענער קולטורעלער וועלט. אין אַזאַ פאַל וואָלט דער רוס, צום ביישפּיעל, גאַנץ געוויס געמוזט אויסוואָרצלען פון הארצען, לאָמיר זאָגען, די לאָיאַליטעט צו דעם צאַריזם און די טויזענטער אָבער־

גלויבענס פון זיין רעליגיע, אבער בשום אופן ניט אוועקווארפען זיין שעהנע און רייכע שפראך, אבער בשום אופן ניט פערגעסען זיינע פושקין'ס און לערמאנטאוו'ס, דאסטאיעווסקי'ס און לאוו־ראוו'ס. סוף־כל־סוף וואלטען מיר, אין דעם פראצעס פון בעריי־כערן די אייגענע קולטור מיט די בעסטע עלעמענטען פון דער אמע־ריקאנער, בעקומען א גרויסע צאהל פון נייע זעלבסטשטענדיגע אמעריקאנער קולטורען, — דייטש־אמעריקאנישע, פראנצויז־אמע־ריקאנישע, אידיש־אמעריקאנישע, — וואס וואלטען יעדע איינע, ווי א זעלבסט־שטענדיגער בוים, געוואקסען אין הימעל אריין און וואלטען זיך בשום אופן ניט געקאנט צונויפפלאנטערן אין קאל־טענעם פון קריך־פלאנצען.

ניין! ניט די העברעע קולטור טריאומפירט אין דער אסימי־ליאציאן פון פעלקער, נאר די ה ע ר ש ע נ ד ע. איך וויל אייך דערצעהלען א קליינינקע מעשה'לע פון דער אידישער אסימיליא־ציאן אין גאליציען, וואס איליוסטרירט אויסגעצייכענט דעם דא־זיגען „געזעץ". אין גאליציען איז אמאל די רעגיערונג געווען אין דייטשע הענד און די געבילדעטע געזעלשאפט איז געווען דורכגע־זאפט מיט דער דייטשער קולטור. די אידישע פראגרעסיווע אינטע־ליגענץ, — אגב, די אסימיליאציאנס־פעהיגסטע שיכט פון אלע בעפעלקערונגען פון דער גאנצער וועלט, — איז, פערשטעהט זיך, צוגעשטאנען צו דער דייטשער קולטור מיט הארץ און זעעל. די גע־בילדעטע אידען האבען אויפגעהערט צו זיין אידען און זענען גע־ווארען דייטשען. איהר קאנט זאגען, דאס איז דער שעהנסטער בעווייז, אז די העברעע, די דייטשע קולטור האט געמוזט ארוס־שטופען די „ניעדריגערע", די אידישע. אבער — ציהט־אויף א ווייל'ע! דורך א פאליטישען דרעה איז די רעגיערונג אין גאליציען איבערגעגאנגען פון די דייטשען צו די פוילען. און — וואס פאר־סירט? די „דייטשען פון דער מאזאאישער קאנפעסיאן" זענען איבער א נאכט געווארען פוילען. דעם נ ע ק ס ט ע ן שבת נאך דעם איבערקעהר האט דער ראבינער, וואס האט אין דער „דייט־שער" שוהל ביז אהער געפרעדיגט אין דייטש, שוין גענומען פרע־דיגען אין פויליש. צו יענעם גאטעס־דיענסט איז אין דעם טעמ־פעל געקומען אויך דער נייער פוילישער שטאטהאלטער פון גאלי־

ציען און האָט נאָך דער פּרעדיגט זעהר שעהן געדאַנקט דעם ראַבינער פאַר דער הנאה, וואָס ער האָט איהם פערשאַפט. „אמת, האָט ער געזאָגט, איך האָב פון דער פּרעדיגט גאָר נישט פערשטאַנען, אָבער מיר האָט זיך קיינמאָל ניט געגלויבט, אַז ה ע ב ר ע אַ י ש זאָל קלינגען אַזוי שעהן!" — אַזאַ פּויליש איז דאָס געווען...

די מעשה'לע האָט מען מיר דערצעהלט אין לעמבערג, און עס קאָן זיין, אַז זי שטימט ניט אין גאַנצען מיט דעם היסטאָרישען אמת, אָבער — סי נאָן ע וועראָ ע בען טראָוואַטאָ. אַ כאַראַקטעריסטישערען אַנעקדאָט קאָן מען כלעבען ניט אויסטראַכטען. ביי די געבילדעטע אידען פון גאַליציען איז די דייטשע קולטור איבעראַ־נאַכט איינגעשלונגען געוואָרען פון דער פּוילישער, — און, ווער וועט האָבען די העזה צו זאָגען, אַז די פּוילישע קולטור שטעהט העכער פאַר דער דייטשער?

נאָך אַ מאָל! דער סוד פון דער אַסימילאַציע ליעגט ניט אין דער גבורה פון דער העכערער קולטור, נאָר אין דעם נצחון פון דער ה ע ר ש ע נ ד ע ר. און די הערשענדע קולטור טריאומפירט דערפאַר, ווייל זי האָט די מאַכט אין די הענד אונטערצוקויפען אַ שוואַכע נשמה און איינצושפּאַנען זי אין איהר טריאומף־וואָגען. אַ סך, אַ סך אומשטענדען העלפען איהר דאָס צו טהאָן דאָ אין אַמעריקע.

קודם כל פאָהרט אַהערצו דאָס רוב אַ מאַסען־מענש. די סטאַטיסטיק בעוויזט, אַז דער פּראָצענט פון אינטעליגענטען איז זעהר קליין אין דער אַמעריקאַנער אימיגראַציע. דער מאַסען־מענש האָט אָבער קיין כחות ניט צו פערטיידיגען זיין שפּראַך און זיין קולטור, ווי שטאַרק עס זאָל ביי איהם ניט זיין די נאַטירליכע ליעבע צו זיי. שפּראַך און קולטור זענען צאַרטע פלאַנצען, וואָס פערלאַנגען אַ שטענדיגען אומגאַנג, אַ בעוואוסטען, ליעבע־פולען גידול, ביז זיי קרעפטיגען איין זייערע וואָרצלען אין באָדען, ביז זייער שטאַם גלייכט זיך אויס און קאָן וואַקסען אַליין אין דער הויך. פעלקער אָהן אַן אייגענער אינטעליגענץ האָבען דעריבער זעהר קליינע שאַנסען אָבצוהיטען און אויסצוצייטיגען זייער אייגענע קולטור, אויב זי ווערט פערוואָרפען ווי אַ קליינינקער אינזעל אין אַ פרעמדען ים. אַ חוץ דעם איז ביי דעם מאַסען־מענש די אייגענע שפּראַך און

קולטור פון זעהר אַן אָרעמען אינהאַלט. עס איז צום ביישפיעל בעוויעזען געוואָרען, אַז אַ סך דייטשע פויערים ווייסען פון זייער אייגענער שפּראַך ניט מעהר, ווי אַ דריי ביז פינף הונדערט ווערטער. און וואָס קאָן ער ווייסען פון זיינע לעסינגס און שילערס און געטהעס און קאַנטס און העלמהאָלץ'ס און וואַגנערס, — פון יענע גרויסע בערג־קעיטען, מיט די צאָהלרייכע, אייביג גלענצענדע באַרג־שפּיצען, וואָס רופט זיך אָן די דייטשע קולטור! דער קולטורעלער האָריזאָנט פון יעדען מאַסען־מענשען איז איינגעוויקעלט אין אַ געדיכטען נעפעל, וואָס לאָזט איהם זעהן נאָר אַן אום־קרייז פון אַ פוס דריי אַרום זיך. און אין יענעם נעפעל בלייבען פאַר איהם אויף אייביג פערבאָרגען זיינע אייגענע גלענצענדע באַרג־שפּיצען. דער שפּאַסהאַפּטער איינפאַל, אַז אַ רוסישער פויער זאָל קאָנען פערגלייכען זיינע דאָסטאָיעווסקי'ס מיט די אַמעריקאַנער פּאָו'ס, איז דעריבער שפּאַסהאַפּט, ווייל בפועל קאָן גאָר דעם רוסישען מוזשיק ניט אַרויף אויפ'ן זין אַזאַ פערגלייך: די דאָסטאָיעווסקי'ס ווי די פּאָו'ס ליעגען אַ סך העכער, איידער זיין גייסטיגער האָריזאָנט. דער איינציגער מאַטעריאַל צום פערגלייך בעשטעהט אפשר פאַר איהם נאָר באמת אין דער רוסישער „וואָדקאַ" און דעם אַמעריקאַנער „וויסקי" און עס איז אפשר גענוג, אַז די „וויסקי" זאָל גובר זיין די „וואָדקאַ", כדי די אַמעריקאַנער קולטור זאָל ביי איהם גובר זיין די רוסישע.

און דערצו ווייס נאָך גאָר ניט דער מאַסען־מענש, וואָס פאַר אַ רייכען שאַץ פון מענשליכען גליק, וואָס פאַר אַ שעהנעם, גייסטיגען, מענשליכען לעבען יעדעס פאָלק בעזיצט אין זיין אייגענער קולטור, און איהם קומט גאָר ניט אַרויף אויפ'ן זין צו שטרעבען נאָך יענעם שאַץ, ווייל... נו — איך דאַרף אייך ניט דערקלעהרען, פאַר וואָס. איהר ווייסט אַלע, אַזוי גוט ווי איך, אַז פאַר דער גרעסטער מאַיאָריטעט פון דער איצטיגער מענשהייט קאָן, אַ דאַנק די איצטיגע עקאָנאָמישע אומשטענדען, נאָך גאָר ניט שטעהן פאַר די אויגען די פראַגע וועגען אַ שעהנעם גייסטיגען מענשליכען לעבען. אַלע נערוועז פון דער נשמה זיינען אָנגעוועהטיגט אויף איין איינציגען פונקט: אויף דער דאגה וועגען דעם לעבען איבערהויפּט. און אויב ס'איז נויטיג, כדי מעהר אָדער וועניגער גליקליך צו פער־

ענטפערן דעם גרויסען הארטען לעבענס־פּראָבלעם פון דאגת חיונה; אויב ס'איז אין דעם טאָג־טעגליכען קאַמפּף פאַר אַ שטיקעל טרוקען ברויט נויטיג אין גאנצען אויסצושפּייען די אייגענע נשמה, קאָנט איהר ניט פערלאַנגען פון דעם מענשען, דעם אָרעמען בעשעף, ער זאָל זיך מוסר נפש זיין פאַר אידעאַלען, וואָס פון זייער ווערטה האָט ער נאָך ניט קיין ברעקעל השגה: ער וועט זיין אייגענע נשמה גאַנץ בעשטימט אויסשפּייען. און אויב אַנשטאָט אַ שטיקעל טרוקען ברויט, גיט מען נאָך איהם ברויט מיט פּוטער און אויב צו דעם ברויט מיט פּוטער גיסט מען נאָך אריין אין איהם, אין דער לעדיגער כלי, אַ פּאָר קוואָרט אַמעריקאַנער גאַסען־קולטור, — איז שוין גאָר קיין חדוש ניט, וואָס פון דער נאַטירליכער ליעבע צו דער אייגענער שפּראַך און דער אייגענער קולטור, פון דעם נאַטירליכען זעלבסט־ערהאַלטונגס־טריעב, וואָס וואוינט אין יעדען פאָלק, ווי אין יעדען לעבעדיגען מין אויף דער וועלט, בלייבט ביי איהם ניט איבער קיין שפּור, אָדער וואָס זי ווערט אַבגערוקט אזוי ווייט אין אַ ווינקעל, אז זי ליעגט אפשר ערגעץ וואו אַ צונויפגעדרעהטע אין דרייען אין דער פאָרם פון אַן אָהנמעכטיגער האַלב־בעוואוסטער בענקשאַפט נאָך עפּעס אַ שעהנעס, וואָס איז אַ מאָל געווען, אַבער וואָס קאָן שוין מעהר ווידער ניט זיין אין זיין לעבען. וואָס ערעמער אין אייגע־נער קולטור די אריינגעפאָהרענע מאַסען זיינען, אַלץ לייכטער מוז זיין צו „אַמעריקאַניזירען" זיי. מען דאַרף זיי פּשוט אונטער־שטעלען אונטער דעם קראַנט פון „אַמעריקאַניזאַציע", אַבדרעהען דעם קראַנט און לאָזען זי פליסען ווי אין אַ לעדיגען צעבער.

די אַבשוואַכונג פון דער קראַפט און דעם ווילען צו אַן אייגע־נעם נאַציאָנאַלען לעבען איז צונויפגעבונדען ביי די אריינגעפאָה־רענע מאַסען נאָך מיט אַן אנדער זעהר וויכטיגען מאָמענט. די טיילען פון אַ פאָלק, וואָס קומען צו פאָהרען אהער אין אַמעריקע, קומען ניט ווי טיילען פון אַ פאָלק, וואָס זוכען אַ פרייען פּלאַץ, וואו צו לעבען, ווי אַ פאָלק; זיי קומען ווי איינ־צעלנע אינדיווידוען, וואָס האָבען קודם כל אין זינען זייער אייגענע אינדיווידועלע עקזיסטענץ.

אַ ביישפּיעל וועט אונז קלאָר מאַבען, וואָס פאַר אַ בעדייטונג דאָס האָט פאַר אונזער ענין.

שטעלט אייך פאָר, אַז אַ וועלכע עס איז טעררעסטרישע קאַטאַסטראָפע וואָלט פערניכטעט — זאָל גאָט אויסהיטען! — דעם גרעסטען טייל פון דעם דייטשען לאַנד און דעם דייטשען פאָלק, — עס נעהמט דורך אַ שוידער, ווען מען דענקט, וואָס פאַר אַן אומגליק דאָס וואָלט געווען פאַר דער מענשהייט! — און דער קליינער איבערבלייב פון דעם דייטשען שטאַם, ניט צאָהלרייכער איידער די דייטשען אין אַמעריקאַ, וואָלטען געדאַרפט פערלאָזען דאָס לאַנד און זוכען זיך אַן אַנדער היים, ווייל די אַלטע היים שטעהט אין סכנות אין גאַנצען צו פערשווינדען. גלויבט איהר ניט, אַז די דעפּוטאַטען זייערע, וואָס וואָלטען געקומען צו אונז פיהרען מיט אונזער רעגיערונג פערהאַנדלונגען וועגען אַבטרעטען זיי אַ שטיקעל פרייע ערד פון אונזער גרויסען לאַנד, וואָלטען געזעהן צו פערוואָרענען זיך אַזוי, אַז זייער דייטשע קולטור, וועמען אַ גרויזאַמער שיקזאַל האָט ארויסגעשלעפּט דעם באָדען פון אונטער די פיס, זאָל קאָנען פריי און מעכטיג וויטער בליהען אונטער דעם אַמעריקאַנער הימעל? גלויבט איהר ניט, אַז דאָס גאַנצע אַמעריקאַנער פאָלק וואָלט מיט אָפענע אָרעמס אויפגענומען דעם איבערבלייב פון דער גרויסער דייטשער נאַציע, וואָלט זיי אָנגעוויעזען דאָס בעסטע פון דעם ניטבעזעצטען לאַנד, מיט דעם איינציגען תנאי, פערשטעהט זיך, אַז זיי זאָלען פּ אָ ל י ט י ש ווערען אַ טייל פון דער אַמעריקאַנער נאַציע, אַז זיי זאָלען, ווי אַלע אַמעריקאַנער בירגער, זיין מיט'ן גאַנצען הארצען איבערגעבען צו די אַמעריקאַנער פרייהייטס־אינסטיטוציאָנען? גאַנץ געוויס, וואָלטען די דייטשען געזוכט אַזעלכע לעבענס־בעדינגונגען, וואָס זאָלען ניט שטעלען אין סכנה דעם וואַקסטום פון זייער קולטור, און גאַנץ געוויס וואָלטען די פעראייניגטע שטאַאטען גאָר נישט ניט געהאַט אַנטקעגען דעם, אַז דאָס דייטשע פאָלק זאָל בלייבען אַ פאָלק, אַ טייל פון דער אַמעריקאַנער פּאָליטישער נאַציע, און וויטער בערייכערן די מענשהייט מיט די וואונדערפולע פּראָדוקטען פון זיין דייטשען זשעניע.

דער זעלבסט־ערהאַלטונגס־טריעב פון דעם דייטשען פאָלק און דער רעספּעקט פון דעם אַמעריקאַנער צו דעם דאָזיגען זעלבסט־ערהאַלטונגס־טריעב וואָלטען ארויסגעבראַכט יענעם גרויסהערציגען, מענשליכען אָבמאַך. אָבער דער נאַציאָנאַלער זעלבסט־ערהאַל־

טונגס־טריעב שלאָפט ביי יעדען אינדיווידיאום יעמאָלט, ווען די עקזיסטענץ פון זיין פאָלק שטעהט ניט אין סכנה. דער דייטשער אינדיווידואום, וואָס פערלאָזט איצטער זיין לאַנד, וויים גאַנץ גוט, אַז זיין פאָלק בלייבט אין גאַנצען, אַז זיין קולטור וועט בליהען אויך אָהן איהם; אַז נאָר איהם, דעם אינדיווידואום, האָט געטראָפען דער אומגליק, וואָס ער מוז פערלאָזען זיין אייגענע היים, זיינע ליעבע בערג און טהאָלען, וועלדער און פעלדער און זיך לאָזען וואַנדערן אין דער פרעמד. ער נעהמט דאָס אויף, ווי אַ ביטערען גורל און — לאָזט זיך טרייסטען מיט וואָס ער קאָן. ער וויים, אַז ער געהט אין די פרעמד; ער וויים, אַז אין דער פרעמד איז ניט ער, נאָר דער פרעמדער דער בעל הבית, אַז „אין אַ פרעמדען מאַנאַסטיר טרעט מען ניט אריין מיט אַן אייגענעם שולחן־ערוך“, ווי דער רוס זאָגט, אָדער אַז „וועמעס ברויט איך עס, יענעמס ליעד איך זינג“, ווי דאָס איז מסביר דער טייטש.

עס קאָן זיין, אַז די שוואַכע איבערגעבענקייט צו דער אייגענער קולטור, וואָס מיר געפינען דאָ ביי די דייטשען, איז אַ פועל־יוצא פון זייער שטאַרקער נאַציאָנאַלער זיכערהייט, פון זייער בעוואוסטזיין, אַז קיין שד און קיין קאַטאַסטראָפע אין דער וועלט קאָן ניט אויסראָטען זייער מעכטיגען, בליהענדען שטאַם אין דער היים און אַז דאָס דייטשטום קאָן אַ ברעקעל ניט פערליערען, ווען אפילו אַ פאָר מיליאָן דייטש־אַמעריקאַנער זאָלען פערטרונקען ווערען אין דעם אַמעריקאַנער ים; עס קאָן זיין, אַז גראָד דערפאַר זענען דאָ די פוילען, און די פינלענדער, און די וועלשען, און די ליטהועניער, לפי ערך, אַזוי איבערגעבען צו זייער אייגענער קולטור, ווייל זיי פיהלען, אַז אין דער היים איז זי אויך ניט אין גאַנצען זיכער מיט איהר עקזיסטענץ. דער נאַציאָנאַלער זעלבסט־ערהאַלטונגס־טריעב איז ביי זיי אַ סך אויפגערודערטער, איידער ביי דעם דייטשען, ווייל זיי פיהלען, אַז מיט יעדעם נייעם אינזעלע, וואָס זיי בעשאַפען פאַר זייער קולטור, פערשטאַרקען זיי איהר לעבענס־קראַפט, איהר זיין אויף דער ליכטיגער וועלט.

אָבער — ווי געזאָגט, דאָס שפּיעל פון דעם זעלבסט־ערהאַל־טונגס־טריעב ביי די פעלקער אַמעריקאַ'ס איז נאָך דערווייל אַן אויסנאַהם. דערווייל קומט אָהער נאָר דער אינדיווידואום, ווי אַן

אינדיווידואום, וואָס זוכט חיונה און וואָס ווייס, אַז ער וועט דאַר־פען אויסבייטען זיין נשמה אויף די נשמה פון דעם הערשענדען באַלאַבאָס, ווייל „וועמעס ברויט איך עס, יענעמס ליעד איך זינג״.

און ווען ער קומט אַהער, גיט איהם דער הערשענדער באַלאַ־באָס גאַנץ קלאָר צו פערשטעהן, אַז ער האָט ניט געמאַכט קיין טעות אין זיין חשבון. דער הערשענדער גייסט פון דעם איצטיגען אַמע־ריקאַנער לעבען פערלאַנגט, אַז דער איינגעוואַנדערטער זאָל זיך אָבזאָגען פון זיין אייגענעם פאָלק און זיך אין גאַנצען צונויפ־גיסען מיט דעם אַמעריקאַנישען. און אויב ער קאָן דאָס ניט דורכ־פיהרען אין גאַנצען אין זיין אייגענעם לעבען, אויב ער האָט ניט אין זיך די קראַפט און די צופּאַסונגס־פעהיגקייט, זיך אין גאַנצען „אויסצוגרינען״, אין גאַנצען אויסשפּייען זיין אייגענע נשמה, איז לאָז ער לכל הפחות ניט שטערען זיינע קינדער אין זייער „נאַטיר־ליכער״ אַמעריקאַניזאַציע.

דאָס גאַנצע סיסטעם פון דער אָפיציעלער פאָלקס־ערציהונג, וועלכע אַמעריקאַ האָט אויפגעבויט, האָט נאָר איין ציעל אין זין, וואָס גיכער צו אַמעריקאַניזירען דעם גרינעם יונגען דור. די נאַ־טירליכע אויפגאַבע פון יעדער געזונטער פּעדאַגאָגיק — אויסצו־בילדען פרייע, שטאַלצע זעלבסט־שטענדיגע אינדיווידוען, פאַנאַנ־דערצואוויקלען אין זיי אַלע כחות פון דעם גוף און דער נשמה און געבען זיי די מעגליכקייט אַליין אויסצוקלייבען יענעם לעבענס־אידעאַל, וואָס וועט זיי געפעלען בעסער פאַר אַלע, — אָט די נאַ־טירליכע אויפגאַבע ווערט אין גאַנצען אָבגערוקט אַן אַ זייט און אַנשטאָט איהר ווערט אַרויסגערוקט אַן אַנדער ציעל — די אויס־בילדונג פון אַמעריקאַנער בירגער, פון הייסע פּאַטריאָטען, וואָס זאָלען גלויבען, אַז העכער, איידער אַמעריקע, אָדער אַמעריקאַנישע קולטור קאָן גאָר אויף דער וועלט ניט זיין; אַז פון אַלע לענדער איז דאָס בעסטע לאַנד — די פעראייניגטע שטאַאַטען; פון אַלע שפּראַכען איז די שעהנסטע שפּראַך — ענגליש, — אַ שאָד נאָר, וואָס זי רופט זיך ענגליש און ניט „יונייטעד־סטייטס״; פון אַלע פּאָליטישע און סאָציאַלע אינסטיטוציאָנען זענען די גערעכטעסטע די אַמעריקאַנישע; פון אַלע מענשליכע העלדען פערדיענען די גרעסטע בעוואונדערונג נאָר די העלדען פון דער אַמעריקאַנער גע־

שיכטע, — דאָס איז אייגענטליך דער גרונד־געדאַנק, וואָס ווערט אריינגעפּומפּט אין די יונגע מוחות פון דעם גרינעם דור. און דאָס ווערט געטהאָן אויף אַ ריין מעכאַנישען אופן, פאַר אַלע קינדער פון אַלע פעלקער אויף דעמזעלביגען שטייגער.

די אַמעריקאַנער פאָלקס־שול פּראָדוצירט פון אַלע פעלקער איין איינציגע אַרט „דעזשיירעבל עמעריקענס" (געווינשטע אַמערי־קאַנער), ווי די פליייש־פאַבריקען פּראָדוצירען „דעזשיירעבל" פראַנק־פורטער וואורשטלעך. מען נעהמט פליייש פון כל המינים, צומאָלט עס אין דער מאַשין צו אַ גלייכאַרטיגער, ווייכער, גליטשיגער מאַסע און מען שטאָפּט עס נאָך דעם אריין אין לעדיגע הייטלעך. פון איין זייט מאַשין דרעהט מען און פון דער אַנדערער שיטען זיך וואורשטלעך אָהן אַ צאָהל, אַלע פון דערזעלביגער גרויס, דערזעל־ביגער פאַרב און דעמזעלביגען טעם און ריח.

און האַנד אין האַנד מיט אָט דעם קלאָר אויסגעשפּראָכענעם אַמעריקאַנער שאָוויניזם געהט אריין אין די יונגע מוחות און הער־צער אַ ביטערער האַס און אַ טיעפע פעראַכטונג צו אַלץ, וואָס איז ניט אַמעריקאַניש, צו אַלץ, וואָס די עלטערן — די גרינהאָרנס — האָבען מיטגעבראַכט פון דער פרעמד: צו זייער שפּראַך, זייערע זיטען און מנהגים, זייער בליק אויף די ציעלען און די אידעאַלען פון דעם מענשליכען זיין.

דאָס אָבזאָגען זיך פון דער אייגענער קולטור, פון דער אייגע־נער פאָלקס־געשיכטע מיט איהרע העלדען און איהרע מענשליך־גרויסע טהאַטען ווערט אין אַמעריקא פערלייכטערט אויך דורך יענער לעבענס־אַנשויאונג, וואָס האָט אין די לעצטע פאַר דורות כמעט אין גאַנצען דורכגעדרונגען דאָס אַמעריקאַנער לעבען. פון פיעלע ווערט זי אָנגערופען „מאַטעריאַליזם" און „דאָלאַריזם". זי דאַרף אָבער ריכטיגער הייסען: „אינדוסטריאַליזם" און „סוק־סעסיזם".

ס'איז לײדער אונמעגליך פאַר מיר איצטער אריינצולאָזען זיך באריכות אין אַ דערקלעהרונג, ווי אַזוי די דאָזיגע לעבענס־אַנשוי־אונג איז דאָ אויסגעוואַקסען אין די לעצטע פאַר דורות און אין וואָס בעשטעהט זיין ריכטיגער מהות. לאָזט מיך נאָר בקיצור זאָגען,

אַז איך גלויב איבערהויפּט ניט אין „מאַטעריע“, ניט ווי אין אַ פּרינציפּ פון נאַטור־וויסענשאַפטליכע דערקלעהרונג, ניט ווי אַ פּרינציפּ, וואָס זאָל דערקלעהרען געזעלשאַפטליכע ערשיינונגען.

ווי דער פילאָסאָפישער מאַטעריאַליזם אין דער נאַטור־וויסענשאַפט, אַזוי איז אויך דער פּראַקטישער מאַטעריאַליזם פון דעם געזעלשאַפטליכען לעבען, אין תוך אַריין, אַן אידעאַליזם, וואָס האָט פערלאָרען דעם קאָפּ, פערבלאָנדזשעט פון וועג און פערקראָכען „קיין בויבעריק“. עס איז דעריבער אַ גרויסער טעות, ווען מען מיינט, אַז די נשמה פון דעם „דאָלאַריסטישען“ אידעאַל בעשטעהט נאָר אין דעם יאָגען זיך נאָך דעם דאָלאַר און נאָך יענע מאַטעריעלע הנאות פון דעם לעבען, וועלכע מען קאָן פאַר דעם דאָלאַר קויפען.

נעהמט צ. ב. אַזאַ מענשען ווי דער פערשטאָרבענער מיליאָנער ראַדזשערס פון דער „סטענדערד אָיל קאָמפּאַני“, וואָס האָט איבערגעלאָזען נאָך זיך אַ ירושה פון איבער זעכציג מיליאָן דאָלאַר. ער האָט געפונען אַ פריה־צייטיגען טויט דערפאַר, ווייל ער האָט ניט געפאָלגט די דאָקטוירים, וואָס האָבען געפאָדערט, ער זאָל װעניגסטענס אויף אַ פּאָר וואָכען אַוועקגעהן פון זיינע געשעפטען און אויסהיילען דעם צוריטעטען מצב פון זיין געזונד. טריי צו זיין מיסיע „מאַכען־געלד“ איז ער געשטאָרבען אַ כמעט־העלדישען טויט, ווי אַ סאָלדאַט אויף דעם שלאַכט־פעלד, האָבענדיג נאָר איינס אין זינען, ווי אַזוי צו פערגרעסערען זיין אַזוי שוין קאָלאָסאַלען פערמעגען. טראַכט זיך אַריין אַ ביסעל טיעפער אין דעם זין פון אַ ראַדזשערס׳ לעבען און שאַפען און איהר וועט צו דער עהרע פון דער מענשליכער נאַטור געפינען, אַז אַפילו אין אַזאַ „מאָנעי־מעקינג מעשין“, ווי דער פערשטאָרבענער ראָדזשערס איז געוועזן, האָט ערגעץ וואו געגליהט אַ פונק פון יענער משוגעת, פון יענער, לאָזט מיך זאָגען, הייליגער משוגעת, וואָס כאַראַקטעריזירט יעדען אמת׳ען אידעאַליזם.

אָנזאַמלען גרויסע רייכטימער איז פאַר דאָס רוב אַמעריקאַנער אַן א י ד ע אַ ל, אַ מין רעליגיע, וואָס פערלאַנגט קרבנות פון דעם, וואָס דיענט איהר. און דער, וואָס איז בעקאַנט מיט דער געשיכטע פון די מענשליכע אידעאַלען אין דעם סוף אַכטצעהנטען און דעם אָנהויב נײַנצעהנטען יאָהרהונדערט, וועט זיך ניט וואונ־

דערן, וואָס אזא אידעאַל האָט גראַד געמוזט אויסוואַקסען אין אַמע־ריקע.

אין איינעם מיט דעם אויפבליהען פון דער וועלטליכער קולטור אין איהר קאַמפף אַנטקעגען דער רעליגיעזער מאַכט, וואָס האָט געזעהן דאָס העכסטע לעבענס־ציעל אין די דאגות וועגען אַ יענער־וועלט מיט אַ לעבען נאָכ׳ן טויט אין גן־עדן אָדער גיהנים, האָט געמוזט אויך אויפבליהען אַ ריין וועלטליכער לעבענס־אידעאַל, וואָס זאָל דאָס העכסטע ציעל פון דעם מענשענ׳ס לעבען זעהן אין דער בעהערשונג פון די נאַטור־קרעפטען און אין דער פּראָדוקציאָן פון מאַטעריעלע גיטער. „אינדוסטריאַליזם" קאָן מען אַ נאָמען געבען אָט די נייע ריכטונג פון דעם מענשענ׳ס שאַפען און שטרעבען.

אָבער אין אייראָפּאַ האָט דער אינדוסטריאַליסטישער לעבענס־בליק קיין מאָל ניט געקאָנט ווערען אין גאַנצען דער הערשענדער, אפילו ווען ביי דער מיטעל־אַלטערליכער, ריין רעליגיעזער לעבענס־אַנשויאונג איז איבערגעבראָכען געוואָרען דער חוט השדרה. אַ חוץ דעם רעליגיעזען אידעאַל האָט אין איהר געהערשט דער מילי־טערישער אידעאַל פון רוים און דער גריעכישער אידעאַל פון „קאַ־לאָקאַגאַטיאַ", דעם האַרמאָנישען אויסבילדען פון דער מענשליכער נשמה, וואָס זוכט איהר גליק אין דעם פרייען שפּיעל פון די אייגענע העכערע מענשליכע קרעפטען.

דער „מיליטאַריזם" און דער „הומאַניזם", — ווי דער ווידער־בעלעבטער גריעכישער אידעאַל האָט זיך גערופען, — האָט געהאַל־טען אין געוויסע גרעניצען דעם ניי־אויפגעקומענעם אינדוסטריאַ־ליסטישען אידעאַל, צו וועלכען עס איז צוגעשטאַנען קודם כל דאָס בירגערטום.

עס קאָן זיין, אַז דער אינדוסטריאַליזם האָט דאָרטען ניט גע־קאָנט אין גאַנצען גובר זיין זיינע קאָנקורענטען, ווייל דאָס בירגער־טום האָט ניט געקאָנט אין גאַנצען אויסראָטען פון לעבען די מאַכט פון דער מיליטעריש־פעאָדאַלער אַריסטאָקראַטיע.

ווי די מעשה איז, אין אַמעריקע איז דאָס געוואָרען אַנדערש.

אַמעריקע איז דאָס איינציגע לאַנד, וואָס איז פריי פון אַ מיליטערישער און אַ פעאָדאַלער אַריסטאָקראַטיע. זי איז *בירגערליך* דורך און דורך. זי, און נאָר זי, האָט — אפשר דער פאַר גופא — געקענט אַריינגעהמען אין זיך אָדער אַרויסברענגען פון זיך דעם ריין־בירגערליכען געדאַנק, אַז די גרויס פון אַ פאָלק ווערט בעשטימט ניט דורך זיינע נצחונות אויף דעם שלאַכטפעלד איבער די איבעריגע פעלקער, אַפילו ניט אין די עראָבערונגען, וואָס אַ פאָלק מאַכט אויף די פעלדער פון דער אינטעלעקטועלער און עסטהעטישער קולטור, נאָר אין דעם גראַד פון פאָלקס־רייכטום, וועלכען אַ פאָלק דערגרייכט אויף דעם פעלד פון זיין אינדוסטריע און האַנדעל. די עקאָנאָמישע אוצרות קאָנען אָנגעזאַמעלט ווערען,— אַזוי לערנט דערזעלביגער בירגערליכער שטאַנדפונקט, — נאָר דורך דעם עקאָנאָמישען קאַמפף פון די אינדיווידוען צווישען זיך, און מוזען בלייבען אונטער דער קאָנטראָלע פון יענע אינדיווידוען, וואָס האָבען זיי דורך זייער קאַמפף געוואונען.

ווי איהר זעהט, איז אַפילו דער ריינער „דאָלאַריזם" אויך אַ רעזולטאַט פון אַ געוויסער גרויסער אידעע, וואָס האָט צו אַ געוויסער צייט געמוזט אויסוואַקסען ביי דער מענשהייט און וואָס האָט געקאָנט פערווירקליכט ווערען אין לעבען אין איהר לאָגישער ריינקייט נאָר ביי דעם אַמעריקאַנער פאָלק.

בעטראַכט מען דעם דאָלאַריזם אין דער פילאָסאָפישער בעלייכטונג, אין וועלכער קאַרל מאַרקס האָט אַוועקגעשטעלט דעם פראָגרעס פון דעם געזעלשאַפטליכען לעבען, קאָן מען לייכט בעווייזען, אַז דער גרויסער וועלט־בעוועגענדער אידעאַל פון דעם בירגערטום — די שטייגערונג פון דעם פאָלקס־רייכטום דורך דעם עקאָנאָמישען קאַמפף פון די אינדיווידוען צווישען זיך און די אינדיווידועלע קאָנטראָלע איבער די מיטלען און די געצייג פון דער געזעלשאַפטליכער פראָדוקציאָן, — אַז אָט די גראַנדיעזע אידעע איז פון איהר זייט אויך ניט מעהר ווי אַ נויטווענדיגער פועל־יוצא פון נאָך אַ סך אַ גראַנדיעזערען פראָצעס אין דער גאַנצער געשיכטע פון דער מענשהייט — דער ענטוויקעלונג פון די פראָדוקטיוו־קרעפטען און דעם בעהערשונגס־קאַמפף, וואָס דער מענש פיהרט אַנטקעגען דער נאַטור. פון דעם שטאַנדפונקט איז קלאָר ווי דער

טאָג, אז דער „דאָלאַריזם“ איז אין תוך אַריין עפּעס מעהר און עפּעס אַ וויכטיגערע זאַך, איידער דעם אינדיווידואום׳ס יאָגען זיך נאָך די קויפליכע הנאות פון דעם איצטיגען לעבען.

ער איז דער אויסדרוק פון דעם א י נ ד ו ס ט ר י אַ ל י ז ם, יענעם שטריך אין דעם מענשליכען פּראָגרעסיווען געדאַנק, וואָס האָט אָבגעקעהרט דעם מענשענ׳ס זין פון די עולם־הבאָ׳ס און יענע־וועלטיגע דאגות, פון די גיהנים׳ס און גן־עדן׳ס נאָכ׳ן טויט, און צוגעווענדט זיין טראַכטען און זאָרגען צו די מאַטעריעלע גיטער פון דער ערד, צו דעם גרויסען פּראָבלעם, ווי אַזוי צו בעהערשען די כחות פון דער נאַטור און מיט זייער הילף אַרויסברענגען וואָס מעהר גשמיות׳דיגע, מיט די הענד אָנצוטאַפּענדיגע חפצים, וואָס זענען נויטיג פאַר דעם לעבען פון דער מענשהייט.

ערגעץ איז דער אידעאַל פון א י נ ד ו ס ט ר י אַ ל י ז ם ניט אַרויסגעקריסטאַליזירט געוואָרען אַזוי קלאָר און ריין, ווי אין דעם אַמעריקאַנער לעבענס־אידעאַל און אין דער אַמעריקאַנער טאָג־טעגליכער פּראַקטיק.

מען דאַרף אָבער ניט פערגעסען, אז אויך דאָ האָט זיך דעם מענשענ׳ס נאַטור ניט געלאָזט אין גאַנצען איינשפּאַנען אין דעם דיענסט פון דער מאַטעריעלער פּראָדוקציאָן. ווי הויך דער אַמע־ריקאַנער זאָל ניט שעצען איינעם׳ס נצחונות אויף דעם פעלד פון אינדוסטריע און האַנדעל, — נצחונות, וואָס דריקען זיך אויס אין דער סומע „דאָלאַרס“, וואָס איינער קאָן אַרויסשלאָגען פון זיין אונטערנעהמונגס־גייסט, — גיט דאָך דער אַמעריקאַנער צו, אז מען קאָן זיין „סוקסעספול“ אויך אויף געביעטען, וואָס זענען ניט דירעקט פערבונדען מיט מאַטעריעלע עשירות. אַ „סוקסעס“, ד. ה. אַן ערפאָלג, איז אויך דער, וואָס געווינט מ אַ כ ט איבער זיינע מיט־מענשען און קאָן אויף זיי בעווייזען די קראַפט פון זיין ווילען; און „געקרוינט מיט סוקסעס“ איז אויך יענעם׳ס אַרבייט, וואָס פערשאַפט איהם אַ קלינגענדען נאָמען.

געלד, מאַכט, אַ קלינגענדער נאָמען, — דאָס זענען די דריי פונדאַמענטאַלע ציעלען, וועלכע דער אַמעריקאַנער לעבענס־אידעאַל,

בעהערשט פון דעם ריינעם אינדוסטריאליזם, שטעלט אוועק פאר יעדען איינצעלנעם.

עס ליעגט אין דער נאטור פון אזא אידעאל, אז אין זיין ליכט־שיין מוזען אין גאנצען פערטונקעלט ווערען די אזוי אנגערופענע „העכערע" קולטורעלע ווערטהען פון א פאלק, בעשאפען אויף די אזוי אנגערופענע אידעאליסטישע צווייגען פון דעם מענשליכען ווירקען: די פערטיעפונג אין די מיסטעריען פון דער נאטור און אין די נאך פערבארגענערע סודות פון דער מענשליכער נשמה צו־ליעב קיין אנדער זאך, ווי נאר צוליעב די בעפריעדיגונג פון דעם מענשענ'ס וויסענס־דראנג; דאס זיך אריינלעבען און אריינוועבען אין די געדאנקען פון די מענשליכע דענקער, אין די שעהנהייטס־אידעאלען און אין דער געפיהלס־סימפאניע פון דער מענשהייט'ס דיכטער, אין די עטישע פאדערונגען פון איהרע רעפארמאטארען און נביאים. פון דעם שטאנדפונקט פון „סוקסעסיזם" קאנען די אלע זאכען ניט האבען קיין אייגענעם אינוועניגסטען ווערטה, אויב זיי זיינען ניט ביכולת איינעם צו פערשאפען געלד אדער מאכט אדער א קלינגענדען נאמען. און אויב דורך אנדערע זאכען, — דורך פראדוקציאן פון פרויען־היט, שפיעל־קארטען אדער וויסקי, — דורך דעמאגאגישע פראזען אויף די וואהל־פערזאמלונגען, — דורך די געשיקטקייט און קראפט איינעם צו צובלוטיגען אין א פרייז־פייט, — קאן מען גיכער דערגרייכען דעם „סוקסעס" אין געלד, מאכט און בעריהמטקייט, איז געוויס ניטא קיין גרונד, פאר וואס מען זאל מאכען אזא ווענען פון די העכערע קולטורעלע ווער־טהען אין וויסענשאפט, פילאזאפיע, פאעזיע, קונסט און אין דעם שטרעבען צו מאראלישער פאלקאמענהייט אין דעם אינדיווידועלען און דעם סאציאלען לעבען.

די אידעאלען פון „אינדוסטריאליזם" און „סוקסעסיזם" בעוועגען זיך אויף אזעלכע געביעטען, וואו די בעשאפונגס־קראפט פון דער מענשהייט דריקט זיך אויס כמעט ביי אלע פעלקער אויף איין און דערזעלביגער ארט; וואו דער שכל, ריכטיג אנגעווענדט, מוז ביי אלעמען ארויסברענגען די זעלביגע רעזולטאטען, ווי אין דער מאטעמאטיק און אין דער נאטור־וויסענשאפט, און וואו די ליידענשאפטען, וואס ווערען אויפגעפלאקערט אין דער מענשליכער

ברוסט, — האָב־זוכט, הערשער־זוכט, רוהם־זוכט, — זענען צו עלעמענטאַר, אין זיי זאָל קאָנען אַרויסטרעטען אַ וועלכע עס איז וויכטיגע אינדיווידועלע און ממילא אויך נאַציאָנאַלע פערשיידענקייט. אין דער ממשלה פון דעם „סוקסעסיזם" איז, ווי אין זיין פאָלקאָמענעם היפּך, דעם הימעלס־רייך, ניטאָ קיין נפקא מיניה צווישען דעם „העלענער" און דעם "יודעער". אַלע מענשען ווערען בעטראַכט ווי גלייכע עקזעמפּליאַרען פון איין־און דעם־זעלביגען מין מענש, — דעם מין, וואָס שטרעבט נאָך רייכטום, מאַכט און בערימטקייט.

אין אַ גייסטיגער אַטמאָספערע, וואָס איז דורכגעדרונגען מיט די אידעען פון „אינדוסטריאַליזם" און „סוקסעסיזם", איז ניטאָ קיין פּלאַץ פאַר אַ העכערער ווערטשעצונג פון נאַציאָנאַלע אייגענטימליכקייטען.

אויף אַזאַ'ן אופן געפינען מיר, אַז די ערשיינונג פון דעם „מעלטינג פּאָט" אָדער, ריכטיגער, פון די פעלקער־קאָלטענעס, איז אין דעם אַמעריקאַנער לעבען אַרויסגעבראַכט געוואָרען פון עטליכע אורזאַכען: איינמאָל איז דאָס די ניעדעריגע קולטור פון די מאַסען, וואָס קומען אַהער, זייער לעדיגקייט פון אַ וועלכער עס איז קולטורעלער אַטמאָספערע, וואָס זאָל זיצען טיעף אין זייער נשמה און וואָס זאָל שטרעבען צו אַ פרייער ענטוויקעלונג. דערנאָך איז דאָס דער פאַקט, וואָס די קינדער פון אַ פאָלק קומען אַהער ווי אינדיווידוען, ניט ווי טיילען פון אַ פאָלק. דערנאָך קומט דער אינדוסטריאַליסטישער לעבענס־אידעאַל פון דעם אַמעריקאַנער מיט זיין אָבגאָט, דעם „סוקסעס", וואָס פערטויבט אין זיין געפילדער אַלע שטימען פון דער נשמה און ווירקט אויף יעדען איינעם מיט דער קראַפט פון אַ היפּנאָז, און צום סוף איז דאָס די הערשענדע מאַכט, דער אַמעריקאַנער שאָוויניזם, וואָס קאָן זיך ניט פאָרשטעלען קיין העכערע און בעסערע קולטור־אַרט, איידער זיין אייגענע, און וואָס בויט אויס אַלע זיינע שטאַאַטליכע און געזעלשאַפטליכע אינסטיטוציאָנען אַזוי, אַז דעם „סוקסעס" זאָל קאָנען דערגרייכען נאָר דער, וואָס האָט זיך דורך־און־דורך אַמעריקאַניזירט.

עס פרעגט זיך איצטער: מוזען די אַלע אורזאַכען אַלע מאָל בלייבען ווי זיי זענען איצטער? איז אפשר מעגליך, אַז די טענ־

דענצען, וואס ליעגען אויף זייער גרונט, זאלען זיך אין גאנצען איבערבייטען און ממילא ארויסרופען אין דער אמעריקאנער געזעל־שאפט א גאנץ אנדער שטעלונג צו דעם מעלטינג־פאט? קאנען מיר אפשר אין דעם לעבען גופא שוין איצטער בעמערקען א צייל פון קרעפטען, וואס ארבייטען אויף יענעם איבערבייט?

צוויי פאַרלעזונגען וועגען די צוקונפט פון די פעלקער אין אמעריקאַ

צווייטע פאַרלעזונג

די פאַראייניגטע פעלקער פון די פאַראייניגטע שטאַאַטען.

אין מיין פאַריגער פאַרלעזונג זענען מיר בעקאַנט געוואָרען מיט יענע גרונד־טענדענצען, וואָס רופען אַרויס די אַסימיליאַציע ביי די פעלקער פון אַמעריקע.

מיר האָבען געפונען, אַז מען האָט נאָך קיין רעכט ניט צו רעדען פון אַ ווירקליכער צונויפשמעלצונג פון אַלע פעלקער צו איין פאָלק; דערווייל איז אַמעריקע אַ נאַציאָן, וואָס בעשטעהט, ווי צ. ב. די שווייצערישע און די רוסישע, פון אַ סך פערשיידענע איינצעל־פעלקער. נאָך מעהר, עס איז אפשר נאָך צו פריה צו רעדען פון אַ צונויפשמעלץ־פּראָצעס, אין וועלכען עס ווערען צו־נויפגעגאָסען אין איינעם די וויכטיגערע טיילען פון די וויכטיגסטע פעלקער. דאָס, וואָס מען רופט אָן „מעלטינג פּאָט“, איז, ווען מען בעטראַכט עס אַ ביסעל גרינדליכער און טיעפער, ניט אַן אַמאַלגאַמירונג פון איינצעלנע פאָלקס־טיילען צו איין עטנאָלאָ־גישען אָרגאַניזם, ווי דאָס איז צ. ב. געווען דער פאַל מיט יענע נאָרמאַנישע און אַנגלאָ־סאַקסישע פעלקער־טיילען, וואָס האָבען אַרויסגעבראַכט די ענגלישע ראַסע.

דאָ, אין אַמעריקע, שפּיעלט זיך איצטער אָב אַ גאַנץ אַנדער פּראָצעס, וואָס זיין רעזולטאַט איז ניט קיין נייע איינהייטליכע ראַסע אין פעלקער־פּסיכאָלאָגישען זין, נאָר עפּעס אַזוינס, וואָס קאָן בעסער אָנגערופען ווערען: „אַ קאָלטען פון קריעכפּלאַנצען“. די איינצעל־פעלקער פערליערען ניט זייער אינווענינסטען עטני־שען און פּסיכאָ־פיזיאָלאָגישען עצם, נאָר זיי ווערען אָבגעשוואַכט

אין זייער קראפט צו וואקסען ווי זעלבסט־שטענדיגע בוימער אין דער הויף. זיי דעגענערירען צו „קריעך־פלאנצען“. איין טייל ווינדט זיך ארום, ווי א פּאַראַזיטען־פלאַנץ — אין דעם קולטור־היסטאָרישען זין פון דעם וואָרט — ארום דעם איינציגען, שטארק און מעכטיג אין דער הויך וואקסענדען בוים, ארום דער אמעריקאַ־נער קולטור. אנדערע טיילען ווילען ווינדען זיך איינס ארום דעם אנדערן און פלעכטען זיך צונויף אויף דער ערד אין איין גרויען קנויל, וואָס לעבט קולטורעל נאָר פון יענעם ביסעל זאפט, וועלכען זיינע פּאַראַזיטישע טיילען פיהרען איהם צו. ווידער אַנדערע בלייבען דרויסען פון דער אַמעריקאנער קולטור־אַטמאָ־ספערע, ווענדען אָן זייערע אָבגעשוואַכטע כחות צו וואַקסען זעלבסט־שטענדיג אין דער הויך און קעמפּפען א ביטערען גייס־טיגען קאַמפּף פאר א ביסעל לופט און זונען־שיין.

מיר זענען אויך בעקאַנט געוואָרען מיט יענע גרונד־קרעפטען, וואָס רופען ארויס אין לעבען די „קריעך־פלאַנץ“־טענדענץ.

דאָס איז אין ערשטער ליניע דער קלאָר אויסגעשפּראָכענער ווילען פון דעם באַלאַבאָס פון לאַנד, אז אַלע קינדער פון דעם לאַנד זאָלען בעקומען איין פּנים און אז דער פּנים זאָל דוקא זיין זיינער: זיי אַלע דאַרפען פערליערען זייער אייגענע אָריגינאַליטעט און אויסזעהן ווי ער, אין שפּראַך און קולטור, אין זיטען און מנהגים, אין דעם לעבענס־פיהר און דעם לעבענס־ציעל. דער ווילען פון דעם לאַנד־באַלאַבאָס ווערט ביי איהם פערשטאַרקט דורך זיין איצ־טיגען לעבענס־אידעאַל, דעם אינדוסטריאַליזם, אָדער „סוקסעסיזם“, אָדער גאָר פּראָזאאיש: דאָלאַריזם, וואָס קאָן זיך ניט פּאָרשטעלען, מענשען זאָלען זיין אינטערעסירט אין אַזעלכע „נאַרישקייטען“, ווי די ליעבע צו דער אייגענער פּאָעזיע, צו דער אייגענער שפּראַך אָדער צו א בעשטימטען אָרט לעבען. האָבען ערפאָלג און מאַכען א דאָלאַר קאָן מען לייכטער און שנעלער פאר אַלץ, ווען מען פּאַסט זיך אַריין אין דער דרויסענדיגער אַמעריקאַנער סביבה און דערריי־בער — אוועק מיט די אַלטע גרינע זאַבאַבאָנעס פון יענער זייט ים! עס זאָל לעבען דער אַמעריקאַניזם! דער אַמעריקאַניזם ווערט אויף אַן „אינדוסטריעלען“, „מאַשינאָוועו“ אופן דורכגעפיהרט „פּער דאַמפּף“ אין די פּאָלקס־שולען און אין די ערציהונגס־אַנשטאַלטען,

וואו מען זוכט, דורך א קונציג־אויסגעארבייטען שאבלאן, צו אונטערדריקען די גייסטיגע אינדיווידואליטעט פון א וועלכען עס איז פאלק.

די פעלקער ווידער, וואס וואנדערן אריין אין דאס לאנד, קומער אהער דאס רוב ווי איינצעל־אינדיווידועז, מיט איין דאגה אין קאפ, ווי אזוי צו מאכען א לעבען. אויב זיי האבען אן אינסטינקטיווע ליעבע צו זייער אייגענער קולטור און שפראך, רוהט זי ערגעץ־וואו אומבעוואוסט אין דער נשמה, רופט ארויס אן אונקלארע בענקשאפט נאך א טונקעל־געפיהלטען אידעאל, וואס האט ניט די קראפט ארויסצוטרעטען אין קאמפף פאר זיין פערווירקליכונג אין לעבען. אגב האבען די איינגעוואנדערטע פעלקער זעהר וועניג פון זייער אייגענער היימישער קולטור אין זיך. די נשמה איז ניט דורכאויס אנגעפילט מיט איהם. דאס רוב איז זי במעט אין גאנצען לעדיג פון יעדער קולטור און דעריבער איז ניט שווער אונטערצושטעלען זי אונטער דעם קראנט פון אמעריקאניזאציע, אבדרעהען איהם און לאזען זי אויסגיסען זיך אהין, ווי אין א לעדיגען צעבער.

וואקסט איצטער אויס די שאלה: זענען אט די אלע טענדענצען אייביג? מוזען זיי אנהאלטען אזוי לאנג, ביז פון די פעלקער וועט באמת ניט בלייבען קיין זכר? מ ו ז דער „מעלטינג־פאט“ זיין זייער צוקונפט אין אמעריקע און קיין אנדער אויסוועג איז פאר זיי ניטא? אדער אפשר הויבען זיך אן צו בעמערקען אין דעם לעבען אנדערע טענדענצען, וואס געהען להיפך צו די פריהערדיגע, וואס קאנען אבשטעלען זייער ווירקונג, א דרעהטהאן די אמעריקאנער ענטוויקעלונג אין אן אנדער ריכטונג און ארויסברענגען גאר אן אנדער זאך, איידער דער „מעלטינג פאט“? אפשר איז גאר די פעראייניגטע שטאאטען בעשערט צו בעווייזען דער וועלט די וואונדערבארע ערשיינונג פון פ ע ר א י י נ י ג ט ע פ ע ל ק ע ר אין איין נאציאן, וואס העלפען ברידערליך איינע די אנדערע אין זייער בליהען און וואקסען, וואס היטען אב מיט געמיינזאמע כחות, ווי א שווארץ־אפעל פון אויג, די גרויס און די פרייהייט פון זייער אלעמענס לאנד, ווייל זיין גרויס און זיין פריי־

הייט איז דער ערשטער בעדינג פאַר זייער יעדענס גרויס, פאַר זייער יעדענס פרייע ענטוויקעלונג?

וואוהין קאָן טראָגען דער שטראָם פון דעם אַמעריקאַנער לעבען: צו אַן אַלגעמיינעם צימעס פון דעם „מעלטינג פאַט", וואו יעהער אינדיווידועלער שטריך פון דעם פאָלק ווערט אויסגעלאָשען, אָדער — צו דער פעלקער־פערברידערונג, וואו יעדער פאָלקס־אינדיווידואליטעט ווארפט זיך פאַנאַנדער און ברענגט אַרויס אויף דער ליכטיגער שיין אַלע רייכטימער, מיט וועלכע איהר נשמה איז געבענשט פון דער נאַטור?

דאָס מוזען מיר איצטער בעטראַכטען.

לאָמיר אָנהויבען מיט דעם באַלאַבאָס פון דעם לאַנד און יענעם לעבענס־בליק, וואָס הערשט איצטער ביי איהם.

מען דאַרף ניט זיין קיין צו טיעפער בעאָבאַכטער פון דעם אַמעריקאַנער לעבען, כדי צו בעמערקען, אַז די איינזייטיגע הערשאַפט פון דעם אינדוסטריאַליזם, פון דעם סוקסעס־גאָט הויבט אָן צו פערשווינדען. נייע ווינדען וועהען איצטער אין אַמעריקאַ, פריהלינג־ווינדען. קלאָר ווערט אַרויסגערעדט דער געדאַנק, אַז דער שטאַאַט דאַרף האָבען אין אויג ניט דעם שוץ פון דער אינדוסטריע, נאָר דעם שוץ פון דעם מענשען. איך וויל דאָ מיך ניט אַריינלאָזען אין אַ חקירה וועגען די אורזאַכען, וואָס האָבען אַרויסגערופען אַזאַ ראַדיקאַלען איבערבייט אין די אַנשויאונגען פון אַ סך, אַ סך אַמעריקאַנישע טהוערס; אויך וויל איך ניט אונטערזוכען, אויף וויפיעל ערנסט און טיעף די פיהרער פון דער נייער בעוועגונג פערשטעהען זייערע אייגענע לאָזונגען. פאַר אונז איז גענוג דער פאַקט, אַז אַזאַ בעוועגונג האָט זיך אַריינגעריסען אין דעם אַמעריקאַנער לעבען.

פריהער האָט מסתמא דער נייער אידעאַל אַ לאַנגע צייט געגליהט אונטער דער אַש פון דעם אַלטען און נאָר וועניגע האָבען געשפירט, אַז אַ נייער קוואַל פון וואַרעמקייט און ליכט זאַמעלט זיך אָן ביסלעכווייז אין דער אַמעריקאַנער נשמה. אָבער, הפנים, אַז זיינע פלאַמען האָבען שוין גענומען שלאָגען גאַנץ הויך און שטאַרק, אויב קלוגע פאָליטיקער געפינען דעם מוטה צו פערבינדען זייער פערזענליכען ערפאָלג מיט דעם גורל פון דעם נייעם אידעאַל. דאָס

בעוויזט זייער גלויבען, אז דער נייער לעבענס־בליק האט אלע שאנסען צו געפינען אן אבקלאנג אין די הערצער פון דער גרויסער מאיאריטעט.

און איהר דארפט וויסען, אז פאר אונזער ענין האט דער אידעאליסטישער גלויבען פון א פראקטישען אמעריקאנער פאליטיקער א סך א גרעסערע וואג, איידער דאס וואלט געהאט דער גלויבען פון א פשוט׳ען אידעאליסט. ביי דעם אידעאליסט איז ער קיין וואונדער ניט און ער קאן זיין א רעזולטאט פון יענע צויבער־חלומות, וועלכע זיין נשמה שפינט איהם אויס אין איהר בענקשאפט נאך א רייכערען מענשליכען לעבען. דער פראקטישער אמעריקאנער פאליטיקער איז אבער, — וועניגסטענס, ביז איצט, — געוועזן פריי פון צויבער־חלומות, און אויב אויך זיין נשמה הויבט אן זעהן זעהונגען אויפ׳ן וואהר, איז דאס גאנץ געוויס א קלארער סמן, אז ער פיהלט, ווי אין לעבען איז אויסגעוואקסען א מאכט, מיט וועלכער עס לוינט זיך צו פערבינדען.

איהר שטויסט אייך מסתמא אן, וועמען איך האב דא אין זין. איך רעד דא וועגען יענע פאליטיקער, וואס האבען בעשאפען די נייע גרויסע פארטיי אין דעם אמעריקאנער פאליטישען לעבען, די אזוי אנגערופענע „נאציאנאל־פראגרעסיווע“, און געוויס דארף איך אייך ניט דערקלעהרען, אז איך בין בשום אופן ניט קיין אנ־הענגער פון אט דער נייער פארטיי. עס איז פאר קיינעם קיין סוד ניט, אז דאס בעסטע פון איהרע סאציאל־פאליטישע פאדע־רונגען האט זי אריבערגענומען פון אונזער סאציאליסטישען פראָ־גראם, און אונז וואונדערט א ברעקעל ניט איהר איידעלקייט און בעשיידענקייט, מיט וועלכע זי האט פאר אונז דארטען פארט אי־בערגעלאזען דאס בעסטע. איך נעהם די „נאציאנאל־פראגרע־סיווע“ פארטיי, ווי א סימפטאם פון יענעם אינוועניגסטען אי־בערבייט, וואס קומט איצטער פאר אין דעם עפענטליכען געוויסען פון די אמעריקאנער. לאז זיין, אז ביי א סך פון איהרע אפיציעלע פיהרער קלינגט די נייע אידעאליסטישע שטים ניט גאנץ ריין, נאר צונויפגעמישט מיט ניט גאר קיין אנגענעהמע „אויבער־טענער“. מען טאר אבער פארט ניט פערגעסען, אז צו איהר זענען צוגע־שטאנען א סך באמת עהרליכע און אידעאליסטישע נאטורען, וואס

האָבען זיך ביז אהער געשטיקט אין דער אַטמאָספערע פון דעם הערשענדען „דאָלאַריזם“. און װיפיעל פון זײ זענען פּאָליטיש געבליעבען דרויסען פון איהר! אויך בײ די „אַלטע“ פּאַרטײען געהט איצטער אָן אַ העפטיגער געהרונגס־פּראָצעס, אויך דאָרטען פאָרמירט זיך אין שטילען אַן אַרמעע, װאָס האָט אָנגעשריעבען אויף איהר פאָהן דעמזעלביגען קריעגס־לאָזונג: „הומאַניזם קאָנטראַ דאָלאַריזם“! „די אידעאַלען פון דעם מענשען אַנטקעגען די אינטערעסען פון דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָן“.

עס קאָן ניט זײן איצטער מײן אויפגאַבע, אַרײנצולאָזען זיך אין אַן אָבשעצונג פון דעם, װאָס אַזױנס די נײע פּראָגרעסיװע שטרעמונג קאָן אויפטהאָן פאַר דאָס פאָלק אין די גרעניצען פון דער קאַפּיטאַליסטישער געזעלשאַפט. פאַר די, װאָס האָבען אַרײנגעבליקט אַ ביסעל טיעפער אין די סאָציאַל־פּאָליטישע פּראָבלעמען פון אונזער צײט, איז ניט נױטיג צו דערקלעהרען, פאַרװאָס די אמת'ע פערװירקליכונג אין לעבען פון הומאַניזם, פון מענשליכע אידעאַלען, פון דעם פּשוט'ען מענשליכען יושר קאָן מען ניט ערװאַרטען פון פּאַרטײען און שטרעמונגען, װאָס ציטערן אָנצוגרײפען די װאָרצעל פון די װיכטיגסטע סאָציאַלע צרות, דעם קאַפּיטאַליזם אַלײן. אָבער אויב די נײ־אויסגעװאַקסענע פּראָגרעסיװע עלעמענטען פון דעם לאַנד װעלען זײן לפּחות אַזױ ראַדיקאַל אין זײערע אַנשויאונגען, אַזױ ערנסט אין זײערע שטרעבונגען, װי די בעסטע בירגערליך־ראַדיקאַלע פּאַרטײען פון אײראָפּאַ, האָבען זײ פאַר זיך אַ גרױס פעלד פון טהעטיגקײט, װאָס דאַרף על פּי יושר בעאַרבײט װערען דער עיקר פון זײ: דעם אויסבױ פון דער פּאָליטישער פרײהײט.

יע, אויך די פעראײניגטע שטאַאַטען, די בעריהמטע דעמאָקראַטישע רעפּובליק, איז נאָך גאַנץ װײט פון אמת'ער דעמאָקראַטישער פרײהײט, ניט קוקענדיג אויף אַלע איהרע קאָנסטיטוציאָנעלע גאַראַנטיען. אַזױ װײט, אַז אין אײניגע פּונקטען שטעהט זי אַ סך הינטער דער ענגלישער מאָנאַרכיע, שױן ניט צו פערגלײכען מיט דער שװײצערישער רעפּובליק. דאָס קומט ניט דערפון, װאָס די פּאָליטישע גרונד־געזעצען פון'ם לאַנד זענען װעניג פּראָגרעסיװ. אדרבא, אויפ'ן פּאַפּיער האָבען מיר אײנע פון די

פרייעסטע קאנסטיטוציאנען. עס איז אן אנדער צרה מיט איהר. אויף דעם ארגאניזם פון דער אמעריקאנער פרייהייט זיצט שוין פון לאנג אן א ספרוט, וואס האט זיך איינגעזויגען אין איהר לייב, זויגט פון איהר אוים איהרע לעבענס־כחות און ווערט פעט פון איהר בלוט. דאס איז די פאליטישע קארופציאן, די פאלשטענ־דיגע צולאזענקייט פון די הערשענדע פארטייען, וואס שפאנען איין דאס פרייע פאלק אין דעם טריאומף־וואגען פון זייערע פרי־וואטע אינטערעסען. גראד אין די וויכטיגסטע, פייערליכסטע מאמענטען פון דעם לעבען, ווען דער אמעריקאנער בירגער ווערט גערופען אוועקצוזעצען זיך אויף זיין כסא־המלכות און צו נעהמען דעם סצעפטער פון זיין סוואווערענער מאכט אין די הענד, — גראד אין די צייטען פון די וואהלען קומט פאר יענע וואונדערליכע פאסירונג, וואס שטעלט מיט זיך פאר דאס גרעסטע רעטענים אין דעם פאליטישען לעבען פון אונזער לאנד: דאס פאלק, ווי א גוט איינגעדרעסירט פערדעלע, לויפט מיט דעם ערשטען קלונג פון דעם סיגנאל־גלאק, גלייך אין די אלאבליעס פון דער פאליטישער פאר־טיי־מאשין, שטופט אריין זיין קאפ אין דעם יאך און כאפט פריידיג די אייזערנע צוים אין מויל אריין. איך רעד דא ניט פון יענעם טרויעריגען פאקט, וואס קומט פאר אומעדום אין אלע פארלא־מענטארישע לענדער, וואו דאס פאלק קלייבט אוים זיינע אייגענע בעדריקער פאר באלאבאטים אויף זיך, און וואו ער טהוט דאס אין עהרליכער אונוויסענהייט, אין דעם עהרליכען תמימות'דיגען גלוי־בען, אז זיינע בעדריקער זיינען בעפרייער. איך האב דא אין זינען די ספעציעל אמעריקאנישע קרענק, וואס א דאנק איהר איז אויך א גרויסער טייל פון דעם פאלק פאליטיש צופוילט, און וואס ער פערקויפט פאר א ביסעל לינזען זיין מאכט צו מענשען, אין וועמעס עהרליכקייט ער גלויבט אליין ניט. פ ע ר ק ו י פ ט, אדער נאך ערגער, שענקט זי אין גאנצען אוועק אומזיסט צו דעם „פאליטישען".

דער „פ א ל י ט י ש ע ן!" דאס ווארט אליין, אין זיין ווירקליכען אויסטייטש, כאראקטעריזירט בעסער איידער אלץ די געזונקענע מדרגה פון דער פאליטישער קולטור אין אמעריקע. „פא־ליטישען" איז אייגענטליך דער טייטש: „א פאליטישער טהוער".

אין יעדען לאַנד װערט דער נאָמען בעטראַכט, װי אַן עהרענהאַפ־טער טיטעל, און די פּאָליטישע טהוערײ — װי די בכבוד׳סטע, חשוב׳סטע בעשעפטיגונג. איך רעד שױן ניט װעגען אַזעלכע לענדער, װי רוסלאַנד, װאו די פּאָליטישע ארבײט איז אָפט פער־בונדען מיט העלדישקײט און מסירת נפש, װאו דער פרײהײטס־קאַמפּף ציהט צו װי אַ מאַגנעט צו זיך די אײדעלסטע און בעסטע זיהן פון דעם לאַנד. אפילו אין לענדער, װאו דער פּאָליטישער קאַמפּף פון די פּאַרטײען שפּיעלט זיך אָב אין רוהיגערע און פריעד־ליכערע פאָרמען, אויך דאָרטען איז די פּאָליטיק אײנע פון די העכסטע, אויב ניט די גאָר העכסטע, אַרט פון עפענטליכער טהעַ־טיגקײט. יעדע פּאַרטײ, אָנגעהויבען פון די גאָר קאָנסערװאַטיװע אָדער אויסגעשפּראָכען רעאַקציאָנערע ביז צו די רעװאָלוציאָ־נערסטע סאָציאַליסטען, — קאָן אָנװײזען אויף אַ צייל פּאָליטישע טהוערס, — „פּאָליטישענס“, — װאָס רופען ארויס די גרעסטע אכטונג בײ דעם גאַנצען פּאָלק פאַר זײער עהרליכער איבערגעבענ־הײט צו זײערע פּאָליטישע איבערצײגונגען און אָפטמאָל פאַר זײער װיכטיגער קולטורעלער אַרבײט, גראָד אויף אַנדערע ניט־פּאָליטישע פעלדער. קײנעם װעט ניט אַרויף אויפ׳ן זין צו בע־שולדיגען דעם קאַטױלישען רעאַקציאָנער װינדהאָרסט, אָדער דעם ליבעראַלען פּראָפעסאָר װירכאָװ, אָדער דעם סאָציאַליסט פּאָול זינ־גער, אַז פּאָליטיק איז פאַר זײ געװען אַ „ביזנעס“, אַ געלד־גע־שעפט, װי יעדער אַנדערער מסחר, װאָס דאַרף אַרײננאַרען צו זיך דעם קונה. און זײ זענען ניט געװען קײן אױסנאַהם אין דעם פּאַל. דער כלל איז, אַז דער פּאָליטישער טהוער אין אײראָפּאַ, פון די פיהרענדע שטעלען ביז אַראָב צו דעם לאָקאַלען אָרגאַניזאַטאָר און פּראָפּאַגאַנדיסט, איז פערזענליך אַן עהרליכער מענש, װאָס גלױבט תמימות׳דיג אין דעם פּראָגראַם פון זײן פּאַרטײ, װען אַפילו זײן פּראָגראַם זאָל זײן אויפגעבויט אויף די ערגסטע עולות פון אונזער שטאַנדפּונקט און זאָל פערטײדיגען די שעדליכסטע פּריװילעגיעס פון די הערשענדע קלאַסען.

דער „קאַריעריסט“, װאָס בעטראַכט די פּאָליטישע אַרבײט, װי אַ בעשטימטע פּראָפעסיע, איז אַן אויסנאַהם אין אײראָפּאַ. ער קומט פאָר אין די ניעדריגע און מיטלערע שטעלען פון דער אָר־

גאניזאציע, און אויך דא מוז ער טועה זיין ביי זיך אין הארצען פער־בארגען זיין גלייכגילטיגקייט צו די פאליטישע פרינציפען, וועלכע ער פערטיידיגט. ווייל טאמער ווערט קלאר פאר דער עפענט־ליכער מיינונג פון זיין פארטיי, אז ער דיענט איהר נאר צוליעב אייגענע עגאאיסטישע אינטערעסען, אז איהר גלויבען איז איהם אין עצם גאנץ פרעמד, אזוי וועלען איהם ניט העלפען די שעהנסטע טאלאנטען און די גלענצענדסטע פעהיגקייטען: ער וועט מוזען ארויסגעשטויסען ווערען פון איהר. און אפילו אין די ערגסטע פעלען, — ווי צ. ב. אין דעם פאל ב ר י א ן אין פראנקרייך, — וואו א רעוואליוציאנערער סאציאליסט האט פערראטען זיין פרי־הערדיגע פארטיי און האט זיך אריינגעווארפען אין די ברייט־אפענע ארעמס פון דער בורזשואזיע, האט ער וועגען זיין „איבער־בייט אין די אנשויאונגען" געמוזט זיך עפענטליך פערענטפערן. און דער פאל „בריאן" איז דאך באמת אן אויסנאהם־פאל און אלע אקטען וועגען איהם זענען דאך נאך ניט אבגעשלאסען. וויפיעל זענען נאך פאראן עד היום מענשען, וואס גלויבען, אז זיינע נייע, מעהר אדער וועניגער רעאקציאנערע אנשויאונגען, זענען געווארען ביי איהם אן ערנסטער גלויבען; אז אויב עגאאיסטישע מאטיווען האבען געשפיעלט א ראליע אין זיין נייער פאליטישער טהעטיג־קייט, האבען זיי ניט אין גאנצען פערנומען זיין הארץ; און אז אויך אין אט די מאטיווען האט העכער פאר אלץ געקלונגען פאר איהם די דארשט נאך מ א כ ט און ר ו ה ם, כדי ע ר, בריאן, זאל פערטיידיגען די עקזיסטענץ פון דער רעפובליק אנטקעגען איהרע רעאקציאנערע פיינד און פערזיכערן איהר די פרייע אינ־וועניגסטע ענטוויקעלונג.

גאנץ אנדערש איז אמעריקא. דא איז דאס ווארט: „פאלי־טישען", — א טיטעל, מיט וועלכען מען האט אומעטום א רעכט שטאלץ צו זיין, — כמעט ווי א בעליידיגונג, כמעט ווי א זידעל־ווארט. מיט פאליטיק בעשעפטיגט מען זיך „פראפעסיאנעל", צוליעב פרנסה. די גרויסע פאליטישע פארטייען האבען ניט קיין פרינציפען, אדער זייערע פרינציפען האבען קיין ברעקעל שייכות ניט צו זייער טהעטיגקייט און צו זייער אינוועניגסטען גלויבען. א מוירפי און א ברייען קאנעןביידע געהערען צו דער דעמאקרא־

טישער פּאַרטיי. אַ באַרנעס און אַ לאָפּאָלעט צו די רעפּובליקאַ־נער. וואָס די פּאַרטיי וויל, איז נאָר צו געווינען די שטימען פון פאָלק, אַריינצוכאַפּען אין איהרע הענד די פעטסטע און וויכטיג־סטע שטעלען אין דער מאַשינעריע פון דעם שטאַאַט, און אויס־נוצען זי צוליעב די אינטערעסען, גאָר פּשוט, פון גאַנץ בעשטימטע פּערזאָנען און גרופּען, — אפילו ניט אין די אינטערעסען פון אַ בעשטימטען קלאַס. און אַזוי ווי אין דער דעמאָקראַטישער פּאָ־ליטיק אין אַמעריקע הענגט אין לעצטער ליניע אַלץ אָב פון דעם וואהל־רעזולטאַט ביי דעם שטים־קאַסטען, איז די אויפגאַבע פון דעם „פּאָליטישען", — פון דעם העכסטען ביז צו דעם קלענסטען, — זעהן אַרויסברענגען דעם געווינשטען וואהל־רעזולטאַט אין קאָמונע, שטאַאַט און לאַנד. אַלע מיטלען זענען דערצו דערלויבט, ביז צו אונטערקויפען שטימען אָדער אַרויס׳גנב׳ענען זיי פון דעם שטים־קאַסטען.

ביז צו דער לעצטער צייט איז זעלטען אין לאַנד פאָרגעקומען אַ וואהל, ביי וועלכער די הערשענדע פּאַרטיי אָדער פּאַרטייען זאָ־לען ניט האָבען בעגאַנגען קרימינעלע פערברעכען אין דעם וואהל־פּראָצעס, ניט קוקענדיג, וואָס די דאָזיגע פערברעכענס ווערען „על פּי געזעץ" זעהר שווער בעשטראָפט. דער „פּאָליטישען" איז דער, וואָס מאַכט די דאָזיגע פערברעכענס, אָדער אָרדערט זיי צו מאַ־כען, אָדער ווייס, אַז זיי וועלען צוליעב די אינטערעסען פון זיין פּאַרטיי געמאַכט ווערען.

ס'איז פאַרהאַן אַ גרויסע שטאָדט אין די שטאַאַטען, וועמעס נאָמען איך וועל אייך ניט אויסזאָגען, אַז זי הייסט ניו יאָרק. איז דאָרטען דאָ אַ פּאָליטישע אָרגאַניזאַציע פון אַ געוויסען דיסטריקט, וואָס מאַכט אַלע יאָהר אַ יום־טוב מיט אַ מאַרש איבער די גאַסען און אַן אַרויספאָהר ערגעץ־וואו אין פּאַרק. די גאַס אין דער שכנות, וואו דער פיהרער פון דער דאָזיגער אָרגאַניזאַציע וואָהנט, ווערט בעציערט מיט פאָהנען און לאַמפּיאָנען. אַלע פּאָליטישע טהוערס פון דער דאָזיגער אָרגאַניזאַציע זאַמלען זיך צונויף, שטע־לען זיך אויס אין צייל און מאַרשירען אַרויס צו דעם פּאַרק אונטער די קלאַנגען פון דער מוזיק. זאָגט יעמאָלט דער עולם, מיט אַ גוט־מוטהיגען שמייכעל, אַז פון דעם מאָמענט, וואָס די „פּאָליטישע

טהוערס" האבען פערלאזען דעם דיסטריקט, קאן מען אין איהם זיכער זיין פון גנבות און רציחות... ביז זיי וועלען קומען צוריק...

איז דען א חדוש, אז דער טיטעל „פאליטישען" שטעהט אין דער עפענטליכער מיינונג ניט א סך העכער, איידער דער טיטעל: „פערד־גנב" אדער „ווייסע־שקלאפען־הענדלער"? דער חדוש איז, וואס דאס פאלק, וואס קוקט אויף דעם פאליטישען מיט אזעלכע אויגען, וואס וויים, אז ער וועט טאטען־מאמען פערקויפען פאר א דאלאר, און אז אויב ער קומט אריין אין א שטוב, איז, ווי גרויס זיין ראנג זאל ניט זיין, פארט גלייכער צו בעהאלטען די זילבערנע לעפעל, — דער גרויסער וואונדער איז, זאג איך, וואס דאס פאלק, ניט קוקענדיג אויף דעם, גיט פארט אוועק אין די צייטען פון וואהל זיין צוטרויען און פאליטישע קראפט דעם פאליטישען.

אין דעם פאקט אליין ליעגט דער בעסטער בעוויז, אז ווי הויך די קולטור פון אמעריקא זאל ניט זיין, שטעהט איהר פא־ליטישע קולטור אויף א סך א ניעדעריגערער מדרגה, איידער ביי יעדען אנדערן ציוויליזירטען און פרייען פאלק, און אז קיינע רעפארמען, ווי ערנסט זיי זאלען ניט זיין געמיינט, ווי איבערגעבען די נייע אידעאליסטען זאלען ניט קעמפפען פאר זיי, וועלען ניט קאנען אריינברענגען קיין איין וויכטיגע ענדערונג אין דעם פאלי־טישען לעבען פונ'ם לאנד, כל זמן דאס פאלק וועט געבען דעם „פא־ליטישען" די מאכט אויסצולאכען זיך פון די רעכטען פון פאלק, ד. ה.: כל זמן די פאליטישע קולטור פון די מאסען וועט ניט אויפ־געהויבען ווערען אויף א העכערע מדרגה.

די גרויסע פאליטישע אויפגאבע, וואס ליעגט אויף די אקס־לען פון די אידעאליסטען אין אלע פארטייען, — די ווידערגע־בורט פון דער דעמאקראטיע און די אויסרייניגונג איהרע פון דעם „פאליטישען", — דאס קאן ניט דורכגעפיהרט ווערען אהן א פא־ליטישער און א סאציאל־עטישער ערציהונג פון די מאסען, וואס מוז געפיהרט ווערען אויף א זעהר ברייטען און זעהר טיעפען שטייגער.

אבער דאס פראבלעם פון פאליטישער און סאציאל־עטישער מאסען־ערציהונג פיהרט אונז גלייך צו דעם פראבלעם פון „מעל־

טינג־פּאָט״ און נאַציאָנאַלע קולטור און דערפאַר האָבען מיר זיך אַזוי לאַנג אָבגעשטעלט אויף דעם ענין.

די ערציהונג פון די מאַסען איז ניט די פאָלקס־שול בילדונג, וואוהין דאָס קינד קומט כלומרשט ווי אַ ווייס בלאַט פּאַפּיער, אויף וועלכען דער פּעדאַגאָג קאָן כלומרשט שרייבען אַלץ, וואָס ער וויל, און די פּעדאַגאָגישע רעזולטאַטען קאָנען זיך פּאָליטיש אַרויס־ציינגען ערשט אין אַ יאָהר 15—20 אַרום. די מאַסען, וואָס דאַרפען פּאָליטיש ערצויגען ווערען, זענען דערוואַקסענע, מיט אַ פאַרטיגען כאַראַקטער און מיט אַ געוויסען, שוין אויסגעבילדעטען קולטור־צושטאַנד. אָט דער קולטור־צושטאַנד דאַרף פערבעסערט ווערען שוין, אויב מען וויל, אַז דאָס זאָל האָבען אַ ווירקונג אויף דעם פּאָליטישען מעמד פון דעם לאַנד.

קיינער וועט געוויס ניט לייקענען, אַז צווישען די וועהלענדע בירגער געפינט זיך אַ גרויסער פּראָצענט ניט לאַנג אַריבערגע־קומענע פון דער פרעמד. די וואהל־סטאַטיסטיקע בעשעפטיגט זיך, אויף וויפיעל מיר איז בעקאַנט, זעהר ווייניג מיט דער ראָליע, וואָס די „גרינע״, די איינגעוואַנדערטע פעלקער, שפּיעלען אין איהר. אָבער אַז די שטימען, וועלכע קומען פון דעם אימיגראַנט, זענען אַ וויכטיגער פאַקטאָר אין דעם פּאָליטישען לעבען, דאָס, דוכט מיר, שטעהט אויסער יעדען ספק. און אויך דאָס רעכען איך וועט מען ניט וועלען ערנסט אָבפרעגען, אַז גאָר אַ היבשער טייל פון פּאָליטישער קאָררופּציע קומט אויס אויף דעם חלק פון די איינגעוואַנדערטע מאַסען. ממילא מוז די פּאָליטישע ערציהונג פון דעם דערוואַקסענעם עמיגראַנט — זיין איינס פון די פּראָ־בלעמען פון דער פּראָגרעסיווער פּאָליטיק אין אַמעריקאַ.

קוים וועט מען דאָס איינזעהן, אַזוי וועט אויך מוזען ווערען קלאָר, אַז די אַרט, ווי די פּאָליטישע ערציהונג ווערט איצטער גע־פיהרט, קאָן בשום אופן ניט געבען די געווינשטע רעזולטאַטען. די בעקאַנטשאַפט מיט דער געשריבענער קאָנסטיטוציאָן פון דעם לאַנד, אפילו ווען מען גיט זי די איינגעוואַנדערטע אין דער בעסטער בעלייכטונג פון דעם שעהנסטען דעמאָקראַטישען פירוש אויף איהר אין דער ענגלישער שפּראַך, איז דורכאויס ניט קיין שמירה אַנט־קעגען דער פּאָליטישער צולאָזענקייט און צוקראָכענקייט, וואָס

הערט שוין ביי א גרויסען טייל פון זיי. נאך איידער ער האט זיך אויסגעלערנט צו פערשטעהן גוט ענגליש און אבצושעצען דעם טעקסט פון דער קאנסטיטוציע און דעם דעמאקראטישען פירוש אויף איהר, איז ער שוין פריהער בעקאנט געווארען מיט איהר ווירקליכער „אויטאריזירטער" איבערזעצונג אין דער טאג־טעגלי־כער פראקטיקע פון דעם „פאליטישען".

די פראגרעסיווע פאליטישע אידעען און אנשויאונגען נוי־טיגען זיך אין א טיעפער אויפקלעהרונג, אין אן אינטענסיווער פראפאגאנדא און אגיטאציע צווישען די מאסען. און קודם כל מוז דאס געמאכט ווערען אין ז י י ע ר א י י ג ע נ ע ר ש פ ר א ך, דורך ווארט און שריפט, אויב מען וויל באמת, אז זיי זאלען קאנען אריינדרינגען אין דעם מוח און דאס הארץ. און וואס גרעסער און רייכער די פאליטישע אויפקלעהרונג אין דעם פרעמדען'ס שפראך, איז אלץ בעסער פאר דעם פאליטישען פראגרעס פון דעם לאנד.

דאס אליין געהט שוין גאנץ געווים להיפך צו דער „מעלטינג־פאט" טענדענץ, וואס מוז זעהן, אז די „פרעמדע" שפראכען זאלען וואס ווייניגער געברויכט ווערען, וואס איז פעראינטערעסירט אין זייער פאלקאמענעם פערשווינדען.

אבער ניט אין דעם אליין ליעגט די געפאהר פאר דעם „מעל־טינג פאט". סוף כל סוף איז א געוויסע צאהל ביכער און פאמ־פלעטען, א גאנצע צייל פון פארלעזונגען, קורסען און קלוב־דעבאטען וועגען די וויכטיגסטע פאליטישע ענינים, — אפילו א גאנצע פא־ליטישע ביבליאטהעק אין דער פרעמדער שפראך, — נאך ניט אזא מאכט, וואס זאל קאנען אבשטעלען די רייסענדע ווירקונג פון דער אסימילאציע. אבער דאס איז שוין דער פינגער, וועלכען דאס לעבען מוז געבען דעם „שד" פון נאציאנאליזם, וואס וועט שוין אריינשלעפען צו זיך די גאנצע האנט.

ס'איז א גרויסער טעות, ווען מען מיינט, אז מען קאן לאזען פאנאנדערוואקסען זיך איין צווייג פון דער קולטור, בעת די איבע־ריגע צווייגען איהרע וועלען בלייבען ווי פריהער פער'חלש'ט אדער אין גאנצען פערדארט. די קולטור פון א פאלק איז אן איינהייט־ליכער בוים, און זיין פאליטישער צווייג קאן זיך ניט פאנאנדער־

וואקסען דאָרטען, וואו די וואָרצלען פון דעם בוים שטעקען און פוילען אין דעם זומפּ. כדי צו האָבען אַ געזונטע פּאָליטישע אויפ־קלעהרונג, מוז אויסגעפּאָרשט ווערען, וואָס האלט אויף בכלל דעם ניעדעריגען קולטור־מעמד פון דעם פּאָלק. יענע אורזאכען מוזען אָבגעשוואכט ווערען און אַלע מיטלען מוזען אָנגעווענדט ווערען, כדי דער גאַנצער בוים זאָל בעקומען די נויטיגע שפּייז און פּאַנאַנדערפיהרען זי צו אַ ל ע זיינע צווייגען און ממילא אויך צו דעם פּאָליטישען צווייג.

קאָן דאָס געשעהן, ווען מען מאכט שוין אַפריהער ביי זיך אָב, אַז דער „מעלטינג פּאָט"־אידעאַל טאָר חלילה ניט אָנגעריהרט ווע־רען? האָט דער „מעלטינג־פּאָט", האָבען די אַסימיליאַציאָנס־בעשטרעבונגען אַ וועלכען עס איז חלק אין דעם ניעדעריגען קול־טורעלען מעמד פון דעם איינגעוואַנדערטען פּאָלק?

אַ ביסעלע מעהר זיך אריינגעטראַכט אין דעם ענין, מוז יעדער איינער באַלד אויסגעפינען, אַז ניט נאָר האָט די אַסימיליאַציע אַ היבשען חלק אין דעם פערזומפּטען מעמד פון דער פּאָלקס־קולטור, נאָר אַז איהר חלק איז דער גרעסטער און דער וויכטיגסטער און איז דירעקט צונויפגעבונדען מיט דער מ אָ ר אַ ל י ש ע ר דעגע־נעראַציע פון די מאַסען בכלל און ממילא אויך מיט דער פּאָליטישער צוקראַכענקייט בפרט.

איך וויים, אַז איך ריהר דאָ אָן זעהר אָן אָנגעוועהטיגטען פּונקט און אַז מען דאַרף איהם בעהאַנדלען מיט דער גרעסטער פאָר־זיכט. איך וויים, אַז ווען אין דער פּרעסע אָדער אין די עפענטליכע אויסערונגען פון אָנגעזעהענע, חשוב'ע טהועדס ווערען געמאַכט אַפילו האַלב פערשטעקטע אָנצוהערעניסען וועגען דעם ניט בע־פריעדיגענדען מאָראַלישען צושטאַנד פון די איינגעוואַנדערטע מאַסען, אַזוי געהט דורך אַן אומרוה ביי אַלע זייערע פריינד און פערטיידיגער אין דעם עפענטליכען לעבען; עס טהוט זיך אַ גאָס אַ מבול פון ארגומענטען, פאַקטען און סטאַטיסטישע ציפּפערן, אין וועלכע יענע אָנצוהערענים ווערט אין גאַנצען פערטרונקען, ביז זי, די איבערליאַרעמטע, שפּרינגט ווידער ארויס אין אַן אונ־בעוואכטען מאָמענט.

איך געהער אויך גאַנץ געווים צו די פריינד און פערטיידיגער

פון די איינגעוואנדערטע פעלקער און בין פרינציפיעל פאר דער פרייעסטער און אפענסטער אימיגראציע. אבער ווייל איך בין דאס, בין איך אפשר נאך מעהר, איידער א סך אנדערע, פעראינטערעסירט אין דעם, אז מיר זאלען קוקען דעם אמת גלייך אויג אין אויג, אז ער זאל אין גאנצען זיך געפינען אויף אונזער זייט, אז קיין איין ברעקעלע פון איהם זאל ניט בלייבען ביי דעם געגנער, ווי גרויס עס זאל ניט זיין אונזער קונץ אין מאכען איהם שטום און אונשעדליך.

און קוקען מיר דעם אמת אומדערשראקען אויג אין אויג, מוזען מיר זיך אוועקשטעלען די פראגע: איז דאס מענשען־מעגליך, אז א טייל פון א פאלק, וואס קומט אהער, ווי צוואווארפענע איינצעלנע אינדיווידוען, וואס ווערט תיכף אריינגעווארפען אין דעם קאכעדיגען קעסעל פון דער אסימיליאציע, וואו איין טייל נאך דעם אנדערן פון זיין קולטור ווערט צופאלען און צוגאנגען אין דעם זודיגען קאך, — איז דאס א מעגליכקייט, פרעג איך, אז דערביי זאל גראד דער מאראלישער טייל פון זיין קולטור בלייבען אומבעריהרט, זיך אויפהאלטען אויף דערזעלביגער הויך?

די מאראלישע קולטור איז — איך געדענק שוין ניט, ווער דאס האט געזאגט — געגליכען צו א צארטער פלאנץ, ארום וועלכער מען מוז טאג־טעגליך ארומגעהן, אין וועמעס וואקסען מען מוז זיין שטענדיג פעראינטערעסירט. נאך וויכטיגער איז דערביי צו געדענקען, אז זי איז אינעווייניג צונויפגעוואקסען מיט דער גאנצער קולטור, מיט דער גאנצער וועלט־און לעבענס־אנשויאונג, מיט דעם גאנצען בליק פון דעם מענשען אויף דאס, וואס איז „גוט“ און וואס איז „שלעכט“, ניט נאר אין דעם ריין־עטישען זין.

עס איז א פאקט, וואס די קולטור־היסטאריקער האבען שוין לאנג בעמערקט, אז דארטען, וואו עס פאלט פאנאנדער א געוויסע ארט פון מענשליכער ציוויליזאציאן, ליידט קודם כל דערפון די מאראל. איהרע אידעען זענען אסאציאירט מיט אלע אנדערע אידעען פון דעם לעבען; איהרע ווערטען — צונויפגעשטימט און צונויפגעשמידט מיט אלע אנדערע ווערטען פון א פאלקס־קולטור. און ווען א מענש זעהט און פיהלט, ווי זיין גאנצער גייסטיגער באגאזש פערליערט פלוצלונג זיין גאנצע חשיבות, זיין גאנצען

ווערט אין דער אָבשעצונג פון דער ארומיגער וועלט, איז יעמאָלט קאָן ער ניט מאַכען קיין ערקענטניס־טעאָרעטישען און פילאָסאָפישען אַנאַליז און אויסגעפינען די נפקא מיניה צווישען ריין עטישע און ניט־עטישע ווערטען. פריהער האָט ער גאַנץ גוט געוואוסט, וואָס עס איז שעהן און חשוב. אגב איז פאַר די מאסען „דאָס שעהנע" און „חשוב'ע" די כאַראַקטעריסטיק פון דעם מאָראַלישגוטען" (און אפשר זענען זיי אויך טעאָרעטיש גאָר ניט ווייט „אַראָב פון וועג). „שעהן" און „חשוב" איז אַלץ, וואָס אין ז י י ן קולטורעלער אַטמאָספערע ווערט גערעכענט פאַר „חשוב" און „שעהן". און מיט אַ מאָל בעמערקט ער, אַז „דאָ איז אַן אַנדער וועלט", אַז „סע איז אַמעריקע", אָדער „אַמעריטשקע גנב", ווי אידען רופען זי, אַז דאָס, וואָס איז פריהער געווען „ש ע ה ן", — די אייגענע שפּראַך, די אייגענע מנהגים, געוויסע אידעען און אַנשויאונגען וועגען דעם לעבען, — זענען גאָר דאָ מ א ו ס; אַז די אייגענע לאַנדס־לייט זעהען מיט אַלע כחות צו בעפרייען זיך פון זיי, אָנצושפּייען אין פּנים דעם גאַנצען פריהערדיגען לעבען; אַז דאָס, וואָס מען האָט פריהער ניט „געטאָרט", איז דאָ דוקא אַ זאַך, וואָס „אי־אָי, ווי מען מעג", — ווי ווילט איהר דאָ, אַז אין דער גרויסער שריפה, וואָס צינדט אָן זיין גייסטיגע וועלט פון אַלע עקען און ענדען, זאָלען בלייבען ניט בעריהרט דוקא די עטישע, דוקא די צאַרטעסטע עלעמענטען פון דער מענשליכער קולטור?

בעזונדערס גרויס מוז זיין דער עטישער חורבן פון אַ צונויפגעפאַלענער וועלט ביי דער יוגענד, וואָס קומט אריבער אַהער, אָדער וואָס ווערט געבאָרען אין לאַנד ביי ניט אַסימילירטע עלטערן. איינער פון די וויכטיגסטע פאַקטאָרען אין דער מאָראַלישער ענטוויקעלונג פון אַ יונגער נשמה איז אַ געזונטער לעבען אין דער פאַמיליע, וואָס איז אומבעוואוסט אָנגעזאַפּט מיט אַ געוויסער מאָראַלישער אַטמאָספערע, מיט אַ געוויסען אידעאַל פון „שעהן" און „חשוב", וועלכער ווערט כמעט אומבעמערקט אריבערגעטראָגען פון די עלטערן אויף די קינדער. אָבער די אַסימיליאַציע גראָבט אויס אַ תהום צווישען דעם עלטערן און דעם אינגערען דור. זיי קאָנען איינע די אַנדערע ניט פערשטעהן, ווייל זיי רעדען פערשיידענע שפּראַכען. און די עלטערן האָבען פערלאָרען זייער גאַנצע

מאראלישע מאכט איבער די קינדער, ווייל די אמעריקאנער שול און די אמעריקאנער גאס האט אריינגעטראגען אין דער יונגער נשמה פון דעם קינד די גאל פון פעראכטונג צו זיינע אייגענע עלטערן, צו זייער גאנצען לעבען און צו אלע זייערע אנשויאונגען. און מעהר ווי די גאס און די פאבליק־סקוהל האט ניט דאס זיך אמעריקאניזירענדע קינד, פון וואנען עס זאל אריינזויגען אין זיך דעם מאראלישען האלט. די אמעריקאנער גאס! וואס איז אבער די אמעריקאנער גאס, אין וועלכער עס ציהט זיך אויף דאס זיך אמעריקאניזירענדע קינד פון די ניט אסימילירטע עלטערן? די גאס, — דאס זענען אקוראט אזעלכע חברה־לייט, ווי ער אליין, דאס רוב קינדער פון דעם זעלביגען פאלק, מיט דעמזעלביגען קולטור־חורבן, דערזעלביגער קולטור־ווידסטענים אין דעם הארצען, מיט דעם זעלביגען האס צו דער קולטור־וועלט פון זיינע „גרינע" עלטערן.

וועגען דעם קולטור־מעמד פון די אסימילירטע וועלען מיר נאך רעדען שפעטער. איצטער איז וויכטיג צו בעמערקען, אז סוף־כל־סוף ווערט דאס אמעריקאניזירטע, פון יעדער מאראל אויסגע־לעדיגטע קינד א לעבענס־אידעאל פאר דאס רוב עלטערן, ביי וועמען די אלטע וועלט הויבט אן פאנאנדערצוגעהן אין שטיקער. די אמעריקאניזירטע „באי'ס" אדער „גוירלס" ווערען די נייע מאראלישע אויטאריטעטען פאר דאס, וואס איז „שעהן" און „חשוב" — און עס שפרייט זיך פאנאנדער א מאראלישער זומפ, אין וועלכען עס ווידמען זיך די „גיב דהי בלאאד'ס" און די „דאגא פרענקס", — די העלדען פון דער „שווארצער האנד" און די העלדען פון די פערד־סם'ער, אונטערצינדערס און נאך ערגערע בריה'שקייטען.

געוויס, זענען די „גיב דהי בלאאד'ס" און די „דאגא פרענקס" — די עקסטרעמען. אבער ווי יעדער עקסטרעם, ווייזען זיי אן אויף דעם וויטעסטען פונקט, ביז צו וועלכען די טענדענץ ווערט געטראגען, און דורך דעם גופא העלפען זיי אונז צו מאכען זיך א בעגריף וועגען דער שטארקייט פון איהר אימפעט. געוויס מוזען מיר אויך דאס צוגעבען, אז מאראלישע צופוילטקייט, וואס שטאמט פון דער אסימיליאציאן, פון דעם באנקראט, וואס די אלטע קולטור מאכט דורך, קאן נאר זיין דארטען, וואו אויף איהר פלאץ טרעט ניט אריין א נייע גייסטיגע קולטור, מיט שטארקע, ציוויליזירענדע

לעבענס־אידעאַלען. מיט אַנדערע ווערטער הייסט דאָס, אַז ביי דער אינטעליגענץ קאָן דער איבערגאַנגס־פּעריאָד פון איין קולטור צו דער אַנדערער זיין אַזוי קורץ און די מאַכט פון דער נייער קולטור אַזוי שטאַרק, אַז אַ נייער מאָראַלישער גלייכגעוויכט זאָל זיך שנעל אויסבילדען אין דער נשמה, און זי זאָל גאָר ניט בעמערקען, אין וואָס פאַר אַ געפאַהר זי איז געשטאַנען.

אָבער דאָס איז דאָך נאָר ביי דער אינטעליגענץ. די גרויסע מאַסען פון די איינגעוואַנדערטע האָבען איהרע אייגענע ענטוויקעלונגס־געזעצען. זיי געפינען זיך אין אַן ערגערער לאַגע. שוין פּשוט דערפאַר, ווייל די אינטעליגענץ קאָן אויף זייער אינוועניגסטען צושטאַנד קיין ברעקעל ווירקונג ניט האָבען, אויך אַ דאַנק דער זעלביגער אַסימיליאַציע. אין דער אמת'ען! אַ גרויסער טייל פון דער ציוויליזירענדער און עטיזירענדער מאַכט, וואָס ליעגט אין אַ פאָלקס־קולטור, בעשטעהט אין דעם, וואָס די בעסטע אַנשויאונגען און אידעאַלען פון די בעסטע קינדער פונ'ם פאָלק, אויסגעוועהטיגט אין דעם ליידען־פולען פּראָצעס פון דעם פאָלקס־ענטוויקלונג, זאַמלען זיך אָן אין זיין גייסטיגער אַטמאָספערע און רינען דורך די פערשיידענע שיכטען, ביז צו די ווייטעסטע און טונקעלסטע טיילען פון דעם פאָלק. דאָס קאָן אָבער געמאָלט זיין נאָר יעמאָלט, ווען צווישען אינטעליגענץ און פאָלק איז ניטאָ קיין תהום; ווען אינטעליגענץ און פאָלק לעבען אין איין און דער זעלביגער קולטורעלער אַטמאָספערע, זענען צונויפגעבונדען דורך דיזעלביגע פסיכישע פעדים פון סאָלידאַריטעט, פון דעם בעוואוסטזיין, אַז זיי געהערעןביידע צו איין פאָלק. די אַסימיליאַציע גראָבט אָבער אויס אַזאַ תהום און צורייסט די דאָזיגע פעדים. זי קומט לכתחילה צו דער אינטעליגענץ מיט דער פאָדערונג, אַז זי זאָל זיך אָבזאָגען פּרינציפּיעל פון דעם אייגענעם פאָלק און זיך ניט קימערן מעהר וועגען זיין מעמד. און אין דער מאָס, אין וועלכען זי אַסימילירט זיך באמת, פערליערט זי אין דער ווירקליכקייט יעדען צונויפבונד מיט די מאַסען און יעדע ווירקונג אויף איהר. אויב זי אינטערעסירט זיך נאָך מיט איהרע ברידער און פיהרט אַ קולטורעלע אַרבייט צווישען זיי, בעשטעהט די אַרבייט אין דעם, וואָס זי פּישט אַרויס יאָהר־יעהרליך פון זיי אַלץ אַ גרעסערען פּראָצענט

פון יונגע פעהיגע מענשען און מאכט זיי פאר אקוראט אזעלכע אסימילירטע, ווי זיי אליין.

וואס מוז זיין דער רעזולטאט דערפון פאר די איבערגעבליע־בענע מאסען? — דערפון מוז ארויסקומען א זעהר טרויעריגע ער־שיינונג. שטעלט אייך פאר, איהר נעהמט א וועלכע עס איז מדינה און איהר פיהרט דורך, אז אלע בעסערע עלעמענטען איהרע זאלען טאג־טעגליך אוועקפאהרען אין דער פרעמד. אלץ, וואס איז געזונד און קלוג און איידעל און שטארק, און האט דאס שטרעבען צו העכערע פארמען פון לעבען, מוז טאג־טעגליך פערלאזען די היים און ווי נאר עס וואקסט אונטער א נייער בעסערער עלעמענט, דארף ער אויך אבטרייסלען פון זיינע פיס דעם שטויב פון זיין פאטער־לאנד. אין וואס פאר א צושטאנד מוז סוף כל סוף זיך געפינען יענע מדינה? קאן זי מאכען א וועלכען עס איז פארטשריט אויף א וועלכען עס איז פעלד פון קולטור? בשום אופן ניט! א דאנק דעם דאזיגען אויסער־נאטירליכען און געגען־נאטירליכען אבקלייב, מוזען אין דער היים בלייבען די אונפעהיגסטע און די שוואכסטע אין יעדער הינזיכט. עס פעהלט דער פארווערטס־טרייבענדער עלעמענט פון דער פערזענליכער איניציאטיווע, ווייל ווי נאר איין אינדיווידואום דערשפירט אין זיך אן אנוואקסונג פון קראפט און קולטורעלען שאפען, מוז ער שוין פערלאזען זיין היים. דער שטראם פון דער קולטור מוז זיך אבשטעלען, און ווי נאר ער שטעלט זיך אב, אזוי פערוואנדעלט ער זיך אין א שטעהענדען טייך, וואס ווערט בעוואקסען מיט געדיכטען גראז, און עס ווערט פון איהם באלד א זומפ.

פונקט אין דער זעלביגער לאגע, ווי א פאלק, פון וועמען די בעסטע קינדער מוזען עמיגרירען, געפינט זיך א פאלק, פון וועמען די בעסטע קינדער ווערען אוועקגעשלעפט דורך דעם שטראם פון דער פרעמדער קולטור. אין דער היים בלייבען די ערגסטע מיטעל־מעסיגקייטען, וואס האבען ניט געהאט דעם שכל און די פעהיג־קייטען, ארייגצושווימען אין דעם נייעם שטראם. אויב עס בליי־בען נאך וועלכע עס איז קולטור־נויטען ביי דעם פאלק און עס זוכט צו בעפריעדיגען זי אין זיין אלטער שפראך דורך אייגענע קרעפט, מוז ער זיך בענוגענען מיט יענע כחות, וואס די אסימיליאציע האט

איהם נאָך געלאָזען. דאָס רוב אונוויסענדע, עם־האָרצישע, אָדער האַלב־און פערטעל־געבילדעטע מוזען נעהמען אויף זיך די ראָליע פון זיינע גייסטיגע שפּייזער און פיהרער, פון זיינע גייסטליכע, פון זיינע לעהרער און שרייבער, פון זיינע רעדנער און פּרעדיגער. וואָס פאַר אַן ארט קולטור עס קאָן געשאַפען ווערען פון דעם סאָרט קול־טור־טרעגער, איז לייכט צו פערשטעהן. אַ פערווילדערונג מוז אריינטרעטען אין אַלע פעלדער פון דעם פאָלקס־לעבען און מיט איהר — די ערגסטע פערווילדערונג, די מ אָ ר אַ ל י ש ע.

איך האָב אייך אַזוי לאַנג אויפגעהאַלטען מיט דער מאָראַ־לישער דעגענעראַציע פון די איינגעוואַנדערטע מאַסען, ווייל דאָס איז ווירקליך אַן אַנגעוועהטיגטער פונקט פון דעם אַמעריקאַנער לעבען; ווייל איך גיב צו, אַז אין די בעשולדיגונגען, וואָס רייסען זיך ווען ניט ווען ארויס אין דער עפענטליכקייט אַנטקעגען דעם „פאַריינער", ליעגט אַ שטיקעל אמת, און מיר מוזען האָבען דעם קוראַזש ניט אָבצולייקענען איהם, און ווייל גראַד ווען מיר קוקען איהם ט י ע ף אַריין אין די אויגען, געפינען מיר דעם אמת'ען שולדיגען. ניט דער איינגעוואַנדערטער איז שולדיג אין זיין מאָ־ראַלישען צושטאַנד, נאָר יענע קולטורעלע אומשטענדען, אין וועלכע ער ווערט אריינגעשליידערט, אַ דאַנק דעם פּרינציפּ פון דעם „מעל־טינג־פּאָט". פאַר די גרויסע מאַסען ברענגט די אַסימיליאַציע מיט זיך אַ לאַנג אַנהאַלטענדען מאָראַלישען און קולטורעלען נאַכט־צו־שטאַנד, וואָס דויערט פון דעם מאָמענט, ווען די זון פון דער אַלטער קולטור פערגעהט, ביז צו דעם מאָמענט, ווען די נייע זון געהט אויף, — אַ נאַכט, אין וועלכער עס פּרובפּערן זיך און מעהרען זיך אַלע „ניט־גוטע" און טרייבען זייערע טייוועלשע שטיק.

און אויך דערפאַר האָב איך מיך אָבגעשטעלט לענגער אויף דעם מאָראַלישען פּראָבלעם, ווייל ער איז ענג צונויפגעבונדען מיט דעם שפּעציעלען ענין, וואָס בעשעפטיגט אונז היינט, — מיט דער מעגליכקייט פון אַ נייער „אַנטי־מעלטינג־פּאָט"־טענדענץ אין דעם אַמעריקאַנער לעבען, וואָס קאָן ארויסוואַקסען פון דעם נייעם אידעאַליסטישען שטראָם.

דער שטראָם, האָב איך געזאָגט, פיהרט מיט זיך די קלאָרע נויטווענדיגקייט אויפצוהויבען דעם פּאָליטישען קולטור־צושטאַנד

פון די איינגעוואנדערטע מאסען. מען דארף באמת ניט זיין קיין גרויסער חקרן אין סאציאלע ענינים, כדי אויפ'ן שטעל איינצוזעהן, אז די פראפאגאנדא פון א וועלכען עס איז פאליטישען אדער סאציאלען אידעאל קאן ניט געפיהרט ווערען, ווי א מוסר־„פריידיגט" וועגען די עשרת הדברות אדער וועגען די אבסטראקטע פרינציפען פון דער ריין מענשליכער מאראל. דער פראפאגאנדיסט, וואס וויל ווערען פון א „פאליטישען" א פאליטישער טהוער, דארף זיך ווענדען צו דער גאנצער לעבענס־ערפאהרונג פון דעם פאלק, מוז קאנען איליוסטרירען זיינע געדאנקען מיט ביישפיעלען פון דעם פאלק'ס געשיכטע און זיינע איבערלעבונגען אין דער היים און אין דעם נייעם לאנד. ער מוז שטעהן אויף דער הויך פון זיין פאליטישען אידעאל, און אין דערזעלביגער צייט זיין אויסגעבונדען מיט אלע פעדים פון דער פאלקס־קולטור, כדי ער זאל קאנען זיי אלע אויסנוצען פאר דער בעלייכטונג פון זיין אידעאל. ער מוז זיך גוט אריינטראכטען אין דער פסיכאלאגיע פון דעם פאלק, זיין גוט בהבין מיט זיינע נויטען אין דעם נייעם לאנד, כדי יעדעסווארט זיינס זאל זיין אנגעזאפט מיט דעם פולסירענדען לעבען און זאל קאנען דירעקט אריינדרינגען אינ'ם הארץ פון זיין אוידיטאריום. אזא'ן אויפגאבע קאנען נעהמען אויף זיך נאר טהוערס פון א הויכען גייסטיגען און עטישען קאליבער, און נאר קינדער פון יענעם פאלק, צו וועלכען זיי ווילען געהן מיט זייער פראפאגאנדא, גראד אט די פעהיגסטע און איידעלסטע קינדער זיינע, וואס האבען עס פריהער פערלאזען.

עס איז דעריבער פאר מיר גאר קיין ספק ניט, אז אויב די נויט אין ערנסטע פאליטישע אויפקלעהרונג פון די איינגעוואנדערטע מאסען וועט ווירקליך ווערען גרויס אין דעם לאנד, וועלען א סך פון די „אנטלאפענע" בעסטע קינדער פון דעם פאלק, זיך א זאג טהאן: „מיר מוזען אויף א ווייליגקע זיך צוריקקעהרען צו אונזער פאלק און שפראך, — אט ביז מיר וועלען נאר פארטיג ווערען מיט דער פאליטישער אויפקלעהרונג צווישען אונזערע מאסען. ס'איז אונז שווער ווידער אריינצודרינגען אין דער קולטור־אטמאספערע, פון וועלכער מיר זענען אנטלאפען, אבער מיר מוזען

דעם קרבן ברענגען אין די פּאָליטישע אינטערעסען פון אונזער לאַנד".

ווייסט איהר אָבער, וואָס פון אַט דער „ווייליגקע" קאָן ווערען ?

מיר האָבען שוין אין אייראָפּאַ איבערגעלעבט אַזאַ מין פּראָצעס, און מיר ווייסען, מיט וואָס ער האָט זיך אויסגעלאָזען. כמעט אומעדום, וואו אין די אייראָפּעאישע לענדער וואָהנען עטליכע פעלקער אין איינעם אונטער דעם גייסטיגען איינפלוס פון אַ הערשענדען פאָלק, האָבען מיר געהאַט דיזעלביגע ערשיינונג פון „אַסימיליאַציע", פון אַ יאָגעניש צו דער הערשענדער קולטור, וואָס האָט בעפאָלען די בעסערע, די פּראָגרעסיווערע עלעמענטען פון די אונטערדריקטע פעלקער. און עס זענען דאָרטען געווען אויך גענוג ביישפּיעלען פון אַ קולטור־פערווילדערונג, וואָס האָט זיך געמוזט איינשטעלען אין די פערלאָזענע היימען. דאָס האָט געצוואונגען די פּראָגרעסיווע, שוין אין גאַנצען אַסימילירטע עלעמענטען זיך ביסלעכווייז אומצוקעהרען צו זייערע פעלקער. זיי האָבען דאָס געטהאָן דורכאויס ניט מיט דעם מיין צו פערבלייבען אייביג ביים פאָלק אָדער ווייטער צו שאַפען אין איינעם מיט איהם אין דער אייגענער פאָלקס־קולטור. די נויטען פון דער פּראָגרעסיווער ענטוויקלונג פון דעם גאַנצען לאַנד האָבען זיי געטריעבען, „אויף אַ ווייליגקע" צו ארבייטען פאַר זייערע פּראָגרעסיווע אידעאַלען ביי זיך אין דער היים. זיי האָבען דאָס געמוזט טהאָן, ווייל זייער פאָלק, אין גאַנצען פעראָרעמט אין אינטעליגענץ, איז געוואָרען אַ רויב פון די אייגענע רעאַקציאָנערע עלעמענטען, וואָס האָבען געוואונען זיין גאַנצען צוטרוי, בעת די אינטעליגענץ האָט זיך געבאָדען אין דעם זון־שיין פון דער פּראָגרעסיווער הערשענדער קולטור.

נו — און דער פּועל־יוצא פון דעם צוריק־קעהר אהיים „אויף אַ ווייליגקע" ? אַ סך פון אייך מוזען בעקאַנט זיין מיט איהם. דער רעזולטאַט איז געווען, אַז זיי... זיינען געבליעבען אין דער היים, אַז אַ דאַנק זייער ארבייט האָט זיך גענומען פאַנאַנדערבליהען זייער פאָלקס־קולטור; אַז זיי האָבען גענומען פאָדערן ניט דאָס פּאָליטישע און בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג מיט דעם הערשענ־

דען פאָלק, נאָר אויך די אויסגלייכונג פון דער נאַציאָנאַלער און קולטורעלער לאַגע פאַר אַלע שפּראַכען און קולטורען פון זייער לאַנד.

וויאַזוי איז דאָס געשעהן?

עס איז צו לאַנג צו דערצעהלען יענע אונגעהויערע אינטערע־סאַנטע געשיכטע. און דערצו: ווי איך זאָל זי ניט דערצעהלען, וועט זי בלייבען אומפערשטאַנען פאַר דעם, וואָס קוקט אויף אַלץ מיט די ניכטערע אויגען פון דעם ראַציאָנאַליסט. עס האָט זיך דאָ אריינגעמישט אַ קראַפט, וועלכע איך קאָן אַנדערש ניט אָנ־רופען, ווי דער „מיסטיציזם פון דער קולטור־שאַפונג". קוים האָט די אינטעליגענץ אריינגעגאָסען איהר שעפּפערישען זשעני אין די אָדערן פון דער פאָלקס־קולטור, אַזוי האָט זי מיט אַ מאָל גענומען אויפלעבען מיט אַלע איהרע אברים. די פּראָגרעסיווע סאָציאַלע און פּאָליטישע פּראָפּאַגאַנדא האָט זיך ניט געקאָנט בענוגענען מיט טרוקענע טהעאָריען, מיט אוטיליטאַרישע אַרגומענטען און קלוגע פּירושים אויף דעם פּראָגראַם פון דער אָדער יענער פּראָגרעסיווער פּאַרטיי. צו איהר הילף האָט געמוזט קומען דער דיכטער מיט זיין פּאָעזיע, דער קינסטלער מיט זיינע דערצעהלונגען און ראָ־מאַנען פון דעם פאָלקס־לעבען, דער היסטאָריקער מיט זיין לעהר־רייכער ערפאַהרונג פון די פערגאַנגענע צייטען, דער פילאָזאָף מיט זיין ברייטען קוק אויף וועלט און מענשען, דער מאַלער, דער סקולפּ־טאָר, דער פּעדאַגאָג. זיי אַלע, נאָך אַליין ניט וויסענדיג דעם טיעפערען זין פון דער אַרבייט, וואָס זיי טהוען, האָבען געוועקט אַלע איינגעשלאָפענע סטרונעס פון דער פאָלקס־נשמה. און די סטרונעס האָבען גענומען געבען אַן אָבקלאַנג אויף דער אַרבייט פון דער אינטעליגענץ אויף זייער אייגענער אַרט. די נייע נאָר־וואָס געבאָרענע אַרט פון דעם אָריגינעלען אָבקלאַנג האָט אָנגעפילט מיט אַ נייעם צויבער די נשמות פון דער אינטעליגענץ, און אַ שטאָלץ איז דערוועקט געוואָרען אין זיי און אַ שכרות מיט די נייע קולטור־פאָרמען און ווערטהען, וואָס האָבען גענומען שפּרודלען פון פער־באָרגענע קוואַלען. עס האָט גענומען אויסדוכטען, אַז די ניי־געבאָרענע אָדער וויעדער אָבגעפרישטע קולטור איז ניט אַ רעזול־טאַט פון דער נייער שאַפענדער אינטעליגענץ, נאָר פערקעהרט, אַז

זי, די קולטור, איז אַ מיסטישע מאַכט, וואָס נוצט אויס די נייע שאַפענדע גייסטער פון פאָלק, ווי אינסטרומענטען, דורך וועלכע און אין וועלכע זי ברענגט זיך אַליין ארויס אין לעבען און פער־ווירקליכט איהר אייגענעם תוך. און ווער ווייס: אפשר איז די קולטור־שאַפונג פון אַ פאָלק באמת אַ מיסטישע קראַפט? אפשר איז דאָס אַ פּראָצעס פון אַ גייסט, אָדער גייסטער, וואָס שטעהען איבער דעם מענשען און בעהערשען זיין שאַפען און טהאָן?

אָבער — לאָם איך ניט שרעקען צו דער נאַכט מיט גייסטער, געשפענסטער און מיסטישע קרעפט. נעהמט דאָס, אויב איהר ווילט, עמפּיריש־פּסיכאָלאָגיש: די שאַפענדע אינטעליגענ־טען האָבען בעמערקט אין די פּראָדוקטען פון זייער שאַפען, אז דער פּראָגרעסיווער, אַלגעמיין־מענשליכער אינהאַלט, וועלכען זיי האָ־בען פערטיידיגט, האָט פּלוצלונג בעקומען אַן אייגענאַרטיגע אינ־דיווידועלע פאָרם, וואָס נאָר זייער פאָלק האָט געקאָנט ארויס־ברענגען. און די פאָרם איז זיי געוואָרען טהייער, — געהט, פרעגט פאַרוואָס און ווי אַזוי! — און דער טרעגער פון דער פאָרם, זייער אייגען פאָלק, איז געוואָרען איינגעבאַקען אין הארצען, און פּלוצ־לונג איז זיי אריין אין מוח דער פעלזען־פעסטער גלויבען, אַז פעל־קער קאָנען און טאָרען ניט שטאַרבען, און אַז דער גרעסטער מאָרד אין דער וועלט איז, ווען מען דערשטיקט אַ קולטור, און אַז דער גרעסטער פערברעכען אין דער וועלט איז, ווען אַ קולטור בעגעהט זעלבסטמאָרד. די נעכטיגע אַסימיליאַטאָרען האָבען אויף אַזאַ'ן אופן זיך פערוואַנדעלט אין נאַציאָנאַליסטען, — אין פּראָגרעסיווע פאָלקס־נאַציאָנאַליסטען, וואָס קעמפּפען אַנטקעגען די אייגענע רעאַקציאָנערע שאָוויניסטען פון די הערשענדע קלאַסען...

זענען די אַסימילירטע קינדער פון די פעלקער אין אַמעריקא אויף אייביג פערזיכערט, אַז מיט זיי קאָן ניט טרעפען אַזאַ מין פּאַסאַזש? וועט זיי אפשר דער געשיכטליכערביישפּיעל פון דעם מאָדערנעם פאָלקס־נאַציאָנאַליזם אין אייראָפּא אָבשרעקען, זיי זאָלען ניט מאַכען אפילו דעם ערשטען שריט, ניט געבען דעם שד דעם מינדעסטען פינגער אין האַנד?

די געשיכטע לערנט אונז, אַז קיין מענש קאָן גאָר נישט ניט לערנען פון דער געשיכטע, ווען ער מוז טהאָן, וואָס ער מוז. אויב

דער נייער פאליטישער וויעדערבעלעבונגס־גייסט וועט באמת דורכ־דרינגען אין טיעפערע קרייזען, וועלען די אסימילירטע אינטעליגענ־טען פון די אמעריקאנער פעלקער זיך מ ו ז ע ן „אויף א ווייליכקע“ אומקעהרען אהיים, ווייל אין זיי וועט דערוועקט ווערען דער גע־פיהל פון אחריות פאר דעם קולטור־צושטאנד, דער מאראל און דער פראגרעסיווער ענטוויקעלונג פון זייער פאלקס־גרופע אין אמע־ריקא. ווער זאל דען זארגען פאר דעם קולטור־צושטאנד פון א פאלק, אויב ניט זיינע אייגענע קינדער? זאלען די יענקים געהן ציוויליזירען די אידען, אדער די איטאליענער, אדער די סירער, אדער די פוילען, — זיי, וואס האבען ניט און קאנען ניט האבען קיין ברעקעל אהנונג ניט פון דער שפראך, ניט פון דעם לעבען, ניט פון די נויטען און ניט פון די פסיכאלאגישע אייגענטימליכקייטען פון יענע פעלקער?

דער געפיהל פון אחריות פאר דעם פראגרעס פון דעם אייגע־נעם פאלק וועט ערוואכט ווערען ביי א גרויסען טייל פון זיינע אנט־לאפענע קינדער. ער וועט מוזען ערוואכט ווערען ביי זיי, אויב זיי ווילען ניט ווארטען ביז אנדערע וועלען איהם מיט „קאפוליער אנצוהערעניסען“ נעהמען אויפטרייסלען פון שלאף.

אבער קוים וועט די אינטעליגענץ „אויף א ווייליכקע“ קומען אהיים, אזוי וועט זיך מיט איהר מוזען אבשפיעלען דערזעלביגער פראצעס, וואס איך האב אט־ערשט אייך דערצעהלט וועגען איהם. „מיסטיש“, אדער „ראציאנאליסטיש“, — דער סוף וועט זיין איי־נער: זיי וועלען א י י נ ז ע ה ן, אז די קולטור פון א פאלק קאן זיך נארמאל ענטוויקלען נאר אין דער פארם פון אן אייגענער שפראך, וואס זאל ארומנעהמען אינטעליגענץ און פאלק אין איין גייסטיגע אטמאספערע. און אזוי ווי דאס פאלק וויל ניט אדער קאן ניט אזוי גיך אננעהמען די ענגלישע שפראך און די אמעריקא־נער קולטור, ווערט אנשטאט צו ווארטען, ביז דער בארג וועט קומען צו מאהאמעדען, מאהאמעד זיך מוזען מטריח זיין צו דעם בארג.

די איינציגע מניעה, וואס וואלט געקאנט אבהאלטען די אמעריקאניזירטע אינטעליגענץ אומצוקעהרען זיך קולטורעל צוריק צו זייערע פעלקער, וואלט געקאנט זיין די מורא, טאמער וועט די

אַמעריקאַנער פּראָגרעסיווע וועלט שטאַרק פּאַראַיבעל האָבען אויף זיי, וואָס זיי געהען אוועק פון איהר.

אָבער מיר דוכט, זיי וועלען באַלד איינזעהן, אַז די אַמעריקאַנער פּראָגרעסיווע וועלט וועט ניט שטאַרק זיפצען נאָך זיי. אדרבה, אפשר פערקעהרט: זי וועט פערשטעהן, אַז אָט דער אוועקגעהן איז אַ נויטווענדיגער ענטוויקעלונגס-פּראָצעס, אַ פּאַרטייל־האַפטער פאַר אַלע צדדים, וואָס זענען פּערזאַינטערעסירט אין דעם אמת'ען פּראָגרעס פון דעם לאַנד, זי וועט דעריבער מיט פריידען בעגריסען דעם נייעם לאָזונג: „צוריק צו אונזערע פעלקער!“

אַ פּאָר בעטראַכטונגען וועלען אונז העלפען פערשטעהן דעם טעם דערפון.

אין דעם פּראָצעס פון אַסימיליאַציע הערשט אַ געזעץ, וואָס איך וואָלט אָנגערופען: „דאָס געזעץ פון גלייכען בייט“. מען בייט אויס די אייגענע קולטור אויף דער פרעמדער און מען נעהמט פון דער פרעמדער נאָר דאָס, וואָס האָט דעם ווערטה אָדער כמעט דעמזעלביגען ווערטה ביי דער אייגענער. דאָס קומט פאָר גאָר פשוט דערפאַר, ווייל העכערע ווערטהען קאָנען פאַר איינעם ניט עקזיסטירען, אויב ער איז ניט דערוואַקסען געוואָרען צו זיי אין דער היים. דעריבער האָט די אַמעריקאַנער געזעלשאַפט, אויב זי איז באמת איינגעגלויבט, אַז סוף כל סוף וועלען אַלע איינגעוואַנדערטע פעלקער מוזען אָננעהמען איהר שפּראַך און קולטור. ניט אַזוי וואָס צו איילען זיך מיט דער אַסימיליאַציע. עס קאָן איהר דערביי לויגען אָבצולעגען זי ביז צו יענער צייט, ווען די אייגענע קולטור פון די פעלקער וועט זיך, אַ דאַנק דעם צוריקקעהר פון דער אינטעליגענץ, אויפהויבען אויף אַ העכערער מדרגה. אַ רוסישער פּויער, וועמעס גאַנצע קולטור וואָלט בעשטאַנען נאָר אין זיין „וואָדקאַ“, וואָלט פון דער אַמעריקאַנער קולטור געקאָנט איבערנעהמען ניט מעהר ווי די „וויסקי“. דער אָבער, וועמעס נשמה איז שוין פול מיט פושקין און לערמאָנטאָוו, וועט קאָנען אַריינדרינגען אין די העכערע רעגיאָנען פון דער ענגלישער ליטעראַטור.

ווי מהייער דעם אַמעריקאַנער זאָל ניט זיין די ספּעציפישע נאַציאָנאַלע פאָרם פון זיין קולטור, ווי שטאַרק איהם זאָל זיך ניט וועלען, אַז אַלע פעלקער זאָלען צושטעהן צו איהר, מוז דאָך איהם

זיין נאך טהייערער די מענשליכע ענטוויקעלונג פון די פעלקער, אין וואס פאר א נאציאנאלער פארם זי זאל ניט געשעהן, און אויב אין דעם פראצעס פון דעם „מעלטינג פאט", ווי ער געהט איצטער אן, מוז די מענשליכע ענטוויקעלונג פון די פעלקער ניט נאר פערלאנגזאמט, נאר אפטמאל אין גאנצען פערהויקערט ווערען, וועט דער אמעריקאנער גאנץ געוויס מרוצה זיין, אז דער אסימי־ליאציאנס־פראצעס זאל זיך אנהויבען ערשט יעמאלט, ווען די חוט־השדרה'ס פון די איינגעוואנדערטע קולטורען וועלען ווערען שטארק און אויסגעגלייכט, און די פעלקער וועלען פרייוויליג אריבער־נעהמען די העכסטע שטופען פון דער אמעריקאנער בילדונג, אין דעם פולען בעוואוסטזיין פון איהר העכערען ווערטה.

און אפילו, ווען דער פראגרעסיווער אמעריקאנער זאל איינ־זעהן, אז וואס העכער עס ענטוויקעלט זיך די קולטור פון די פעל־קער, אלץ ווייניגער ווערען די שאנסען, זיי זאלען ווען עס איז וועלען פערבייטען זי אויף די אמעריקאנער קולטור, גלויבט זיך מיר אויך ניט, אז דאס זאל ווי עס איז שטערען זיין פרייד, וואס די אינטע־ליגענטען פון די איינגעוואנדערטע פעלקער קעהרען זיך אום אהיים, כדי צו נעהמען אויף זייערע אקסלען די גאנצע אחריות פאר דער מענשליכער ענטוויקעלונג פון זייערע ברידער אין דער אייגענער פאלקס־שפראך און אין דער אייגענער קולטור־פארם.

יעדער אמעריקאנער איז געוויס פעראינטערעסירט אין דעם טריאומף פון דעם „אמעריקאניזם". אבער מען דארף ניט פער־געסען, אז אמעריקאניזם צו אמעריקאניזם איז ניט גלייך. ס'איז דא אן אמעריקאניזם, וואס בענוגענט זיך נאר מיט דער ריין אוי־סערליכער צופאסונג צו דעם אמעריקאנער „שניט" און שפראך, געוואוינהייטען און אויסערליכע מאניערען. ס'איז פארהאן אבער אן אינערליכער אמעריקאניזם, דער איינציגער, וואס קאן און זאל זיין טהייער יעדען פראגרעסיווען מענשען. דאס איז די ליעבע צו דעם לאנד, די ליעבע צו דער פרייהייט און צו יענע אינסטיטוציאנען, וואס זאלען זי בעשיצען און ווייטער אויסבויען, די פעהיגקייט צו בעהערשען די נאטור און צו ענטוויקלען דעם מענשליכען פראגרעס אויף אלע פעלדער פון זיין שאפען, און די איבערגעבענקייט צו דעם טובת הכלל. דאס און ניט קיין אנדער

זאַך איז דער אמת'ער אַמעריקאַניזם. נאָר — וואָס פאַר אַ שייכות האָט ער מיט שפּראַך און נאַציאָנאַלע קולטור־פאָרמען? קאָן מען ליעבען דאָס לאַנד נאָר אין איין בעשטימטער שפּראַך? פערשטעהען די בערג און די טהאָלען און די ברייטע סטעפּעס און די מעכטיגע וואַסערן פון אונזער לאַנד קיין אַנדער לשון ניט, אַ חוץ ענגליש? איך קאָן אייך פערזיכערן פון מיין אייגענער ערפאַהרונג, אַז די מעשה איז ניט אַזוי.

איך בין שוין אַ ביסעל אַרומגערייזט איבער'ן לאַנד און האָב מיך גאַנץ גוט צונויפגערעדט מיט דער אַמעריקאַנער נאַטור אין מיין אייגענעם אידישען לשון. נאָך גאָר ניט לאַנג, פאַר אַ יאָהרען זומער האָב איך די קעטסקיל־בערג פאָרגעלעזען אייניגע לירישע שירים פון אונזער יהואָש, וואו זיי ווערען בעזונגען אַזוי שעהן, און איך שווער אייך, אַז די שירים האָבען ביי זיי שטאַרק אויסגענומען. דאָס איינציגע, וואָס זיי האָט גע'חדוש'ט, איז, וואָס איך האָב אָנגערופען די שפּראַך „אידיש“. „אידיש“, האָט מיר איין באַרג אין האַנטער געזאָגט, „האָבען מיר אָפט די געלעגענהייט צו הערען, ווייל דאָס קלינגט צו אונז אַרויף פון דעם טהאָל און וועקט אונז אָפטערס אויף פון דעם נאַכט־דרימעל. דאָס קלינגט גאַנץ עהנליך צו ענגליש און האָט זעהר אַן אָרעמען ווערטער־בוך. מיר דוכט, אַז מען קאָן אין איהם אויסדריקען נאָר אַזעלכע ענינים, וואָס האָבען אַ שייכות צו קאָרטען־שפּיעל, מאַכלים און קליידער“. איך האָב איהם געמוזט דערקלעהרען, אַז די אידען, וואָס די בערג זענען געוואוינט צו זעהן און צו הערען, רעכענען זיך שוין ניט פאַר קיין אידען; זיי מיינען, אַז זיי זענען „ריעל אַמעריקענס“; אַז די שפּראַך, וואָס זיי רעדען, איז בשום אופן ניט אידיש, אפשר אויך ניט ענגליש, אָבער זיי מיינען, אַז דאָס איז ענגליש, און אַז דאָס גאַנצע אידישע פאָלק, וואָס רעדט און שרייבט אידיש, אינטערעסירט זיך מיט עפּעס מעהר, איידער מיט קאָרטען, מאַכלים און קליידער. איך האָב איהם ציטירט, וואָס איך האָב געוואוסט אויף אויסווענדיג פון ווינטשעווסקי און איינהאָרן, און די בערג האָבען איינגעזעהן זייער טעות. „ווינטשעווסקי“, האָבען זיי געזאָגט, "איז גראַד נאָך אונזער אַמעריקאַנער גייסט. דאָס איז דער גייסט פון פרייהייט און גלייכהייט. אונזער אמת'ער לשון איז די שפּראַך פון פריי־

הייט און גלייכהייט, — אלץ איינס, אין וואס פאר א קלאנגען זי זאל זיך ניט קליידען, און מיט יעדען, וואס פערשטעהט די דאזיגע שפראך, קאנען מיר זיך ברידערליך צונויפרעדען".

און דאס אייגענע איז, פערשטעהט זיך, אויך מיט די פריי־הייטס־אינסטיטוציאנען, אויף וועלכע דער אמעריקאנער איז אזוי שטאלץ. פאר זיי מוז די פארם פון דער קולטור און דעם לשון זיין אודאי א גלייכגילטיגע זאך. ווייל פרייהייט איז דער טייטש דאס רעכט צו לעבען, ווי איך וויל, בתנאי איך זאל ניט שטערען דעם אנדערן צו לעבען, ווי ער וויל, און גלייכהייט שליעסט איין אין זיך, אז קיין גרופע מענשען זאל ניט האבען קיין ברעקעל איבער־וואג איבער אן אנדער גרופע. אלע מענשען זענען גלייך פאר דעם אמעריקאנער געזעץ און ממילא דארפען פאר איהם גלייך זיין אלע פעלקער, אלע שפראכען און אלע קולטורען. אלע פעלקער זענען אדער זאלען זיין פעראינטערעסירט אין דעם מענשליכען פראגרעס און אין דעם גליק פון דעם לאנד און זאלען העלפען איינע די אנ־דערע אין דער דערגרייכונג פון די ביידע ציעלען. צוליעב דעם בילדען זיי און מאכען שטארק די איינהייטליכע פאליטישע נאציע פון די פעראייניגטע שטאאטען. אבער די קולטורעלע פארם פונ׳ם פראגרעס און דעם אינהאלט פונ׳ם גליק, — דאס מוז מען איבער־לאזען צו די פעלקער גופא, צו יעדען איינעם פון זיי, ער זאל דאס בעשטימען פאר זיך אויף זיין אופן.

איך וויים, אז דער געדאנק איז נאך זעהר פרעמד פאר א סך, אפשר דאס רוב פראגרעסיווע אמעריקאנער. ביי זיי איז דער אמעריקאניזם נאך ענג צונויפגעבונדען מיט דער ענגלישער שפראך אין דער ספעציפישער אמעריקאנער קולטור. זיי פעהלט נאך די טאלעראנץ צו אנדערס רעדענדע און אנדערס לעבענדע. אבער גראד פון דער אמעריקאנער געבילדעטער געזעלשאפט האט מען א רעכט צו ערווארטען, אז זי וועט אהן מיה קאנען איבערגעהן צו א טאלעראנטען בליק אויף דעם ענין.

איהר ווייסט אלע, אז עס איז געווען אין דער ענטוויקעלונג פון דער מענשהייט א צייט, ווען מען האט קיין ברעקעל אהנונג ניט געהאט פון רעליגיעזע טאלעראנץ, און אין אייניגע לענדער איז די צייט נאך ניט אריבער עד היום. „וועמעס לאנד, יענעמ׳ס

ר ע ל י ג י ע", — איז געווען דער הערשענדער כלל. און אפילו דער פּראָטעסטאַנטיזם האָט ניט געבראַכט קיין ענדערונג אין דעם פּונקט. „קויאוס רעגיאָ, עיוס רעליגיאָ", — „וועמעס רעגירונג, יענעמ'ס רעליגיאָן", איז אַ פּאָליטישער כלל, וואָס איז גראָד אַרויס־געבראַכט געוואָרען פון דער רעפאָרמאַציע. אַמעריקאַ געהערט צו יענע פּראָגרעסיווע לענדער, וואָס האָבען זיך שוין לאַנג אָבגעזאָגט פון אַ וועלכען עס איז הערשענדען גלויבען. אָבער אַ סך פון די דאָזיגע לענדער, און אויך די שטאַאַטען צווישען זיי, בלייבען נאָך שטעהן אין זייער טאָלעראַנץ ביי אַן אַנדער פּונקט, — דעם פּונקט פון קולטור און שפּראַך. „קויאוס רעגיאָ, עיוס קולטורא" — הייסט עס איצטער כמעט אומעטום. אָבער כמעט אומעטום פאָדערט די טאָלעראַנץ, אַז אויך אָט די גרעניץ זאָל אַריבערגעשפּרייזט ווערען אין דעם פּאָליטישען לעבען, — און עס איז זעהר שווער צו גלויבען, אַז גראָד אַמעריקאַ וועט בלייבען הינטערשטעליג אין דעם פּראָגרעס פון טאָלעראַנץ.

כל זמן דאָס לעבען איז געווען דורכגעדרונגען מיט די ריין־מאַטעריאַליסטישע אידעאַלען פון „דאָלאַריזם" און „סוקסעסיזם", האָט מען ווייניג געטראַכט וועגען דעם. ס'אַ נפקא מיניה די שפּראַך! וועמען אַרט דאָס די — וויים איך דאָרטען! — פּאָעזיע און ליטעראַטור. וואָס ווייניגער די פעלקער וועלען אויסגעבען גייסטיגע ענערגיע אויף זייער דערהאַלטונג און ענטוויקעלונג, אַלץ מעהר וועט בלייבען פאַר „מאַכען דעם דאָלאַר" און פאַר „מאַכען אַ סוקסעס" אין יענע פאָרמען, וואָס זענען שוין פאַרטיג אויסגע־אַרבייט פון דעם אַמעריקאַנער פאָלק. אָבער וואָס מעהר דער ערנ־סטער פּראָגרעסיווער גייסט, דער גייסט פון אידעאַליזם, וועט אריינ־דרינגען אין בעוואוסטזיין און לעבען, אַלץ מעהר וועט מען זיך נעהמען אינטערעסירען מיט די „וויים־איך־דאָרטען"־קולטור־זאַכען און אַלץ העכער וועלען שטייגען אין חשיבות יענע אונזערע גע־פיהלען, וואָס זענען פערבונדען מיט אונזער העכערען קולטור־לעבען. די ליעבע צו אַ געוויסער שפּראַך, צו אַ גע־וויסער נאַציאָנאַלער אַ ר ט קונסט און ליטעראַטור, — און זאָל די אַרט אפילו זיין ניט מעהר פערשיידען פון דער אַמעריקאַנער, אויף וויפיעל גאַנאַל איז פערשיידען פון דיק־

קענס׳ען, — די אלע געפיהלען, וואס ווערען ביי איינעם ארויסגע־רופען דורך די בעשאפונגען פון זיין פאלק אויף אלע פעלדער פון דער קולטור, זענען אינטימע געפיהלען, צארטע הארץ־אנגעלעגענ־הייטען, מיט וועלכע מען דארף זיך בענעהן אקוראט אזוי צניעות׳דיג און מיט פונקט אזא דרך־ארץ, ווי מיר בענעהען זיך מיט דעם אנ־דערען׳ס רעליגיעזען גלויבען.

יע, אויך די שפראך איז פאר דעם, וועמעס מוח און הארץ איז ניט אין גאנצען פערנומען מיט געלד־מאכען, אסטראנאמיע אדער אבסטראקטען יושר אין דעם געזעלשאפטליכען לעבען — א ה א ר ץ־ז א ך. ניט אומזיסט רופען אן די דאלמאטינער אין איסטריע זייער אייגענעם לשון — „לינגווא דאל קוארע“, די הארץ־שפראך, בעת דער הערשענדער לשון פון לאנד ווערט ביי זיי גערופען: „לינגווא דאל פאנע“, דער ברויט־לשון. אבער אויך דער הערשענ־דער לשון קאן ווערען א „לינגווא דאל קוארע“, ווען מען וועט איינ־זעהן, אז די מענשען, וועמעס מוטער־שפראך ער איז, זוכען ניט ארויסצושטופען און אין גאנצען צו אונטערדריקען דעם לשון פון דעם איינגעוואנדערטען.

לאזט מיך ביי דער געלעגענהייט בעמערקען, אז עס קומט מיר אפילו ניט אין זין צו פערלאנגען, אז די פעלקער פון אמעריקא זאלען אויפהערען צו לערנען זיך ענגליש. ניט נאר מוז מען דא האבען א געמיינזאמע שפראך פאר אלע פעלקער, זיי זאלען זיך קאנען צו־נויפרעדען, — ענגליש איז „אין גוטען מוטה“ א לשון, וואס יעדער געבילדעטער דארף פאלקאם בעהערשען, אלץ איינס וואו ער וואוינט: אין פעטערבורג, פאריז אדער ניו יארק. ס׳איז גאר קיין פראגע ניט, צי די פעלקער וועלען זיין „טאלעראנט“ צו ענגליש. די פראגע איז וועגען דער טאלעראנץ צו אלע איבעריגע שפראכען אין אמע־ריקא, וואס דארפען אוועקגעשטעלט ווערען, — פאר יעדען פאלק זיין לשון, — אויף א גלייכען פוס מיט ענגליש.

דאס אויפבליהען פון אן אידעאליסטישען בליק אויף דעם לע־בען, אדער וועניגסטענס, דאס אבשוואכען פון דעם אלטען „דא־לאריזם“ קאן נאך פון אן אנדער זייט אנהויבען געהן להיפך צו דער „מעלטינג פאט“־טענדענץ. דאס קאן פיהרען צו א גאנצען איבער־קעהר אין דעם סיסטעם, די ציעלען און די מעטהאדען פון דער

פאָלקס־בילדונג און פאָלקס־ערציהונג. די פאַבריצירונג פון „וואורשטלעך" וועט מוזען אָבטרעטען איהר פּלאַץ צו אַ מעהר אינ־דיווידואַליסטישער פּעדאַגאָגיק, וואָס זאָל ענדליך אוועקשטעלען זיך יענעם ציעל, צו וועלכען יעדע ראַציאָנעלע פּעדאַגאָגיק מוז שטרע־בען: די אויסבילדונג פון גאַנצע, האַרמאָנישע, אַלזייטיג־ענטווי־קעלטע מענשען. דערביי וועט מען זיך מוזען רעכענען, — ווי דאָס פערלאַנגט די פּעדאַגאָגישע וויסענשאַפט, — מיט די אינדיווידועלע און נאַציאָנאַלע אייגענטימליכקייטען פון די תלמידים, ווייל די פּעדאַגאָגישע וויסענשאַפט האָט, — דורך איהרע בעסטע אויטאָ־ריטעטען, ווי פּעסטאַלאָצצי, דיעסטערוועג, מישעל ברעאַל און טאָל־סטאָי, — שוין פון לאַנג אַן ארויסגעשטעלט די פאָדערונג, אַז מען זאָל, צוליעב ערציהערישע צוועקען, אויסנוצען די מוטער־שפּראַך פון דעם קינד און אַלע יענע פּראָגרעסיווע עלעמענטען, וואָס קאָנען זיך נאָר געפינען אין דער קולטור־וועלט פון זיינע עלטערן.

און אַ חוץ דעם וועט מען מוזען באַלד איינזעהן, אַז ס'איז ווענינג צו רעכענען זיך מיט דעם נאַציאָנאַלען עלעמענט נאָר אין די צאַרטע יאָהרען און בעטראַכטען איהם בלויז, ווי אַ פּאָרלויפיגען מיטעל צום ציעל. די אויסבילדונג פון דעם מענשען איז די אויס־בילדונג פון אַ נאַציאָנאַל־בעשטימטען מענשען, וואָס איז ניט נאָר אַ סכום פון אַלגעמיין־מענשליכע אייגענשאַפטען, נאָר איז אַלע מאָל דער טרעגער און פערקערפּערער פון די דאָזיגע אייגענשאַפטען אין אַ גאַנץ בעשטימטער נאַציאָנאַלער פאָרם. אָט די נאַציאָנאַלע פאָרם קאָן אָבער ניט ארויפגעצוואונגען ווערען אויף איינעם פון דרויסען. אַ נאָרמאַלער, גאַנצער, שעהנער און האַרמאָנישער מענש קאָן זיין נאָר דער, וואָס לעבט אין אַ פאָלקאָמענער האַרמאָניע מיט זיין איי־גענער נאַציאָנאַלער קולטור. שטופּט מען איהם אריין אין אַ פרעמ־דע קולטור, צוברעכט מען דעם מענשען, מען צושטערט זיין אינ־ווענינגסטע האַרמאָניע, אָדער מען מאַכט איהם אין בעסטען פאַל פאַר אַן איינזייטיגע, טרוקענע בעשעפענים.

איך וועל אייך שוין דערקלעהרען, וואָס איך מיין דערמיט.

אַ סך מענשען גלויבען באמונה שלימה, אַז מען קאָן ארויס־געהן פון איין קולטור־אַטמאָספערע און אריינגעהן אין אַן אַנדערע, ווי מען קאָן אויסטהאָן איין בגד און אָנטהאָן אַן אַנדערען. מען

מאכט דורך די פאלקס־שול, מען גענייסט די העכסטע בילדונג, וואס די אוניווערסיטעטען פון דעם לאנד קאנען געבען, מען שטודירט דורך די קלאסיקער, מען לייענט די טעגליכע פרעסע און די ליטע־ראריש־וויסענשאפטליכע צייטשריפטען, מען כאפט דעם אויסער־ליכען שניט פון לעבען און דענקען און מען מיינט, אז מען איז אין גאנצען „אסימילירט“.

דאס איז אבער א גרויסער טעות. די קולטור פון א פאלק איז אן איינהייטליכע גייסטיגע אטמאספערע, אן איינהייטליכער גייסטיגער ארגאניזם און ארייננדרינגען אין איהם איז ניט אזוי לייכט, ווי דאס דוכט זיך אוים אויף דעם ערשטען בליק. ניט נאר די שול און דאס געהערטע אדער געדרוקטעווארט אליין האלטען אויף און דריקען אוים דעם גייסט פון א וועלכער עס איז פאלקס־קולטור. א חוץ דער קולטור שבכתב, אויב מען קאן אזוי זיך אויס־דריקען, איז נאך דא א קולטור שבעל־פה, וועלכע בעשטעהט פון טויזענטער און טויזענטער קליינינקע גייסטיגע עלע־מענטען, וואס טראגען זיך ארום, אזוי צו זאגען, אין דער לופטען און דרינגען דורך די גאנצע אטמאספערע, א חוץ אין דער שול, נאך אויך אין דער קירך, אויף דער גאס, אינ'ם הויז, אין דער קינדער־שטוב, אין דער ביבליאטהעק, אין דעם קלוב, אין דעם פערוויי־לונגס־ארט, אין דעם גאסט־צימער און אין די טויזענטער אנדערע ערטער, וואו עס שפיעלט זיך אב די קולטור שבכתב, די אפענע, וואס יעדער קאן ארייננעהמען מיט זיינע חושים. יענע פערבארגענע גייסטיגע עלעמענטען זענען זעלבסט־פערשטענדליך קלאר פאר יע־דען, וואס ווערט ארייגעבארען אין א וועלכען עס איז קולטור־קרייז און זאפט איין אין זיך טאג־טעגליך איהר לופט. זיי בלייבען אבער אייביג פרעמד און אומצוגענגליך פאר דעם, וואס דרינגט אין איהר אריין פון דרויסען.

שוין אין דעם ריין קערפערליכען לעבען פון א פאלק זענען דא טויזענטער נאציאנאלע ניואנסען, וואס מען קאן בשום אופן ניט אויסרעכענען און פינקטליך בעשרייבען. דער בעשטימטער טעמבר פון דער שטים, די ארט פון זשעסטיקולירען, די ארט, ווי צו האל־טען דעם קערפער אין די פערשיידענע פעלען פון דעם לעבען, ווי צו טראגען דעם קאפ, ווי צו בעהאנדלען די קלאנגען פון דער אייגע־

נער שפּראַך; דאָס שפּיעל פון די געזיכטס־מוסקעלן ביי אַזאַ אָדער אַן אַנדער גייסטיגען צושטאַנד, די אַרט ווי אויפצוהויבען די ברעמען ביי דעם שטומען פרעג, ווי צונויפצופּרעסען די ליפּען ביי דעם מיסטרויאישען צוהערען, ווי דורכצודרינגען איינעם מיט׳ן בליק, — דאָס אַלץ ווערט ביי אַלע אינדיווידועו פון אַ בעשטימטען פאָלק אַרויסגעבראַכט אויף איין־און־דעמזעלביגען אופן, וואָס איז כאַראַקטעריסטיש נאָר פאַר דאָס בעשטימטע פאָלק, ווען אַפילו אין די אַלע ערשיינונגען דריקען זיך אויך אויס סיי די אַלגעמיין־מענשליכע אייגענשאַפטען בכלל, סיי די פערשיידענקייטען פון אינדיווידיאום צו אינדיווידיאום.

און נאָך רייכער זענען די דאָזיגע טויזענטער קלייניגקייטען אין דעם פּסיכישען לעבען פון דעם איינצעלנעם און אין דעם גייסטיג סאָציאַלען לעבען פון דעם כלל.

זיי זענען ערגעץ ניט פאָרמולירט געוואָרען, ערגעץ ניט געזאַמעלט געוואָרען סיסטעמאַטיש און קאָנען ניט פאָרמולירט ווערען, קאָנען אין גאַנצען ניט אויסגעשעפּט ווערען אין אַ וועלכער עס איז וויסענשאַפטליכער אונטערזוכונג. דאָס איז אַ מאָל אַ ווערטעל, אַ וויץ, אַ מנהג, אַן אידיאָסינקראַזיע, אַ גלאַנץ פון דעם אויג, אַן אונבעוואוסטע סימפּאַטיע אָדער אַנטיפּאַטיע, אַ שטימונג, אַ בעזונדער צונויפקלאַנג פון אַלע גייסטיגע עלעמענטען, וואָס לאָזט זיך בשום אופן ניט אַריינכאַפּען און אַריינקוועטשען אין אַ וועלכען עס איז קלאָרען בעגריף. די פאָלק־לאָריסטישע וויסענשאַפט מיהט זיך גענוג אָב צונויפצוזאַמלען וועניגסטענס דעם מאַטעריאַל פון דער „קולטור שבעל־פּה“, וואָס קאָן אויפגענומען ווערען מיט די חושים: פאָלקס־ווערטלעך, פאָלקס־מעשה׳לעך און ליעדלעך, זיטען און מנהגים. אָבער אויך זי איז אָהנמעכטיג אַריינצונעהמען אין גאַנצען דעם אונבעוואוסטען גייסט, וואָס שוועבט איבער דעם דאָזיגען מאַטעריאַל, דאָס, וואָס גיט איהם צו דעם בעשטימטען גערוך, דעם טעם, די פאַרב פון דעם אייגענטימליכען פּולסירענדען אמת׳ען נאַציאָנאַלען לעבען.

אַ פריינד מיינער האָט מיר אין אַ פּריוואַט־געשפּרעך פאָרגעשלאָגען, איך זאָל דאָס, וואָס איך רוף אָן „קולטור שבעל־פּה“, בעסער אַ נאָמען געבען די „עטהערישע“ עלעמענטען פון דער פאָלקס־קול־

טור, ווייל זיי האבען, ווי דער וועלט־עטהער, קיין וואג ניט, דרינגען אומעטום אריין און קאנען ניט געזעהן ווערען מיט'ן אויג. עס איז באמת א גאנץ גוטער פערגלייך, ווייל ער שטימט אויך אין דעם פונקט, וואס די עטהערישע עלעמענטען פון דער קולטור זענען, ווי די קאסמישע עטהער־וועלען (אויב עס זענען דא אזעלכע עטהער־וועלען), די אייגענטליכע טרעגער פון ליכט און ווארעמקייט אין דעם פעלקער־לעבען.

דער „אסימילירטער" קאן אבער די דאזיגע אינטימע, אונבעוואוסטע עלעמענטען פון דער קולטור ניט שפירען און ניט אויפנעהמען אין זיך, שוין דערפאר אליין, וואס ער קאן ניט אריינדרינגען אין דאס אינטימע לעבען פון דעם אמעריקאנער הויז, דער אמעריקאנער גאס און אלע יענע פלעצער, וואו עס שפיעלט זיך אב דאס טאג־טעגליכע לעבען פון דעם אמעריקאנער. דאס רוב מוזען איהם בלייבען פרעמד די קרייזענדע מאגנעטישע שטראמען פון דער אינטימער קולטור־אטמאספערע, ווייל זיי ווערען צום גרעסטען טייל ארויסגערופען און גערעגעלט פון די אונבעוואוסטע סימפאטיען אין דעם אמעריקאנער כאראקטער, וואס שטעקען אין דעם בלוט, וואס געהען איבער פון דור צו דור, וואס זאמלען זיך אן ערשט אין א משך פון צייטען, ווי דער פערפיום פון אן אלטען וויין אדער פון א לאנג און גוט געלאגערטער סיגאר.

דער ניט־אמעריקאנער קאן נאר אריבערנעהמען די אפענע מעהר אדער ווייניגער מגושם'דיגע עלעמענטען פון דער אמעריקאנער קולטור, וואס ליעגען קלאר פאר אלעמען, — יענע עלעמענטען, וואס ווערען דורכגעדעסטילירט דורך דעם בעוואוסטזיין. זיין אמעריקאניזם האט דעריבער דעם טעם פון ריינע דעסטילירטע וואסער, און מען מערקט אויפ'ן שטעל, אז עס איז ניט דאס עכטע קוואל־וואסער מיט זיין בעשטימטען געשמאק, נאר אז דאס איז א קינסטליכער פראדוקט, געוואונען אויף א ריין מעכאנישען וועג. ביי אזא „אמעריקאניזם", אפילו פון דער בעסטער און שעהנסטער געשטאלט, ווערט דער ארגאנישער כאראקטער פון דער פאלקס־קולטור אין גאנצען פערלארען. דאס איז עפעס ריין מעכאנישעס, שטייפעס, אבגעצירקעלטעס, ווייל איהם פעהלען די טויזענטער ניואנסען פון די טויזענטער „זשע־נע־סע־קוא'ס", וואס פילען אן די אמת'ע

קולטורעלע אטמאָספערע פון דעם אמעריקאנער. ער זעהט דעריבער אויס ווי א טויט, געשליפען גלעזעל אין פערגלייך מיט דעם עכטען בריליאנט, וואָס לעבט און פינקעלט אין זיין רייכען פארבען־שפּיעל.

איינער, מיינער א בעקאנטער אמעריקאנער האָט געמאכט די כאראקטעריסטישע בעמערקונג, אז דאָס רוב „אסימילירטע" פון די געבילדעטע קלאסען קאָן מען דערקענען דורך דעם, וואָס זיי רעדען א „צו גוטען ענגליש". מען פיהלט אין זייער שפּראך דעם צירקעל און די רייס־פעדער, דאָס טעאָרעטיש אָבגעמאָסטענע און אָבגעוואויגענע, ניט דעם אונמיטעלבארען גייסט פון דער לעבעדיגער שפּראך, וואָס שפּרייזט אין יעדען מאָמענט אריבער די גרעניצען פון דעם אויסגערעגולירטען שאבלאָן.

עס זענען געווים דאָ זעהר פיעל אסימילירטע, דערהויפּט צווישען אידען, וואָס זוכען אינסטינקטיוו ווי א גוטער אקטיאָר נאָכצומאכען די טויזענדער „איך־וויים־ניט־וואָס'ען" פון דעם אמעריקאנער כאראקטער, לכל הפּחות אין דער אויסערליכער ערשיינונג: אין דעם שפּיעל פון די געזיכטס־מוסקעלן, אין דעם טעמבר פון דער שטים, אין דעם ארט רעדען און לאכען, אין דער האלטונג פון דעם קערפּער און אין דער זשעסטיקוליאציע. אָבער דאָס רוב כאפּען זיי אריבער אין די אלע זאכען א ביסעלע די מאָס, אָדער „דערשפּיעלען" ניט גאנץ, אָדער מישען עס צונויף מיט זייערע אייגענע ניואנסען. עס איז אָבער גענוג נאָר א ברעקעל איבערכאפּען די מאָס אָדער א האָרעלע ניט דערשפּיעלען, אָדער נאָר וויפיעל עס איז צונויפמישען עס מיט פרעמדס, אז פון דעם איינהייטליכען אמעריקאנער כאראקטער זאָל ארויסקומען א קאריקאטור. דער גאָר־גאָר אסימילירטער מוז דעריבער ווירקען „קאָמיש" און ניט ווילענדיג ארויסרופען א שמייכעל אויף די ליפּען.

די דאָזיגע אונפעהיגקייט אין גאנצען איבערצונעהמען די טויזענטער ניואנסען פון דעם פרעמדען כאראקטער, און די קאריקאטור, וואָס מוז דערביי ארויסקומען, דערקלעהר איך מיר אָט אויף וואָס פאר אַ אופן.

דאָס אומבעוואוסטע נאָכקאָפּירען פון דעם פרעמדען אָריגינאל ווערט ארויסגערופען נאָר פון די שטריכען, וואָס דרינגען פון זיך אליין אריין אין דאָס אויג אָדער דעם אויער, — ד. ה. נאָר די מעהר

אָדער ווייניגער קלאָר אויסגעשפּראָכענע. די צאַרטערע און פיי־נערע בלייבען אומבעמערקט און דעריבער ניט נאָכקאָפּירט. זיי זענען אָבער אַלע צונויפגעבונדען אין איין סיסטעם פון גלייכגע־וויכט, — אַ סיסטעם, וואָס מוז פעהלען ביי דעם אַסימילירטען.

בעת זיין גאַנצע אומבעוואוסטע פּסיכיק וויל נאָכמאַכען די בעוועגונג פון אַ געווייסען מוסקעל, מאַכט זי איהם ווירקליך זעהר גוט נאָך ביז צו יענער גרעניץ, וואָס ליעגט אין דעם אינוועניגסטען תוך פון דער בעוועגונג. ביי דעם אמת'ען אַמעריקאַנער ווערט אָבער די גרעניץ קיינמאָל ניט דערגרייכט, ווייל די בעוועגונג ווערט באַ־לאַנסירט דורך דאָס שפּיעל פון אַנדערע מוסקעלן, וועלכע די אומ־בעוואוסטע נאָכמאַכונג קאָן גאָר ניט בעמערקען.

אָט פאַר וואָס עס איז צ. ב. זעהר שווער אַרויסצורעדען איי־ניגע ענגלישע ווערטער אַקוראַט אַזוי, ווי דער אַמעריקאַנער רעדט זיי אַרויס. מען וועט אָדער אַריבערכאַפּען אָדער ניט דערכאַפּען די מאָס.

און דאָס, וואָס איז אמת בנוגע צו דער שפּראַך און דעם גע־זיכטס־אויסדרוק, איז אין נאָך אַ גרעסערן גראַד אמת פאַר דאָס גאַנצע אויסזעהן פון דער נשמה. דאָרטען איז נאָך שווערער אומ־בעוואוסט אַריינצודרינגען אין דעם האַרמאָנישען גלייכגעוויכטס־סיסטעם פון דעם אַמעריקאַנער כאַראַקטער.

דער אַסימילירטער מוז ווירקען קאָמיש, ווייל קאָמיש איז אַלץ, וואָס וויל נאָכמאַכען און — קאָן ניט.

ווייל מען דעריבער האָבען גאַנצע מענשען, פולע מענשען, שעהנע מענשען — דאַרף מען זיי לאָזען זיך נאַטירליך אויסקריסטאַליזירען אין זייער אייגענער נאַציאָנאַל־קולטורעלער אַטמאָספערע, וואו זיי זאָלען קאָנען אַריינעהמען אין זיך זייערע אייגענע אינטימע קול־טור־עלעמענטען, די טויזענטער ניואַנסען און שטימונגען פון זייער פאָלקס־נשמה, וואָס בעשטימען די נאַציאָנאַלע פּאַרב און אייגענ־טימליכקייט פון דער אַלגעמיין מענשליכער קולטור.

און נאָך אַ סך ערנסטע מאָמענטען קאָנען פיהרען דערצו, אַז דער הערשענדער גייסט אין אַמעריקאַ זאָל זיך אָבזאָגען פון דער „מעלטינג־פּאָט“־מאַניע, וואָס הערשט נאָך איצטער כמעט אומעטום. מיר האָבען אין דער ערשטער פאַרלעזונג געזעהן, אַז אַ גרויסער

טייל פון דער „מעלטינג־פאָט־טענדענץ“ שטאַמט פון דעם פאַקט, וואָס די איינגעוואַנדערטע מאַסען, וועלכע קומען אַהער, שטעהען אויף זעהר אַ ניעדריגער מדרגה אין זייער אייגענער נאַציאָנאַלער קולטור. ווי אין אַ לעדיגען צעבער, אַזוי לאָזט זיך אויך אין זייער נשמה לייכט אַריינגיסען די אויסערליכע אַמעריקאַניזאַציע. אָבער — מוז דען אָט דער קולטורעלער מעמד פון דער אימיגראַציע אויף אייביג בלייבען אויף אַזאַ ניעדעריגער מדרגה? ניט נאָר ער מוז ניט, נאָר ער הויבט שוין איצטער אָן זיך אין גאַנצען צו בייטען.

דער פּראָצענט פון מעהר אָדער ווענינער אינטעליגענטע אי־מיגראַנטען, דערהויפּט פון די ציוויליזירטע לענדער, שטייגט בדרך כלל פון יאָהר צו יאָהר. און דאָס איז קיין חדוש ניט. אין די לעצטע יאָהרען האָבען די געבילדעטערע פעלקער זעהר פיעל אויפ־געטהאָן פאַר דער פאָלקס־ערציהונג אין זייערע היימען. אויך די אַזוי אָנגערופענע „ניעדעריגסטע“ שיכטען פון דער בעפעלקערונג זענען שוין ניט קיין לעדיגע געפעסען. זייער נשמה האָט בעקומען אָן אינהאַלט. די קולטור־ווערטהען פון זייער פאָלק, וואָס זענען אַ לאַנגע צייט געווען אָנגעזאַמעלט ביי די פערמעגליכערע קלאַסען, הויבען אָן, אַ דאַנק דער פאָלקס־שול, דער פאָלקס־פּרעסע, די פאָלקס־ביבליאָטהעקען און עפענטליכע פאָרלעזונגען, אַריינצודרינגען אין די מוחות פון כמעט אַלע איינוואוינער פון דעם לאַנד. דעם דייַ־טשען פויער און דעם אַרבייטער איז שוין ניט מעהר פרעמד זיין שילער און געטהע; דעם פוילישען — זיין מיצקעוויטש און קראַ־סינסקי; אפילו דער רוסישער פויער איז, אַ דאַנק דער רעוואָליר־ציאָנערער אויפרעגונג פון די לעצטע יאָהרען, אַ ביסעל אויפגעוואַכט געוואָרען פון זיין קולטורעלען שלאָף, און אויך אויף איהם טאָר מען שוין ניט קוקען, ווי אויף אָן אַבסאָלוט לעדיגען צעבער, אין וועלכען מען קאָן גיסען, וואָס מען וויל. וואָס העכער אָבער אַ פאָלק שטעהט אין זיין אייגענער קולטור, אַלץ שטאַרקער איז ביי איהם זיין ליעבע און איבערגעבענהייט צו איהר. די נייע פאָרשטעלונגס־וועלט, מיט וועלכער זיין נשמה איז שוין אָנגעפילט, די נאַציאָנאַלע בילדער און שטימונגען, וואָס לעבען אין איהר, ווערען אין דער ערשטער צייט נאָך אונטערדריקט און פערטויבט דורך דעם ליאַרעם פון דעם אַמע־ריקאַנער לעבען. אָבער אין זיי ליעגט שוין פערבאָרגען אַ געהיימע

טענדענץ זיך אַרויסצורייסען און פריי זיך אויסצולעבען, און ביי אַ פּאַסענדער געלעגענהייט קאָנען זיי זיך באמת אַרויסרייסען אין דער פריי און אָנהויבען קעמפּפען פאַר אַ זעלבסטשטענדיגע ענטוויקע־לונג.

האַנד אין האַנד מיט דעם אויפגעהויבענעם קולטור־מעמד פון דער אימיגראַציע געהט אויך אַן אַנוואַקסען פון דער צאָהל שוין גאָר געבילדעטע און פּראָפעסיאָנעלע, וואָס זי פיהרט מיט זיך. דאָס איז זעהר אַ וויכטיגער מאָמענט. דער פּראָפעסיאָנעל־גע־בילדעטער האָט ביז אָהער געזוכט אויסצומיידען די פּריווילעגיע עמיגראַציע קיין אַמעריקאַ ניט נאָר דערפאַר, ווייל ער האָט געהאַט מעהר שאַנסען, איידער די ברייטע מאַסע, איינצואָרדנען זיך אין דער היים, נאָר אויך דערפאַר, וואָס ער האָט ניט געקאָנט האָפען אויף אַן אייגענער קליענטעל אין אַמעריקאַ. די פערגרעסערטע צאָהל פון געבילדעטע און פּראָפעסיאָנעלע אין דעם איינוואַנדע־רונגס־שטראָם דערווייזט, אז עס איז שוין דאָ בעשאַפען געוואָרען אַ מאַרק פאַר זייער אינטעליגענטער אַרבייט אין דער שפּראַך און אין דער קולטור־פאָרם פון זייער אייגענעם פאָלק, ביי די איינגע־וואַנדערטע קינדער פון זייער אייגענעם לאַנד. מיט יעדען צוגאָס פון נייע אינטעלעקטועלע כחות מוז אָבער דער פאָלקס־קולטור צו־קומען נייע קראַפט אין איהר אומבעוואוסטען קאַמפּף פאַר עקזיס־טענץ און ענטוויקעלונג אין אַמעריקאַ.

און אַ חוץ דעם וואַנדערן איצטער אַריין אַזעלכע עלעמענטען, סיי פון „פאָלק“, סיי פון די געבילדעטע, וואָס ברענגען מיט זיך שוין אַ בעוואוסטען בעשלוס צו אַרבייטען פאַר דעם אויפבליהען פון דעם אייגענעם קולטורעלען לעבען אין דער פרייער מדינה. דאָס זענען די עמיגראַנטען פון יענע פעלקער, וואָס מוזען, — ווי די פּוילען אין רוסלאַנד און פּרייסען, ווי די פינלענדער אין רוסלאַנד, ווי די וועלשען אין ענגלאַנד, — אויך אין דער היים פיהרען אַ האַרטען פּאָליטישען אָדער געזעלשאַפטליכען קאַמפּף פאַר דער אויפ־האַלטונג פון זייער נאַציאָנאַלען „איך“. דעם זעלביגען קאַמפּף, — דאָס רוב אַ שטילען, ריין געזעלשאַפטליכען, — נעהמען זיי אויך אויך אין די פעראייניגטע שטאַאַטען. עס קאָן זיי ניט אָבהאַלטען דער אומשטאַנד, וואָס זיי וואוינען ניט אין זייער לאַנד און זענען

אזוי ווייט פערוואָרפען אין דער פרעמד. אין דער איצטיגער צייט פון דאמפּף און עלעקטריציטעט איז דער מהלך פון לאנד צו לאנד כמעט ווי אין גאנצען „פערדאמפּט“ געוואָרען. עס נעהמט איצ־טער אַ סך וועניגער צייט צו פאָהרען פון ווילנא קיין ניו־יאָרק, איידער עס האָט גענומען מיט יאָהרען און יאָהרען צוריק צו שלעפּען זיך מיט'ן בעל־עגלה פון אָדעס קיין ווילנא. עס איז דריבער אין דעם פּונקט פון מהלך אַ סך לייכטער צו בעשאַפען אַ בעוואוסטע קולטורעלע פעראייניגונג צווישען די קינדער פון אַ פאָלק, וואָס זענען צוזעעט איבער פערשיידענע לענדער, איידער דאָס וואָלט מיט אַ הונדערט יאָהר צוריק מעגליך געווען אין די גרעניצען פון דער אייגענער היים. דער פּויל פון ווארשא און דער פּויל פון שיקאגאָ, וואָס פיהרען איצטער ביידע זייער קאמפּף פאר דער פאָלקס־שפּראך אין דער עפענטליכער ערציהונג, — און דער שיקאגאָ'ער פּויל, לאָזט מיך אייך זאָגען, מיט ניט קיין קלענערען ערפאָלג, איידער דער ווארשאווער, — שטעהען אויך איצטער אַ סך נעהנטער איינער צו דעם אנדערען, סיי גייסטיג, סיי טעררימאָריעל, איידער דער פּויל פון ווארשא און זיין שטאם־ברודער פון ולאַדיוואָסטאָק.

לאָז נאָר די משוגעת פון דעם „מעלטינג־פּאָט“ אַ ביסעל אָב־געשוואכט ווערען אין דעם עפענטליכען בעוואוסטזיין, און די איינ־צעלנע פעלקער, וואָס פיהרען איצטער אין אַמעריקא זייער קאמפּף פאר פרייע ענטוויקעלונג אָבגעזונדערט איינער פון דעם אנדערן, וועלען זיך פעראייניגען אין איינעם און ארויסרוקען פאר דער גע־בילדעטער געזעלשאַפט דעם נ י י ע ם אידעאַל פון דער אַמעריקא־נער דעמאָקראַטיע, דעם אידעאַל פון „פעראייניגטע פ ע ל ק ע ר אין די פעראייניגטע שטאַאַטען“.

און ניט גאָר קיין קליינעם טייל אין דעם קאמפּף פאר דעם דאָזיגען אידעאַל און פאר זיין פערשפּרייטונג וועט מוזען שפּיעלען די סאָציאַליסטישע בעוועגונג, וואָס הויבט ערשט איצטער אָן ארייג־צוגעהן אין איהרע עכטע פעדערן.

דער סאָציאַליזם איז קיין מאָל ניט געווען קאָסמאָפּאָליטיש, נאָר אינטער־נאַציאָנאַל. דער אינטערנאַציאָנאַליזם, וואָס איז דער טייטשט „צ ו ו י ש ע ן ־ פ ע ל ק ע ר ל י כ ק י י ט“, פעלקער־פערברידערונג, מיט גלייכע נאַציאָנאַלע, סאָציאַלע און קולטורעלע

רעכט פאַר אַלע נאַציאָנען, וועלכע געהען אַריין אין דעם פעלקער־בונד, איז אַלע מאָל געוועזן די אינעווענינסטע נשמה פון דער סאָציאַליסטישער בעוועגונג. איך האָב ניט איין מאָל געהאַט די געלעגענהייט דאָס צו בעווייזען אין מיינע שריפטען און פאָרלעזונגען, *) סיי דורך דעם אַנאַליז פון איהר אינעווענינסטען תוך, סיי מיט היסטאָרישע דאָקומענטען אין דער האַנד. דער ריכטיגער אויסטייטש פון אינטערנאַציאָנאַליזם, וואָס קעמפפט סיי אַנטקעגען דעם רעאַקציאָנערען נאַציאָנאַלען עגאָאיזם, סיי אַנטקעגען דעם ווילסטען, איבערפלעכליכען קאָסמאָפּאָליטיזם, ווערט אָבער צו געוויסע צייטען און ביי געוויסע סאָציאַליסטישע פּאַרטייען אין גאַנצען פערטונקעלט. אין אַ לאַנד, וואָס בעשטעהט נאָר פון איין בעוואוסטזיניגען פאָלק, ווי צ. ב. אין פראַנקרייך, קעמפפט די סאָציאַליסטישע פּאַרטיי נאָר אַנטקעגען דעם שאָוויניזם און די מיליטאַריסטישע תאוות פון די הערשענדע קלאַסען, און דער סאָציאַליזם האָט דאָרטען געקלונגען (אַ מאָל, ניט איצטער!), ווי ריינער קאָסמאָפּאָליטיזם. ביי די גאָר אונטערדריקטע און דערשלאָגענע פעלקער ווידער, וואָס האָבען ניט געהאַט די העזה אַ טראַכט צו טהאָן וועגען אַן אייגענעם קולטורעלען לעבען, האָט דער נאַציאָנאַלער מאָמענט פון דעם אינטערנאַציאָנאַליזם אויך אַ מאָל געמוזט זיין (אַ מאָל, ניט איצטער!) אין גאַנצען פער'חלש'ט. אָבער דאָס זענען געוועזען איינצעלנע אויסנאַהמען, וואָס זענען אין אייראָפּאַ, צ. ב., שוין אומעטום אין גאַנצען פערשוואונדען. קלאָר און דייטליך זאָגט איצטער דער סאָציאַליזם ביי יעדער געלעגענהייט ארויס, אַז זיין אידעאַל איז ניט די פערשווינדונג פון פעלקער, נאָר זייער פערברידערונג, זייער סאָלידאַריטעט און געגענזייטיגע הילף אין אַלעמענס פרייער און זעלבסטשטענדיגער ענטוויקלונג.

אין אַמעריקאַ איז אָבער דער סאָציאַליזם אַ לאַנגע צייט געוועזן ריין קאָסמאָפּאָליטיש מחמת גאָר אַן אַנדער טעם. ער איז אַ לאַנגע

*) פערגלייך צ. ב. מיין אַרבייט: „די נאַציאָנאַליטעטען־פראַגע און דער סאָציאַליזם" פון דעם יאָהר 1896 און מיין בעריכט וועגען דעם שטוטגאַרטער אינטערנאַציאָנאַלען צונויפפאָהר אין דעם צווייטען באַנד „סערפּ" פון דעם יאָהר 1908.

צייט גאָר ניט געווען קיין אַמעריקאַנער. אסימילירטע און האַלב־אַסימילירטע דייטשען און אידען, ביי וועמען דער אייגענער נאַציאָנאַלער בעוואוסטזיין איז געווען פערהויקערט און אפשר אין גאַנצען פערדאַרט, האָבען געריכט אין דעם נאָמען פון דעם אַמעריקאַנער סאָציאַליזם. ווי וואָלטען זיי, די אַסימילירטע, געקאָנט נעהמען אויף זיך די העזה צו רעדען אין דעם נאָמען פון דעם אַמעריקאַנער פאָלק, אויב זיי וואָלטען ניט געלעבט אין דער לאָגיש־אונמעגליכער איללוזיע, אַז פעלקער זיינען לענדער, און אַז זיי, די קינדער פון דעם אַמעריקאַנער לאַנד, זיינען דורך דעם גופא רעפּרע־זענטאַנטען פון דעם אַמעריקאַנער פאָלק! צו קיינעם'ס פּסיכישער לאַגע האָט אזוי ניט געפּאַסט די אידעאָלאָגיע פון דעם „מעלטינג־פּאָט", ווי צו דער לאַגע פון די אַסימילירטע סאָציאַליסטען, און זיי זענען געוואָרען איהרע הייסעסטע חסידים און פאַנאַטישסטע אָנהענגער ביז אויף דעם היינטיגען טאָג. זיי פּרעדיגען נאָך עד היום די אַסימיליאַציע, וואָס איז אַ פלאַמענדיגער פּאַטש אין פּנים צו אַלע גרונד־פּרינציפּען און געשיכטליכע ארויסטרעטונגען פון דעם סאָציאַליזם.

אָבער די סאָציאַליסטישע בעוועגונג אין אַמעריקאַ בעפרייט זיך איצטער, מיט יעדען טאָג אַלץ מעהר, פון דעם אַמאָליגען פרעמ־דען איינפלוס. ער הויבט אָן קומען צו זיך, און מיט דעם גופא אויך צו זיין אינגעניגסטען תוך. שוין איצטער הויבט ער אָן, אין זיין פּראַקטיק און אין זיין אָרגאַניזאַציאָנס־פאָרם, אויב ניט אין דער קלאָר אויסגעשפּראָכענער טעאָריע, ווערען אינטער־נאַציאָנאַל, ד. ה. אַנטי־קאָסמאָפּאָליטיש. צו זיין אָרגאַניזאַציע ווערען שוין צוגעלאָזען איינצעלנע פעלקער, ווי פעלקער, מיט אַ געוויסען גראַד אויטאָנאָמיע אין זייער אינגעניגסטער פער־וואַלטונג. זיי פיהרען די סאָציאַליסטישע פּראָפּאַגאַנדאַ און אַגי־טאַציע אין זייער אייגענער שפּראַך און פערבינדען דעם צוקונפטס־אידעאַל מיט די לעבענס־נויטען פון זייער היינט און מיט זייער גאַנצער היסטאָרישער פערגאַנגענהייט. און אויף אַזאַ'ן אופן ווערט שוין איצטער ביי דעם וועב־שטוהל פון דער סאָציאַליסטישער בע־וועגונג געוועבט אַ בילד פון אונגעהויערער פּראַכט, ווי פערשיידענע פעלקער אַרבייטען סאָלידאַריש צוליעב איין־איינציגען אַלגעמיין־

מענשליכען אידעאַל, אָבער יעדעס פאָלק אויף זיין שטייגער, לויט זיין אייגענעם כאַראַקטער און לויט דער אייגענער פאָלקס־נשמה. און וואָס מעהר דער אַמעריקאַנער סאָציאַליזם וועט אריינ־דרינגען אין די מאַסען פון די אַמעריקאַנער פעלקער, אַלץ קלאָרער וועט ארויסטרעטען יענער בילד, אַלץ פעסטער וועלען ווערען די באַנדען פון אינטערנאַציאָנאַלער סאָלידאַריטעט צווישען די פעל־קער און אַלץ שטאַרקער און רייכער די אייגענטימליכע, אָריגינעלע ענטוויקעלונג פון יעדען פאָלק.

עס איז נאָך שווער צו זעהן פאָראויס, ווען די סאָציאַליסטישע בעוועגונג וועט אָנהויבען שפּיעלען אַ וויכטיגע ראָליע אין דעם פּאָ־ליטישען לעבען פון דעם לאַנד, ווען וועט זי קאָנען ארויפצווינגען שוין אויף דער איצטיגער געזעלשאַפט יענע רעפאָרמען, וואָס לאָזען זיך דורכפיהרען אין די גרעניצען פון דעם סאָציאַלען היינט. אָבער די אינטערנאַציאָנאַליזירענדע מאַכט פון דעם סאָציאַליזם, וואָס געהט להיפך צו דעם שאָוויניסטישען אָדער קאָסמאָפּאָליטישען „מעלטינג־פּאַט“, קאָן אָנהויבען צו ווירקען אויף דעם עפענטליכען בעוואוסטזיין, נאָך איידער די פּאַרטיי וועט ווערען אַ רעאַלע פּאָ־ליטישע מאַכט.

שוין איצטער לאָזען די בירגערליך־פּראָגרעסיווע עלעמענטען פון לאַנד ניט אָראָב זייער אויג פון דעם אַמעריקאַנער סאָציאַליזם, און זעהען אריבערצונעהמען פון דאָרטען אַלץ אין זייער פּראָגראַם, וואָס קאָן זיך פעראייניגען מיט די הערשענדע גרונדלאַגען פון דער אַמעריקאַנער דעמאָקראַטיע. די קאָנקורענץ מיט דעם סאָציאַליזם וועט זיי צווינגען אריבערצונעהמען פון איהם אויך יענעם פּרינציפּ פון פעלקערליכער זעלבסטשטענדיגקייט, פרייהייט, גלייכהייט און ברידערליכקייט, וועלכען דער אינטערנאַציאָנאַליזם פיהרט דורך אין די גרעניצען פון דעם אייגענעם לאַנד אין די אינטערעסען פון דער איינהייטליכער פּאָליטישער נאַציע. די אינגוועניגסטע אָרגאַ־ניזאַציאָן פון דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי וועט יעמאָלט ווערען אַ מוסטער פאַר יענער אָרגאַניזאַציאָן פון אַ נייער זעלבסט־פער־וואַלטונג פון פעראייניגטע פעלקער, וואָס זאָל אויפהויבען אויף אַ נייער, העכערער שטופע די זעלבסט־פערוואַלטונג פון די פער־אייניגטע שטאַאַטען.

איך וואָלט געקאָנט אָנפיהרען נאָך א סך אַנדערע מאָטיווען, וועלכע קאָנען אונז מאַכען גלויבען, אַז דער פאַנאַטישער ברען, מיט וועלכען א גרויסער טייל פון די אַמעריקאַנער וויל דוקא אויסקאָכען אַ נייעם עטנאָלאָגישען צימעס פון אַלע פעלקער, וואָס געפינען זיך אין לאַנד, איז אפשר ניט מעהר ווי א קורץ־וויילינגער געשיכטליכער עפּיזאָד. דער עפּיזאָד קאָן אָבטרעטען זיין פּלאַץ צו א נייעם פּעריאָד אין דער ענטוויקעלונג פון דער אַמעריקאַנער דעמאָקראַטיע, ווען איהר לאָזונג וועט זיין ניט דער „מעלטינג פּאַט", ניט יענער געפעהרליכער און צווייפעלהאַפטער עקספּערימענט, וואָס פיהרט אין דער ווירקליכקייט נאָר צו א קאָלטען פון קריעך־פלאַנצען פאַר אַלע פעלקער, צו אַ פאַבריק פון „וואָנרשטלעך" אין דער ערציהונג, צו שטייפע, אָבגעצירקעלטע, אָהן טעם־און אָהן־ריח'דיגע „אַמערי־קאַנער" פון די „אַסימילירטע", אָדער — וואָס עס איז נאָך עקעל־האַפטער — צו די האַלב־קאָמישע עקזיסטענצען פון די בלומרשט שוין אין גאַנצען „אַמעריקאַניזירטע". אַנשטאַט דעם „מעלטינג־פּאַט"־אידעאַל קאָן אויפגעהן די זון פון אַ נייעם געזעלשאַפטליכען ציעל: די ברידערליכע פעראייניגונג פון אַלע פעלקער.

איך גלויב אָבער, אַז שוין דאָס, וואָס איך האָב אָנגעפיהרט אין מיין היינטיגער פאָרלעזונג, איז גענוג אויף איינצוזעהן, אַז אַזעלכע בעוואוסטע נייע טענדענצען אין דעם אַמעריקאַנער לעבען ליעגען ניט אין דער ממשלה פון דער אונמעגליכקייט. ניט נאָר ק אָ נ ע ן זיי אַרויסטרעטען אין לעבען, נאָר איך האָב גענוג טעמים צו גלויבען, אַז ביי א וויכטיגען טייל, ווען אפילו נאָך ניט גרויסען, פון דער „אמת־אַמעריקאַנישער" אינטעליגענץ איז שוין א י צ ט ע ר אָנגעוואַקסען אַ בעוואוסטער פּראָטעסט אנטקעגען דעם „מעלטינג־פּאַט" און אַ קלאָרער ענטשלוס צו בעקעמפּפען איהם אין לעבען. פון מיינע פערזענליכע ערפאַהרונגען אין דעם ענין וויל איך אייך נאָר מיטטיילען, אַז ניט קיין קלענערע פּערזאָן, ווי מיסס עללא יאָנג, — די נאָבעלע אַלטע פרוי, וואָס שטעהט איצטער אויף דער שפּיץ פון דער פאָלקס־ערציהונג אין דער מיליאָנען־שטאָדט שיקאַגאָ, וואָס איהר פערוואַלטונג האָבען מיר צו פערדאַנקען דעם אונטער־ריכט פון דער פוילישער שפּראַך אין די פאָלקס־שולען, וואו עס לער־נען זיך פוילישע קינדער, — אַז אַזאַ פּעראַנטוואָרטליכע פּערזאָן,

ווי זי, איז אין אַן אינטערוויו מיט מיר גלייך פון אָנהויב אָן ארויס־געטראָטען מיט דער פּאָזיטיווער, קלאָרער און שאַרפער דערקלעה־רונג: „א י ע ם א פ פ א ז ד ט ו ד ה י מ ע ל ט י נ ג - פ א ט“. „איך בין געגען דעם שמעלץ־טאָפּ. און אַזוי זעהען מיר, אַז די „מעלטינג־פּאָט“־טענדענץ איז שוין איצטער ניט די איינציגע אין דעם לאַנד און אַז אנטקעגען איהר קאָן ארויסטרעטען אַ קראַפט, וואָס זאָל זי וועלען אין גאַנצען פערשלינגען.

וועלכע פון די צוויי טענדענצען וועט סוף־כל־סוף זיעגען? די פון דעם מעלטינג־פּאָט אָדער די פון די „פּעראייניגטע פעלקער“?

דאָס ווייס איך ניט; דאָס קאָן קיין מענש ניט וויסען. דער־פאַר ווייס איך אָבער איינס אויף זיכער און אַזוי קלאָר, ווי דער ליכטיגער טאָג. איך ווייס, וועלכע טענדענץ זאָל זיעגען, ווער פון זיי זאָל צוציהען אונזער גאַנצע סימפּאַטיע און די גאַנצע הילף, וואָס מיר קאָנען איהר ברענגען. שוין אין דעם אַנאַליז פון דער ווירקליכקייט, וואָס איך האָב פאָרגעפיהרט פאַר אייך, וועלכען איך האָב מיך געמיהט צו מאַכען אַזוי אָביעקטיוו, ווי נאָר מעגליך, האָב איך, זינדיגער מענש, ניט געקאָנט פערבאָרגען מיינע סוביעקטיווע סימפּאַטיען און אַנטיפּאַטיען און פון דעם גאַנצען טאָן פון מיינע פאָרלעזונגען האָט גאַנץ קלאָר ארויסגעקלונגען מיין אייביגער בי־טערער האַס צו דעם פעלקער־קאַניבאַליזם, וואו איין פאָלק וויל איינשלינגען, „אַסימילירען“ אַן אַנדער פאָלק, ווי אַ וואָלף שלינגט איין און „אַסימילירט“ אַ שעפּס.

איך וואָלט אייך געקאָנט פאַנאַנדערוויקלען אַ גאַנצע צייל פון מאָטיווען, פאַר וואָס דער דאָזיגער פעלקער־קאַניבאַליזם דאַרף אונז זיין אַזוי פערהאַסט, אָבער דאָס וואָלט מיך שוין ארויסגעפיהרט פון די ענגערע גרעניצען פון מיין היינטיגען טהעמא. לאָזט מיך נאָר זאָגען, אַז איך האָס איהם ניט נאָר דערפאַר, וואָס די אינטע־רעסען פון מיין אייגענעם פאָלק שטעהען דאָ אין קאָן. מיין שנאה צו איהם שטאַמט צו אַ גרויסען טייל פון מיין טיעף־טיעפסטער איבערגעבענקייט צו יענעם א י ד י ש ע ן אידעאַל פון פעלקער־פערברידערונג צו איין סאָלידאַרישער מענשהייט, דעם אידעאַל פון דעם אייביגען פ ע ל ק ע ר - פ ר י ע ד ע ן, וואָס האָט זיך צום ערשטען מאָל ארויסגעריסען פון דער ברוסט פון אונזערע נביאים

און האָט זיך פאַנאַנדערגעטראָגען איבער דער גאַנצער וועלט, צו־ציהענדיג צו זיך אומעטום די הערצער פון די אידעלסטע און בעס־טע. „וגר זאב עם כבש", א וואָלף וועט לעבען אין פריעדען מיט א שעפס: עס וועט אָבגעשאַפט ווערען דער קאַניבאַליזם פון פעל־קער־פרעסעריי. „ולא ילמדו עוד מלחמה!" און ניט מעהר וועט א פאָלק לערנען זיך, ווי צו פיהרען מלחמה אנטקעגען אַן אַנדער פאָלק!

אָט פאַר דעם פעלקער־פריעדען אויף דער גאַנצער וועלט וואָלט די פערווירקליכונג פון דעם פ ע ל ק ע ר ־ פערבאַנד אין די פער־אייניגטע שטאַאטען געווען פון אונגעהויערער וויכטיגקייט.

אויב אין אמעריקא, אין דעם לאַנד פון „אונבעגרעניצטע מעג־ליכקייטען", — וואָס ווילען איצטער לײדער אַזוי זעלטען זיך פער־וואַנדלען אין „ווירקליכקייטען", — וואָלט לכל הפחות מקוים געוואָרען דער אידעאַל פון די פעראייניגטע פעלקער, וואָלט דאָס לאַנד געוואָרען א „נס לגוים", א צייכען פאַר אַלע פעלקער, ווי אַזוי זיי זאָלען לעבען צווישען זיך.

די געשיכטע האָט געמאַכט פון די פעראייניגטע שטאַאטען א מיקראָקאָזם פון א מענשהייט. שוין איצטער וואוינען אין איהר די פערטרעטער פון אַלע ציוויליזירטע און האַלב־ציוויליזירטע פעל־קער פון דער ערד. אַלע שפּראַכען און קולטורען האָבען זיך צונויפ־געקליבען אין איהר, ווי עקסטראַ צוליעב דעם, כדי צו בעווייזען, ווי עס קאָן אונטער די שטראַהלען פון פרייהייט, גלייכהייט און צווישען־פעלקערליכע סאָלידאַריטעט זיך פאַנאַנדערבליהען דער גאָרטען פון דער מענשליכער ציוויליזאַציאָן, וואו יעדער בוים וועט האָבען געננוג לופט און זונען־שיין פאַר זיך, געננוג רוים פאַנאַנדער־צוואוואַרפען זיך און אַרויסצוברענגען זיין אייגענע פּרוכט.

אַזאַ פ ר י ע ד ל י כ ע פעראייניגונג פון אַלע קולטורען פון דער וועלט מוז אַרויסרופען א שטאַרקע געגענזייטיגע ווירקונג פון איינער אויף דער אַנדערער, מוז פיהרען דערצו, אַז איינע זאָל בעררייכערן די אַנדערע און פערדאָפּלען זייער אַלעמענס קראַפט. די געגענזייטיגע ווירקונג און בעררייכערונג קאָן אָבער ניט בלייבען אָבגעשלאָסען אין די גרעניצען פון אמעריקא. די איינצעלנע פאָלקס־קולטורען וועלען זיין ווי גייסטיגע קאַנאַלען, מיט וועלכער

די שטאַאַטען ווערען צונויפגעבונדען מיט דער גאַנצער מענשהייט. דאָס, וואָס אַ פאָלקס־קולטור ברענגט אַרויס ביי זיך אין דער־היים, גיסט זיך אַריין דורך דעם דאָזיגען קאַנאַל אין דאָס גייסטיגע לעבען פון די שטאַאַטען, און דאָס, וואָס עס ווערט בעשאַפען דורך דאָס גייסטיגע צונויפווירקען פון די אַמעריקאַנער פעלקער, ווערט אַריינ־דרינגען דורך דיזעלביגע קאַנאַלען אין דאָס לעבען פון די איינצעלנע פעלקער דרויסען.

די ווערטפאָלסטע מתנה אָבער, וואָס אַמעריקא וועט צו דער גאַנצער מענשהייט שיקען דורך איהרע קאַנאַלען וועט זיין — דער **גלויבען** אין דעם פעלקער־פריעדען, ווייל ער וועט ווערען דאָ אין דעם לאַנד אַ לעבעדיגער פאַקט, אַ מאָדעל, וואָס וועט לייכטען אין אַלעמענס אויגען, — אַ מאָדעל פריהער פאַר די פעראייניגטע שטאַאַטען פון אייראָפּאַ און דערנאָך פאַר די פעראייניגטע לענדער און פעלקער פון דער גאַנצער וועלט!

אין דער צייט, וואָס איך מאַך איצטער פאַרטיג מיינע פאָר־לעזונגען צום דרוק, זענען די צייטונגען פול מיט שוידערליכע סצענען פון דעם קריעג אין דעם נאָהענטען מזרח. אָבער פון אַלע סצענען האָט קיינע ניט געמאַכט אויף מיר אַזאַ בעקלעהמענדען איינדרוק, ווי די קליינע נאָטיץ, אַז צוויי מחנות פון פּאַסאַזשירען, — אַ טערקישע און אַ סערבישע, — וואָס זענען געפאָהרען צו זייערע היימען, זיך מקריב זיין פאַר זייערע פעלקער, — האָבען געמוזט אויפ'ן שיף איזאָלירט ווערען איינע פון די אַנדערע, כדי זיי זאָלען זיך ניט אַ וואָרף טהאָן איינע אויף דער אַנדערע אין גרימּמיגען האַס...

און דאָס זענען אַמעריקאַנער בירגער, מענשען, געלעבט אונטער דער זון פון דער אַמעריקאַנער פרייהייט! נישיים האָבען זיי פון אונזער פרייהייטס־לופט ניט אַריינגעזאַפּט אין זיך, לאָז זיין, אַזוי פיעל **מענשליכע** אַכטונג צו דעם מענשען, אַז ווען אויף זיי ביידען איז אויסגעפאַלען דער ביטער־שווערער שיקזאַל, אויס־צוגלייכען די היסטאָרישע חשבונות פון זייערע פעלקער מיט דעם כלי־זין אין די הענד, זאָלען זיי לפּחות קאָנען ווי **מענשען** און ניט ווי ווילדע חיות בעגעהן זיך צווישען זיך, איידער דער

ביטערער גורל וועט זיי אוועקשטעלען איינעם אנטקעגען דעם אנדערן!

זיי האָבען דאָס ניט געקאָנט איינזאָפּען פון דער אמעריקאַנער לופט, ווייל דער „מעלטינג־פּאָט", וואָס הערשט איצטער דאָ, איז אליין נאָך דער אויסדרוק פון קאַניבאַלישע פעלקער־פרעסערישע אַפּעטיטען; ווייל די אַמעריקאַנער פרייהייט לערנט ניט מעהר ווי דעם פריעדען צווישען דעם יחיד און דעם יחיד פון איין פאָלק; זי לערנט אָבער נאָך ניט דעם העכערען פריעדען צווישען פאָלק און פאָלק אין איין פּאָליטישער נאַציע, און דעם נאָך העכערען — צווישען נאַציע און נאַציע אין איין סאָלידאַרישער מענשהייט.

די פעראייניגטע פעלקער פון די פעראייניגטע שטאַאטען, אויב דער אידעאַל זאָל מקוים ווערען, וועט זיין ניט נאָר די בעסטע פער־ענטפערונג פון דעם „פרעמדען־פּראָבלעם", אויף וועלכען עס ברעכען איצטער די מוחות די אַמעריקאַנער פּאָליטיקער. זי וועט בערופען זיין דורכצופיהרען אַ גרויסע, וועלט־היסטאָרישע מיסיאָן: **צו ווערען די פּראַקטישע שול פאַר דעם פעלקער־פריעדען אין דער גאַנצער וועלט.**